

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etmesi ve Afgan
Halkının Direnişisi**

Hasibullah SADEED

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof.Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

KONYA – 2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasibullah Sadeed		
	Numarası	148110011026		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslam Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	*	
		Doktora		
Tezin Adı	Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etmesi ve Afgan Halkının Direnişi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Hasibullah Sadeed

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasibullah Sadeed
	Numarası	148110011026
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslam Tarihi Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. İsmail Hakkı Atçeken
	Tezin Adı	Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etmesi ve Afgan Halkının Direnişi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etmesi ve Afgan Halkının Direnişi** başlıklı bu çalışma 18/01/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof.Dr.	İsmail Hakkı Atçeken	
2	Prof.Dr.	Ahmet Turan Yüksel	
3	Yrd.Doç.Dr.	Mesut Can	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasibullah Sadeed		
	Numarası	148110011026		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslam Tarihi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans *		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. İsmail Hakkı Atçeken		
Tezin Adı	Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etmesi ve Afgan Halkının Direnişi			

Sovyetler Birliği'nin Kızıl Ordusu 27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'ı işgal etmiştir. Bu tez çalışmasında Sovyet birliklerinin Afganistan'ı işgali sürecinden çekilmesine kadar on yıl sürecek olan bir dönem incelenmiştir. Giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmada Afganistan'ın siyasi coğrafyası ve etnik yapısıyla birlikte eski dönemlerden bağımsız devletinin kuruluşuna (1747) kadar tarihi süreci kısaca giriş kısmında bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü, Afganistan bağımsız devletinin kuruluşundan Rusya ve Britanya'nın bu ülke üzerindeki rekabetlerinin yanı sıra Sovyet birliklerinin Afganistan'ı işgal etmesine kadar iktidar mücadeleleri ve Sovyet nüfuzunu kapsamaktadır. İkinci bölümünde, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, dünya devletlerinin tepkileri ve Sovyet birliklerine karşı halkın direnişi farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Ayrıca savaş döneminde Sovyet Kızıl Ordu'suna karşı mücadele eden direnişçi partilerin kuruluşları ve mücadelelerine de bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Sovyetler Birliği'nin işgal dönemindeki Afganistan'a yönelik politikasının değişmesi ve Kızıl Ordu'nun Afganistan'dan çekiliş süreci ele alınmıştır. Bu bölümün son kısmında savaşın kayıpları ve etkileri, işgalin sebepleri, Sovyetlerin Afganistan'daki Ruslaştırma politikası ve Sovyet yetkililerin işgale yönelik hatalarını dile getirmeleri konuları üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Sovyetler Birliği, İşgal, Direniş, Savaş.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hasibullah Sadeed		
	Student Number	148110011026		
	Department	İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı/İslam Tarihi Bilim Dalı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	*	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof.Dr. İsmail Hakkı Atçeken		
Title of the Thesis/Dissertation	Occupation of Afganistan by Soviets and Resistance of Afghan People			

The Red Army of the Soviet Union occupied Afghanistan on December 27, 1979. This thesis examines a period that will last ten years before the withdrawal of Soviet troops from the occupation of Afghanistan. In this study, which is composed of three chapters, the political geography and ethnicity of Afghanistan, together with the history of the establishment of the independent state from ancient times until 1747, is briefly mentioned in the introduction.

The first part of the work covers the rivalries of Russia and Britain over this country from the establishment of the Afghan independent state, as well as the struggles of power and Soviet influence until the Soviet troops invade Afghanistan. In the second part, the Soviet Union's invasion of Afghanistan, the reaction of the world states and the resistance of the people to the Soviet troops were examined in different dimensions. In addition, the organizations and struggles of insurgent parties fighting against the Soviet Red Army during the war were also included in this section.

In the third part of the work, the Soviet Union's policy towards Afghanistan during the occupation period and the Red Army's withdrawal from Afghanistan were discussed. The last part of this chapter also focuses on the wartime losses and effects, the reasons for the occupation, the Soviet Russification policy in Afghanistan and the mistakes of the Soviet authorities for occupation.

Key Words: Afghanistan, Soviet Union, Occupation, Resistance, War.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR	V
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	1
2. Afganistan'ın Siyasi Coğrafyası ve Etnik Yapısı.....	2
3. Afganistan'ın Siyasî Tarihine Kısa Bir Bakış	8

I. BÖLÜM

AFGANİSTAN BAĞIMSIZ DEVLETİNİN KURULUŞU, AFGAN-İNGİLİZ, AFGAN-RUS MÜCADELELERİ VE MÜNASEBETLERİ

1.1. Abdaliler ve Afganistan Bağımsız Devletinin Kuruluşu (1747)	15
1.2. Emîr Dost Muhammed Han ve İlk Afgan-İngiliz Savaşı (1835-1863).....	19
1.3. Emîr Şir Ali Han ve İkinci Afgan-İngiliz Savaşı (1863-1878)	22
1.4. Emîr Muhammed Yakub Han ve Gendümeke Antlaşması (1878-1880)	23
1.5. Emîr Abdurrahman Han ve Durand Antlaşması (1880-1901).....	25
1.6. Emîr Habibullah Han ve I. Dünya Savaşı (1901-1919).....	27
1.7. Emanullah Han ve Afganistan'ın İstiklale Kavuşması (1919-1929)	29
1.7.1. Emanullah Han ve Rusya	30
1.7.2. Emanullah Han'ın Dış Seyahatleri, İslahat Programları ve Çöküşü	32
1.8. Habibullah Kelekani Dönemi ve Rusya Girişimleri (1929).....	34
1.9. Nadir Han ve Rusya Siyaseti (1929-1933).....	36
1.10. Zahir Şah'ın Kraliyet Dönemi (1933-1973)	38
1.10.1. Muhammed Haşim Han ve Diktatörlüğü (1933-1946)	39
1.10.2. Şah Mahmud Han ve Demokrasi (1946-1953).....	40
1.10.3. Muhammed Davud Han ve Rusya Siyaseti (1953-1963).....	42
1.10.4. Dr. Muhammed Yusuf ve Anayasa Hazırlaması (1963-1965)	45
1.10.5. Muhammed Haşim Mayvendval ve İslâmcı-Komünist Öğrencilerinin Çatışmaları (1965-1968).....	46
1.10.6. Nur Ahmed İtimadi ve Solcuların Faaliyetleri (1968-1971)	48
1.10.7. Dr. Abdüz-Zahir ve İki Büyük Sorun (1971-1972)	49
1.10.8. Musa Şefik ve Darbe (1972-1973)	48

1.11. Muhammed Davud Han ve Cumhuriyetin Kuruluşu	52
1.11.1. Muhammed Davud Han ve İzlediği Politika	53
1.11.2. Muhammed Davud Han'ın Dış İlişkileri ve Yolculukları.....	54
1.11.3. Muhammed Davud Han'ın Leonid Brejnev İle karşı karşıya gelmesi.....	56
1.11.4. Mir Ekber Hayber'in Öldürülmesi ve Heft-i Sevr (27 Nisan) Darbesinin Gerçekleştirilmesi	58
1.12. Nur Muhammed Taraki ve İç Siyaseti (1978-1979)	61
1.12.1. Nur Muhammed Taraki'nin Islahat Programları	63
1.12.2. Ayaklanmalar ve Bastırılması	64
1.12.3. Nur Muhammed Taraki ve Dış Siyaseti.....	66
1.12.4. Taraki'nin Öldürülmesi ve Hafızullah Emin'in Yüz Günlük Hâkimiyeti	67
1.13. Hafızullah Emin ve Moskova'nın Öfkesi.....	68
1.14. Sovyetler Birliği Liderlerinin Afganistan'a Asker Gönderilmesine Yönelik Görüşmeleri ve Son Karar.....	70

II. BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ, DÜNYA DEVLETLERİNİN TEPKİLERİ VE HALKIN DİRENİŞİ

2.1. Babrak Karmel ve İç Politikası	81
2.2. Uluslararası Örgütler ve Kuruluşların İşgale Karşı Tepkileri	84
2.2.1. Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi	85
2.2.2. NATO	87
2.2.3. Avrupa Parlamentosu.....	87
2.2.4. İnsan Hakları İzleme Örgütü	88
2.2.5. Bağlantısızlar Hareketi Toplantıları.....	88
2.2.5.1. Birinci Delhi Konferansı	88
2.2.5.2. İkinci Delhi Konferansı	89
2.2.5.3. Luanda Konferansı.....	89
2.2.6. İslâm Konferansı Örgütü Toplantıları ve Tepkileri	89
2.2.6.1. İslâmabad Konferansı.....	89
2.2.6.2. Taif Konferansı	90
2.2.6.3. Bağdat Konferansı.....	90
2.2.6.4. Nijerya Konferansı.....	90
2.2.6.5. Dakka Konferansı	90

2.2.6.6. Sana'a Konferansı	91
2.2.6.7. Fas Konferansı	91
2.3. Dünya Devletlerinin Reaksiyonları.....	91
2.3.1. Batı Devletlerinin Tepkileri	92
2.3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	92
2.3.1.2. İngiltere	94
2.3.1.3. Fransa ve Almanya.....	94
2.3.2. Komşu Ülkelerin Tepkileri	95
2.3.2.1. Pakistan	95
2.3.2.2. İran.....	96
2.3.2.3. Çin.....	96
2.3.3. Arap Ülkelerinin Tepkileri	97
2.3.3.1. Suudi Arabistan ve Mısır	97
2.3.3.2. Irak, Suriye, Güney Yemen, Libya ve Cezayir	97
2.3.4. Bölgedeki Diğer Ülkeler	98
2.3.4.1. Türkiye	98
2.3.4.2. Hindistan	99
2.4. Rejimin Girişimleri ve Halka Karşı Davranışları	100
2.5. Ordunun Durumu ve Sovyetlerin Askerî Politikası	102
2.6. Rus Danışmanlarının Rolü	104
2.7. Sovyet Birliklerine Karşı Savaşan Direnişçiler	105
2.8. Zahir Şah Döneminde Kurulan Siyasî Partiler ve Akımlar	106
2.8.1. Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP)	106
2.8.2. Sitem-i Millî (Millî Sitem)	108
2.8.3. Şule-yi Cavit (Sonsuz Ateş)	110
2.8.4. Afgan Millet (Afgan Uлуу)	110
2.8.5. Afganistan Müslüman Gençliği (AMG)	111
2.9. Pakistan'da Kurulan Direnişçi Örgütler ve Partiler	115
2.9.1. Afganistan İslâm Cemiyet Partisi (Hizb-i Cemiyet-i İslâmî Afganistan) AİCP	115
2.9.2. Afganistan İslâm Partisi (Hizb-i İslâmî- Afganistan) AİP	116
2.9.3. İslâm Partisi- Halis Branşı (Hizb- İslâmî- Şaha-yi Halis)	118
2.9.4. Afganistan İslâm Devrim Hareketi (Hareket-i İnkılâb-i İslâmî Afganistan).....	119
2.9.5. Afganistan Millî-İslâmî Cephesi (Mahaz-i Millî İslâmî Afganistan)	120
2.9.6. Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi (Cephe-i Millî Necat-i İslâmî Afganistan)	120

2.9.7. Afganistan İslâm Birliği Partisi (Hizb-i İttihad-i İslâmî Afganistan)	121
2.10. İran'daki Direnişçi Kuruluşlar ve Örgütler	123
2.10.1. Nasır Örgütü (Sazman-ı Nasır).....	123
2.10.2. İslâmî Hareket (Hareket-i İslâmî)	124
2.10.3. Hizbullah Örgütü	124
2.10.4. Afganistan İslâmî Cihat Ordusu	124
2.10.5. Afganistan İslâm Devrim Birleşik Cephesi (Cephe-yi Mutehid-i İnkılâb-ı İslâmî Afganistan)	125
2.10.6. İslâmî Birlik Konseyi (Şura-yı İttifak-ı İslâmî)	125
2.10.7. Afganistan İslâm Devrim Hareketi (Hareket-i İnkılâb-ı İslâmî Afganistan).....	125
2.10.8. İslâm Fedaileri Örgütü (Sazman-ı Fedaiyan-ı İslâm).....	125
2.11. Direniş Cephesinin En Ünlü Komutanları ve Faaliyet Gösterdikleri Bölgeler	129
2.12. Direnişçilerin Özellikleri ve Savaş Meydanındaki Uygulamaları	131
2.13. Sovyet Kızıl Ordu'sunun Uygulamaları ve Tatbikatları	136
2.14. Ahmed Şah Mesud ve Sovyet Birliklerine Karşı Rolü	141
2.15. Savaşın Devamı ve Stinger Füzelerin Rolü	144
2.16. Esir Meselesi ve Savaş Hikâyeleri	147
2.16.1. Mücahitlerin Savaş Esirlerine Muamelesi.....	147
2.16.2. Sovyetlerin Savaş Esirlerine Muamelesi ve Acı Hikâyeler	148
2.17. Dünyanın Afganistan Direnişçilere Destekleri	151
2.17.1. Amerika Birleşik Devletleri	151
2.17.2. Pakistan	153
2.17.3. Suudi Arabistan	156
2.17.4. İran	157
2.17.5. Türkiye	158
2.17.6. Mısır	159
2.17.7. Fransa ve İngiltere	159
2.17.8. Çin	160
2.18. Afganistan Savaşında Arap ve diğer Ülkelerden Katılanlar.....	161
2.19. Abdürreşid Dostum ve Savaş Dönemindeki Rolü	154
2.20. Pakistan, İran ve Diğer Ülkelerdeki Afganistanlı Mültecilerin Durumu	164

III. BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN'I İŞGAL POLİTİKASININ DEĞİŞMESİ VE ASKERİ BİRLİKLERİN ÇEKİLİŞ SÜRECİ

3.1. Gorbaçov'un Doktrini	166
3.2. Doktor Necibullah'ın Rejimin Başına Getirilmesi	167
3.2.1. Doktor Necibullah ve İç Siyaseti	168
3.2.2. Ulusal Uzlaşma Politikası	172
3.3. Cenevre Anlaşması ve Kızıl Ordu'nun Çekilme Sürecinin Başlaması.....	173
3.4. Sovyetler Birliği Kızıl Ordu'sunun Afganistan'dan Çekilmesi	176
3.5. Sovyetlerin Çekilmesi Ardından Afganistan.....	179
3.6. Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etme Sebepleri	180
3.7. Savaşın Kayıpları ve Etkileri.....	182
3.8. 1.000.000 Asker, 3335 Gün Savaş.....	185
3.9. Sovyetlerin Afganistan'ı Ruslaştırma Politikası.....	187
3.10. Sovyet Yetkililerin Afganistan'm İşgalinin Büyük Bir Hata Olduğunu Dile Getirmeleri	188
SONUÇ	192
KAYNAKÇA	198
EKLER	208
EK:1 KRONOLOJİ	208
EK:2 FOTOĞRAFLAR.....	213
EK:3 AFGANİSTAN HARİTASI.....	217
ÖZGEÇMİŞ	218

ÖNSÖZ

Dünya haritasına baktığımızda, insanların farklı etnik kimlikleriyle dünya coğrafyasının farklı köşelerinde hayatını sürdürdüğünü görürüz. Ancak bu süreci değişik boyutlarıyla değerlendirdiğimizde, yaşadığımız cihanda insanların yaşam şartlarının ve standartlarının birbirine benzemediği, birbirinden farklı olduğu bir gerçektir.

Bilindiği üzere yaşadığımız çağda coğrafi konum açısından denize kıyısı olan ülkeler, denize kıyısı olmayan ülkelere iktisadî ve siyasî açıdan daha avantajlı ve stratejik konumda sayılmaktadır. Lakin bununla birlikte denize kıyısı olmasa da coğrafi olarak bulunduğu noktada, siyasî bakımdan kilit role sahip oldukları için büyük güçlerin çıkarlarına hizmet edebilecek ve bu sebeple bu büyük güçlerin rekabet sahası olan ülkeler de bulunmaktadır. Koşulsuz o ülkelere birisi Asya kıtasında bulunan başka bir ifadeyle Orta Asya, Güney Asya ve Orta Doğu bölgelerinin tam ortasında yer alması sebebiyle Kalb-i Asya (Asya'nın Kalbi) denilen Afganistan'dır.

Afganistan coğrafi açıdan dört taraftan büyük güçlerin (Çin, Hindistan, Rusya ve İran) ortasında bulunan bir ülke olarak kendi kilit önemi sebebiyle tarih boyunca büyük imparatorlar ve devletlerin saldırılarına maruz kalmıştır. XX.yüzyılın ortasında (1947) Afganistan'ın güneyinde Pakistan adıyla yeni bir ülke kurulunca, ABD bu ülkenin büyük bir destekçisi olmuştur. Böylece Afganistan hükümeti de siyasî, nizami ve iktisadî olarak ABD'nin rakibi olan Sovyetler Birliğiyle sıcak rabıtada bulunmuştur. Bu yakın ilişki de zaman geçtikçe Sovyetlerin desteğiyle Afganistan Halk Demokratik Partisi'nin darbeyle iktidarı ele geçirmesine (27 Nisan 1978) ve Sovyetler Birliğinin bu ülkeyi işgal etmesine yol açmıştır. Böylelikle Sovyet Kızıl Ordusu 27 Aralık 1979 tarihinde 80.000 kişilik kuvvetiyle Afganistan'ı istila etmiştir.

Sovyet birliklerinin Afganistan'a saldırmasında başta komünist rejimi korumak gibi birçok sebebi vardı. Sovyet liderleri, Afganistan'a Afgan liderlerin davetiyle girdiğini iddia etmektedir. İlk komünist lider Nur Muhammed Taraki böyle bir davet yapmışsa da ondan sonra iktidarı ele geçiren Hafızullah Emin, askeri

kuvvetlerin gelmesine yönelik herhangi bir istekte bulunmamıştır. Bunun içindir ki Sovyet birlikleri Kabil'e ayak basınca ilk gerçekleştirdiği operasyonunda Emin'i öldürmüştür.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali, dünyanın pek çok ülkesinde ve uluslararası kuruluşları arasında başta ABD ve BM olmak üzere tepkilerine neden olmuştur. Bu istilayı Güney Asya'daki çıkarlarına zıt değerlendiren ABD, SSCB askerlerine karşı Afganistanlı direnişçilere maddi ve manevi destek sağlayarak Sovyetlerden Vietnam'ın intikamını almanın peşine düşmüştür.

Afganistan halkı Sovyet ordusu aleyhine direnerek işgalci kuvvetlerin bu ülkeden çekilmesini sağlamıştır. Ancak bu direnişin ABD, Suudi Arabistan, Pakistan ve İran gibi devletlerin yardımlarıyla sonuçlanan bir mücadele olduğu anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere SSCB'nin birçok lideri ve yetkilisi Afganistan'da başlattıkları savaşın büyük bir hata olduğunu dile getirmiştir. Sovyet Birliği lideri Mihail Gorbaçov, bu savaşı “kanayan Afganistan yarası” olarak nitelerken Sovyetlerin Afganistan'daki kukla cumhurbaşkanı Babrak Karmel, verdiği bir röportajda SSCB kuvvetlerinin Afganistan'a gelişinin bir işgal olduğunu itiraf ederek “Biz soğuk savaşa kurban olduk” demiştir. On yıl sürecek olan bu savaş iki tarafa sayısız insanî kayıp verdirmiştir. Ayrıca Afganistan nüfusunun 1/3'ünün yurtdışına mülteci olarak sığınmasının yanı sıra; ülkenin ekonomik, ictimai ve nizami düzeni tahmin edilemeyecek bir şekilde bozulmuştur.

Bu tez Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ve Afgan halkının direnişi üzerine çalışılmıştır. Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Afganistan'ın siyasi coğrafyası, etnik yapısı ve tarihi üzerinde genel bir bakışla durulmuştur. Birinci bölümde, Afganistan bağımsız devletinin kuruluşu, Rusya ve İngiltere'nin Afganistan'a yönelik politikası ve bu coğrafya üzerindeki rekabetleriyle birlikte Sovyet Kızıl Ordu'sunun Afganistan'ı işgal etmesine kadar iktidar mücadelesi ve Afganistan'ın yakın çağ tarihinden bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi, dünya devletlerinin tepkileri ve Sovyet birliklerine karşı halkın direnişi üzerinde farklı boyutlarıyla araştırılmıştır.

Savaş döneminde Sovyet Kızıl Ordu'suna karşı mücadele eden direnişçi örgütlerin daha sonraki olaylarda ve hatta bugün de siyaset meydanında etkili akımlar olarak hayatını sürdürdüğü için bu partilerin kuruluşları ve mücadelelerine de yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Sovyetler Birliğinin işgal dönemindeki Afganistan'a yönelik politikasının değişmesi ve Kızıl Ordu'nun Afganistan'dan çekiliş süreci üzerinde durulmuştur.

Çalışma boyunca bana daima yol gösteren ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Hakkı Atçeken'e şükranlarımı sunarım.

Hasibullah Sadeed

Konya – 2017

KISALTMALAR

ABD.	:Amerika Birleşik Devletleri
ACKU.	:Afganistan Centre At Kabul University
AHDP.	:Afganistan Halk Demokratik Partisi
AİCP.	:Afganistan İslâm Cemiyet Partisi
AİP.	:Afganistan İslâm Partisi
ASEAN:	: Association of Southeast Asian Nations
BH.	:Bağlantısızlar Hareketi
BM.	:Birleşmiş Milletler
C.	:Cilt
CIA.	:Central Intelligence Agency
Çev.	:Çeviren
ISI.	:Inter-Services Intelligence
KGB.	:Devlet Güvenlik Komitesi
KHAD.	:Devlet İstihbarat Servisi
NATO.	:North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ.	:Ortadoğu Teknik Üniversitesi
s.	:Sayfa
SALT.	:Strategic Arms Limitation Treaty
SAMA.	:Afganistan Halkının Kurtuluşu Örgütü
SBKP.	:Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB.	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
yay.	:Yayımları
tsz.	:Tarihsiz
y.y.	:Yaymevi Yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali dünya politikası açısından önemli bir mesele olmasının yanı sıra Afganistan'ın XX.yüzyılının tarihi seyri için de önem taşıyan bir olaydır. Bu konu soğuk savaşın son yıllarında meydana gelen önemli bir hadise ve dünyanın güç dengesi üzerinde büyük bir değişimle sonuçlandığı için dünyanın farklı dillerinde araştırma yapılmıştır.

Tezde metod olarak didaktik (öğretici) metod kullanılmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılarak bilgi toplama, karşılaştırma ve yeri geldikçe değerlendirme (tahlil) metodu kullanılmıştır. Konuyla ilgili tüm tarafların görüşlerine yer verilerek bilgiler tarafsız bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesiyle ilgili olan araştırmamızda Farsça ve Türkçe kaynaklar kullanılmıştır. Fakat bu çalışma Afganistan tarihi üzerine olduğu için Farsça kaynaklara ağırlık (%95) verilmiştir. Bu konu evrensel bir mesele olduğundan dolayı dünyanın birçok dilinde eserler bulunmaktadır. Bu gerekçeyle kullanılan Farsça kaynakların önemli bir kısmı İngilizce, Rusça, Arapça, Fransızca ve Urduca'dan Farsçaya çevrilen eserlerdir.

Çalışmamızı diğer araştırmalardan özgün kılan boyutu istifade edilen kaynaklar hususundadır. Bu kaynaklar Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edildiği dönemde bu mücadeleye katılan her iki taraf yetkililerinin yazdığı eserlerdir. Bu çerçevede Sovyet generalleri, rejimin yetki sahipleri, direniş cephesinde mücadele edenler, ABD ve Pakistan gibi destekçi ülkelerin savaş sırasında memuriyet vazifesinde bulunanların yaşadıkları ve uygulamalarını kaleme aldıkları eserlere çalışmamızda yer verilmiştir.

Bu bağlamda, Afganistan savaşı üzerine yazılan ve bu çalışmada kullanılmış olan eserlere örnek olarak; Sovyetlerin Afganistan'daki birliklerinin genel komutanı Boris V. Gromov'un "*Ertüş-i Surh Der Afganistan*" (*Afganistan'da Kızıl Ordu*), Afganistan'da 1973 ve 1978 yıllarında gerçekleştirildiği darbelerde kilit rol oynayan, darbe sonrası Savunma Bakan Yardımcısı ve Kâbil garnizon komutanı olarak çalışan Orgeneral Muhammed Nabi Azimi'nin "*Ordu wa Siyaset*" (*Ordu ve Siyaset*), direniş

cephesinde Sovyet birliklerine karşı mücadele veren Lalistani'nin "*Cengi-i Kudret; Vakayi se Dahe-yi Afganistan*" (*İktidar savaşı; Afganistan'ın Otuz Yıllık Olayları*), Washington Post Gazetesinin Güney Asya bölümü müdürü ve savaş döneminde Pakistan'da direnişçiler ve CIA'nın memurlarıyla görüşmeler gerçekleştiren Steve Coll'un "*Ceng-i Eşbah*" (*Ruh Savaşı*) ve ISI'nın Afganistan bürosu başkanı Tuğgeneral Muhammed Yusuf'un Mark Adken'le birlikte yazdığı "*Facia-yi Kern-i ma; Telek-i Hirs*"i (*Asrımızın Faciası; Ayı Kapanı*) verebiliriz.

Türkiye'de bu konu üzerinde yazılmış bazı eserlerin yanı sıra Yüksek Lisans ve Doktora tez çalışmaları da mevcuttur. Bu konuyla ilgili ulaştığımız ve yararlandığımız en kapsamlı çalışma, daha çok İngilizce kaynaklar ışığında incelenen "Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkileri ve Sonuçları)" adlı Kubilayhan Erman'ın doktora tezi çalışmasıdır. Bunun dışında istifade ettiğimiz Türkçe eserlerden birisi de Esadullah Oğuz tarafından yazılan "Afganistan: Sovyet İşgalinden İç Savaşa" adlı kitaptır.

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamız, on yıllık (1979-1989) bir dönemi kapsamaktadır. Çalışmamızın asıl kısmı ikinci bölümünden başlamakla birlikte Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmeden önce siyasi ve iktisadi olarak bu ülkeyle yakın bir ilişkide bulunduğu için birinci bölümünde bu münasebetler ve ilişkiler üzerinde durulmuştur.

2. Afganistan'ın Siyasi Coğrafyası ve Etnik Yapısı

"Tarihi coğrafya bina etmektedir, insanlar ona sadece biraz pelte ve renk katıyor." Bu ibareyi seyyah ve sefername yazarı olan Jason Alвити, özellikle Afganistan için kullanmıştır. Bu ifade yeryüzündeki bütün ülkeler arasında hakikatte Afganistan'a daha yakın olan bir ibaredir. Afganistan coğrafyasını oluşturan dağlık, kuru ve çöllük bölgeler bu ülkede bulunan farklı gruplar ve etnik unsurları arasında acayip ve hayret verici kültürlerin oluşmasına sebep olmuştur.¹

¹ Coroma, Laurel, *Afganistan*, çev: Fatma Şadab, İdare-i Darul Neşr-i Afganistan, Peşaver, 1384, s.7.

Bugünkü Afganistan'ın kuzey tarafında Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, doğu ve güneydoğusunda Pakistan, doğu tarafında Çin Halk Cumhuriyeti, batı ve güneybatı tarafında ise İran bulunmaktadır. Afganistan 60 derece ve 35 dakika, 75 derece ve 50 dakika doğu boylam (kuzey paralelleri) ve 29 derece 30 dakika, 38 derece 30 dakika kuzey enlemi (doğu meridyenleri) ortasında bulunmaktadır.²

Afganistan stratejik olarak Çin'den Akdeniz'e kadar uzanan ipek yolu üzerinde bulunduğu için yüzyıllarca en önemli ticaret merkezlerinden birisi olmuştur. Ayrıca bu bölge Moğollar gibi dış güçlerin mühim gezinti yerlerinden birisi olmuştur. Dış güçler büyük hedefleri için genellikle bu bölge üzerinde durmuşlardır. Böylece Afganistan halkı, zaman geçtikçe değişik ırk ve etnik grupların oluşmasıyla farklı kültürleri ve mezhepleri kabul etmiştir.³

Afganistan'ın eski adı "Aryana" (Aryanlılar ülkesi) idi, İslâm'ın ilk döneminde Aryana olan isim 19.yüzyıla kadar devam edecek olan Horasan ismini aldı. Nihayet 19.yüzyılda Horasan isminin yerini Afganistan isminin almasıyla Afganistan bu ülkenin millî ve resmi adı olmuştur.⁴

Afganistan topraklarının üçte ikisini dünyanın en yüksek ve en düzensiz dağlarından olan Hindukuş Dağları oluşturmaktadır. Böylece Afganistan haritasına bakıldığında bu ülkenin asıl coğrafyasını yüksek dağların teşkil ettiği görülür. Bunun yanı sıra birçok şehrin başkenti olan Kâbil de dâhil dağlarla birbirinden ayrılmıştır.⁵ Dağlık bir ülke olması ve geniş çöller barındırması sebebiyle halkı da mağrur, asi, mutaassıp, serkeş, bağışlayıcı, fedakâr ve sevecendir. Cesaret, küstahlık ve yüzüzlük yaratıcının onlara verdiği ruhi özelliklerdendir.⁶

Afganistan'a, Orta Asya, Güney Batı Asya ve Orta Doğu ortasında bulunması sebebiyle Asya'nın kalbi denilmiştir.⁷ İslâm dünyasının şairi ve feylesofu olan

² Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi Afganistan 1919-1996*, ACKU, Kabil, 1375, s.19.

³ Cororna, Laurel, *Afganistan*, s.7.

⁴ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, ACKU, Kabil, 1368, s.1.

⁵ Cororna, Laurel, *Afganistan*, s.14.

⁶ Ahmed Şah, Seyid Mir, *Afganistan Zadgah-i Men*, ACKU, Kabil, 1377, s.5.

⁷ *Tarih-i Muhtasar-i Penc Dahey-i Afganistan*, Muhsin, 2014, s.4.

Muhammed İkbâl ise Afgan milletini manevi olarak Asya'nın Kalbi diye nitelemiştir.⁸

Toprağı 7.200.000 km² olan Afganistan, stratejik olarak özel bir konuma sahiptir. Orta Asya'nın anahtarı; Rusya, Çin, İran ve Hint Yarımadası'nın irtibat köprüsü olmuştur. Bu sebeple herhangi bir gücün buraya musallat olması demek bölgedeki diğer ülkelere de musallat olması demektir. Bu yüzden tarih boyunca büyük güçler Afganistan'a gözlerini dikmiştir.⁹

Bu ülke coğrafya olarak hassas ve jeopolitik bir noktada yer alması sebebiyle tarih boyunca büyük güçlerinin saldırılarına maruz kalıp kuzey, güney, doğu ve batı taraflarında onların rekabetlerini görmüştür ve onların karşısında mükemmel bir şekilde dayanma ve direnmeyi tecrübe etmiştir.

Afganistan jeopolitik açıdan Himalaya ve Kafkasya'nın iki tektonik kayışının geçit ve bağlanma noktası olup burada yeni ve el değmemiş madenler bulunmaktadır.¹⁰ Afganistan nüfusunun %99'unu Müslümanlar (% 80'i Sünni % 20'si Şii) ve %1'ini ise Hindular ve Sihler teşkil etmektedir. Tarih boyunca bu ülkede farklı milletler ve kavimler birlikte yaşamıştır. Peştun, Tacik, Özbek, Hazara, Türkmen, Peşşeyi, Nuristani Eymak, Beluç, Kırgız, Gücer, Pamiri... Bu etnik gruplar farklı diller ve lehçelerle konuşmaktadır. Araştırmalara göre, Afganistan'da yaklaşık kırk dil ve şiveyle konuşanlar bulunmaktadır.¹¹

Afganistan'daki etnik gruplar hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir:

Peştun: Bu kavim dil olarak Peştu diliyle konuşmakta olup, mezhep açısından çoğunluğu (Şii olan Turi grubu dışında) Sünni-Hanefi'dir ve yaşadıkları bölge Afganistan'ın güney ve güneydoğu taraflarıdır.

⁸ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, çev: Samiullah Taze, Daniş Kütüphanesi, Peşaver, 1378, s.77.

⁹ Huveyda, Fehmi, *Sakf-i Cihan*, çev: Sarver Daniş, Emir-ül Müminin yay, 1364, s.107.

¹⁰ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Mudahilat-i Harici*, İntişarat-i Meclisi, Kum, 1380, s.7 ve 100.

¹¹ *Tarih-i Muhtasar-i Penc Dahey-i Afganistan*, s.4.

Tacik: Bu kavim Farsça¹² diliyle tekellüm etmekte olup mezhep olarak çoğunluğu Sünni-Hanefi ve bir kısmı da Şii-İsmailî'dir, Taciklerin çoğunluğu Afganistan'ın kuzey bölgesinde yaşamaktadır.

Özbek: Bu kavim Türkçe kökenli olan Özbekçe konuşmaktadır, çoğunluğu kuzey tarafında yaşayan Özbekler mezhep bakımından Hanefi'dir.

Hazara: Bu kavim dil açısından Farsçanın Hazaragi şivesiyle konuşup çoğunluğu Şii-İmami'dir, bir kısmı da Şii-İsmailî ve bir diğer kısmı ise Sünni-Hanefi'dir. Bunlar Afganistan'ın ortası, Kâbil ve Mezar-ı Şerif'te yaşamaktadır.

Türkmen: Bu kavim Türkmence konuşup Sünni-Hanefi'dir ve çoğunluğu kuzey bölgesinde yaşamaktadır.

Arap: Bunlar dil olarak bir kısmı Farsça bir kısmı ise Peştuca diliyle konuşmaktadır ve çoğunluğu Sünni-Hanefi'dir.

Sadat: Bunlar da Peştuca ve Farsça konuşup mezhep açısından bir kısmı Şii-İmami, bir kısmı Şii-İsmailî ve diğer bir kısmı ise Hanefi'dir.

Eymak: Bunlar Farsça ve Türkçe dilleriyle karışık konuşan ve Hanefi olan bir kavimdir.

Beyat ve Kızılbaş: Bu kavim de Farsça konuşan bir etniktir, ancak mezhep olarak Şii-İmami'dir.

Moğol: Bu kavmin bir kısmı Farsça ve bir kısmı da Peştuca konuşmakta olup mezhepleri de Sünni-Hanefi'dir.

Kırgız: Afganistan'ın Pamir dağlarında yaşayan Kırgızlar, Kırgız Türkçesiyle konuşan Hanefi bir kavimdir.

Pamiri: Mezhep olarak Şii-İsmailî ve Hanefi olan Pamiriler Badahşan İlinin dağlık bölgelerinde (Vahan) yaşamakta olup Pamiri diliyle konuşmaktadırlar.

Beluç: Bunlar Beluçi diliyle konuşmakta olup Afganistan'ın güneybatı bölgelerinde çoğunluğu da Sistan bölgesinde yaşayan ve Hanefi olan bir kavimdir.

¹² Afganistan'daki konuşulan Farsça, Darice lehçesiyle konuşulmaktadır. Ancak akademik olarak İran Farsçasıyla aynıdır.

Burahevi: Bu kavim Afganistan'ın güneybatısında yaşayan, Peştuca ve Beluci dilleriyle konuşan Hanefi bir kavimdir.

Nuristani: Bunlar Keyferi Lehçesiyle konuşan çoğunluğu Hanefi bir kısmı da Selefî (Vehhâbi) olan ve Afganistan'ın doğu taraflarında yaşayan bir kavimdir.

Kohistani: Bunlar ise Dardi (Hindu Aryan) diliyle konuşup, mezhep açısından Sünnî-Hanefî bir kavimdir, Nuristan ili ve Kapisa ilinin dağlarında yaşamaktadırlar.

Gücer: Bunların konuşma dili Hint Aryan dilleri arasında sayılmaktadır ve çoğunluğu Peştuca da konuşabilmektedir, mezhep olarak Sünnî-Hanefî olan Gücerler Nuristan ilinin doğu taraflarında yaşamaktadırlar.

Cet (Cat Cuci): Bunlar ise dil olarak bir kısmı Farsça bir kısmı da Peştuca konuşmaktadır, mezhep bakımından da Sünnî-Hanefî'dirler.

Kazak: Bunlar Kazak Türkçesi'yle konuşmakta olup mezhep olarak Hanefî'dirler.

Halili: Bunlar köken olarak Farsça konuşurlar ancak Peştunların bölgesi olan Kandahar ve yakınlarında yaşadıkları için Peştuca konuşmaktadırlar, mezhepleri ise Şii-İsna Aşeriyye'dir.

Gölce (Dağda yaşayan Tacikler): Bunlar Farsça dışında, Pamiri, İşkâşimi, Monci, Ormuri, Sengliçi ve..... dilleriyle de konuşabilmektedir ve mezhep olarak bir kısmı Sünnî-Hanefî ve bir kısmı ise Şii-İsmailî'dir.

Hindu: Bunlar Hintçe, Pencabice, Farsça ve Peştuca dilleriyle konuşan ve Hinduizm dinini benimsemiş olan bir kavimdir.

Sih: Bunlar da Hindular gibi Hintçe, Pencabice, Farsça ve Peştuca dilleriyle konuşan bir kavimdir.

Yahudi: Bir kısmı İbri diliyle ve çoğunluğu Peştuca ve Farsça konuşmakta olup dini açıdan da Yahudi'lerdir.¹³

¹³ Afganistan'da yaşayan Yahudiler, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği sırada İsrail'e göç edip şuan Afganistan'da yaşamamaktadırlar.

Burada zikrettiğimiz kavimlerin her birisinin ayrı ayrı kültürü, yaşam tarzı ve gelenekleri vardır.¹⁴

Bugünkü Afganistan bir iç koalisyon neticesinde oluşmamıştır, diğer Asya ve Afrika ülkeleri gibi dış etkenlerin mahsulüdür. Bu ülkenin sınırları XIX.yüzyılda Hint Yarımadası'ndaki Britanya İmparatorluğu ve Orta Asya'daki Rusya İmparatorluğunun çekişmesiyle çizilmiştir. Afganistan'ın kendi ismi ilk olarak sadece bir ırk (Peştun) üzerinde geçerliydi. Ancak bugün millî bir isim olarak kullanılıp Afganistan'da yaşayan bütün etnik gruplar Afgan olarak sayılmaktadır.¹⁵

Tarih boyunca Afganistan kuzeyi ve batısıyla (Maveraünnehir ve İran) birlikte bir ülke teşkil etmektedir. Mesela, Samânîler Dönemi (IX.yüzyıl), Harezşahlar (XIII.yüzyıl), Emîr Timur Gürkan (XIV.yüzyıl) ve Nadir Afşar (XVII.yüzyıl) ve bazen de yabancıların galibiyetleri sebebiyle Afganistan hudutları zarar görmüş veya parçalanmıştır. Böylece en son Afganistan'ın siyasî hudutlarını doğal hudutlarıyla birleştiren devlet XVIII.yüzyılda kurulan Abdali Devleti oldu. Ancak Şah Mahmud Abdali döneminde (1803) İran Kaçar Hükümeti, Afganistan'ın Horasan ilini ele geçirdi, Sind kıyısındaki Etek Kalesi 1812 yılında Multan da 1818 yılında Sih Hükümeti'ne, Keşmir ise 1819 yılında Pencap Devleti'ne bağlandı, Dire Gazi Han 1821 yılında, Dire İsmail Han, 1821 yılında ve Peşaver ise 1823 yılında Sihlerin eline geçti ve Sind ise 1843 tarihinde Afganistan topraklarından çıkarıldı. Ljudevit Adamic kendi eserinde (Historical Dictionary of Afganistan) şöyle yazmaktadır: “Afganların ülkesi olan Afganistan siyasî bir hükümeti 1747 yılında Ahmed Şah devlet başına geçtiği vakit kazandı ancak bu devletin 3500 yıllık eski bir tarihi vardır”.¹⁶

¹⁴ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Muhdahilat-i Harici*, s.35.

¹⁵ Bradshar, Hanri, *Afganistan ve İttihad-i Şurevi*, çev: Şurayi Sekafeti Cihad-i Afganistan, Şurayi Sekafeti Cihad-i Afganistan, 1370, s1.

¹⁶ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.7.

3. Afganistan'ın Siyasî Tarihine Kısa Bir Bakış

XX.yüzyıl özellikle 1950-1970 yılları arasında Afganistanlı ve Batılı arkeologlar tarafından yapılan arkeolojik kazılar sonucu Afganistan coğrafyasının eski dönemlerde dünyanın en büyük uygarlık merkezlerinden birisi olduğu ortaya çıkmıştır. Eski ismi Aryana olan Afganistan dünya uygarlıklarının beşinci merkezi olarak sayılmaktadır. Bulunan antik eserler, MÖ 2000-3000 bugünkü Afganistan'da büyük şehirler bulunduğunu ve halkın da tarım ve el sanatlarıyla meşgul olduğunu göstermektedir.

Afganistan coğrafyasında tarih boyunca gerçekleşen siyasî ve sosyokültürel değişiklikler neticesinde üç isimle adlandırılmıştır: En eski ismi olan Aryana, İslâm'dan sonra Güneş Toprağı (Güneş'in Yükseldiği Yer) anlamına gelen Horasan ve XVIII.asırdan sonra koyulan Afganistan ismi. Bu ülke stratejik bakımdan özel bir konuma sahip olması sebebiyle tarih boyunca fatihlerin ve saldırganların hücumlarına maruz kalmıştır, Makedonyalı İskender'den başlayıp, Çengiz Han, Safevîler, İngiltere, Rusya ve Amerika'ya kadar.¹⁷

VII.asrın birinci yarısında İslâm güneşi Arap Yarımadası'nda doğarken Afganistan'da inanç olarak farklı dinler bulunmaktaydı. Ülkenin batı tarafı Sasânî nüfuzu sebebiyle Zerdüş'tü; Doğu, Kuzey ve Güney taraflarına Kuşanlılar ve Eftalitler hâkim olduğu için Budizm ve Brahmanizm hâkimdi.

Hız. Ömer Dönemi'nde İslâm ordusu Horasan kapılarına vardı. Üçüncü İslâm Halifesi olan Hız. Osman Dönemi'nde Afganistan'daki İslâmî fetihler hızlanıp Kâbil fethedildi. Halifenin temsilcileri Herat, Merv, Belh, Toharistan ve Sistan'da hüküm sürmekteydi ve Afganistan'ın her bölgesinde yerel halk da Arap ordusuna karşı ayaklanıp Arap fatihleri, ayaklananları şiddetle bastırmaktaydı. Aynı zamanda Samengan, Güzgan, Talkan, Badgis, Gur, Zarenc ve Hâşrud gibi bazı diğer şehirler de Arapların eline geçti. Bunlara rağmen ayaklanmalar yine devam etti. Hız. Ali'nin hilafeti döneminde de fetihler ve halkın direnişleri sürmeye devam etti.

¹⁷ *Tarih-i Muhtasar-i Penc Dahey-i Afganistan*, s.9.

M 660 yılında hilafet makamı Emevîler'e geçtiğinde İslâm ordusu Afganistan'daki fetihlerini hızlandırdı.¹⁸ M 697 yılında Irak Valisi olan Haccac b. Yusuf es-Sekafi, başkomutanı olan Ubeydullah'ı Kabil'i fethetmek üzere görevlendirdi, ancak o Kâbil Şah'a mağlup oldu.¹⁹ Daha sonra M 703 yılında Dimeşk, en büyük Arap komutanlarından Kuteybe b. Müslim'i Afganistan'a gönderdi. O, Belh'in yerel şahı olan Spehbed ile önce savaştı sonra da sulh yaparak M 707 yılında bu şehri fethedebildi.

Arapların ilk nüfuzundan M 747'ye kadar (yaklaşık bir asır), Afganistan halkının üç nesli maddi ve manevi gibi sosyal alanlar ve askeri sahalarda Araplarla direkt ilişkide bulunmakla Arap kültürüyle tanıştı ve dilini korumak suretiyle İslâm dinini kabul ettiler.

Emevîler'in Afganistan'da taassup, ayrımcılık, iğtinam ve cebirle ağır vergi alması halkın hâkimiyete karşı isyanlarına sebep oldu. Böyle bir durumda halk Abbâsî hanedanının davetçilerini ve Haricileri Emevî Devleti'nin aleyhine desteklediler. İslâm'ı kabul eden Afganistan (Horasan) halkı bağımsızlık niyetiyle büyük bir harekete başladılar, bu ayaklanmasının başındaki kişi toplum içinden çıkan ve bölgedeki vaziyeti iyice anlayan Ebû Müslim Horasânî'ydî.

Ebû Müslim, Arapların hâkimiyetini Afganistan'dan (Horasan) uzaklaştırmak arzusunda idi, bu niyetle M 741 yılında Kûfe'ye gidip Abbâsîler'in imamı ve İmam Muhammed'in oğlu olan İbrahim'le görüşme yaptı, sonra Afganistan'a dönüp kendisini "Abbâsî taraftarlarının emîri" ilan etti.²⁰ Emevîler'in yıkılışı ve Abbâsîlerin hilafete geçmesi hususunda büyük rol oyanayan Horasânî, M 753 yılında bir şah olarak Mekke'ye gittiğinde Halife Mansur, onun gücünden korkunca M 754 yılında 37 yaşındaki Ebû Müslim'i öldürttü. Böyle bir tutum Afganistan (Horasan) halkının nefretine sebep oldu ve farklı bölgelerde Abbâsî ordusu karşısında ayaklanmalar ve kıyamlar devam etmekteydi.²¹ Nihayet hilafet makamının Halife Emin'den

¹⁸ Refî, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, Erik, Peşaver, 1999, s.20-22.

¹⁹ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih Ez Emir-i Kebir Ta Rehber-i Kebir*, Mayvend yay, Kabil, 1382, s.15.

²⁰ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, Nehzet yay, Kum, 1375, s. 165-174.

²¹ Refî, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.24.

Me'mun'a geçmesine destekçi olan Tahir b. Hüseyin, halife Me'mun tarafından mükâfat olarak Horasan vilayetinin ordu komutanlığıyla görevlendirildi. Tahir de M 821 yılında bağımsızlığını ilan ederek Tahirî Devleti'nin kurucusu oldu.²²

Tahir b. Hüseyin M 821 yılında istiklalini ilan ettikten sonra vefat etti. Yerine geçen oğlu Talha da M 828 yılına kadar hilafet makamıyla saygılı bir tavırla ilişkilerini devam ettirmekle hüküm sürdü. Ondan sonra devlet başına geçen kardeşi Ali halkın isyanına maruz kalıp savaşta öldürüldü. Bu olaydan sonra Tahir b. Hüseyin'in büyük oğlu Abdullah hâkimiyeti ele aldı. Onun vefatından sonra oğlu M 862 yılına kadar devlet başında kaldı. Tahir b. Abdullah'ın ölümünden sonra da haleflerin özelliklerine sahip olmayan oğlu Muhammed b. Tahir iktidara geldi. Nihayet Saffârî Devletinin kurucusu Yakub b. Leys'in Sistan ve Herat'ı ele geçirmesiyle Tahirî Devleti sona erdi.²³

Saffârî Devletinin kurucusu Yakub b. Leys, M 862 yılında Kabulistan'ın Şah'ı olan Kâbul Şah'ı Kandahar'da yendi. Daha sonra Bamyan yolundan Belh ve Tahirî hanedanının başkenti olan Nişapur'u ele geçirdi.²⁴

Yakub Afganistan'ın Arap hâkimiyeti altında olmasından çok nefret etmekteydi. O, Abbâsî hilafetini yıkmak hayaliyle M 875 yılında ordusuyla Bağdat istikametine hareket etti, ancak Bağdat ordusunun onu mağlup etmesiyle geri döndü ve tekrar hamlesini yapmak üzere intikam almak için hazırlıklar yapmaya başladı, lakin hastalık ona aman vermeyip M 878 yılında vefat etti.²⁵

Yakub'un vefatından sonra yerine kardeşi Amr geçti, o, Bağdat halifesiyle anlaşıp Fars ve İsfahan idaresini ele aldı. Büyük bir padişahlık hedefinde olan Amr, Maveraünnehir'deki Samânî Hükümeti'ni ortadan kaldırmak amacıyla M 900 yılında Belh yakınlarındaki bir bölgede Samânî ordusuyla karşı karşıya geldi, Saffârî ordusu savaşı kaybetti. Amr esir olup Emîr İsmail onu Bağdat'a gönderdi, Amr b. Leys'ten sonra Tahir b. Muhammed b. Amr hükümdarlığa geçti.²⁶

²² Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.17.

²³ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.109,110.

²⁴ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s. 18.

²⁵ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.198.

²⁶ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.114,115.

Samânî Devletinin Emîri olan Ahmed Samânî iktidarı ele alınca M 910 yılında Sistan ve Büst şehirlerini Saffârîler'in elinden aldı ve böylece Saffârî Devletinin hükümranlığı sona erdi.

Saffârîlerden sonra Horasan bölgesinde büyük bir devlet olarak varlığına devam eden Samânî Devleti de M 874'ten 999 tarihine kadar Afganistan'ın farklı şehirlerini hâkimiyeti altında tutmuştu. Bu dönemde Samânîlerin hükümdarı olan Abdülmelik devrinden sonra Gazneli Devleti'nin temelleri de atıldı.²⁷

Samânîler sarayında Türk gulamı olan Alp Tegin yetenek ve iş bilmesi sebebiyle yüksek görevlere ulaşmış ve daha sonra Gazne şehrine geldiğinde Afganistan'ın kalbinde bir imparatorluğun kurulmasına yol açtı. 13 yıldan sonra damadı Sebük Tegin iktidara geldi ve Gazne Devleti'nin esaslarını koydu.²⁸

M 997 yılında Sebük Tegin ölünce 27 yaşındaki Gazneli Mahmud Nişabur'da, kardeşi İsmail de Belh'te saltanatlarını ilan ettiler. Mahmud, İsmail'i mağlup ederek hapse attı. Mahmud M 1001'de Peşaver'i almasıyla orayı askeri merkezi seçti. M 1005'te Multan'ın İsmail'i hükümetini yenilgiye uğrattı, M 1007'de Pencap'a saldırdı, M 1014'te Tansir, 1015'te Keşmir ve 1017'de Kanuç'u ele geçirdi. M 1023 yılında Somnat'ı (Sumenat) fethetti. Mahmud M 1028 yılında Hemedan ve İsfahan'ı ele geçirdi. Böylece Gazneli Devleti'nin sınırları İran'ın Kazvin şehrinde, kuzey Hindistan'a kadar, Harezm'den Arap Yarımadası'na kadar uzandı.²⁹

Mahmud'un ölümünden sonra iktidarı ele geçirmek amacıyla gerçekleşen iç savaşlar neticesinde imparatorluk zaafa düşmüş ve Gazneliler ile Gûriler arasında meydana gelen çekişme sonucunda M 1187'de Gazneliler İmparatorluğu yıkılmıştır.³⁰

Sultan Mahmud döneminde Gur'un yerel emîrleri Gazneliler Devleti'ne tabi olmuştu.³¹ Daha sonra emîrleri Gazneliler Devleti aleyhine isyan ederek bu devletin yıkılmasına sebep olmakla Afganistan'da Gûri Devleti'ni kurdu.³²

²⁷ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.19,20.

²⁸ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.29.

²⁹ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.20.

³⁰ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.30.

Gûriler Afganistan'ın kuzey bölgelerinde hâkim olan Harzemşahlar Devleti ile yapılan savaşlarda kuzey illeri de devletine bağlattı. Onun ardından Sind bölgelerine kadar ilerlemekle Gazneli hâkimleri Pencap'tan da dışlattı. Gûr emîrleri olan Sultan Gıyaseddin ve Sultan Şehabettin Hindistan'ın büyük bir kısmını fethettiler. Askeri, içtimaî ve kültürel açıdan Gaznelilerin tavrını benimseyen³³ Gûriler M 1148-1214 arasında hüküm sürdü.³⁴

Gûriler döneminde Afganistan'ın kuzey bölgeleri Harzemşahlar Devletinin elindeydi. Harzemşahların büyük hükümdarı olan Sultan Muhammed devrinde, Moğollar Afganistan toprağına istila etti. Cengiz Han Bamyan şehrinde yerel halkla savaşırken torunu (Mutucin) öldürüldü. Böylece intikam hırsında olan Cengiz Han, Bamyan'daki insanların yanı sıra hayvanları da öldürmüş ve kimse burada yaşamasın diye Bamyan'ı yaktı.³⁵

Moğol istilasından uzun bir müddet sonra Emîr Timur Gürgan 1370 tarihinde Keş³⁶ şehrinde Timuriler Devleti'ni kurdu.³⁷ Bu vakitte Afganistan'da siyasî birlik ve merkezi bir hükümet olmadığı için siyasî ve idari olarak kurulacak güçlü bir devlete hazırды.³⁸ Böylece 1405 yılında Emîr Timur'un ölümünden sonra Herat hâkimi olan oğlu Şahruh tahta geçtiğinde Herat'ı başkent olarak seçti.³⁹

Şahruh devlet başına geçince yaklaşık yarım asır, Afganistan, Gürgan, Mazindaran, Sistan, Nişabur ve Orta Asya'yı Herat'tan yönetti.⁴⁰ Şahruh M 1446 yılında vefat etmesiyle⁴¹ Semerkant hâkimi olan Uluğ Bey iktidara geldi. O Semerkant'ı payitaht seçti.⁴² Uluğ Bey M 1449 yılında öldürüldü. Bundan sonra,

³¹ Sistani, Muhammed Azam, *Afganistan ez Tahîrî yan ta Temuriyan*, s.188.

³² Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.124.

³³ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.124.

³⁴ Sistani, Muhammed Azam, *Afganistan ez Tahîrî yan ta Temuriyan*, s.193.

³⁵ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.31,32.

³⁶ Bugünkü Özbekistan'ın Semerkant şehrinin yakınlarında.

³⁷ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Der Kron-i Cedide*, Aryana yay, Kabil, 1369, s.1.

³⁸ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.434, 441.

³⁹ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.139.

⁴⁰ Sistani, Muhammed Azam, *Afganistan ez Tahîrî yan ta Temuriyan*, s.264.

⁴¹ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.455.

⁴² Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.35.

birkaç hükümdarın padişahlığından sonra Sultan Hüseyin Baykara tahta geçti.⁴³ Sultan Hüseyin'in M 1505 yılında Herat'ta ölmesiyle büyük bir ülke şehzadelerin çekişmeleri ortasında miras kaldı.⁴⁴ Timur Oğulları hükümrânlığı Safevîler ve Şeybânîler devletlerinin doğuşlarıyla sınırlanmış, sonuçta Afganistan'ın kuzey ve batı bölgelerini adı geçen devletlere ve doğu bölgesini de Babür İmparatorluğuna bıraktı.

Safevîler ile Şeybânîler arasında Afganistan'ın kuzey taraflarında gerçekleşen savaş şehirlerin yıkılmasına sebep oldu. Safevîler bazı bölgeleri Şeybânîler ve Babürlülere ele geçirmekle bir müddet işgal altında tuttu.⁴⁵ Safevîler'in işgal ettikleri bölgelerin halkına zulüm etmeleri sebebiyle M 1708 yılında Afganistan'ın Kandahar şehrinde büyük bir meclis (Curge) düzenlenerek Safevîler aleyhine ayaklanmaya karar verildi. Böylece Huteki hanedanına mensup olan Mirveys Han başkanlığında gerçekleşen kıyam neticesinde Afganistan'daki Safevî hanedanının iktidarı kaldırıldı⁴⁶ ve Huteki hanedanı Afganistan'ın Kandahar şehrini merkez seçmesiyle iktidara geldi. Daha sonra M 1737'de Nadir Afşar'ın baskısıyla Kandahar Hûtekilerin son hükümdarı Şah Hüseyin hapse atılmakla bu devletin ömrü sona erdi⁴⁷

Nadir Şah Herat, Belh, Kandahar'ı ele geçirdikten sonra M 1738 yılında Kabil'den Hindistan'a (Delhi) gitti. Hindistan'ı da fetheden Nadir Şah, Maveraünnehir'i ele geçirmek amacıyla Ceyhun'dan geçmiş, burayı da topraklarına kattı.⁴⁸

Nadir Afşar sarayındaki askerlerden şüphe edince onları öldürtmeye karar vermiş ancak onlar bu plandan haberdar olur olmaz Nadir'in katledilmesine azmetti. Böylece M 1747 yılında Nadir Şah'ı öldürüp hazinesini yağmaladılar. Böyle bir vaziyette Afgan ve Özbek askerleri Nadir Şah'ın haremını İran askerlerinden korudukları için Nadir Şah'ın eşi, Elmas-i Kohi Nur'u⁴⁹ Afgan ordusunun komutanı

⁴³ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Der Kron-i Cedide*, s.5.

⁴⁴ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.462.

⁴⁵ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.140-142.

⁴⁶ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Der Kron-i Cedide*, s.15.

⁴⁷ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.40.

⁴⁸ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.152.

⁴⁹ Nadir Şah'ın Hindistan'dan hediye olarak aldığı değerli bir elmas.

olan ve daha sonra Afganistan'ın bağımsız devletini kuran Ahmed Şah Abdali'ye verdi.⁵⁰

Ahmed Şah Abdali Afganistan coğrafyasında bağımsız devletini ilan etmeden önce ortaçağda Saffârîler ve Gazneliler gibi bazı devletler kurulmuşsa da, yeniçağda Horasan'ın büyük bir kısmı yani Afganistan'da istikrarlı ve merkezî bir devlet yoktu. Bu dönemde Afganistan'ın kuzey bölgesinde Şeybânîler bulunurken güney kısımlarında Babürlüer çekişme içindeydi. Batı bölgelerinde Safevîler bulunup Horasan toprağı bu üç devlet arasında yarışma alanına dönüşmüştü. Böyle bir durumda Ahmed Şah Abdali Kandahar'ı başkent seçerek bağımsız ve güçlü bir devlet kurması bu ülkenin istikrarı için önem taşımaktadır, lakin Ahmed Şah Abdali'den sonra taht kavgasında bulunan torunları ve Britanya'nın Afganistan'a yönelik politikası bu ülkeyi felakete sürükledi. Daha sonra bahsedileceğı üzere, Afganistan'ın hükümdarlık tahtı İngiltere ve Rusya'nın oyun oynama meydanına çevrilecektir ve bu yarışma İngiltere'nin üç kere ve Rusya'nın ise dört kez⁵¹ Afganistan toprağına girmesi ve halkın onlara karşı mücadele vermeleriyle sonuçlanacaktır.

⁵⁰ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.57.

⁵¹ Sovyetler Birliğı Afganistan'ı 1979 tarihinde on yıl sürecek olan işgalden önce, üç kez daha bu ülkeyi işgal etme maksadıyla birtakım girişimlerde bulunmuştu.

I. BÖLÜM

AFGANİSTAN BAĞIMSIZ DEVLETİNİN KURULUŞU, AFGAN-İNGİLİZ, AFGAN-RUS MÜCADELELERİ VE MÜNASEBETLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Afganistan bağımsız devletinin kuruluşu, Rusya ve Britanya'nın Afganistan'a yönelik politikası, bu ülkenin iç siyasetine müdahaleleri ve daha sonra bu girişimlerin Afganistan'a askeri müdahalelere sonuçlanacak konular üzerinde durulacaktır. Britanya'nın Hint Sömürgeci Yönetimi izlediği politikasıyla Afganistan'ı üç kere işgal etmesine sebep olmuştur ve her girdiğinde bu ülkenin mücadele vermelerine sebep olup yenilmeye maruz kalmakla bu ülkeden çekilmiştir. Bunlara rağmen bu ülkede onların çıkarlarını sağlayabilecek olanları iktidar başına geçirtmek konusunda başarılı olmuşlardır ve nihayet 1919 yılında Afganistan'ın İngilizlere karşı verdiği mücadele bu ülkenin bağımsızlığı Britanya tarafından tanınmasına olanak sağlamıştır.

Afganistan bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasî ve iktisadî olarak Sovyetlerle iyi ilişkilerde bulunmuştur. Daha sonra bu irtibatların daha sıcak olmasıyla Afganistan'ın iktisadî olarak Sovyet Birliğine bağlı olması ve onların da bu ülkenin içişlerine karışmasına neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde bahsedileceği üzere Rusların Sovyet Birliği yanlısı partilerine desteklemesi onların darbe yapmasına sebep olacaktır ve bu darbe Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etmesine yol açacaktır.

1.1. Abdaliler ve Afganistan Bağımsız Devletinin Kuruluşu

(1747)

Nadir Şah Horasânî öldürülünce onun büyük ordusu içinde bazı karışıklıklar meydana geldi. Ordusunun on altı binini teşkil eden Afgan askerleri genel komutan Nur Muhammed Han Galzayi ve Ahmed Han emriyle Afganistan'ın Kandahar ili istikametine doğru hareket etti. Nur Muhammed Han, farklı etniklerin merkezi olan

Kandahar'da Galzay,⁵² Tacik, Özbek, Abdali, Hazara ve Beluç Hanlarına bir meclisin kurulmasını ve Padişah'ın seçilmesini önerdi. Ekim 1747 tarihinde kurulan ve 9 gün süren bu mecliste Ahmed Han Abdali (Peştun-Dürrani/Sadozayi)⁵³ ülkenin padişahı olarak tayin edildi.

Ahmed Han padişah olunca ülkenin iç durumu ve komşu ülkeleri vaziyetinden haberdar olduğunu ispatladı⁵⁴ve bu sırada memleketin iç ve dış vaziyeti bağımsız bir devletin kurulması için uygundu. Ayrıca Afganistan'ın doğu, batı ve güney bölgelerinde Safevî ve Babür imparatorluğunun haksızlıkları karşısında mücadele eden halk da müstakil ve güçlü bir devletin kurulmasını ümit etmekteydi. Bu dönem Babür, Buhara ve Maverâünnahir'deki Cüneydî devletlerinin çöküş yılları ve Harezm'de ise feodallerin iç çatışmalar dönemi idi.⁵⁵ Ahmed Şah da böyle bir durumda Afgani bir imparatorluğunun haritasını çizip planını uygulamak üzere faaliyetlerine başladı.⁵⁶

Ahmed Şah siyasî gücüyle o günkü Afganistan önderlerini birleştirerek merkezî bir devlet kurdu. O, büyük bir askerî birlik oluşturarak Hindistan istikametine sevk etmesiyle Hintli Müslümanları destekleyip Nadir Şah gibi büyük bir imparatorluk kurmayı planlamaktaydı.⁵⁷

Ahmed Han merkez hükümetini kurduktan sonra komşu devletlerin yönetimi altında olan bölgeleri ele geçirdi. 1748 yılında Farah, Gur, Hilmend, Irızgan, Herat ve Meşhed illerini hâkimiyeti altında alması ardından Hindulara karşı cihat ilan etmesiyle 1755'te ilk kez olarak Delhi'yi fethetti ve 1759 tarihinde ikinci kez olarak Delhi'nin yanı sıra bütün Hindistan'a hâkim oldu.⁵⁸ O, kendi siyasî ve askerî hayatında on defa Horasan, Hint ve Afganistan'ın kuzey bölgesine sefer yaptı.⁵⁹ 1761 yılında Martalar'a karşı gerçekleşen Pan-i Put Savaşı Ahmed Şah'ın en meşhur

⁵² Galzaylar Afganistan'daki yaşayan Peştunlarından büyük bir branşıdır.

⁵³ Peştunların büyük branşlarından birisi Dürranilerdir, Dürraniler Abdali ve Sadozayi adına da tanınmaktadır.

⁵⁴ Gubar, Mir Gulam Muhammed, Afganistan Der Mesir-i Tarih, s.594, 595.

⁵⁵ Siddiki, Celaluddin, Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum, Aryana, yay, Kabil, 1369, s.3,4.

⁵⁶ Atayi, Muhammed İbrahim, Nigah-i Muhtasar be Tarih Maasir Afganistan, Mayvend yay, Kabil, 1384, s.54.

⁵⁷ Muceddidi, Fazul Gani, Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han, Fremont, California, 1997, s.46.

⁵⁸ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, El-Ezher yay, Peşaver, 1380, s.14.

⁵⁹ Atayi, Muhammed İbrahim, *Nigah-i Muhtasar be Tarih Maasir Afganistan*, , 68.

cengiydi ve bu savaş onu Afganistan ve Hindistan tarihine bir kahraman olarak kaydetti.⁶⁰

Ahmed Han Hindistan'da savaşırken Sömürgeci İngilizler⁶¹ de orada olup savaşın sonucunu görmekteydi.⁶² Ahmed Şah, Keşmir, Belucistan, Pencap'ın bir kısmı, Belh ve Amuderya'nın güney sahili bölgelerini ele geçirerek Ceyhun'dan Umman'a, Horasan ve Sistan'dan Sind Yarımadasına kadar geniş bir imparatorluk kurmaya başardı.⁶³ Kandahar'ı başkent olarak seçen,⁶⁴ 26 sene padişahlık yapan ve oğlu Timur'u veliaht olarak tayin eden Ahmed Şah, 1774 tarihinde vefat etti ve geniş bir toprağı haleflerine miras bıraktı.⁶⁵

Ahmed Şah'ın oğlu Timur babasının yerine geçince birtakım siyasî nedenlerden dolayı Kandahar yerine Kabil'i başkent olarak seçti.⁶⁶ Timur Şah zamanında Avrupa'da Fransız Devrimi meydana geldi, İran'da Kerim Han Zend'den sonra iç çatışmalar neticesinde devlet batmıştı, doğu ve güney Hindistan'da ise sömürgeci İngilizler hızlıca ilerlemekteydi.⁶⁷ Timur Şah 22 yıl (1773-1793) egemenliği süresince büyük bir hizmet yapmadı, ancak Afganistan'ın siyasî hudutlarını Pencap ve Turani muhacimlerin saldırılarından koruyabildi.⁶⁸ O, 1792 yılında veliahdını seçmeden öldü ve oğlu Şah Zaman tahta geçti.⁶⁹

Şah Zaman, Payende Han'ın⁷⁰ desteğiyle padişah olunca ülkenin farklı bölgelerinde isyanlar meydana geldi. O, kardeşlerini hapse attırıp iç ve dış cephelerinde savaşmaktaydı. Yine bu dönemde Hindistan'da bulunan İngilizler Şah

⁶⁰ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.154.

⁶¹ Ticaret adına gidip daha sonra Hindistan'ı hâkimiyeti altında almasıyla Hint – İngiliz sömürgeci yönetimini kuracaklardır.

⁶² Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.46.

⁶³ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum*, s.4.

⁶⁴ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.40.

⁶⁵ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum*, s.5.

⁶⁶ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.15.

⁶⁷ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.620, 625.

⁶⁸ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.154.

⁶⁹ Riştiya, Seyid Kasım, *Afganistan Der Kern-i Nuzdeh*, Meyvend, Peşaver, 1377, s.5.

⁷⁰ Abdali Sarayındaki yetkili bir serdar.

Zaman'a karşı komplolar düzenlemekteydi.⁷¹ Ahmed Şah'ın imparatorluğunu yeniden kurmak arzusunda olan Şah Zaman,⁷² Hindistan'ın bütün topraklarını ele geçirmek amacıyla güçlü bir ordu hazırlattı, lakin iç anlaşmazlıklar, Britanya'nın Hindistan'ı koruma siyaseti ve Napolyon'un Afganistan'ın komşu ülkelerini istila etmesi buna engel oldu. Afganistan ise siyasî rekabetlerin mücadele alanı haline geldi. Bu sırada Fars Devleti de Timur Şah'ın diğer oğlu Şehzade Mahmud'u Şah Zaman aleyhine destekleyerek kışkırttı. Sonuç olarak 1793-1801 yılları arasında padişah olan Şah Zaman'ın esir düşmesiyle Hindistan korundu ve böylece Şehzade Mahmud devlet başına geldi.⁷³

Mahmud, kriz dönemde hâkimiyeti ele alınca ülkenin yönetiminde beceriksiz biri olduğunu gösterdi. Bu senelerde İngiltere'nin siyaseti Afganistan'ı da etkilemişti. Batı tarafında İran Kaçar Devleti Britanya'nın desteğiyle Horasan eyaletini Afganistan toprağından ayırma girişimindeydi. Doğuda ise, Sih-Pencap Hükümeti bağımsızlığını ilan etti.⁷⁴ Bu sebeple Afganistan tedricen parçalanma ve çöküş dönemine giderek Merv, Kiş Adası ve Belucistan Afganistan topraklarından ayrılıp Hiva, Buhara ve Belucistan Hanlarının hâkimiyeti altına girdi ve nihayet Rusya ve İngiltere zikredilen sahalara hâkim oldu.⁷⁵ Bu tarihten sonra Afgan İmparatorluğu birçok iç ve dış problemle karşılaşınca coğrafi konum olarak küçülmeye başladı. Bu dönemde iç çatışmalar yüzünden Afganistan feodalizm hâkimiyeti şeklini almasıyla her bölgede ayrı bir hâkimiyet olduğundan Şah Mahmud devletin yönetiminde istediği başarıyı elde edemedi. Şah Şuca (Timur Şah'ın diğer oğlu) da 1804'te kardeşi aleyhine ayaklanmakla çıkararak iktidarı ele geçirdi.⁷⁶

Şah Şuca İngilizlerle üç tane anlaşma imzalayarak iktidara geldiği için yaptıklarında serbest değildi.⁷⁷ Şah Şuca'nın beş yıl hâkimiyetinden sonra 1809 yılında Şah Mahmud, Serdar Payende Han'ın oğlu Fetih Han desteğiyle ikinci kez

⁷¹ Refi, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, s.41.

⁷² Riştiya, Seyid Kasım, *Afganistan Der Kern-i Nuzdeh*, s.6.

⁷³ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.155.

⁷⁴ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.647.

⁷⁵ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Be Yek Nezer*, s.155.

⁷⁶ Munib, Vakayi *Muhtasar-i Afganistan*, s.15,16.

⁷⁷ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.68.

olarak devletin başına geçti. Ancak anlaşmazlıklar dolayısıyla 1826 tarihinde Fetih Han öldürüldü ve bu olaydan sonra Fetih Han'ın kardeşlerinin ayağa kalkmaları sonucunda Ahmed Han'la başladığı Abdali (Dürrani) Hanedanının devri sonra erdi ve Muhammed Zayılar (Peştun-Barikzayılar) Hanedanının iktidar dönemi başlamış oldu.⁷⁸

Muhammed Zayılar iktidara geçtiğinde taht kavgası yine devam etmekteydi. 1834 tarihine kadar süren bu mücadele neticesinde 1835 yılında Payende Han'ın⁷⁹ oğlu Dost Muhammed Han devlet başına geçip emaretini ilan etti, ancak bu dönemde (1839) efsanevi ejderha (Britanya) ilk kez Afganistan'ı işgal edip Şah Şuca'yı ikinci kez olarak oyuncak gibi tahta geçirtti.⁸⁰

XIX. Yüzyılın ortasında İngiltere ve Rusya "Büyük Oyun" diye adlandırılan bir çekişmeye tutuldular. Britanya siyasî ve ticari nedenlerle Hindistan'a göz dikti, Rusya da Orta Asya bölgesinde Güney istikametlerine (Afganistan) ilerleyince Britanya kendini risk altında hissetti. Afganistan Britanya açısından bölgedeki gücün dengesini korumak üzere önemli bir konumdu. Britanya şunu biliyordu ki, Rusya Afganistan istikametine ilerleyemeye kalkarsa Afganistan Padişahı Dost Muhammed Han'ın yeterli direnme gücü yoktur, üstelik Dost Muhammed Han'ın İngiltere'yle ilişkisi de iyi değildir. Bu sebeplerle Britanya'nın bir türlü girişimler neticesinde 1839 tarihinde Afgan – İngiliz Savaşının meydana gelmesine sebep olmuştur.

1.2. Emîr Dost Muhammed Han ve İlk Afgan-İngiliz Savaşı (1835-1863)

Emîr Dost Muhammed Han'ın dördüncü hâkimiyeti senesinde (1939) İngilizler ile Afganistan halkı arasında ilk kez olarak büyük bir savaş meydana geldi. Gerçekleşen bu savaş bölgedeki politika ve tarihinde büyük bir değişiklik getirdi. Cengiz Han ve Timur Gürگان istilasından sonra Afganistan ve komşu ülkeleri sadece kendi nüfuz bölgesindeki savaşlar içindeydi, ancak asırlardan sonra ilk kez

⁷⁸ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.16,17.

⁷⁹ Payende Han Abdali Sarayında büyük bir serdardı.

⁸⁰ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum*, s.8.

Afganistan'ın lehine hiçbir yararı olmayan bir yabancı ülke bu ülkenin kontrol etmesine göz dikti.⁸¹

İngilizler “Doğu Hindistan Şirketi” adına bütün Hindistan’a hâkim olmak için Hindistan’daki milliyetçi hâkimiyetleri zayıflatmak amacıyla Afganistan’da merkezî bir devlete ihtiyacı vardı, ancak bütün Hindistan’a musallat olunca Afganistan’daki politikası değişti. Böylece Britanya “Doğu Hindistan Şirketi” elbisesini çıkarıp Afganistan işgalini hedef aldı.⁸²

1839 yılında İngilizler, Emîr Dost Muhammed Han’a Sihlerin Peşaver’i hâkimiyet altına almasını kabul etmesini teklif etti, lakin Dost Muhammed Han bunu reddetti.⁸³ Böylece İngilizler, Emîr Dost Muhammed Han Peşaver’i geri almak hedefiyle Ruslardan destek istemesi iddiasıyla Afganistan’a saldırdı ve savaş böyle başlamış oldu.⁸⁴

İngiliz ordusu William Macnaghten liderliğinde 1839 yılında Şah Şuca ile Kâbil ve Kandahar istikametine hareket edince Emîr Dost Muhammed Han önce Türkistan sonra da Buhara’ya gidip 1840 yılına kadar orada kaldı.⁸⁵ Şah Şuca da İngilizlerin isteği ve bir anlaşma sonucunda tahta geçti, ancak bütün işler Macnaghten’in elindeydi.⁸⁶

Bu zor durum devam edince 1841 yılında İngilizlere karşı mücadele ve direniş başlamış olup Afgan halkı Kabil’deki İngiliz ordusunun bir karargâhına hamle edip kaleyi yaktı ve aynı tarihte İngilizlerin büyük Generali Alexander Brens’in evine saldırı yapıldı. Böylece Afganistan’ın her köşesinde İngilizlere karşı cihat ilan edilmekle İngilizlerin askerî karargâhları hücum altında kaldı, savaşın sıcak günlerinde Buhara’ya gitmiş olan Emîr Dost Muhammed, Afganistan’a geri döndü ve Millî Mücadelenin başında yer aldı. Lakin fazla dayanamadı ve 4 Kasım 1841 tarihinde İngiliz askerlerine teslim olmakla Hindistan’a gönderildi. Afganistan halkı

⁸¹ Cororna, Laurel, *Afganistan*, s.36.

⁸² İmami, Hasamuddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, Şab yay, Tahran, 1378, s.29.

⁸³ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.18.

⁸⁴ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.81.

⁸⁵ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.14.

⁸⁶ Atayi, Muhammed İbrahim, *Nigah-i Muhtasar be Tarih Maasir Afganistan*, s.99.

yine direnişine devam ederken Emîr Dost Muhammed Han'ın cesur oğlu Vezir Ekber Han Buhara'dan gelip direnişçilerin liderliğini üstlendi. Nihayet şiddetli cenkler neticesinde William Macnaghten, savaşın bitmesi için Afgan halkının önerilerini kabul etti. Lakin sözüne sadık olmayan Macnaghten Vezir Ekber Han'ı satın almak istedi, böylece Macnaghten görüşme esnasında Vezir Ekber Han tarafından öldürüldü. Bu olaydan sonra farklı bölgelerde İngiliz ordusuna karşı saldırılar yapılarak İngilizlerin 40.000⁸⁷ askerinden sadece bir kişi (Dr.Brayden) yenilgi haberini İngilizlere ulaştırmak üzere yaralı bırakılıp diğerleri hepsi katledildi.⁸⁸

İngiltere'nin böyle bir savaşı Afgan halkına tahmil etmesinin sebebi de Rusya ve İran'ın Afganistan'daki hedeflerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğinin merakıydı. Bu savaşta İngiltere'nin amaçlarından birisi Rusya'nın nüfuzuna karşı olan birisinin tahta geçmesiydi. İngiltere bu savaşı kaybetmesine rağmen bu hedefine ulaştı,⁸⁹ çünkü Emîr dost Muhammed Han İngilizlerle yaptığı bir protokol ardından ikinci kez iktidara gelebildi ve anlaşmanın bir maddesi "Britanya dışında hiçbir ülkeyle ilişki kurmaması" olduğu için Ruslara karşı bir tavır aldı.⁹⁰

İngilizler Afganistan'a saldırmadan bugünkü Hindistan ve Pakistan topraklarının Keşmir, Meltan, Lahor, Peşaver bölgeleri ve İran'ın Sistan, Horasan ve Kirman şehirleri Afgan Hâkimleri tarafından yönetilmekte olup hepsi Afganistan olarak tanınmaktaydı. Ancak İngiltere'nin işgali Afganistan'ın parçalanmasına neden oldu. Böylece kuzey bölgelerini Maveraünnehir hâkimleri, batı muntıkalarını İran ve doğu bölgeleri ise Hindistan – İngiliz yönetimi altına girdi.⁹¹

Dost Muhammed Han yönetimi ele aldığıında memleket iktisadî ve idari bakımından kötü bir durumdaydı.⁹² Bu durumu yeniden düzeltmek üzere bazı

⁸⁷ Bazı kaynaklarda 17.000, bazılarında ise 20.000 de geçmektedir.

⁸⁸ Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.52,53.

⁸⁹ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, çev: Samiullah Taze, Daniş Kütüphanesi, Peşaver, 1378, s.5,6.

⁹⁰ Muceddidi, Abdül Hak ve Muceddidi Fezlullah, *Hakikat-ül Tevarih*, s.112.

⁹¹ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*.

⁹² Riştiya, Seyid Kasım, *Afganistan Der Kern-i Nuzdeh*, s.172,173.

girişimlerde bulunan Emîr Dost Muhammed Han, 1863 yılında vefat etti ve oğlu Emîr Şir Ali Han yerine geçti.⁹³

1.3. Emîr Şir Ali Han ve İkinci Afgan-İngiliz Savaşı (1863-1878)

Emîr Şir Ali Han tahta geçer geçmez Hindistan'daki İngiliz sömürge yönetimine padişah olduğunu bildirdi, ama İngilizler bir süre geçtikten sonra basit diplomatik ibarelerle onu resmi olarak tanıdı.⁹⁴ Böylece İngilizlere kırgın olan Şir Ali Han, Britanya'nın elini Afganistan'dan uzaklaştırmak niyetiyle Ruslarla yaklaşmak istedi.⁹⁵ Ruslar 1873-1876 yılları arasında güney sınırları istikametine ilerleyince İngilizler telaşlanmaya başladı ve Afganistan'ın Başkenti Kabil'de Büyükelçilik, Herat şehrinde ise Konsolosluk açtırmaya başladı. Ama asıl maksadı Hindistan'daki İngiliz Sömürge hükümetinin sınırlarını Afganistan toprağına yaklaştırması ve Afganistan'ın Bolan, Karem ve Hayber gibi Stratejik yerlerini işgal etmektir.⁹⁶

1878 yılında Şir Ali Han en son olarak İngilizlerle anlaşamadığı ve umutsuz olduğu için Rusların "Yeşil Işığı"na yüz çevirdi. Emîr bu girişimiyle İkinci Afgan-İngiliz Savaşına kapı açtı. Böylece Emîr Rusların özel diplomatik temsilcilerini Kabil'de kabul etti, Rusya'nın heyet göndermesinin bir sebebi de Afganistan ile yapacak ortak anlaşma sayesinde İngilizlerin vaziyetini Hindistan yarımadasında sıkıştırmaktı. İngilizler bunu fark edince, Emîr Şir Ali Han sarayına Rus heyetleri gibi diplomatik temsilcilerini göndermeye çalıştı, lakin Emîr olumlu cevap vermeyince İngilizler ikinci kez olarak Afganistan'ı işgal etmeye kalkıştı.⁹⁷

Kasım 1878 tarihinde İngiliz ordusu üç bölgeden Afganistan'a hücum etti. Emîr Şir Ali Han bu olaydan haberdar olunca Rusların vaat ettiği destekleri almak

⁹³ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.20.

⁹⁴ Kaker, Muhammed Hasan, *Ceng-i Dovum-i Afgan-İngiliz*, Maaz-i Milli İslâmi Afganistan-Riyaseti Ferhengi yay, Peşaver, 1989, s.25.

⁹⁵ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.39.

⁹⁶ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, Meyvend yay, Kabil, 1384, s.20.

⁹⁷ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.7.

üzere şahsen Rusya'ya gitmeye karar verdi, ancak Mazar-i Şerif'e varınca Rusya'ya girmemesiyle ilgili Rusların gönderdiği mektubu ona ulaştı. Böyle bir durumda yalnız kalan Emîr hastalanarak Şubat 1879 tarihinde vefat etti.⁹⁸

Bu dönemler doğu kıtasında millî özgürlükçü hareketleri faaliyetlerinin başlangıç yıllarıydı. Bu uyanışlarda en büyük rol oynayanlardan birisi Seyid Cemaleddin Afgani'ydi. Afganistan'ın Kuner ilinde doğan Afgani, 17 yaşındayken Hindistan, Irak, Şam ve Hicaz'a yolculuk yaparak yeni bilimlerini öğrenerek Afganistan'a geri döndü. 11 yıl sonra Emîr Şir Ali Han'ın isteğiyle ülkeyi terk etmeye mecbur kalan Afgani, Fransız, Almanya, Rusya, Türkiye, Mısır, Hindistan ve İran'a yolculuklar gerçekleştirmesiyle şarki milletlerini sömürgeci Britanya ve diktatör devletlerin altından kurtarmak üzere başarılı faaliyetler gösterdi.⁹⁹

Emîr Şir Ali Han, Seyid Cemaleddin Afgani'nin bazı reform önerilerini uygulamakla ülkenin sanayileşmesine önemli adımlar attı, lakin bu yıllarda İngiltere ile Rusya rekabetinin krizli dönemi olması sebebiyle sanayileşmesinin devam etmesine engel oldu.¹⁰⁰ Ülkenin birliği için çalışan Şir Ali Han siyasî, idarî, askerî ve kültürel alanlarda ıslahatlar yaptı, medreseler kurdu ve ilk dergi "Şemsün-nehar" bu dönemde yayımlanmaya başladı. Ülkenin istiklali için çaba gösteren Şir Ali Han birçok girişiminde İngilizlerin itaati altına girmekten kaçınılmaktaydı.¹⁰¹

1.4. Emîr Muhammed Yakub Han ve Gendüme Antlaşması

(1878-1880)

Emîr Şir Ali Han'ın ölmesinin ardından oğlu Emîr Muhammed Yakub Han Mart 1879 tarihinde Afganistan'ın padişahı olarak tahta geçti. O, yedi yıl hapisnede kaldığı için fikri ve ruhi açısından değişmişti.¹⁰² Bu sebeple iktidara gelir gelmez İngilizleri ülkeden çıkarma düşüncesiyle onlarla müzakere kapsamını açtı.

⁹⁸ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.21.

⁹⁹ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum*, s.28.

¹⁰⁰ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.z.

¹⁰¹ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.21.

¹⁰² Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.40.

Yakub Han, Gendümeğ'teki İngilizlerin karargâhına gidip “Gendümeğ Anlaşmasını” imzaladı. Bu protokol sonucunda Afganistan sınırındaki stratejik toprakları kaybedip yapılan anlaşma da Yakub Han'ın hâkimiyetini sağlayamadı, zira İngilizler Kabil'i kontrol altında alarak sefaretini Balahisar'da (Padişahlık sarayı) faal etmişti.¹⁰³

Böylece İngilizler Gendümeğ Antlaşması neticesinde Hayber gibi bazı diğer stratejik bölgeleri Afganistan bedeninden zorla ayırıp Hint-İngiliz Sömürgeci Yönetiminin toprağına bağlamasının yanı sıra Afganistan'ın dış siyasetini de ele aldı.¹⁰⁴ Yakub Han da bu protokolden sonra İngilizler tarafından padişahlığı kabul edilmişti. Bu anlaşma Afgan halkını etkileyerek, Emîr Yakub Han taht ve taç için ülkenin istiklali ve toprağın bir kısmını İngilizlere satması sebebiyle ona karşı ayaklandılar. Emîr onları kani etmek üzere çalıştı ancak bir sonuca ulaşmadı. Ayaklanan halk da Balahisar'a hamle ederek İngiliz Elçisini öldürüp Sefareti yaktılar. İngilizler ilk zamanlarda Yakub Han'ı desteklemekteydi fakat ondan kendilerine bir fayda bir çıkar görmeyince onu Hindistan'a sürgün ettiler. Böylece bu olaydan sonra İkinci Afgan – İngiliz Savaşı başlamış oldu.¹⁰⁵

İlk Afgan – İngiliz Savaşı gibi İngilizlerin yerleştiği bölgelerde (Kabil, Herat, Kandahar, Kohistan, Şimalî, Gazne, Vardek, Celalabad) ayaklanmalar başladı¹⁰⁶ ve birçok İngiliz askeri öldürüldü veya esir düştü. Ayaklananlar, İngilizlere saldırma günü olarak 24 Aralık 1879'a karar verdiler. Lakin İngilizler tefrika çıkrama politikasından istimal ederek Paşa Han ve Muhammed Şah Han Surhabi gibi bazı mücadeleci liderlerini kendi tarafına çektiler.¹⁰⁷ Bunlara rağmen İngiliz ordusu savaş meydanlarından kaçtı. İngiltere'nin Elçisi General Rabrerts bu savaştan sonra Afganistan'ı istila etmenin kolay bir iş olmadığını anladı¹⁰⁸ ve yine müzakere yoluyla anlaşmaya çalışarak tahta oturacak yeni bir Emîr'in peşine düştü. Böyle bir mevkide Emîr Şir Ali Han'ın yeğeni ve uzun bir zaman Orta Asya'da sürgünde olan Emîr

¹⁰³ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.21.

¹⁰⁴ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.8.

¹⁰⁵ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, Peşaver, 1363, s.12,13.

¹⁰⁶ Siddiki, Celaluddin, *Afganistan Ez Abdaliha Ta Agaz-i Kern-i Bistum*, s.34.

¹⁰⁷ Riştiya, Seyid Kasım, *Afganistan Der Kern-i Nuzdeh*, s.342.

¹⁰⁸ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.1005.

Abdurrahman Han ortaya çıktı ve Britanya ile anlaşma masasında oturdu. (M 1880).¹⁰⁹

1.5. Emîr Abdurrahman Han ve Durand Antlaşması (1880-1901)

Britanya'nın siyasî temsilcisi Grifman, Afgan halkının direnişi ve İngiliz ordusunun yenilgisini görünce dayanamayıp Abdurrahman Han'a gönderdiği mektuplar vasıtasıyla bazı müzakereler gerçekleştirmişti. Bu anlaşmalar sonucunda Abdurrahman Han iktidarı ele geçirince İngiliz askerleri de Afganistan'ı terk ettiler. Böylece 1 yıl 9 ay süren İkinci Afgan – İngiliz savaşı sona erdi.¹¹⁰

Emîr Abdurrahman Han'ın tahta geçmesine sebep olan bu ittifak şartlarında Afganistan Padişahı, Britanya Devleti dışında hiçbir ülkeyle siyasî ilişki kurmayacak, daha önce imza atılan Gendüme Antlaşması (Emîr Yakub Han döneminde) da geçerli kalacaktır ve eğer dış ülkelerden her hangisi Afganistan'a savaş açarsa İngiltere bu ülkeyi destekleyecektir.¹¹¹

Britanya'nın Hindistan'a musallat olması ve Rusya'nın Hint Denizine ulaşmak amacıyla güney sınırlarına ilerlemesi Afganistan'ı iki rakip arasında bir ayıran bölgeye çevirdi. Bu oyun yüzünden Afganistan ile İngiltere arasında iki savaş meydana geldi ve nihayet bu cenkler neticesinde Afganistan dışişleri kontrolünü kaybedip inzivaya çekildi.¹¹²

İngiltere'nin desteğiyle tahta geçen Emîr Abdurrahman, iktidardayken Ruslar 1882 yılında Afganistan toprağı olan Şuğnan ve 1884 tarihinde ise Pencdih'i işgal etti.¹¹³ 1887 yılında bu konuya ilişkin Hint- İngiliz Sömürgeci Yönetimi ve Rusya

¹⁰⁹ Bulgrami, Asğer Hasan, *Afganistan ve Hin-i Britanevi 1793-1907*, çev: Abdül Vahap Fenayi, Akademi Ulum-i Afganistan yay, Kabil, 1361, s.218.

¹¹⁰ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.43.

¹¹¹ Vulvalici, Asadullah, *Rus Ha ez Çi Micra-yi Tarihi Varid-i Afganistan Şudand*, El Ezher yay, Peşaver, 1378, s.64,65.

¹¹² Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.24.

¹¹³ Stewart, Rhea Tallea, *Cerke ha-yi Ateş Der Afganistan*, çev: Yar Muhammed Kohsar Kabuli, Meyvend yay, Peşaver, 1380, s.199.

tarafından görevlendirilen heyet Pencdih'i resmi olarak Afganistan toprağından ayırdı, Emîr de bunu onayladı.¹¹⁴

Rusya'nın sınırları Amuderya'ya bağlanınca, İngilizler Rusya ile Hindistan arasında bu iki ülkeyi ayıran ve kendi sözlerini dinletebileceğı bir devletin kurulmasını istemekteydi. Emîr Abdurrahman Han da milletin İngilizlerle savaştığı ve bu anlaşmaya karşı olmasına rağmen iç muhaliflerini bastırmak üzere İngilizlerden malî ve askeri destek almasıyla bu muameleye hazır olup dış siyasetinin yönlendirmesini Britanya'ya bıraktı.¹¹⁵ Gerçi Abdurrahman Han iki devletle (İngiltere ve Rusya) ittifak imzaladı, fakat İngilizleri tercih edip kendi çıkarları için Ruslar aleyhine kullanmak maksadındaydı., O, ikisini toprağının düşmanı olarak sayıp “sarı köpek çakalın kardeşidir” diyordu.¹¹⁶ Abdurrahman Han Taşkent ve Semerkant'tayken Rusya'nın açık ve perde arkası siyasetini iyi anlamaktaydı ve kendi hükümetinin devamı ve siyasî çıkarları için İngilizleri tercih etmekteydi.¹¹⁷

Emîr Abdurrahman Han 1893 yılında Britanya'nın isteğıyle Afganistan ile Hindistan sınırını belirtmek üzere “Durand” sınırını çizdirdi. Bu protokol sonucu Peştunların bölgesi ikiye bölündü.¹¹⁸ O, tarihten sonra Afganistan ile Hindistan arasında Durand Sınırı meselesinde anlaşmazlıklar yaşandı ve daha sonra da Hindistan'ın ikiye bölünmesi ardından (1747 Pakistan yeni bir ülke olarak kurulmuştur.) bu sınır mücadelesinin dargınlıkları Pakistan ile Afganistan arasında hala devam etmektedir. İngilizler kendi siyasî çıkarları için bu sınırı bilerek çizdirmiştir.

Emîr Abdurrahman 21 yıl hükümdarlığı boyunca ülke tarihine en karanlık sayfaları hatıra olarak bırakıp 1901 yılında vefat etti ve oğlu Emîr Habibullah Han yerine geçti.¹¹⁹

¹¹⁴ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.25.

¹¹⁵ Ahmedî, Hüseyin, *Tehevvelat-i Mentikayi Afganistan*, Hezar Nakş yay, Tahran, 1389, s.31.

¹¹⁶ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.15.

¹¹⁷ Meyhenvurd, Şah Muhammed, *Revabit-i Siyasi ve Diplomatik-i Afganistan ve Rusya Tey Salhay 1729-2001*, Akademi Ulum yay, Kabil, 1390, s.79.

¹¹⁸ Bugün Peştunların bir kısmı Afganistan'da bir kısmı ise Pakistan'da yaşamaktadır.

¹¹⁹ İmami Hasamuddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, s.39,40.

1.6. Emîr Habibullah Han ve I. Dünya Savaşı (1901-1919)

Emîr Abdurrahman Han'ın ölümünden sonra tahta geçen ve dış siyasetinde babasının yolunu takip eden Emîr Habibullah¹²⁰ 1872 yılında Semerkant şehrinde doğdu. O, asrın ilimlerini zamanın büyük hocalarından öğrenen ve İngilizce bilen bir padişahı.¹²¹ Habibullah Han tahttayken uluslararası alanında bazı büyük olaylar (Rusya ile Japonya savaşı ve I.Dünya Savaşı) meydana geldi. 1905 yılında Rusya ile Japonya arasında gerçekleşen savaş neticesinde Rusya için yenilgi kaçınılmazdı. Bu savaş sonucunda mağlup olan Ruslar Afganistan'a karşı herhangi bir hamle tahrikâtı yapamıyordu.¹²² Bu nedenle 1907'de eski rakibiyle (Britanya) "St. Petersburg Anlaşması"nı imzaladı. Bu protokole göre:

- Afganistan Rusya'nın nüfuzu sahasından hariç olacak ve bu ülkeye hiç müdahale etmeyecektir.
- Rusya Afganistan'a siyasî bir temsilci göndermeyecek, politik işlerini ise Kabil'deki İngiliz Temsilcisi vasıtasıyla çözecektir.

Bu anlaşmayı Emîr Habibullah Han onaylamadı,¹²³ lakin Rusya 1908'de yine bu muahedenin yürütebilecek ve uygulanabilecek olduğunu bildirdi. Rusya ve İngiltere 1837'den 1907 tarihine kadar Afganistan'ı kendileri için yarış meydanına çevirdi. Rusya Hint Yarımadasını ele geçirmek isteyince İngiltere de buna engellemeye çalışmaktaydı ve bu süreç yaklaşık 70 yıl devam etti.¹²⁴

Habibullah Han döneminde dünyanın en büyük savaşı olan I.Dünya Savaşı meydana geldi. Hindistan'daki İngiliz sömürgeci yönetimi Emîr'e mektup göndererek Afganistan'ın bu savaşta tarafsız kalmasını istedi.¹²⁵ I.Dünya Savaşı başlamadan batı dünyası özellikle Almanya Afganistan'ın stratejik bir konumda bulunduğunu ve Hindistan'daki İngilizlere birçok sorun çıkarabileceğini biliyorlardı.

¹²⁰ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.5.

¹²¹ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, Daniş kütüphanesi yay, Peşaver, 1378, s.8.

¹²² Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.16.

¹²³ Hak Şunas, Ş.N, *Tesvir-i Rus Der Ayine-yi Tarih, Cemiyet-i İslâmi Afganistan*, 1366, s.76.

¹²⁴ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazı Buzurg*, s.5.

¹²⁵ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatireha ve Tehlilha*, çev: Hamid İlmi, Merkez-i Neşarat-İslâmi Sabur yay, Londra, 1377, s.4.

Daha sonra da Osmanlı Devletinin savaşa girmesi Afganistan'ın önemini daha da artırdı. Böylece Türkler İslâmî siyasetiyle Emîr Habibullah Han'ı ittifak devletlerinin yanında yer almasına teşvik etti.¹²⁶ Böyle bir durumda Emîr hassas bir mevkide bulunmaktaydı. Afganistan halkı Emîr'in Britanya'ya karşı olan yumuşak siyasetini eleştirip İngilizler aleyhine cihat etmek istemekteydi, ancak padişah onları tutuklamaya çalışmaktaydı.¹²⁷

Emîr Habibullah Han Osmanlı Devleti ile siyasî ilişkisini tahkim etmeye çalışmaktaydı, çünkü iki ülkeyi bağlayan İslâm Dini irtibatlarını İngiltere ve Rusya ile olan ilişkilerine göre daha da güçlendirmekteydi. Üstelik halkın da Türklere karşı alakası ve dostluğu fazlaydı,¹²⁸ lakin Emîr iki büyük komşuyla (Rusya ve Hint-İngiliz Sömürgeci Yönetimi) savaşmanın intihar olduğunu düşünmekteydi. Hem de Gendüme Anlaşmasına göre Afganistan Britanya'nın istemediği hiçbir dış ülke aleyhine savaş ilan edemezdi. İngiltere Hükümeti, Emîr İttifak Devletlere katılmadığı takdirde savaştan sonra Afganistan'ın bağımsızlığını tanimasının yanı sıra bazı diğer vaatlerde de bulundu, ama savaştan sonra verdiği sözün hiç birisini yerine getirmedi.¹²⁹

Emîr Habibullah Han'ın Hint-İngiliz Devletiyle dostluk ilişkisi, ıslahat isteyenlerin bastırılması, iktisadî krizi, saraydaki eğlence ve idari ifsadı halkının protestolarına sebep oldu. Nihayet 1919 tarihinde Emîr, Lağman'ın Kelegüş denilen bir avlakta belirsiz bir şekilde öldürüldü ve oğlu Emanullah Han tahta geçti.¹³⁰

1919 yılına kadar hüküm süren Emîr Habibullah Han Döneminde ilim ve eğitime önem verilip, okullar açıldı, dergiler faaliyet göstermeye başladı,¹³¹ ülkeye telefon ve telgraf getirildi ve ilk kez olarak elektrik üretim tesisi açıldı.¹³²

¹²⁶ Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.58.

¹²⁷ Resuli, Sima, *Afganistan Der Devre-yi Saltanat-i Emir Habibullah Han 1901-1919*, Matbaa-yi Azadi yay, 1390, s.176,190.

¹²⁸ Afzeli, Muhammed Eslem, *Cunbuş-i Azadi Hahi ve Mahiyet-i Devlet-i Emami*, Akademi Ulum yay, Kabil, 1368, s.4.

¹²⁹ Resuli, Sima, *Afganistan Der Devre-yi Saltanat-i Emir Habibullah Han*, s.191.

¹³⁰ Afzeli, Muhammed Eslem, *Cunbuş-i Azadi Hahi ve Mahiyet-i Devlet-i Emami*, s.11.

¹³¹ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.25.

¹³² Poullada, Leon, *Islahat ve İnkılap 1929*, çev: Baqui Yousefzai, ACKU, 1989, s.17.

1.7. Emanullah Han ve Afganistan'ın İstiklale Kavuşması (1919-1929)

27 yaşındayken babasının yerine geçen Emanullah Han 1892 tarihinde dünyaya geldi. O, harb okulunda okuduğu için ordu ve askeri işleri bilen bir padişahı.¹³³ Şah 24 Şubat 1919'da Kabil'de yaptığı bir konuşmasında Afganistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte eşsizlik, kardeşlik, özgürlük, adaletin sağlanması ve yeni devletin sadakatinden söz etti.¹³⁴ Şah Emanullah Han bağımsız bir padişah olarak tahta oturmasını dünyaya duyurmak üzere, Rusya (Sovyet), Amerika, Fransız, Japonya, Türkiye, İran ve bazı diğer ülkelere mektuplar gönderdi.¹³⁵

Emanullah iktidara geldikten iki ay sonra 1879 yılında imza atılan ve Afganistan'ın dış siyasetini Britanya'ya bağlayan Gendümeç Anlaşmasını geçersiz ilan etti. Bu girişimin sonucu Mayıs 1919 yılında Üçüncü Afgan – İngiliz Savaşına sebep oldu¹³⁶ ve bu mücadelenin ardından Britanya'nın savaşı kaybetmesiyle nihayet Afganistan'ın bağımsızlığını kabul etmeye mecbur kaldı. Böylece Emanullah Han üç büyük savaştan sonra Afganistan Tarihinde bu ülkenin bağımsızlığını kazanmış oldu.

Üçüncü Afgan-İngiliz Savaş'ın nasıl başladığına gelirse, savaşın ilan edilmesi millî bir karardı. Afgan Milletinin bağımsızlığa kavuşmak için cenkten başka bir çaresi yoktu. Bu nedenle millet Emanullah Han'a biat etmelerinin şartını İngilizlere karşı cihat ilan edeceğine dair söz aldı. Emanullah istiklaliyle ilgili İngilizlerle müzakere etmeye oturdu, ancak müzakere olumlu sonuç vermeyince Afganistan Devleti İngilizler aleyhine cihat ilan ederek Şah askeri kuvvetlerini cephelere yolladı. İki taraf arasında cenk devam ederken Kâbil Hükümeti ve Hint-İngiliz Hükümeti masaya oturmaya ve yeniden müzakere yapmaya karar verdiler.¹³⁷ Böylece 18 Ağustos 1919'da Ravalpindi Konferansı sonucunda Afganistan

¹³³ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Tec-i Bazi Buzurg*, s.14.

¹³⁴ Kasimi, Neciyullrah, *Rejimha-yi Afganistan*, s.21.

¹³⁵ Adamak, Lodowik .W, *Tarih-i Revabit-i Siyasi Afganistan Ez Zeman-i Emir Abdurrahman Han Ta İstiklal*, çev: Ali Muhammed Zahma, Afgan Kitap yay, Kabil, 1349, s.96.

¹³⁶ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Tec-i Bazi Buzurg*, s.11.

¹³⁷ Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.65.,66,77.

bağımsızlığını resmi olarak kazanmış oldu. Bu ülke Britanya'dan ilk istiklal alan devlet olarak tanındı ve bu fetihten sonra Şah Emanullah Han'a gazi lakabı da verilmiş oldu.¹³⁸

1.7.1. Emanullah Han ve Rusya

XIX.yüzyılda Afganistan'ın tahtı bir futbol topuna benzemektedir, İngiltere ve Rusya onunla adeta oynamaktaydı, 1839'dan 1919 yılına kadar İngilizlerle gerçekleşen üç savaş bu ülkenin işgal edilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir.¹³⁹

Afganistan halkı kendi istiklal savaşında meşgulken, Ruslar fırsattan istifade ederek hamlelerini Orta Asya'ya şiddetlendirerek Buhara'ya kadar ilerlediler, Afganistan halkı da bağımsızlığa kavuştuktan sonra Buhara Müslümanlarını desteklemek için Rusya'ya karşı ayağa kalktılar. Böylece Emanullah Han Rusya aleyhine Buhara'ya gönderilen askerlerin 1920 tarihinde meydana gelen savaşa katılımlarıyla Komünistleri (Sovyet) yenebildi, ancak Buhara Şahının kifayetsizliğinden dolayı Buhara'yı ele geçiremediler. Buhara Müslümanlarının yardımına gönderilen bu askeri birliği onların Emanullah Han'a karşı alakasını artırdı, lakin Şah'ın bu desteklemesi uzun sürmeyerek Emanullah Han'ın Ruslarla ilişki kurmasının ardından Buhara Müslümanlarını desteklemekten vazgeçti.¹⁴⁰

Afganistan'ın İstiklalini ilan etmesi Rusya'nın Britanya İmparatorluğunun bedenine manevi bir darbe vurması için güzel bir fırsattı. Bu süreçte Rusya Afganistan'ın bağımsızlığını resmi olarak tanıdı. Afganistan Hükümeti de Rusların "Bolşevik Devrimini" (Komünist Devrimi) tanımakla iki taraf arasında mektuplaşma ve müzakereler başlamış oldu ve sonuçta Ruslar Kabil'de Büyükelçilik, Belh (Mezar-i Şerif) ve Herat'ta konsolosluklar açtırmasıyla ilk kez olarak yıllarca bekleyen hedefine (Afganistan ile daimi siyasî ve diplomatik ilişkisi kurmak) kavuşmuş oldu.¹⁴¹

¹³⁸Muceddidi, Şah Aka, *Zundegi name-yi Habibullah Kellekani*, El Ezher yay, Peşaver, 1378, s.14,15.

¹³⁹ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan (Hakikat-i Tecavüz-i Şurevi Ber Afganistan)*, çev: Abdül Rahim Ahmed Pervani, Meyvend yay, Kabil, 1383, s.33.

¹⁴⁰ Muceddidi, Şah Aka, *Zundegi name-yi Habibullah Kellekani*, s.15.

¹⁴¹ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.19.

Rusya Devriminin başlangıcında Afgan halkı Bolşeviklerin emperyalist karşıtı ve barışçıl amaçları var diye bu devrime karşı olumlu tutum sergilediler. Çünkü Bolşevikler (Komünistler) iktidara gelmeden Çarlı Rusya'nın zulmü altındaki olan milletlerin özgürlüğüne slogan atmaktaydı. Şah Emanullah Han 21 Nisan 1919 tarihinde de Rusya Lideri Vladimir Lenin'e diplomatik ilişki kurmak için bir mektup gönderdi, Lenin ise Şah'a şöyle bir cevap yazdı:

“İşçiler ve çiftçiler hükümeti Kabil'deki elçisine Afganistan ile ticaret ve diğer anlaşmalarla ilgili müzakere etmeye emir vermiştir. Afganistan ile birlikte dünyanın en büyük emperyalist hükümetine (Britanya) karşı mücadele edeceğiz. Eğer Afgan halkı İngiltere aleyhine Rusya halkından destek isterse, işçiler ve çiftçiler hükümeti Rus Çarlıkların yaptığı kötülüklerini telafi etmek üzere Afgan milletine büyük bir oranda destek verecektir”

Rusya lideri Vladimir Lenin bu nameyi gönderdiği vakit Üçüncü Afgan-İngiliz Savaşı bitmişti, ancak Sovyet Birliği (Rusya) Orta Asya'daki Müslümanların topraklarını henüz kontrol altına almayı Amuderya sahasına kadar nüfuz etmemişti.¹⁴² Bu sıralarda Orta Asya Müslümanları özgürlük için savaşıırken Rusya Komünist Devleti Afganistan ile iyi ilişki kurmaya çalışmaktaydı. Ruslar gerçek anlamda bu girişimlerinden iki hedefi takip etmekteydi. Bir yandan Orta Asya'daki Müslümanların yeni sömürgeciye (Bolşevikler) karşı ayaklanmalarını söndürmesi, diğer yandan ise Britanya'nın Bolşevikler Devletini resmen tanımaya mecbur etmek için Hint- İngiliz Devletine karşı isyanlar çıkarması.¹⁴³

Sovyet otoriteleri Afganistan ile Rusya Moskova arasındaki ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak için, Eylül 1919 tarihinde resmi temsilcileri olarak Bravin'i Kabil'e gönderdiler. Bu iki taraftaki arasındaki ilişkiler bu çerçevede seyrederken İngiltere, Bolşeviklerin Afganistan'daki çalışmalarından oldukça rahatsızdı ve Devlet Sekreteri, Hindistan Genel Valisi'nden Emir Emanullah'ı uyarmasını istedi.¹⁴⁴

¹⁴² Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.14..

¹⁴³ Resul, Seyid, *Nigahi be Ahd-i Saltanat-i Emani, Seba kütüphanesi yay*, Peşaver, 1377, s.57.

¹⁴⁴ Koçer, Mehmet, Bolşevik İhtilali Sonrasında Afganistan Üzerinde İngiliz- Rus Mücadelesi, *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9:1, 2004, s.82.

Orta Asya'daki özgürlükçü hareketlerinin güçlü olduğu ve Rus – İngiliz ilişkisi gergin olduğu sürece Rus – Afgan ilişkisi iyiydi, ancak özgürlük isteyen hareketlerin zayıfladığı ve Rusya ile İngiltere arasında ticari anlaşma imza atıldığı zaman, Afganistan önemini kaybetti.¹⁴⁵

1.7.2. Emanullah Han'ın Dış Seyahatleri, Islahat Programları ve Çöküşü

Şah Emanullah Han Afganistan istiklalini alan ilk padişah olarak İtalya, Fransız, Belçika, Almanya, İngiltere, Rusya, Türkiye, İran, Mısır ve Hindistan'a yolculuklar gerçekleştirdi.¹⁴⁶ İlk seferini 1927'de İtalya davetiyle gerçekleştiren Emanullah¹⁴⁷ daha sonra Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk ve İran'da Rıza Şah ile yaptığı görüşmeleri Afganistan için çok önemli bir adımdı.¹⁴⁸

Şah Emanullah Han Temmuz 1928 tarihinde Afganistan'a geri dönünce Atatürk'ün Türkiye'de gelişme ve inkişaf için uyguladığı siyaseti benimseyip o da Afganistan'da buna benzer bir politikayı takip etmek istedi.¹⁴⁹ Eğitim ve öğretime oldukça büyük önem veren Şah, yeni eğitimin temelini atmak üzere Türkiye ve Fransa'nın desteğini istedi, Emanullah Han'ın uyguladığı eğitim sisteminin esası laiklikti. Şah döneminde birçok gazete ve dergi yayınlamaya başladı. Emanullah Han'ın görüşüne göre, Afganistan kadınlarının kullandığı tesettürü İslâmî ve dini bir başörtüsü değildi ve istimal edilen tesettür de Afganistan'ın eski kültüründen kalan bir gelenektir. O, bu konuda eşiyle (Melike Süreyya) birlikte çaba gösterdi.¹⁵⁰ Şah erkeklerin batı kıyafetleri gibi elbise giymelerine ferman verdi, arazi ıslahatı, kadınların eğitimi (onları dış ülkelere göndermesi) ve tesettürü kaldırması halkın rahatsızlığına sebep oldu.¹⁵¹ Emanullah Han ictimai ve iktisadi reformlarını düşünmeden aceleyle uyguladığı için ülkenin kültürü ve geleneğine aykırı olması

¹⁴⁵ Resul, Seyid, *Nigahi be Ahd-i Saltanat-i Emani*, s.58.

¹⁴⁶ Atayi, Muhammed İbrahim, *Nigah-i Muhtasar be Tarih Maasir Afganistan*, s.253.

¹⁴⁷Sistani, Muhammed Aazam, Alame Mahmud Tarzi, *Şah Emanullah ve Ruhaniyet-i Muteneffiz*, Daniş Kütüphanesi yay, Peşaver, 2004, s.118.

¹⁴⁸Kargon, Wiktor Grikovich, *Afganistan Der Salah-yi Bist ve Si Kern-i Bistum*, çev: Celaluddin Siddiki, ACKU, 1365, s.24.

¹⁴⁹ Bradshar, Hanri, *Afganistan ve İttihad-i Şurevi*, s.6.

¹⁵⁰ Resul, Seyid, *Nigahi be Ahd-i Saltanat-i Emani*, s. 137,142, 148.

¹⁵¹ Arnold, Antoni, *Sevabik-i Tarihi Tehacum-i Rus Ber Afganistan*, çev: Seyid Resul, ACKU, s.12.

nedeniyle halkın özellikle mezhep liderlerinin tepki göstermelerine sebep oldu.¹⁵² Şah gelişme ve terakkiye o kadar sarhoşt ki, en yakın dostlarının danışmanlarını bile dinlemeyip yakınları tarafından eleştiriye maruz kalıyordu.¹⁵³ Şah Emanullah Han böylece kendi devletinin zayıflamasının ve çökmesinin yolunu açmış oldu. Şah'ın birçok ıslahatı gerekliydi, ancak milletin kabullenmesi için erkendi. Böyle bir durumda Emanullah Han'ın muhalifleri, girişimleri ve yaptıklarını iyi bir fırsat bilerek hükümetin düşürülmesine kalktılar.¹⁵⁴

Kasım 1928 tarihinde doğunun bazı bölgelerinde başlayan ayaklanmalar neticesinde Celalabad şehri muhaliflerin eline geçti ve bazı âlimlerin Emanullah Han'ın kâfir olmasına dair verdiği fetvadan sonra ülkenin her köşesinde isyanlar başladı. Afganistan'ın kuzey bölgesinde Halkın Habibullah Kelekani etrafında toplanmasıyla Kabil'e hamle etmeye karar verdiler. Böylece halkın Kabil'i her taraftan kuşatmasıyla Habibullah Kabil'i ele geçirdi ve 17 Ocak 1929 tarihinde padişahlığını ilan etmesiyle Emanullah Han Kandahar'a kaçtı.¹⁵⁵

Böyle bir durumda Emîr Emanullah Han halkının ayaklanmaları ardından Kabil'i terk edince Ruslar ona destek vermek hedefiyle Afganistan'a askeri müdahalede bulundu. Bolşevikler bu kez de bu hamleden iki hedefi takip etmekteydi. Birinci amacı Şah Emanullah'ı kendi ihsanı altında bulundurmak, ikincisi ise Orta Asya'dan kaçan ve Afganistan'a sığınmak isteyen Müslümanların kaçış yolunu kapatmak. Zira Orta Asya halkı bu dönemde Afganistan'ı kendileri için yeryüzünün cenneti olarak düşünmekteydi.

Bu dönemde yeni kurulan Sovyetler Devleti diğer ülkeler tarafından resmî olarak tanınmak arzusundaydı ve bu müdahalenin onlara siyasî olarak sorun çıkarabileceğini düşündü. Diğer açıdan ise, Şah Emanullah Han, artık halkın gözünde itibarı kalmadığı ve Kabil'e dönmesi kan dökülmeyle neticeleneceğini

¹⁵² Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s. 26.

¹⁵³ Azizi, Aziz Ahmed, *Afganha Millet-i Ki Do Eber Kudret Ra Be Zano Der Avurdand*, İdare-yi Darul Neşr-i Afganistan, 1378, I, s.19.

¹⁵⁴ Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.302,303.

¹⁵⁵ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.30.

bildiği için tahta geri çıkmaktan vazgeçti. Bu sebeplerden dolayı Ruslar Afganistan toprağından geri çekildi.¹⁵⁶

Mustafa Kemal Atatürk 26 Ekim 1929 tarihinde Liberty Gazete'ye verdiği bir röportajda Emanullah Han'ın çöküşüyle ilgili şöyle dedi:

“Emanullah Han'ın çöküşü büyük bir ziyandı, eğer Emanullah Han sadece kendi eşinin başörtüsünü çıkartıp Afganistan'ın diğer kadınlarına başörtülerini kaldırmalarına mecbur etmeseydi ve kızları eğitim görmek için dış ülkelere göndertmeseydi, belki onun aleyhinde İnkılâp gerçekleşmeyecekti.”¹⁵⁷

Emanullah Han döneminde Afganistan ile Japonya, İran, Türkiye, Mısır, Polonya, İsviçre, Finlandiya, Fransa, Almanya ve İtalya arasında imzalandığı anlaşmalar sonucunda siyasî ve ticarî ilişkiler kuruldu.¹⁵⁸ Ömrünü sonuna kadar Roma'da (İtalya) sürgünde geçiren Emanullah Han 1960 yılında vefat etti ve cenazesi Afganistan'a getirilip Celalabad şehrinde defnedildi.¹⁵⁹

Afganistan tarihinde Emanullah Han ile ilgili tarihçilerin farklı düşünceleri vardır. Kimi onu uyguladığı ıslahat programlarından dolayı liberal, kimi de ona Sovyetlerle sıcak ilişki kurduğu için sosyalist demektedir. Bunların dışında Afganistan'da gerçekleşen bir büyük mecliste ona “Emîru'l-Mû'minîn” lakabı verilmişti. Hindistan ve Buhara Müslümanları da Emanullah Han Türkiye'de çöken İslâm Hilafetini yeniden kuracak diye bu lakabı kabul etmişti.¹⁶⁰

1.8. Habibullah Kelekani Dönemi ve Rusya Girişimleri (1929)

Habibullah Kelekani 1890 yılında Kabil'in Kohdamen ilçesinde doğdu. Gençliğini askerlik ve devlet hizmetinde geçirdi. Babası (Abdurrahman) Afgan-

¹⁵⁶ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.19,20.

¹⁵⁷ Muceddidi, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, s.302,303.

¹⁵⁸ Afzeli, Muhammed Eslem, *Cunbuş-i Azadi Hahi ve Mahiyet-i Devlet-i Emami*, s.23.

¹⁵⁹ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.27.

¹⁶⁰ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.21.

İngiliz savaşında savaşçılara su getirme görevini de yaptığı için Habibullah Kelekani'ye Beççe-i Saka (Sucunun oğlu) da denmektedir.¹⁶¹

Daha önce ifade ettiğimiz üzere, Habibullah Kelekani kuzey illerde halkı toplayıp Kabil'e hamle yapması ve Emanullah Han'ın Kandahar iline kaçması ve istifa etmesinin ardından 17 Ocak 1929 tarihinde padişah oldu.¹⁶² Emanullah Han'ın reformları aleyhine ayaklanması sebebiyle "Hadim-i dini Resulillah" (Resulillah dininin hizmetçisi) lakabını alan¹⁶³ Habibullah, kabinesini birçok okuma ve yazma bilmeyen veya az bilenlerden oluşturmuştu, lakin bunlar milletin derdi ve sorunlarını iyi bilmekteydi.¹⁶⁴

Habibullah Kelekani iktidara gelince Ruslar ilk zamanlarda hile ve kandırma siyasetiyle kendilerini onun dostu olarak göstererek Kelekani'ye şöyle bir mektup gönderdi:

"Habibullah Han'ın kıyımı sivil halk ve çiftçilere dayanan bir ayaklanmadır, Habibullah da çiftçilerin kahramanı olarak ayaklananların başında olduğu için biz bu kıyama saygı duymaktayız".

Ruslar böylece Habibullah'ı da Emanullah Han gibi kullanmak istemekteydi,¹⁶⁵ ancak Orta Asya'daki Uyanış Hareketi etnik bakımından Habibullah ile aynı olduğu için Ruslar Afganistan'da böyle Tacik asıllı birinin padişah olmasını kendi çıkarları için tehlikeli olarak değerlendirmekteydi.¹⁶⁶ Habibullah Kelekani kendi gücünün dışında da bazı konuşmalar yapmaktaydı. O daima, "Hindistan, Buhara, Türkistan hatta Moskova'yı ele geçireceğim" demekteydi.¹⁶⁷

Kelekani, Buhara'nın özgürleşmesi meselesinde ciddi bir şekilde bazı girişimlerde bulundu. O, Kabil'de Buhara emîri ve Orta Asya Müslüman mücadelelerinin lideri olan Molla İbrahim Bek Lakay'ın katılmalarıyla büyük bir

¹⁶¹ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.24.

¹⁶² Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.30.

¹⁶³ Koşan, Gulam Hazret, *Serguzeşt-i Millet-i Mazlum-i Afganistan Der Mesir-i Sedde-yi Bistum*, Afgan Amerikan Asociation, 1999, s.223.

¹⁶⁴ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.77.

¹⁶⁵ Muceddidi, Şah Aka, *Zundegi name-yi Habibullah Kellekani*, s. 101.

¹⁶⁶ Arnold, Antoni, *Sevabik-i Tarihi Tehacum-i Rus Ber Afganistan*, s.14.

¹⁶⁷ Katip Hazara, Faiz Muhammed, *Tazkire-tul İnkılap*, Kave yay, Almanya, 2013, s.143.

toplantı düzenledi.¹⁶⁸ Böylece Ruslar (Bolşevikler) Afganistan ile ilişkin siyasetini değiştirmeye mecbur kalarak Afganistan Devletine karşı açık bir şekilde düşmanlık yaptı ve Emanullah Han Döneminde Rusya’da sefir olan Gulam Nabi Han Çerhi’yi top ve savaş uçakları desteğiyle Afganistan’a gönderdi ve bu girişiminde de başaramadı.¹⁶⁹ Sovyetler (Ruslar) 1930 yılında Afganistan’a sığınan İbrahim Bek Lakay ile savaşmak üzere bir kez daha bu ülkenin toprağına ayak bastı.¹⁷⁰

Emanullah Han Hükümetinin çöküşünden sonra ülke anarşi içinde olup, Habibullah Kelekani bazı bölgelerde hâkimiyetini sağlayamadı. Böylece memleketin bazı bölgelerinde istikrarı hissetmeyen halk hükümete karşı muhalefet ederek Hazarecat, Vardek, Kandahar, Pektiya ve Celalabad gibi mıntikalarda ayaklanmaları başlattılar.¹⁷¹ Böyle bir fırsatta Emanullah Han’a bir müddet vezirlik yapan ve İngilizlerle daim ilişki içinde bulunan Muhammed Nadir Han,¹⁷² Habibullah Kelekani’nin hükümetine son verme hedefiyle adım attı. O, Emanullah Han Hükümetinin çökmesiyle Delhi’ye gelip İngiliz egemenleriyle müzakereler yapmıştı, daha sonra da Afganistan’ın güney bölgesine gitmesiyle bazı kabileleri etrafına toplayarak Kabil’i kuşattı. Emîr Habibullah halkı iç savaşa sürüklemek istemediği için ülkenin kuzey istikametine hareket etti. Nadir Han da 15 Ekim 1929 tarihinde siyasî iktidarı ele geçirdi, daha sonra Nadir Han Habibullah’ı bir zarar vermeyeceğine dair taahhütte bulunarak onu teslim olmaya davet etti. Habibullah da arkadaşlarıyla direnişten vazgeçerek Kabil’e geldi, fakat Nadir Han taahhüdünü bozarak onları idam ettirdi.¹⁷³

1.9. Nadir Han ve Rusya Siyaseti (1929-1933)

Nadir Han’ın babası, Emîr Abdurrahman Han Döneminde Hindistan’a sürgün edilmişti. Nadir oradayken eğitimini harp öğretim alanında görmüş oldu. Daha sonra

¹⁶⁸ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, İntişarat-i Kitap yay, Peşaver, 1379, s.156.

¹⁶⁹ Muceddidi, Şah Aka, *Zundegi name-yi Habibullah Kellekani*, s.103.

¹⁷⁰ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, s.120.

¹⁷¹ Gubar, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, s.1301.

¹⁷² İmami Hasamuddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, s.44.

¹⁷³ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.30.

babası (Habibullah Han Döneminde) affedilmesiyle Nadir de ailesiyle Kabil'e geldi. İngilizce ve Urduca da bilen Nadir Şah'ın Muhammed Aziz Han, Muhammed Haşim Han, Şah Veli Han ve Şah Mahmud Han adlarında dört kardeşi daha vardı.

Emanullah Han'ın bir müddet Harp Vezaretini üstlenen Nadir Şah, Paris'teki Afganistan'ın Büyükelçiliğinde de bir süre görev yaptı, lakin 1926 yılında istifa ederek Fransız'ın güneyinde yaşamaya devam etti.¹⁷⁴

Dediğimiz üzere Habibullah Han'ın Kabil'i terk etmesi ardından Nadir Şah saltanatını ilan etti. O, hükümetini baskı ve şiddetle devam ettirerek Emanullah Han döneminde Rusya'da sefirlik yapan Gulam Nabi Han'ı öldürtmekle halkın nefretini daha artırdı.¹⁷⁵

Ruslara karşı mücadele eden İbrahim Bek Lakay da bu dönemde Afganistan'daydı. Lakay, Rusların Afganistan toprağına girerken Habibullah'ın gönderdiği ordusuyla Afganistan'ın kuzey bölgesine gitmişti, savaştan sonra da burada kalan Lakay Amuderya'nın iki tarafında Bolşeviklere karşı mücadelesine devam etti. Tam bu sıralarda Britanya Afganistan ve Tacikistan ortasındaki bölgede yeni bir hükümet (ülke) kuracak ve hâkimiyetini İbrahim Bek'e verecek diye söylentiler yayıldı. Böyle bir durumda Nadir Şah kardeşi Şah Mahmud'u İbrahim Bek'i bastırmak üzere kuzey istikametine yolladı. Amuderya'nın kenarında iki taraf arasında gerçekleşen savaş neticesinde İbrahim Bek hasara uğrayarak Rusların işgal ettiği toprağına girdi, böylece senelerce Sovyetlere karşı mücadele eden İbrahim Bek Bolşeviklerin tarafından yakalanıp idam edilmesiyle Orta Asya'nın uyanış hareketinin faaliyetleri sonra erdi ve Kâbil Hükümeti de bu girişimiyle Moskova'ya büyük bir hizmet etti.

Ruslar Buhara ve Türkistan'daki Müslümanların özgürlük mücadelelerinden korkmaktaydı. Bunun için bu mücadeleleri Amuderya'nın iki tarafında söndürmek amacıyla Afganistan ile bir anlaşma yapmak istedi. Böylece Kâbil Hükümetiyle "Tarafsız ve Saldırmama" adına yeni bir protokol¹⁷⁶ imzalandı.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.33.

¹⁷⁵ İmami Hasamuddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, s.44.

¹⁷⁶ Daha önce de iki tane anlaşma imzalanmıştı.

Hükümlerliğini diktatörlük bir şekilde devam ettiren ve padişahlığının üçüncü senesinde bulunan Nadir Han, 8 Kasım 1933 tarihinde düzenlendiği bir törende öğrencilere sertifika ve hediye verirken Abdülhalik adındaki bir öğrenci tarafından silahla vurulup öldürüldü¹⁷⁸ ve Nadir Han'ın yerine geçenler de bu saldırıyı kimin düzenlediğini öğrenmek amacıyla Abdülhalik'in ailesi, arkadaşları, hocaları ve sınıf arkadaşlarını hapse attılar. Nihayet genç olan Abdülhalik'i ve 17 yakınını idama mahkûm ettiler.¹⁷⁹

1.10. Zahir Şah'ın Kraliyet Dönemi (1933-1973)

Nadir Han'ın oğlu Zahir Şah 1914 yılında Afganistan'ın başkenti Kabil'de doğdu. Küçük yaşlardayken babasıyla gittiği Fransa'da eğitim aldı. Bu sayede Fransızcaya da aşina oldu.¹⁸⁰ Babası saltanatını ilan ettikten sonra Afganistan'a döndü. Ülkeye dönmesi ardından bir süre askeri eğitim gördükten sonra Savunma ve eğitim Bakanlıklarında çalışmaya başladı. Bu sırada babası (Nadir Han), düzenlendiği bir programda bir öğrenci tarafından silahlı saldırıya uğrayıp öldürülürken, devletin ikinci adamı ve başbakan olan amcası (Muhammed Haşim Han) Afganistan'ın Kuzey tarafında hükümet işleri ile meşgul olduğundan Savunma Bakanı olan diğer amcası Şah Mahmud, Nadir Han'ın öldürülmesinin ardından hemen devlet büyükleri, otorite sahipleri ve ruhanî şahsiyetlerin katılımlarıyla bir toplantı düzenleyip 19 yaşındaki Zahir Şah'ı ülkenin padişahı ilan ederek ilk kez kendisi amcası ve Savunma Bakanı olarak ona biat etti.¹⁸¹

Afganistan Tarihinde hükümdarlığı en uzun süren kişi, Muhammed Zahir Şah dönemidir (1933-1973). Bu dönemde, özellikle "Demokrasi Onu"¹⁸² döneminde birçok değişim meydana gelmiştir ve gelişim ve kalkınma devridir. Ayrıca yabancı

¹⁷⁷ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.151.

¹⁷⁸ İmami Hasamuddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, s.44.

¹⁷⁹ Musammim, *Nadir Şah Çigona Be Katıl Resid*, Areş yay, Peşaver, 2000, s.24.

¹⁸⁰ Farheng, Mir Muhammed Siddik, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, Amerikan Spidy yay, Virginia, 1988. C1, s.423.

¹⁸¹ Kasimi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.41.

¹⁸²1963-1973 yıllarını kapsar; demokrasi tam anlamıyla uygulandığı için bu on yıla Demokrasi Onu denilmektedir.

ülkelerin kültürü ve ideolojilerinin etkisiyle bazı partiler kurulmuş, sömürgeci ülkelerin müdahaleleri ve tecavüzlerine de yol açılmıştır.¹⁸³

Dediğimiz gibi, Muhammed Zahir Şah, devletin başına geçtiğinde yalnızca 19 yaşındaydı. Bu yüzden siyaseti iyi bilen amcası Muhammed Haşim Han, eskisi gibi hükümet yetkilerini ele aldı ve Zahir Şah ise iktidarı bir sembol olarak temsil etmekteydi. Zahir Şah'ın kırk yıllık kraliyeti döneminde sekiz kişi başbakan olarak hükümeti yönetti.¹⁸⁴

1.10.1. Muhammed Haşim Han ve Diktatörlüğü (1933-1946)

Nadir Han'ın kardeşi Muhammed Haşim Han, Serdar Muhammed Yusuf Han'ın oğluydu. Haşim Han çalışkan ve disiplinli biriydi ancak kendisini kanundan üstün bilerek vaktini daha çok polis ve istihbarat işleriyle geçirmekteydi ve bu dönemde cezaevleri de tutuklularla doluydu.

“Afganistan Son Beş Yüzyılda” eseri yazarı Muhammed Emin Farheng'in dediğine göre, “Haşim Han, mağrur, sitemkâr ve duygusuz biriydi lakin merkezî bir devlet kurması, bu devlete hanlar ve ruhanîlerin karışmasını önlemesi ve İkinci Dünya Savaşında tarafsız bir siyaset izlemesi önemli işlerinden sayılmaktadır.”¹⁸⁵

Bu dönemin başlangıcında Afganistan ile Rusya ilişkisi normal bir şekilde sürmekteydi, fakat devlet adamları başta Haşim Han olmak üzere ülkenin dış ilişkilerini geliştirmekte diğer ülkelerle de dostluk kurmaya çalışmaktaydı. Bu esasla Afganistan ile İran arasındaki sınırları belirtmesinin yanı sıra bu ülke Birleşmiş Milletlerin 20. toplantısında bir üyesi olarak kabul edildi.

Böyle bir durumda Rusya da Afganistan ile irtibatlarını geliştirmek amacıyla iki ülke sınırı arasındaki çekirge ve tarımsal afetlere karşı mücadele mevzusunu gündeme koymakla bu konuya ilişkin Afganistan'a Moskova'yla bir anlaşma yapılması teklifinde bulunmasının ardından 6 Mayıs 1935 tarihinde Kabil'de bir protokol imzalandı.¹⁸⁶

¹⁸³ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.32.

¹⁸⁴ Meyhenvurd, Şah Muhammed, *Revabit-i Siyasi ve Diplomatik-i Afganistan ve Rusya*, s.128.

¹⁸⁵ Kasimi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.49.

¹⁸⁶ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.160.

Haşim Han'ın Başbakanlığı Döneminde Almanya'da Naziler, İtalya'da ise Faşizm iktidara gelince, Orta Doğu ülkeleri Irak, Türkiye, İran ve Afganistan siyasî ve coğrafi konumları açısından risk hissetmekteydi. Bu sebeple 1937 yılında adı geçen ülkeler arasında "Esedabad Antlaşması"nın imzalanmasıyla birlikte bu ülkelere herhangi bir dış güç saldırdığı takdirde birbirlerini desteklemelerine karar verildi.¹⁸⁷

Afganistan İkinci Dünya Savaşında (1939-1945) da I.Dünya Savaşı Dönemi gibi tarafsızlığını korudu. Gerçi Rusya kendi müttefiklerinin (İngiltere ve Amerika) Afganistan'ı bir üs olarak kullanmalarını ve oradan Rusya'ya silah göndermeleri konusunda kısıktı ancak bu plan gerçekleşmedi.

Savaş döneminde Afganistan'ın diğer ülkelerle siyasî ilişkisi normal haldeydi. Bu yıllarda Rusya savaşla meşgul olduğu için Afganistan'a pek müdahale etmedi ancak 1944'te bir kez daha çekirge ve tarımsal afetlere karşı mücadele etmek için anlaşma yapmak üzere Moskova'dan Kabil'e bir heyet geldi.

İkinci Dünya Savaşından sonra, 1946 yılında Zahir Şah'ın diğer amcası ve Savunma Bakanı olan Şah Mahmud Han, başbakan olarak Haşim Han'ın yerine başbakanlık koltuğuna oturdu.¹⁸⁸

1.10.2. Şah Mahmud Han ve Demokrasi (1946-1953)

Mayıs 1946 tarihinde Şah Mahmud Han hükümetinin göreve gelmesiyle bazı değişiklikler gerçekleştirildi. Şah Mahmud Han birçok hapisaneyi tutuklulardan boşalttı ve Şiileri kendine yaklaştırdı. Bu dönemde demokrasi ve özgürlüğün ilan edilmesiyle siyasî şahsiyetler ve özgürlükçü hareketler görülmeye başlandı. Hükümet'in gazetelerine özgürlük verildi, basın yasası nafız oldu ve birçok yeni gazete faaliyet göstermeye başladı ve daha sonra etrafında siyasî halkalar kurulduğundan bir süre sonra bu gazeteler siyasî partilere çevrildi.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, Daniş yay, Peşaver, 1384, s.263.

¹⁸⁸ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.164,165.

¹⁸⁹ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.51,52.

Şah Mahmud Han 1947 yılında “Buğra Nehri” Projesini tamamlamak üzere Amerika’ya gidip ekonomi desteği talep etti, Amerika Hükümeti de kırk milyon dolar yardım etti.¹⁹⁰

Bu dönemde Afganistan’ın güney komşusu olan Hindistan toprağında büyük bir değişiklik meydana geldi. Sömürgeci Britanya, Hindistan’ın bağımsızlığını kabul ederek Ağustos 1947 tarihinde bu toprağın ikiye bölünmesiyle iki müstakil ülke (Hindistan ve Pakistan) kuruldu. Bu bölünme sırasında Hindistan’ın kuzey batısında yaşayan Peştunlar arasında, Pakistan veya Hindistan’a bağlanmak isteyeceklerine dair bir referandum yapıldı. Bunların birçoğu Pakistan’ı tercih etmesine rağmen, Hindistan’da yaşayan Afgan-Peştun liderlerinden olan, Han Abdül Gaffar Han bunu reddetti.

Pakistan bir ülke olarak kurulmadan önce Afganistan Devleti sınır mevzusunu gündeme getirerek Temmuz 1947’de İngiltere Hükümetine mektup gönderip Hindistan’da yaşayan Peştunlar ve Beluçların ayrı bir ülke kurmalarına veya Afganistan’a bağlanmalarına fırsat vermek gerektiğini bildirdi. Britanya Hükümeti ise sınır meselesinin 1921 yılında İngiltere ile Afganistan arasında yapılan antlaşma neticesinde çözüldüğünü ve “Durand Çizgisi”ni uluslararası bir çizgi olarak tanıdığını belirtti.¹⁹¹

Böyle bir durumda Eylül 1947’de Birleşmiş Milletler’e üye olmak isteyen Pakistan, daha önce (1946’da) bu kurumun üyeliğini kazanan Afganistan, Pakistan’ın teklifine ret oy verdi.¹⁹² Böylece Afganistan ile Pakistan arasında sınır ve toprak sorunu arttı ve bu problemler Hindistan’ın Afganistan’a yaklaşmasına ve iyi bir dost olmasına neden oldu.¹⁹³

Şah Mahmud Han’ın sadareti döneminde Rusya ile derin bir ilişki bulunmamakta, sadece bazı ufak anlaşmalar gerçekleşti. Haziran 1946 tarihinde iki ülke arasında sınır protokolü imzalandı. Nisan 1947 yılında telgraf anlaşmasına imza

¹⁹⁰ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.170.

¹⁹¹ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.170.

¹⁹² Gavs, Abdül Samed, *Sukat-i Afganistan*, Daniş yay, Peşaver, 1999, s.107.

¹⁹³ Boyku, Vladimir, *Devlet ve Apozisyon Der Afganistan (Vijegiha-yi Mubarize-yi Siyasi Der Salha-yi 1919-1953)*, çev: Aziz Aryanfer, Moskova, 2010, s.314.

atıldı ve Temmuz 1950’de iki ülke arasında ticaretle ilgili bir ahitname gerçekleştirildi. Rusya bu anlaşmalar vasıtasıyla Afganistan’ı işgal etmesinin yanı sıra bu ülkenin ilişkisini emperyalizm dünyasıyla başta ABD olmak üzere önlemek amacındaydı.¹⁹⁴

Yedi yıl sadrazamlık yapan Şah Mahmud Han, Aralık 1953 tarihinde istifa edip Zahir Şah’ın fermanıya kuzeni ve damadı olan Muhammed Davud Han başbakanlık makamına oturdu.

1.10.3. Muhammed Davud Han ve Rusya Siyaseti (1953-1963)

Muhammed Davud Han başbakan olmadan önce Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Afganistan’ın Fransa’da Sefiri ve bazı illerde vali olarak görev yapmaktaydı.¹⁹⁵

10 yıl başbakanlık yapan, daha sonra (1973 yılında) darbeyle Zahir Şah’ın hükümetine son veren ve Cumhuriyet nizamını kuran Muhammed Davud Han, tarihçiler ve yazarların dediğine göre, cesur, iş bilen ve ahlaksızlık işlerden temiz biriydi. O, ülkenin gelişmesi ve terakkisi için önemli girişimlerde bulundu.¹⁹⁶ Bunlarla birlikte Davud Han sert, hırçın, kaba ve ciddi bir şahsiyete sahipti. İktidara düşkün olmasına rağmen vatansever bir sadrazamdı. Muhammed Davud Han komünist biri değildi ancak sömürgeci ülkelere karşı başta Britanya olmak üzere o kadar hassastı ki, Sovyetler Birliği sömürgeciliğine dikkat etmeyerek Ruslar onun duygularını kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp kendi hedeflerine varmak maksadıyla bir adım daha ileriye attı¹⁹⁷ ve bu yıllarda Afganistan’da Komünistlerin gelişmesine yol açıldı.

Davud Han’ın doktrininde demokrasi bir kenara bırakılıp gündemde iki önemli mesele gözükmekteydi. Birincisi Afganistan’ın gelişmesi ve kalkınması, ikincisi ise, Peştunistan’ın¹⁹⁸ özgürlüğüne kavuşması.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Meyhenvurd, Şah Muhammed, *Revabit-i Siyasi ve Diplomatik-i Afganistan ve Rusya*, s.141.

¹⁹⁵ Gavs, Abdül Samed, *Sukut-i Afganistan*, s.123.

¹⁹⁶ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.281.

¹⁹⁷ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.61.

¹⁹⁸ Afganistan’ın güney ve güney batı sınırı, Pakistan’ın kuzeyinde Peştunların yaşadığı bölgede Peştunistan adına bir ülke kurulma hayali.

Davud Han'ın Peştunistan mevzusunu gündeme getirmekle Pakistan ile çekişmeye girmiş oldu. Böyle bir fırsatı bekleyen Rusya (Sovyetler) da, bu meseleye müdahale etmeye başladı.²⁰⁰

Dediğimiz gibi Davud Han'ın iktidara gelmesi Rusya'nın Afganistan'a nüfuz etmesinin devriydi. O, Sovyetlerle iktisadî, siyasî ve askeri protokoller yürütmekle ülkeyi Rusya'nın etkisi altına götürdü. Üstelik kültürel olarak ilişki kurulması ve Afganistanlı gençlerinin Rusya'ya eğitim görmeye (Marksist eğitimi) gönderilmesiyle yeni bir dönem başlamış oldu.²⁰¹1953 yılında Kâbil Üniversitesi Rektörü başkanlığında Moskova'ya giden bir heyet ardından Ruslar ülkenin eğitim alanına el koyabilecek duruma geldi.²⁰²

Davud Han 21 Haziran 1957 tarihinde ABD'nin Cumhurbaşkanı Dwight D. Eisenhower'ın davetiyle Washington'a giderek²⁰³ bu ülkenin eğitim, sağlık ve ziraat alanlarında desteklerini aldı, ancak 1960 yıllarında Amerika'nın Afganistan'a teveccühü azaldı. Böyle bir durumda Sovyetler Afganistan'ın iktisadını tam bir şekilde tekel etti.

“... Biz Afganistan'ın önemli bir günü, Afganistan Bağımsızlığının 50. Yıl dönümü için burada toplandık. Yarım asır önce 27 Mayıs 1919 tarihinde Afgan ordusu ülkenin bağımsızlığı için kahramanca mücadele etmesiyle istiklalini kazandı..... bizim hukuki olarak eşit ekonomi ilişkimiz gün geçtikçe daha güçlenmektedir. Ticaret iki tarafın menfaatine dayanarak artmakta olup kültürel temasları da gelişmektedir.....”

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Aleksey Kosigin bu konuşmayı yaparken Afganistan ile Rusya arasında iktisadî ilişkilerinden yıllarca geçmişti. Ekonomik olarak iki ülkenin ilişkisi 1950'de başlamıştı. 1950 yılında Sovyetler Afganistan'a 3.5 Milyon Dolar borç vermişti. 28 Haziran 1956 tarihinde bu rakam 100 milyon

¹⁹⁹ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.53.

²⁰⁰ Pawlada, Leon ve Pawlada, Lila, *Kişver-i Şah-i Afgansitan ve Eyalat-i Mutehide ez 1828-1973*, çev: Gulam Safder Pencşiri, Peşaver, 1999, s.164.

²⁰¹ Ahmedî, Hüseyin, *Tehevvat-i Mentikayi Afganistan*, s.8.

²⁰² Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.282.

²⁰³ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.175.

dolara ulaştı ve bu tutarın 22 yıl içerisinde tekrar Sovyetlere geri ödenmesi gerekmektedir.²⁰⁴

Başbakanlık dışında üç diğer bakanlığı (Savunma bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Plan Bakanlığı) üstlenen ve “demokrasi ekonomik gelişimden sonra yönetimi ele almalı” kanaatinde olan Davud Han, birinci “Beş Yıllık Kalkınma Planı”nı²⁰⁵ Eylül 1956’da uygulamaya koydu.²⁰⁶

1958 yılında Zahir Şah’ın Rusya’ya gitmesiyle Afganistan ile Sovyetler arasında “Topo” protokolü imzalandı. Ekim 1958’de Sovyet Birliği mareşali ve komünist parti yöneticisi Kliment Voroshilov Rusya Yüksek Konseyi heyetinin başkanlığında Kabil’e geldi. Bunun ardından 1959’da Davud Han’ın kardeşi Muhammed Naim Han Moskova’ya gidip Kremlin liderleriyle görüşme gerçekleştirmesinin yanı sıra Rusya hükümetiyle iktisadî bir anlaşma imzaladı. Afganistan’ın kuzeyini başkentine bağlayan Hindukuş Dağındaki “Salang Tüneli” de Sovyetlerin yardımıyla bu dönemde yapıldı.²⁰⁷

Sovyet devlet adamı Nikita Khrushchev Mart 1960’ta Kabil’e gelip Davud Han’ın ikinci beş yıllık planının masraflarını Afganistan hükümetinin bütün bakanlıklarında Sovyet danışmanlarını kabul etmesi takdirde üstleneceğini belirtti ama Muhammed Davud Han bu şartı kabul etmedi.²⁰⁸

Davud Han ülkenin iktisadî, sanayi ve ticari gelişimi için Sovyetlerin yardımlarını kullanmasının yanı sıra daha önce bahsettiğimiz gibi, Amerika yardımlarından da istifade etti, lakin Rusya’nın payı ve nüfuzu daha fazlaydı.²⁰⁹ Bununla ilgili “Supah-i Hindukuş” kitabın yazarı, Abdül Şukur Nevabi’nin şöyle bir nakli vardır: “Ben 1955 yılının yazında “Morisan Knodsan Şirketi”nde çalıştıyım, Amerikalı bir gazetede Davud Han’ın resmini sigara içerken gördüm. Resmin altında

²⁰⁴ Masturi Kaşani, Nasir, *Afganistan Diplomasi Do Çehra*, İrânşehr yay, 1371, s.36.

²⁰⁵ Davud Han’ın beş yıllık iktisadî planları vardı.

²⁰⁶ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.53.

²⁰⁷ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.175.

²⁰⁸ Gavs, Abdül Samed, *Sukut-i Afganistan*, s.136.

²⁰⁹ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.61.

şöyle yazmaktaydı: “He burns American cigarettes with Russian matches.” Yani, O, Amerikalı sigarasını Rus kibritiyle yakıyor.²¹⁰

Muhammed Davud Han 1963 yılında kendi isteğiyle istifa ederek Dr. Muhammed Yusuf onun yerine geçti.²¹¹

1.10.4. Dr. Muhammed Yusuf ve Anayasa Hazırlaması (1963-1965)

Almanya’da eğitimini tamamlayan ve demokrasi sistemini iyi bilen Dr. Muhammed Yusuf kendi hocalık tecrübesi ve özgeçmişi sayesinde Zahir Şah’ın itimadını kazanarak 1963 yılında sadrazam olarak atandı.²¹² Kabinesini teşkil etmeye görevlendirilen Dr. Yusuf, saltanat ailesinden olmayan ilk başbakanı.²¹³

Bu dönemde Zahir Şah’ın en önemli adımı Dr. Yusuf’un riyasetiyle bir heyeti anayasa hazırlamakla görevlendirmesidir.²¹⁴ Ekim 1964 tarihinde uygulamaya konulan bu Kanun-i esasi, Afganistan uzmanı olan bir Amerikalı tarafından İslâmî ülkelerin ana yasaları arasında en iyi anayasa olarak belirlenmiştir.²¹⁵

Bu yasanın uygulanmasıyla ülkede demokrasi hissedildi ve ilk kez demokratik bir şekilde parlamento seçimi için millet sandık başına gitti. Ancak Ruslar ve Afgan yandaşları (Komünistler) özgürlük ve demokrasi ortamını suiistimal ederek kendi amaçlarına ulaşmaya kalktılar. Ruslar Afgan Komünistleri malî olarak destekleyip, kitap ve basım-yayın gibi ihtiyaçlarını karşıladılar. Böylece gün geçtikçe Komünist düşünceye sahip olan insan sayısı artmaktaydı. Bu dönemde diğer partiler gibi ilk kez olarak komünistlerin partisi “Afganistan Halk Demokratik Partisi” (AHDP) de kuruldu.²¹⁶ Böylece AHDP’nin ileri gelen üyelerinden olan, Hafızullah Emin²¹⁷, Babrak Karmel,²¹⁸ Anahita Ratibzad ve Nur Ahmed Nur²¹⁹ seçim yoluyla

²¹⁰ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.173.

²¹¹ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.288.

²¹² Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.185.

²¹³ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.288.

²¹⁴ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.49.

²¹⁵ Farheng, Mir Muhammed Siddik, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, CI, s.493.

²¹⁶ Çalışmanın ikinci bölümünde partiler üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

²¹⁷ 1978 yılında komünistlerin darbesinden sonra ikinci komünist cumhurbaşkanı.

²¹⁸ 1979 yılında Afganistan işgal olunca Sovyetlerin seçtiği cumhurbaşkanı.

²¹⁹ Daha sonra Komünist rejiminde bakanlar.

milletvekili olarak parlamentoya girdi ve devlet kararlarında resmi bir şekilde müdahalelerde bulundu. Bunlar komünistlerin temsilcileri olarak bazen Parlamentoda kavgaya sebep olmaktadır. Bir sefer Babrak Karmel mecliste öyle dövüldü ki komaya girip hastaneye kaldırıldı.²²⁰

Bunlar dışında bu dönem AHDP'nin orduya nüfuz etme devriydi. Sovyetlerle yapıldığı anlaşmalar gerekçesiyle Rus silahlarının ülkeye ithalatı ve Afgan öğrencilerinin Rusya'ya askeri eğitim almaya gönderilmesi bu nüfuzu daha kolay hale getirdi. Hava Kuvvetlerinin inkişafı Ruslar kontrolünde olduğu için bu merkez onlara uygun bir ortama çevrildi.²²¹

Ayrıca 15 Kasım 1964 tarihinde iktisadî ve teknik alanında Sovyetler Birliğiyle yeni bir protokol imzalandı.²²² Dr. Muhammed Yusuf devrinde Afganistan'ın Pakistan ile bulunan sorunu çözülmek üzere ciddi adımlar atıldı ve bu meseleyle ilgili İran Şah'ının davetiyle iki ülke heyetlerinin katılımlarıyla Tahran'da bir görüşme gerçekleştirildi.²²³

Afganistan'ın akademik merkezlerine de nüfuz eden Ruslar, zaman zaman üniversite öğrencilerini değişik bahanelerle sokağa çıkmak ve hükümete karşı protesto yapmak için kışkırtmaktaydı. Böylece öğrenciler hükümetin eğitim kurumlarına dikkat etmediğine dair büyük bir protesto düzenlediği ardından Dr. Muhammed Yusuf görevinden istifa etti ve Muhammed Haşim Mayvendval yerine oturdu.²²⁴

1.10.5. Muhammed Haşim Mayvendval ve İslâmcı-Komünist Öğrencilerinin Çatışmaları (1965-1968)

Muhammed Haşim Mayvendval 29 Ekim 1965 tarihinde Zahir Şah tarafından sadrazam olarak seçildi. Daha önce devletin üst makamlarında görev yapan Mayvendval iş bilen ve tecrübeli birisiydi.²²⁵

²²⁰ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.79-81.

²²¹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, Peyman yay, 1383, s.12.

²²² Atal, R., *Munasibat-i Afgan – Şurevi (1953-1978)*, ACKU, Kabil, 1988, s.20.

²²³ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.29.

²²⁴ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.37.

²²⁵ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.191.

Dr. Yusuf'un başbakanlığının son günlerinde yapılan bir protesto sonucunda birkaç üniversite öğrencisi öldürülmüştü. Mayvendval 4 Kasım 1965 tarihinde Kâbil Üniversitesine gidip protesto gününde öldürülen üç öğrenci için düzenlenen taziyet törenine katılarak bir konuşma gerçekleştirdi. Bu programın düzenlenmesinde büyük payı olan komünist öğrenciler böyle önemli bir fırsattan istifade ederek üniversitede bir öğrenci birliği kurmak istediklerini önerdi. Mayvendval da böyle hassas bir durumda tekliflerini onayladı.

Komünistlerin arkasında Ruslar olduğundan onlar zaman zaman devlete karşı konuşmalar yapıp hükümeti eleştirmekteydi. Bazen de küstahlık yaparak öğrencilerin namaz kılmaları ve oruç tutmalarını engelleyip dindar öğrencileri alaya almaktaydı.

Bu tarih itibarıyla Kâbil Üniversitesi siyasî rekabetlerin meydanı haline çevrildi. İslâmcı ve komünist öğrencilerin keşmekeşlerinin yanı sıra üniversitenin her bölümü dış ülkelerin nüfuzu altına girmişti. Tıp, Hukuk ve Siyaset Fakülteleri Fransızların elindeydi, İktisat ve Doğal Bilimler Fakültelerini Almanyalılar desteklemekteydi. Mühendislik, Ziraat ve Eğitim bölümlerini Amerikalılar ilgilendirmekteydi, Teknik Fakültesi Rusların idaresi altındaydı ve İlahiyat Fakültesi ise Mısır (El-Ezher) ile ilişkide bulunmaktaydı.²²⁶

Muhammed Haşim Mayvendval dış siyasetinde tarafsızdı ve komşu ülkelerle iyi bir ilişki kurmaya çalışmaktaydı. 1966'da Taşkent'e (Özbekistan) giderken Kabil'de duraklayan Pakistan Cumhurbaşkanı Marşal Eyüp Han, Zahir Şah ve Mayvendval ile de görüşme gerçekleştirdi.

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Aleksey Kosigin de 14 Ocak 1966 tarihinde Delhi'den (Hindistan) dönerken Kabil'de duraklayıp Padişah ve Sadrazamla görüşme yapıp Mayvendval'ı Rusya'ya davet etti. Başbakan ise, davetini kabul ederek aynı yılda Moskova'yı ziyaret etti. Başbakanlığı döneminde Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'ye (BAE) de yolculuk yapan Mayvendval, ekonomi alanında Çin ile yaptığı bir anlaşmanın ardından 1967 yılında Amerika'nın Cumhurbaşkanı Lyndon B. Johnson'un davetiyle Amerika'ya gitti.

²²⁶ Ahmed Şah, Revşendil, *Ahd Şukeni hay-i Rusya-yi Şurevi*, s.83-85.

Arap – İsrail Savaşı sırasında 1967 yılındaki BM Toplantısında Amerika'nın İsrail'i himaye etmesinden dolayı tenkit eden Mayvendval,²²⁷ Rusya'nın da Afganistan Devleti içinde nüfuz ettiğinden rahatsızdı. Başbakan olmakla beraber Sosyal Demokrat Partisi Lideri olan Mayvendval, Rusların nüfuzunu azaltmaya çalışınca onların yaptığı komplolar sonucunda sadaret makamından azledilerek Nur Ahmed İtimadi yerine oturdu.²²⁸

1.10.6. Nur Ahmed İtimadi ve Solcuların Faaliyetleri (1968-1971)

Zahir Şah 1968 yılında Dışişleri Bakanlığında çalışan ve dünya siyasetini bilen Nur Ahmed İtimadi'yi sadrazam olarak tayin etti. O milletvekillerinin onaylamasını almak üzere parlamentoya gittiğinde komünist milletvekilleri dışında diğerlerin oylarını kazanabildi.²²⁹

Başbakanlığının ilk yılında Aleksey Kosigin'in davetiyle Moskova'ya giden İtimadi, Ruslar, Komünistler ve Saray arasında denge kurmaya çalışmaktaydı. Onun döneminde Komünistler Devletin üst makamlarına yükselebildi. Haziran 1969'da Rusya ile Afganistan arasında imzalanan bir protokol esasıyla iki ülkenin eğitimsel ve mesleki senetleri ve diplomaları itibar açısından eşit kabul edildi. Bu anlaşma ardından onlarca Rus ajanı uzman adına Afganistan'a gelip yüzlerce Afgan genç de Sovyet Sefaretinin seçmesiyle yükseköğretim görmeye Rusya'ya gönderilerek Komünizm düşüncesiyle memlekete geri döndü.

Mayıs 1969 tarihinde Rusya Savunma Bakanı Kabil'e gelip Afganistan'ın kuzey illerinin stratejik bölgelerini ziyaret etti. Ocak 1970'te resmi bir yolculuk düzenleyerek Kabil'e gelen Amerika Cumhurbaşkanı yardımcısı, caddeden geçerken arabası Komünistlerin bozuk yumurta atmasıyla karşılaştı.

Mayıs 1970 tarihinde komünistlerin çıkarmış olduğu Parçem Dergisi Lenin'in 101.yılıının doğumunu kutlayarak farklı yazılar yayınlamakla Müslüman halkının tepkisine neden oldu. Mart 1968 yılında kurulan ve komünistlerin yönetiminde bulunan Parçem Dergisi, Amerika, Pakistan ve diğer İslâmî ülkeler aleyhine

²²⁷ *Tarih-i Maasir-i Afganistan Ez İstirdad-i İstiklal Ta İnkılab-i Sevr*, ACKU, s.296.

²²⁸ Horasani, Abdül Hey, *Rusha Der Pence-yi Haşm-i Tekaveran-i Şemşir- Bekef-i Afgan*, Kalem yay, Tahran, 1364, s.47.

²²⁹ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.196.

propaganda yapmasının yanı sıra millî ve mezhebî değerlere zıt yazılar yayınlamaktaydı.

Kasım 1970'te İslah Gazetesi (Devlet gazetesi) "dokuz hanımlı"²³⁰ başlıklı bir yazı yayınladı. Bunun gibi alaylar, fesat, fuhuş ve İslâmî değerlere karşı yapılan tebliğatlar ve hükümetin de susması, âlimler ve ruhanîlerin devlet ve komünistler aleyhine protestolar yapmasına sebep oldu.

Nihayet 1971 yılının sonlarında öğrenciler tarafından düzenlenen bir diğer protestonun ardından Nur Ahmed İtimadi istifa etmeye mecbur kaldı. Daha sonra şahın emriyle Dr. Abdüz-Zahir sadrazamlık koltuğuna geçti.²³¹

1.10.7. Dr. Abdüz-Zahir ve İki Büyük Sorun (1971-1972)

Dr. Abdüz-Zahir, Nur Ahmed İtimadi'nin istifa etmesi ardından 16 Mayıs 1971 tarihinde Zahir Şah tarafından kabine teşkil etmeye görevlendirildi. Eğitimini Amerika'da tıp alanında gören Dr. Zahir, daha önce devletin farklı makamlarında hizmet etmekteydi.²³²

Dr. Abdüz-Zahir döneminde de sol partilerin özellikle Parçem Partisinin faaliyetleri hızlanmaktaydı. Sağ gruplar da aynı zamanda sol gruplar ile rekabet ederek üniversiteler, okullar ve medreselerde geniş bir şekilde faaliyet göstermekteydi. Afganistan Müslüman Gençliği (AMG) hareketi²³³ de diğer millî partiler ve hareketler gibi hükümeti komünistlere yandaşlık yaptığı için eleştirmekteydi. Akademik ortamlar özellikle Kâbil Üniversitesinde böyle rekabetler sürat almakta, bazı çatışmalar meydana gelmekte, başbakan ve milletvekilleri de vaziyete karışmak istememekteydi.²³⁴

Dr. Abdüz-Zahir sadareti devrinde bunlar dışında iki büyük sorun daha ortaya çıktı. Birisi devlet memuru olmak isteyenlerin iki dili (Farsça ve Peştuca) bilmesi gerektiğine yönelik hükümet tarafından parlamentoya önerilmesi ve Peştunlar

²³⁰ Hz. Muhammed'i (S.A.V) Kastetmekteydi.

²³¹ Munib, Vakayi Muhtasar-i Afganistan, s.39.

²³² Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s.301.

²³³ Çalışmanın ikinci bölümünde İslâmcı hareketleri üzerinde detaylı bir şekilde durulacaktır.

²³⁴ Nengyal, Şuhrat, *Şah-i Sabik Muhammed Zahir Şah*, çev: Kamgar ve Nesir Ahmed Nişat, Meyvend yay, Peşaver, 1379, .s.63,64.

dışındaki diğer etniklerin çoğu Peştuca bilmemesi için bu öneriye itiraz etmesi, diğeri ise, ülkede kıtlık faciasının meydana gelmesiydi. Böyle bir durumda Dr. Abdüz-Zahir'in siyasî, iktisadî ve ictimai sorunları çözemediği sebebiyle istifa etmeye karar verdi, Zahir Şah da istifasını kabul ederek Musa Şefik'i sadrazam tayin etti.

1.10.8. Musa Şefik ve Darbe (1972-1973)

Musa Şefik 7 Aralık 1972 tarihinde yeni başbakan olarak atandı, büyük bir âlimin oğlu olan ve yükseköğretimini İslâm Hukuku Bölümünde Mısır (El-Ezher) ve Amerika'da tamamlayan Şefik, Adliye Bakanlığının farklı branşlarında çalışmıştı.²³⁵

Musa Şefik kararlı ve ciddi biriydi, o geçmişin acı tecrübeleri sayesinde birçok değişiklikler getirdi ve daha önce hazırlanan yasalar onun zamanında uygulanmaya koyuldu. Kısa bir zamanda yurtiçi ve dışında şöhret kazanan Şefik, 12 Mart 1973 tarihinde ülkenin büyük bir sorununu çözmeye başardı. O, da İran ile Afganistan arasında bulunan Hirment denizi meselesini İran Başbakanı Emîr Abbas Hüveyda ile halletmesi ve anlaşmasıdır.

Ruslar bu protokolün imzalanmasına karşıydı ve anlaşmanın engellenmesi için çalışmakta Afganistan'ın batı sınırında diğer bir "Peştunistan" kurmayı planlamaktaydı.²³⁶

Komşu ülkelere dostluk elini uzatmak isteyen Şefik, Hirment denizi anlaşmasını imzalamadan bir gün önce:"Peştunistan meselesini Pakistan ile halletmesini umut etmekteyiz.... Millî menfaati konusunda diğer problemlerimiz ile birlikte Pakistan ile ilgili sorunlarımız üzerinde de düşünmeliyiz" dedi. Şefik'in münasip politikası sayesinde ülkedeki bulunan birçok sıkıntı çözülebilirdi, ancak KGB'nin²³⁷ kendi nüfuzuyla hükümette yerleştirdiği komünistler vasıtasıyla Şefik'in uygulayacağı planlarına karşı birtakım girişimlerde bulundu. Komünistlerin girişimlerinden endişe eden Şefik, 2 Ocak 1972 tarihinde bir basın toplantısında:"Ülkedeki İslâm aleyhine girişimlerinin önlemesi, hükümetin

²³⁵ Feryad Afgan, Necmettin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, s. 301-303.

²³⁶ Nevabi, Abdül Şukur, *Supah-i Hindukuş*, s.201.

²³⁷ Sovyetler Birliği İstihbarat Teşkilatı.

görevidir” demişti. Musa Şefik’in millî siyaseti ve komünistlerle anlaşmaması hükümetini yıkılış istikametine götürdü.²³⁸

Komplolar, ajanlık ve Rusların Afganistan İçişlerine müdahale etmesi herkese açıktı. Böyle bir durumda Sovyetlerin etkenleri komünist bir devrimin gerçekleşmesine sivil zihniyeti ve şartlarını hazırlamaya serbestçe faaliyet etmekteydi.²³⁹ Ruslar da fazla zaman kaybetmeden devrimin gerçekleşmesi için gereken girişimlerde bulunmaktaydı.

Bu aşamada en büyük komplo olan gerçekleşecek darbe daha önce 10 yıl sadrazamlık yapan Muhammed Davud Han tarafından olmasıydı. Sovyetler ve ülkedeki komünistlere göre komünist devriminin gerçekleşmesi için ilk önce saltanatın yıkılması gerekmekteydi. Davud Han da kraliyete karşı olan bir siyasetçi olarak komünistlerin desteğiyle bu darbeyi gerçekleştirecektir.²⁴⁰

Başbakanlık makamından istifa ederek tedavi amacıyla İtalya’ya giden ve orada hep İtalyalı yazar Kiour Ziyomalat’ın “Darbe Taktikleri” kitabını okuyan Muhammed Davud Han,²⁴¹ Ruslar ve komünistlerin himayesini kazanma yoluyla geri iktidara gelme arzusundaydı. Büyük ve tehlikeli bir komplo içinde bulunan ve kraliyet nizamını saltanat hanedanının bir üyesi vasıtasıyla çökertmek isteği niyetinde olan Ruslar, ülkedeki komünistleri Davud Han’a darbe hususunda desteklemelerini teşvik etti. Darbe kararı nihai olunca Zahir Şah tedavi maksadıyla yurtdışında bulunurken, darbe Rusya’da askeri eğitim gören ve Moskova’ya temayüllü olan albayların teşebbüsüyle gerçekleştirildi.²⁴² Böylece Muhammed Musa Şefik Afganistan’ın Kraliyet Nizamı Tarihinde son sadrazam olarak ortadan kaldırılmakla Zahir Şah’ın kırk yıllık dönemi bitmiş, Cumhuriyet Nizamı ise ilan edilmiş oldu.²⁴³

²³⁸ Nengyal, Şuhrat, *Şah-i Sabik Muhammed Zahir Şah*, s.67-69.

²³⁹ Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.40.

²⁴⁰ Haron, A, *Davud Han Der Çengal-i KGB*, çev: Hamid, Meyvend yay, Peşaver, 1376, s.93.

²⁴¹ Nengyal, Şuhrat, *Şah-i Sabik Muhammed Zahir Şah*, s.69.

²⁴² Munib, *Vakayi Muhtasar-i Afganistan*, s.41.

²⁴³ Horasani, Abdül Hey, *Rusha Der Pence-yi Haşm-i Tekaveran-i Şemşir- Bekef-i Afgan*, s.47.

1.11. Muhammed Davud Han ve Cumhuriyetin Kuruluşu

Serdar Muhammed Aziz'in oğlu ve Zahir Şah'ın damadı ve kuzeni Muhammed Davud Han, 1909 yılında Kâbil kentinde doğdu. Davud Han Emaniye Lisesini bitirdikten sonra Fransa'ya gidip Mühendislik Bölümünü okudu. Memlekete dönünce bir sene askeri eğitim görmesinin ardından Savunma Bakanlığında general olarak çalışmaya başladı. 1934 yılından 1949 yılına kadar Afganistan'ın farklı illerinde vali ve komutan olarak görevini yerine getiren Muhammed Davud, 1949'da bir yıl süreyle İçişleri Bakanı olarak vazifelendirildi ve bu tarih itibariyle 1953 yılına kadar Fransa'da sefirlik yaptı.²⁴⁴

Bu yılda (1953) ülkeye döner dönmez Şah Mahmud Han'ın istifasıyla başbakanlığa seçildi. 10 yıl (1963'e kadar) sadarete olan Davud Han 1963-1973 tarihleri arasında görevsizdi. Muhammed Davud Han, 17 Temmuz 1973 tarihinde 64 yaşındayken ordu desteğiyle kan dökülmeden kayınbabası ve kuzeni Zahir Şah aleyhine gerçekleştirdiği bir darbe aracılığıyla iktidarı ele geçirerek ilk konuşmasında kraliyetin çöküşü ve cumhuriyetin kuruluşunu ilan etti.²⁴⁵

Muhammed Davud Han beyaz bir ihtilali gerçekleştirmesiyle iktidarı ele geçirmekle ülkenin bütün problemleri ve uğursuzluklarını Zahir Şah'ın üstüne attı ve Daha önce Zahir Şah döneminde başbakanlık görevini yürütürken demokrasiyi bir kenara bırakıp diktatörlük bir tavrı benimseyen Davud Han, Cumhuriyet nizamının İslâm ruhuna daha yakın olduğu, ülkeye huzur getireceği ve sorunların çözülmesi için demokrasi sisteminin gerektiğini söyledi.²⁴⁶ Lakin cumhurbaşkanlığı döneminde de diktatörlük huyunu unutmamıştı. Beş yıl sürecek olan hükümetinde Sovyetler ve Afgan yanlısına çok güvenen ve darbe ile gelip darbe ile giden Muhammed Davud Han vatansever biri olduğuna rağmen izlediği birtakım politikasıyla Afganistan halkının yaşayacağı karanlık günlerine yol açtırmış oldu.

²⁴⁴ Mubariz, *Abdülhamid, Tahlil-i Vakıat-i Siyasi*, s.187.

²⁴⁵ Kasımi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.60.

²⁴⁶ Dital, Wilhelm, *Guzergah-i Afganistan*, çev: Seyid Muhsin Muhsinyan, İstan Kuds-i Rizavi yay, Meşhed, 1365, s.48.

1.11.1. Muhammed Davud Han ve İzlediği Politika

Muhammed Davud Han'ın Temmuz 1973'te gerçekleştirdiği darbesinin ilk günlerinde dünya başta Sovyetler Birliği olmak üzere yeni hükümeti resmi olarak tanıdı. İtalya'da bulunan Zahir Şah da ailesi başkentte olduğu için istifanamesini isteksizce yazıp ailesine teslim oldu.

Şahın taraftarlarını ordu içinden temizleyen ve bazı generallerini de ordunun üst makamlarından alt vazifelere indiren Davud Han,²⁴⁷ İnkılâp Konseyi tarafından Cumhurbaşkanı ve Başbakan seçilmekle kabinesini teşkil ettiğinde, Moskova'yla irtibatla bulunan komünist partisinden altı bakan yer almıştı. Onun dışında birçok Parçemci ve Halkçı²⁴⁸ Bakanlıklar ve ordunun üst makamlarında bulunmaktaydı.²⁴⁹

Komünistlerin Davud Han hükümetinde yer almasıyla halkın umudu kesilerek devlete karşı şüphe ve nefret başladı. Komünistler de fırsatı kullanarak onlara muhalefet eden siyasî ve askeri şahsiyetleri düzenlenen farklı tertipler ve bahanelerle ortadan kaldırmaya kalktı.

Muhammed Davud Han hükümetinin ilk günlerinde komünist yakınlarının tahrikiyle AMG hareketi'ne karşı düşmanlık beslemekle onların ortadan kaldırılması arzusundaydı. Bu amaçla 4 Mayıs 1974 tarihinde AMG hareketi lideri Gulam Muhammed Niyazi'yi birtakım hemfikirleriyle tutuklattı, polislin eline geçmeyen bazı diğer arkadaşları o gece yurtdışına (Pakistan) gitmeye başardı. AMG hareketi lideri Gulam Muhammed Niyazi'nin hapsedilmesiyle yurtiçi ve yurtdışındaki yandaşları, arkadaşları ve öğrencilerinin öfkelenmesine sebep oldu. Onlar da devlet aleyhine silahlı kıyım yapmaya karar verdi. Ancak belli bir günde ülkenin her köşesinde gerçekleşecek ayaklanma belirsiz sebeplerle muhakkak olmadı.²⁵⁰

Sadareti döneminde Pakistan'daki Peştunlar ve Beluçler hukukunu savunmaya kalkmakla Pakistan Hükümeti siyasetine karşı yer alan ve Pakistan devleti muhalifleri olarak tanınan Afgan-Peştun liderleri Han Abdül Gaffar Han ve Han Abdül Veli Han ile dostluk eli uzatan Davud Han, cumhuriyetini ilan edince

²⁴⁷ Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset Der Se dahe-yi Ehir-i Afganistan*, Seba yay, Peşaver, 1376, s.96,99.

²⁴⁸ Parçem Partisine mensup olanları Parçemci ve AHDP'dekilere ise Halkçı denilmekteydi.

²⁴⁹ Hükümette bulunan Parçemcilerin sayısı daha fazlaydı.

²⁵⁰ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.388,389,424.

Pakistan liderleri endişe duydu ve bu rejimin yıkılması amacıyla Zahir Şah'ın Pakistan'a gelmesi ve iktidarı geri alması için birtakım girişimlerde bulundu, lakin Zahir Şah bu teklifi reddetti. Böyle bir durumda Davud Han hükümetinin İslâmcıları yakalaması esnasında Pakistan'a sığınan AMG hareketinin aktif üyeleri olan Prof. Dr. Burhanettin Rabbani, Mühendis Gülbeddin Hikmetyar ve Mühendis Ahmed Şah Mesud²⁵¹ tarafından Pakistan desteğiyle Afganistan'ın Pencşir²⁵² ve Lağman illerinde hükümet politikasına etkili sayılan bir eylem gerçekleştirildi.²⁵³

Diğer yandan ise, Davud Han 1975'te kendi siyasî partisini (Millî İnkılâp Partisi) kurunca Parçemcilerin hedeflerine ulaşmayı zorlaştırdı. Aynı zamanda orduda da bir sürü görevde değiştirmeler yapıldı. Daha sonra (30 Ocak 1977) tarihinde yeni anayasanın onaylanmasıyla tek partili yönetimi ilan edilince solcuların umutsuzluğu da arttı.²⁵⁴

1.11.2. Muhammed Davud Han'ın Dış İlişkileri ve Yolculukları

Davud Han'ın komünistlerin iştirakiyle yaptığı darbenin mahiyeti, Halkçı ve Parçemcilerin kabinesinde yer alması, Rusya ve Hindistan ile yaklaşım Pakistan ile düşmanlık beslemesi ve İslâmcılar ve nüfuz sahibi olan şahsiyetlerin öldürülmesi hepsi İslâmî ülkelerin Davud Han hükümetine şüpheli gözüyle bakmalarına sebep oldu ve darbenin ilk yılında yeni nizama yaklaşmalarına alıkoydu.

Davud Han inzivada bulunduğunu ve Rusya'nın iktisadî alanında destekleri yetmediğini fark ettiğinde diğer ülkelerle başta Arap ülkeler olmak üzere ilişki kurmaya kalktı. Bu niyetle 25 Mart 1974 tarihinde kardeşi Muhammed Naim Han'ı kendi temsilcisi olarak yeni nizamın mahiyetini tanıtmaları ve iktisadî ve siyasî desteklerinin kazanması amacıyla Suudi Arabistan, Mısır, Libya, Irak ve Cezayir'e gönderdi ve olumlu bir sonuca da ulaşabildi.²⁵⁵

²⁵¹ Çalışmanın ikinci bölümünde bunlar ve partileri üzerinde detaylıca bahsedilecektir.

²⁵² Pencşir Kapisa ilinin bir ilçesiydi ve 2004 yılında il oldu. Daha sonra bahsedilecek üzere, Pencşir kendi stratejik konumuyla Sovyet birliklerine karşı savaşma konusunda çok önem taşımaktadır.

²⁵³ Mubariz, Abdülhamid, *Hekayik ve Tehlil-i Vakayi Siyasi*, s.26,27.

²⁵⁴ Bradshar, Hanri, *Afganistan ve İttihad-i Şurevi*, s.45.

²⁵⁵ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.402.

Muhammed Davud Han kendisi ise 1975 yılının ilk aylarında çok sayıda ziyaret gerçekleştirdi. 10 Mart 1975 tarihinde Hindistan'a gittiğinde Pencap Üniversitesi tarafından ona fahri doktora verildi. Oradan Bangladeş'e giden ve bu ülkenin cumhurbaşkanı Mujibur Rahman ile görüşme yapmakla anlaşmalar da imza atan Davud Han, 16 Mart'a kadar orada kaldı. O 17 Mart'ta Irak'a gitti ve Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan El-Bekir ile görüşme gerçekleştirdi, 21 Mart'ta Arabistan'a giden ve Kral Faysal ile görüşecek olan Davud Han kralın cenazesine katıldı, böylece yeğeni tarafından öldürülen Kral Faysal ile görüşme isteyen Davud Han Arabistan'ın diğer makamlarıyla görüştü lakin taziye günleri olduğundan dolayı mufassal bir şekilde görüşemedi.

Davud Han 26 Nisan 1975 tarihinde İran'a gitti ve bu ülkenin Şahı ve Sadrazamı tarafından iyi bir şekilde karşılandı. İran Şahı Davud Han ile düzenlediği bir görüşmede, Rusların nüfuzu ve mefkûresi Afganistan Halkının arasında yayınlanması ve akıbetinden endişesini duyurarak Afganistan Sovyetlerin nüfuzundan kurtulması için Rusların borçlarını ödemeye hazır olduğu ve iktisadî destek verebileceğini belirtti. Davud Han bu seferinden memnun biri olarak ülkeye döndü ve fikri de birçok hususlarda değişmişti.²⁵⁶

Muhammed Davud Han 2 Nisan 1978 tarihinde bir heyet grubuyla ikinci kez olarak Arabistan'a gitti, ömrünün son günlerinde hac merasimini de yerine getiren Davud Han, Suudi Arabistan kralıyla ayrıntılı bir müzakere muhakkak etti, Suudi Kralı ise Afganistan Cumhurbaşkanına ekonomi yardım vereceğini vaat etti. Oradan Kuveyt'e giden ve emîriyle mülakat yapama ardından Kahire'yi ziyaret eden Davud Han, son görüşmesini Enver Sadat ile gerçekleştirdi. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, Davud Han ile yaptığı müzakerelerde kendi ülkesi ve milletin Rusya ile dostluk ve onlara güvenmenin acı duygularını ve gördüğü zararlarını anlatarak Rusların tehlikesini Afganistan üzerinden kaldırmasını duyurdu.

Muhammed Davud Han'ın zikredilen ülkelerde gerçekleştirdiği seferlerinin olumlu bir sonucu vardı. Görüşmelerinde Müslümanların birliği ve İslâmî ülkeler arasında ticari ilişkilerin gelişmesi gerektiğini dile getiren Davud Han, ülkeye

²⁵⁶ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.411-414.

döndükten sonra askeri ve mülki idarelerde esasi değişiklik getireceğini planlamaktaydı. Ancak Sovyetler bütün olaylar ve maceraları takip edip Davud Han'ın niyetini anlamaktaydı ve Mısır'da Enver Sedat'ın Ruslara karşı tutumu gibi bir siyaseti uygulayabilmesi korkusundan planlandığı Komünisti Devrimin gerçekleştirilmesine sürat verdiler. Böylelikle Davud Han'ın Mısır'dan geldikten yirmi gün sonra (27 Nisan 1978) Afganistan Tarihi istikametini değiştiren ve o tarih itibarıyla Afganistan Halkının karanlık ve uğursuz günlerini başlatan "Heft-i Sevr"²⁵⁷ (27 Nisan) Darbesi gerçekleştirildi.

27 Nisan Darbesi konusuna girmeden Davud Han'ın Rusya ile ilişkileri ve darbeden birkaç gün önce iki ülkenin liderleri arasında neler geçtiği mevzusu üzerinde durmasının faydalı olduğunu düşünmekteyiz.

1.11.3. Muhammed Davud Han'ın Leonid Brejnev İle karşı karşıya gelmesi

Bilindiği üzere Ruslar 1976 yılından itibaren Davud Han'a yönelik şüpheli olmuştular. Halkçılar ve Parçemcilerin Davud Han aleyhine faaliyetleri ise bu tarihten sonra başlamıştı. Ruslar da rahat oturmayıp durumun değişmesi hedefiyle Davud Han'a karşı birtakım girişimlerde bulunmaktaydı.²⁵⁸

Davud Han, Rusların Afganistan'da hızlanan gizli operasyonlarından rahatsız olmaktaydı. O 15 Nisan 1977 tarihinde Sovyetler Birliği lideri Leonid Brejnev'in davetiyle cumhuriyeti döneminde ikinci kez olarak Moskova'ya gitti. Davud Han Moskova'ya gitmeden Dışişleri Bakanı Vehid Abdullah'la yaptığı bir görüşmede, Afganistan'da Sovyet Birliği tarafından yapılan imha faaliyetlerini Brejnev'e soracağını söylemiştir.²⁵⁹

Abdu's-Samed Gavs iki devletin liderleri arasında gerçekleştiği toplantıda katılan biri olarak kendi kitabında (Sukut-i Afganistan) Davud Han ile Brejnev arasında gerçekleştiği olayı detaylıca anlatmıştır, Gavs'ın aktardığına göre, Brejnev:

²⁵⁷ Sevr, Afganistan takviminde Hicri Şemsi yılının ikinci ayı. Heft-i(yedi) Sevr, yirmi yedi Nisan'a denk gelmektedir.

²⁵⁸ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.446-466.

²⁵⁹ Sistani, Muhammed Aazam, *Mukaddama-yi Ber Kodeta-yi Sevr ve Peyamed hay an der Afganistan*, Darul Neşri-i Afganistan yay, Sweden, 1955, s.69.

“... Afganistan’da NATO üyeleri uzmanları, Birleşmiş Milletler ve diğer destek projelerde çalışanların sayısı çoğalmıştır. Geçmişte Afganistan Hükümetleri en az NATO üyelerinin ülkenin kuzey tarafında yerleşmesini izin vermemekteydi, ama bu yöntem takip edilmemiştir. Sovyet Birliği bu inkişafı vahametli ve riskli gördüğü için Afganistan devletinden emperyalizmin yerleştirdiği ajanları ve onların maksatlarını yürüten bu uzmanların çıkarmasını istemektedir.”

Gavs şöyle devam ediyor: ortama sessizlik hâkim oldu. Bazı Ruslar utanmış gibi gözükmekteydi, Afganlar da üzgün. Davud Han’a baktım yüzü değişmişti. Brejnev konuşmasını kesti ve Afganistan cumhurbaşkanı tarafından cevap beklemekteydi. Davud Han sert sesiyle Rusların beklemediği cevabı verdi. Davud Han “Afganlar Sovyet Birliği lideri tarafından söylendiği şeyleri asla kabul etmeyecektir. Afganlara göre, bu ifadeler Afganistan’ın İçişlerine açık bir müdahaledir. Biz ilişkilerimize saygı duymaktayız, ancak bu irtibatlar iki taraflı ve eşit bir şekilde kalmalı” diyerek devam etti. Ben (yazar) Davud Han’ın Brejnev’e dediği sözleri iyice hatırlamaktayım, o şöyle dedi: “Biz memleketimizi nasıl yönettiğimizi ve kimi istihdam ettiğimiz konusunda sizin diktenize asla izin vermeyeceğiz. Yabancı uzmanları nasıl ve nerede istihdam ettiğimiz tam olarak Afganistan devletinin hakkıdır. Gerekirse Afganistan aç kalacaktır, ancak karar alma ve uygulama konusunda özgürlüğünü koruyacaktır.”

Davud Han bu cümleleri söyledikten sonra biranda kalktı. Afganlar da ayağa kalktı. Davud Han (vedalaşma ifadesiyle) başını sallayarak çıkış kapısı tarafına hareket etti. Böyle bir durumda Brejnev kendine gelip kalktı ve Davud Han tarafına aceleyle adım attı. Dışişleri Bakanı Vehid Abdullah, Davud Han’a yavaşça: “Diplomatik nezaketleri için Ruslarla iyi bir şekilde vedalaşırsak daha iyi olur yoksa Moskova (gerçekleştirdiğimiz) yolculuğu sonuçsuz bir görüşme olacaktır” dedi. O ısrar edince Davud Han Ruslar tarafına gelerek elini uzatan Brejnev’e el salladı. Brejnev gülümsemekle: “Sizin benimle özel bir görüşme yapacağınızı söylediler. Ben hazırım, müsait olduğunuz vakit görüşebiliriz”. Davud Han yüksek ve saf sesle herkesin duyduğu şekilde: “Artık başka bir görüşmeye ihtiyaç kalmadığımı belirtmek istiyorum” dedi. Bu cümleyi dile getiren Davud Han, orada bulunan

Aleksey Kosigin ve Nikolay Podgorni ile de vedalaşarak odadan süratle çıktı. Bu da Davud Han'ın Leonid Brejnev ile gerçekleştirdiği en son görüşmesiydi.²⁶⁰

Bu aşamada, Afganistan ordusunun her alayında ve hava kuvvetlerinde, Sovyet danışmanlarının bulunduğu ve ordudaki tüm gelişmelerden Sovyetlerin haberdar oldukları hatırlatılmalıdır.²⁶¹

1.11.4. Mir Ekber Hayber'in Öldürülmesi ve Heft-i Sevr (27 Nisan)

Darbesinin Gerçekleştirilmesi

17 Nisan 1978 tarihinde Parçem Partisi fikir adamı ve ilk komünist partisi (AHDP) kurucularından olan Mir Ekber Hayber meçhul bir şekilde öldürüldü. Ertesi günü cenazesi yaklaşık 15.000 kişi katılımıyla heyecanlı ve “övgü ve yergi” gibi sloganlarıyla gömüldü.²⁶²

Cenazenin teşyi merasiminde ileri gelen komünistler (Hafizullah Emin dışında) başta Nur Muhammed Taraki olmak üzere konuşma yaptılar, bu olaydan sonra Davud Han komünistlerin gücünü fark ederek liderlerinin tutuklamasına karar verdi.²⁶³ 25 Nisan 1978 gecesi polis Nur Muhammed Taraki, Babrak Karmel ile birlikte yedi düşündeşlerini İslâm'a karşı kötü sözler söylemek ve şiddet taraftarı olmak iddiasıyla yakaladı. Lakin hükümetteki bunlarla irtibatta bulunan askeri memurlar kendi haline bırakıldı. Hafizullah Emin de sadece evinde gözaltına alındı.²⁶⁴ Böylece Emin fırsatı kullanarak hükümetteki üst makamlarda olan komünistler Tümgeneral Abdülkadir ve Yarbay Muhammed Aslem Vatancar ile temas geçmesiyle 27 Nisan tarihinde Davud Han Hükümetine karşı darbenin gerçekleşmesine yönelik görüştüler.²⁶⁵

²⁶⁰ Atayi, Kerim, *Kıyam ve Cumhuriyet-i 26 Saretan 1352 teht-i Kıyadet-i Serdar Şehit Davud Han*, ACKU İsviçre, 2004, s.16,17.

²⁶¹ Broxup, Marie, *Sovyetler Afganista'da: Bir İşgalin Anatomisi*, çev: Rasih Malyalı, ODTÜ, Ankara, 1984, s.6.

²⁶² Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.98.

²⁶³ Bunu daha önce danışmanları defalarca tavsiye etmişti.

²⁶⁴ Kordovuz, Diyago ve Hrison, Slig As, *Pışt-i Perde-yi Afganistan*, çev: Asadullah Şifayi, Huda yay, Tahran, 1379, s.26.

²⁶⁵ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Mudahilat-i Harici*, s.82.

Darbenin gerçekleşmesinden önce Savunma Bakanı General Hayder Resuli, AHDP ve Parçem Partisi üyelerinin tutuklanması nedeniyle devletin bu girişimini karşılamak üzere bütün askeri bölükler ve taburlara bir şölen yapmalarına emir verdi (27 Nisan 1978). Böyle bir durumda 14. ve 15. Zırhlı birlikleri Kabil'deki spor stadyumunda eğlence yaparken Halkçı askerler fırsatı istifade ederek silah depolarının kilitlerini kırmakla tankları harekete geçirdiler. Bu sırada 15. Zırhlı Kuvveti Komutanı Albay Muhammed Yusuf macerayı anlayınca direnmeye kalktı ama Albay direnmeden öldürüldü, askerleri ise darbeciler tarafına çekti. Böylece tanklar Muhammed Aslem Vatancar'ın emriyle Savunma Bakanı istikametine hareket edip ateş etmesiyle darbe başlamış oldu. Aynı zamanda diğer tanklar cumhurbaşkanlığı, havalimanı ve radyo İstasyonu tarafına yola çıktı.²⁶⁶

Aynı saatlerde Muhammed Davud Han cumhurbaşkanlığında düzenlendiği bir toplantıda Halkçı ve Parçemci liderlerinin mücazatiyle ilgili kabinesiyle görüşürken tanklar cumhurbaşkanlık sarayına ateş etti. Cumhurbaşkanlığının özel koruma direnmeye kalkmasıyla, çatışma saray etrafında hızlandı. Davud Han ise böyle bir durumda cumhurbaşkanlığındaki bulunan 2.000 askerinin komutanlığını üstlendi, darbeciler de dört saat çatışmadan sonra geri çekmeye maruz kalmaktaydı. Ancak Bagram askeri havalimanı üssünde bulunan ve böyle bir günü bekleyen Halkçı ve Parçemci pilotla "SU7" uçaklarının havalanmasıyla²⁶⁷ top ve havadan ateş edilen roketlerle cumhurbaşkanlığını ateş altına aldılar. Cumhurbaşkanlığının yanı sıra Savunma bakanlığı ve Kâbil Radyo istasyonu etraflarında çatışma şiddetle devam ettiğine rağmen Davud Han'ın taraftarları gayretle dayanmaktaydı. Çatışma şahitlerinin dediğine göre, çatışmanın ilk sıralarında olaydan haber olmayan Davud Han, darbe olduğunu anlayınca şahsen kendisi top mermilerini askerlerine vererek "Oğullarım vurun ki Rus – Afganistan savaşıdır" demekteydi.

O günün akşamı İçişleri Bakanlığı ve Kâbil Radyo istasyonu darbecilerin eline geçti, Nur Muhammed Taraki ve arkadaşları da zindandan çıkarılıp darbenin başarmadığı takdirde Moskova'ya gitmesi için Hacı Revaş Havalimanına götürüldü. Gözaltında alınan Hafızullah Emin ise serbest kalmasıyla radyo İstasyonuna giderek

²⁶⁶ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, .s.373.

²⁶⁷ Bazı kaynaklarda Rus pilotları da bulunduğu zikredilmiştir.

askeri devrimin liderlerini tanıttı.²⁶⁸ Ondan sonra Tümgeneral Abdülkadir konuşmaya başlayıp şöyle dedi:

“Nadir Han’ın gaddar hanedanının son ferdi, Afganistan Tarihinde sivil halkı kandıran ve hain olan Muhammed Davud, daimi bir şekilde ortadan kaldırıldı. Millî hâkimiyet bundan sonra sizler Afganistan necip halka aittir. İnkılâbın ele geçirdiği değerlerini koruması ve bu zalim serdarın taraftarlarını yok etmesi Afganistan tek tek şerefli halkının vazifesidir.....”²⁶⁹

Bütün bunlara rağmen Davud Han ve özel koruma komutanı Sahip Can kendi başaracağına emin olmayan komünistlere karşı direnmeye devam etmekteydi. Böyle bir halette gece saat 01:00’de Rus uçakları Taşkent’ten (Özbekistan) uçarak Bagram havalimanında ikmal yaptıktan sonra cumhurbaşkanlık sarayına ateş altına aldı.

Böylece 28 Nisan 1978 tarihi sabah saat 07:00’de cumhuriyetin kurucusu olan ve beş yıl devlet başında bulunan Muhammed Davud Han, eşi, oğlu, kardeşi, ailesinin diğer üyeleri ve özel korumadan yaklaşık 1000 kişiyle darbeciler tarafından öldürüldü. Aynı günde iktidar amelen Halkçılar ve Parçemcilerin eline geçmekle sömürge ve esaret sancağı ülkenin yönetiminde dalgalanmış oldu²⁷⁰ve yeni bir hükümetinin darbeyle gelmesiyle Afganistan halkının uğursuz günleri ve tarihin karanlık sayfaları başlamış oldu.

Afganistan tarihinde gerçekleşen bu darbe büyük bir hata olduğu ve ülkenin imhasına sebep olduğunu AHDP ve Parçem Partisinin ileri gelenleri de dile getirmektedir. AHDP’nin faal üyelerinden olan, 1973 ve 1978 darbelerinde esasi rol oynayan ve 27 Nisan Darbesinden sonra komutan, Savunma Bakanı Yardımcısı ve Kâbil garnizonu komutanı olarak çalışan Orgeneral Muhammed Nabi Azimi, Davud Han’ın çöküşüyle ilişkin şöyle itiraf etmektedir: “Davud Han’ın Cumhuriyetinin çökmesi ülkenin imhası ve yok olmasına bir başlamış oldu”.

Aynı şekilde, Süleyman Layik “Ağazi-i Bidon-i Encam” kitabında, General Ömerzey, “Şebhayı Kabil” eserinde ve daha sonra Doktor Necibullah döneminde

²⁶⁸ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.470,471.

²⁶⁹ Farheng, Mir Muhammed Siddik, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, CI, s.51.

²⁷⁰ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayat-i Rus Der Afganistan*, s.473.

başbakanlık yapan Muhammed Hasan Şark “Kerbas Poşhay-i Burahna Pa” kitabında da yapılan darbenin hata olduğunu itiraf etmektedir.²⁷¹

Davud Han hükümetinin çökmesine en büyük sebep olan yönetimin dini liderleri ve ruhanîlere düşmanlık beslemesi, komünistlere karşı en güçlü cephe sayılan AMG hareketi üyelerinin ülkeden çıkması ve Afganistan ordusunu müfsit elemanlardan temizlenmemesiydi.²⁷²

1.12. Nur Muhammed Taraki ve İç Siyaseti (1978-1979)

Halkçı ve Parçemci Komünistler Moskova desteğiyle iktidara geçer geçmez “Afganistan Cumhuriyeti” ismini “Afganistan Demokratik Halk Cumhuriyeti”ne değiştirmekle kabinesini ilan etti. Nur Muhammed Taraki Cumhurbaşkanı, başbakan ve İnkılâp Konseyi Başkanı olarak seçildi. Babrak Karmel, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başbakan Yardımcısı ve İnkılâp Konseyi Başkanı Yardımcısı tayin edildi. Hafızullah Emin ise Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görevlendirildi.²⁷³

AHDP’nin kurucusu ve aktif üyelerinden olan Nur Muhammed Taraki 1979 yılında Afganistan’ın Gazne ilinde doğdu. Babası Nazar Muhammed çiftçilik yapmaktaydı. Taraki okulunu bitirdikten sonra 1932’de Kandahar şehrinde bulunan “Peştun Şirketinde” kâtip olarak üç yıl çalıştı. Ondan sonra Bombay’a (Hindistan) gönderilen Taraki Urduca dilini öğrendi ve orada bulunan Hint Komünist Partisinin bazı üyeleri ve Afgan-Peştun liderlerinden olan Han Abdül Gaffar Han ile ilişki kurdu. 1937 yılında Afganistan’a dönerek Kabil’deki Sovyet Birliği Büyükelçiliğine girebildi. Taraki daha sonra bir müddet Washington’daki Afganistan sefaretinde de çalıştı. Davud Han’ın sadareti döneminde kifayetsizliğinden dolayı görevinden azledilen Taraki Kabil’e dönünce Sovyetlerin malî desteğiyle “Nur” Tercüme Bürosunu açarak bu merkezi Sovyetlere ajanlık yapmak için kullandı. Nur Muhammed Taraki 26 Aralık 1964 tarihinde kendi evinde Babrak Karmel, Sultan Ali

²⁷¹ Azimi, Muhammed Zahir, *Afganistan ve Rişeyi Derdha*, Mayvend yay, Peşaver, 1378, s.157,158.

²⁷² Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.357.

²⁷³ Horasani, Elif, *Eşba-yi Sadık ve Eşba-yi Kazib*, Keçken yay, 1380, s.36.

Kiştmen, Salih Muhammed Veziri, İsmail Daniş, Abdül Kerim Misak, Abdül Hâkim Cevzcani, Süleyman Layik, Muhammed Tahir Badahşi ve bazı diğer komünistlerle düzenlediği bir toplantıda Afganistan Halk Demokratik Partisinin (AHDP) esasını koydu.

28 Nisan 1978 tarihinde darbe aracılığıyla iktidarı ele geçiren ve alkol kullanmasında ifrat eden Taraki acımasız, iktidar seven ve ulusalcı (Peştun ulusalcı) biriydi.²⁷⁴ Taraki'nin teşkil ettiği kabinesinde bulunan bakanları millet tanımaktaydı, onlar Sovyetlere baş eğilen, casus ve acımasız insanlardı. Sovyetler Birliği ilk ülke olarak Afganistan Demokratik Cumhuriyetini resmi olarak tanıdı. Ondan sonra Komünizm bloku ve daha sonra Amerika, Hindistan, Pakistan ve diğer ülkeler de bu rejimi resmen tanıdı.²⁷⁵

Komünistlerin iktidara gelmesiyle, Afganistan'daki Sovyet danışmanlarının sayısı, rolü ve mevkileri değişti. Rejim din dâhil, mümkün olan tüm alanlar için Sovyet uzmanları istedi. Darbeden bir hafta sonra, Sovyet danışmanları – genellikle Rus kökenli olanlar, Kabil'e gelmeye başladılar.²⁷⁶

Bilindiği üzere Taraki İslâm'a karşı olan biriydi, ancak Afganistan gibi bir ülkede İslâm aleyhine mücadele yapamazdı. O, şöyle demektedir: “Biz Afganistan'ı batıl inançlar, gelenekler ve adetlerden temizlemek istiyoruz, ondan sonra temiz ve modern İslâm'a sahip olacağız.”²⁷⁷ Rejim mollaların işlerine devam etmelerini istediler. Yönetimleri boyunca bu tutumu muhafaza ederken, Sovyet Birliğinin Orta Asya'da sürdürdüğü din düşmanlığını benzer tedbirler aldılar. Anne ve babaları dindar olan çocuklara onlara karşı gelmeleri söylendi.²⁷⁸

Değindiği gibi, Babrak Karmel, Taraki'nin yardımcısıydı, ama Taraki'nin yetkileri Hafizullah Emin'in elindeydi. AHDP üyesi olan Emin, parti ve şahsi çıkarları için Parçemcileri siyaset alanından uzaklaştırmak amacıyla Taraki'yi ikna

²⁷⁴ Lalistani, *Cengi-i Kudret (Vakayi Se Dahe-yi Afganistan)*, Kokçe yay, 1384, s.13.

²⁷⁵ Horasani, Elif, *Ehsas-i Sadık ve Eşba-yi Kazib*, s.36.

²⁷⁶ Broxup, Marie, *Sovyetler Afganista'da*, s.7.

²⁷⁷ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tehevvat-i Maasir*, Kiş Mehr yay, Kum, 1381, s.60.

²⁷⁸ Broxup, Marie, *Sovyetler Afganista'da*, s.8.

edebildi. Böylelikle, Babrak Karmel Çekoslovakya'ya, Nur İngiltere'ye ve Anahita Ratibzad Yugoslavya'ya sefir olarak gönderildi, bazıları da ihanet suçuyla hapisaneye atıldı.²⁷⁹Babrak Karmel'in azledilmesiyle Hafizullah Emin onun yerine tayin edildi. Taraki'nin Emin ile arası iyiydi, ancak bu irtibat fazla sürmeyerek Taraki nüfuzunu artmak isteyen Emin'e şüphe etmesine rağmen muhalefetleri açık değildi.²⁸⁰

Yeni rejimin iktidara geldiği ilk günlerinde hükümetin politikası ve sisteminde birçok değişiklik meydana geldi. Pul-i Çerhi hapisanesinde tutuklu olan 24.000 suçluyu serbest bırakan ve dosyalarını eğlenceyle sokaklarda yakan komünist rejimi,²⁸¹ Afganistan yeşil bayrağını kırmızıya değiştirdi. Bununla birlikte şehirdeki binalara da kırmızı renge boyandı.²⁸²

Darbenin gerçekleştiği günü itibarıyla ülkenin durumu gün gittikçe kötüleşmekteydi. Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP) toplumun içinde nüfuz sahibi olmaması sebebiyle bu krizi kontrol edememekteydi. Bu sebeple direkt "Bizimle olmayan düşmanımızdır" sloganıyla halka karşı muhalefet etmeye kalktı.²⁸³

Rejim AMG hareketinin bir kısım üyelerini idam etmesinin yanı sıra birçok siyasetçi (Musa Şefik ve Nur Ahmed İtimadi eski Başbakanları, Abdülgani Mustagna eski Savunma Bakanı, Vefiyullah Samii eski Adliye Bakanı, Abdürrahim Nevin eski Bilgi ve Kültür Bakanı ve General Hayder Resuli Savunma Bakanı...), bilim adamı, uzman ve binlerce sivil halkı katletti.²⁸⁴

1.12.1. Nur Muhammed Taraki'nin İslahat Programları

Komünistler iktidarı ele geçince işçiler ve çiftçiler menfaatine devrim yaptığını iddia ettiler. Hâlbuki Afganistan gibi endüstriyel olmayan bir ülkede işçiler tabakası bulunmamaktaydı. Taraki, işçiler tabakasına "ev, elbise ve ekmek"

²⁷⁹ Mayoruv, Alexander, *Der Afganistan Çi Meguzeşt*, çev: A. Safa, Daniş yay, Peşaver, 1379, s.38.

²⁸⁰ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatireha ve Tehlilha*, s.165.

²⁸¹ Horasani, Elif, *Ehsas-i Sadık ve Eşba-yi Kazib*, s.36,37.

²⁸² Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs(Şukest-i Rus)*, çev: Nisar Ahmed Samed, y.y, tsz, s.162.

²⁸³ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Mudahilat-i Harici*, s.84.

²⁸⁴ Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, Bahine yay, 1371, I, s.60.

sağlayacağını iddia etti. O, sadece bunu yapmadı ama onlarda bulunan sığınma yeri ve ekmek lokmasını almakla hicret diyarına göç etmelerine sebep oldu.²⁸⁵

Taraki'nin çıkardığı yedi fermanında, arazi ıslahatlarıyla ilgili olan fermanı mezhebî, millî geleneksel ve ictimai yapılarına zıt bulunmaktaydı.²⁸⁶ Halk başkalarının malî ve mülkünü satın almadan tesahup etmesi haram olduğuna inandığı için hükümetin arazi ıslahatıyla ilgili fermanın uygulaması başarılı olmadı.²⁸⁷

Halkçılar Afganistan'ın Herat şehrinde hendekler kazmakla arazi sahiplerini hendeklere atmaktaydı. Onlara göre feodalizmin zamanı geçmişti, bu inançla da bunlar tarihin mezarlığına gömülmesi gerektiğini düşünmekteydi.²⁸⁸

17 Ekim 1978 tarihinde İnkılâp Konseyin 7.fermanında erkek ve kadın hakları ve yetkileri eşit olduğu, zorla evlilik ve mihr parası almak yasak olduğu belirtildi.

Islahat sadece bu sınırlarda kalmadı, rejim halkın özel hayatına da müdahale etmeye başladı. Bu sebeplerden dolayı, 1978 yılının sonlarında rejime karşı halkın muhalefetleri ve ayaklanmaları başladı. Böyle bir tepkiye karşılaşmaya beklemeyen Halkçı liderleri, birçok mülk sahipleri, üst düzeyde çalışan işçiler, ruhanî liderleri, kavim büyükleri, bilim adamları ve tüccarları tutuklatarak işkence ve eziyet ettirdi. Ancak rejime karşı ayaklanmaların sahası genişlenerek umumi bir kıyama değişti.²⁸⁹

1.12.2. Ayaklanmalar ve Bastırılması

Rejimin Afganistan gibi İslâmî bir ülkede halka karşı ne yaptığı, onlar millete yönelik ne tür zulüm, cinayet ve vahşet işlediği ve böylece halkının rejime karşı neden topluca ayaklandığını, 27 Nisan darbesinden sonra Savunma Bakanı Yardımcısı ve Kâbil garnizonu komutanı olarak çalışan Orgeneral Muhammed Nabi Azimi'nin eserindeki yazılarından bir köşesini buraya nakletmiş olmaktadır:

²⁸⁵ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.119.

²⁸⁶ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.408.

²⁸⁷ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatireha ve Tehlilha*, s.157.

²⁸⁸ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.385.

²⁸⁹ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.120.

“Hatalar, kusurlar ve yanlışlıklar bir iki tane değildi. Afganistan bir İslâmî ülke olduğu ve halkı da Allah’a inandığı unutulmuştu.....

Taraki ve Emin, Parçemci ve diğer siyasî muhaliflerini sahneden uzaklaştırınca, sıra toplumun diğer tabakalarına geldi, devlet memurları, öğrenciler, askerler, generaller, tüccarlar, esnaflar, çalışanlar, emekliler, Hanlar, büyükler, arazi sahipleri, işçiler, hekimler, mühendisler, şarkıcılar hepsi sebepli ya sebepsiz polis idarelerine getiriliyordu, ruhi ve cismi eziyet ve işkence verdikten sonra mezbahaya gönderiliyordu. İslâmcı (Afganistan Müslüman Gençliği hareketine mensup olanlar), Şüleyici, Sitemci, Afgan Milletçi, Samayiçi (partilere mensup olanlar) ve rejime karşı çıkan olanları tutuklatarak uçaktan zemine de atmaları olmuştur. Çünkü Emin: “bize karşı karanlıkta desise edenler karanlıkta bastırılır” demişti. Onlar Kâbil ve diğer şehirlerde tarama adına geceyken halkın evlerine giriyordu. Ailelerin fertlerini vahşetle uyandırarak gereksiz ve anlamsız sorularla tahkir edip sorgulama yapıyordu..... Felan şahısla ne münasebetin var?, Dün iki saat nereye gitmiştin?, ailenin erkeği nerede?, Bu kitaplar neden burada bulanmaktadır?, Zahir Şah, Davud ve Karmel’in fotoğraflarını neden burada bırakmışsınız?, BBC Radyosunu neden dinliyorsunuz? ve bunun gibi nice sorular....”²⁹⁰

Halk böyle bir rejimle karşılaşınca kıyam etmeye mecbur kaldı. Böylece Mayıs 1979 tarihinde Afganistan’ın Herat şehrinde Rusların askeri üslerine karşı bir ayaklanma gerçekleşti. Bu kıyam neticesinde kırk tane (bazı kaynaklarda 100 tane) Rus askeri ve birçok rejim askerinin öldürülmesi ardından Ruslar ve Taraki rejimi Herat şehrini bombaladı ve bu hadisede birçok insan öldürüldü.²⁹¹

Afganistan işleri uzmanı, İngiltereli Antoni Himen, Herat ayaklanması üzerinde yaptığı çalışmasında, beş binden fazla kişinin katledildiğini ifade etmektedir.

Bunun dışında 23 Haziran 1979 tarihinde Kabil’in Çindavul bölgesinde rejime karşı bir diğer ayaklanma oldu ve bu kıyam sonucunda da binlerce kız ve

²⁹⁰Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.174,175.

²⁹¹ Arnold, Antoni, *Sevabik-i Tarihi Tehacum-i Rus Ber Afganistan*, s.98.

erkek öğrenci öldürülerek buldozer aracılığıyla toprağa gömüldü.²⁹² Aynı şekilde Bağlan, Irızgan, Farah, Gur, Loger illeri ve bazı diğer bölgelerde rejim aleyhine kıyاملar ve direnişler meydana geldi ve yüzlerce can kaybı meydana geldi.²⁹³

Bu dönemde yaklaşık 2.000 ordu askeri, jandarma ve polis suçu ispatlanmadan öldürüldü ve 7.000 civarında üniversite hocaları, öğretmenler ve hekimler ya suçu ispatlanmadan katledildi ya da ülkeden kaçmaya mecbur kaldı.²⁹⁴

Ordu içinden Pakistan'a kaçan bir asker kendi yaptıkları ve gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Ben Pul-i Çerhi (hapishane) etrafında buldozer ile günlük birkaç hendek kazmaya görevlendirilmişim. Akşam saat 8.00'den sonra elleri sırtında bağlanan tutuklular oraya getiriliyordu. Askerlerden üç kişi ayaklarını da iple bağlayıp hendeğe atıyordu, ben de hendekten çıkardığım toprakları buldozer ile mahkûmlar üzerine atarak gömmekteydim."²⁹⁵

1979 yılının son bahar başlangıcında İnsan Hakları İzleme Örgütü gözlemcileri, Halkçılar hapishanelerinde bulunan tutuklularının sayısını 50.000 kişi tahmin etti. Güvenilir olmayan bir kaynağa göre yaklaşık 20.000 kişi (bazı muhasebelerde 100.000 kişi) istihbaratın temizlik operasyonu sonucunda öldürülmüştür.

Daha sonra Hafızullah Emin yaptığı darbeyle iktidara geldiğinde yayınladığı ölenlerin listesinde, Nur Muhammed Taraki döneminde cezaevinde katledilenlerin sayısını 17.000 kişi olarak göstermekteydi.²⁹⁶

1.12.3. Nur Muhammed Taraki ve Dış Siyaseti

Nur Muhammed Taraki darbeyle yönetime el koyunca, Sovyetler Birliğinin Büyükelçisi Puzanov dış ülkelerin ilk temsilcisi olarak Taraki ile görüşme yaptı. O,

²⁹² Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, CI, s.74.

²⁹³ İlmî, Seyid Muhammed Yusuf, *Afganistan- Guzariş ha-yi Siyasi ve Nizami*, Kanun-i Tercume-yi Asar-i Cihad-i Afgan yay, 1367, s.6.

²⁹⁴ Zarmelval, Gulam Muhiddin, *Tehacum-i Musallahane-yi Rüşa Ber Afganistan*, WUFA yay, Peşaver 1990, s.25.

²⁹⁵ Farheng, Mir Muhammed Siddik, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, Amerikan Spidy yay, Virginia, 1988, CII, s.69.

²⁹⁶ Gerardet, Edward, *Afganistan-Dergiri Şurevi*, çev: J.H. İbrahim, WUFA yay, s.39,40.

Taraki'ye Müslüman biri gibi davranması, komşu ülkeler ve Afganistan'ı destekleyen ülkelerle dostluk ilişki kurmasına tavsiye etti.²⁹⁷

Rejimin dış siyasetini Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle siyasî, idari, iktisadî ve kültürel ilişki kurmak teşkil etmekteydi. Üstelik komşu ülkeler ve Hindistan ile dostluk irtibatı geliştirmesinin yanı sıra batı ülkeler başta Amerika Birleşik Devletleriyle olmak üzere yaklaşmak rejimin politikasında yer almaktaydı.²⁹⁸

Bu dönemde Hafızullah Emin Moskova'ya bir yolculuk yapmakla Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko ile görüşerek bazı protokoller imzaladı. Daha sonra Taraki'nin Moskova'ya gitmesiyle Sovyetler Birliği Lideri Leonid Brejnev tarafından sıcak bir şekilde karşılandı ve bu görüşme neticesinde iki taraf arasında 20 yıllık bir antlaşma gerçekleşti. Ayrıca Sovyetler Komünist Partisi, Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP) ile birlikte ortak toplantılar düzenlenmeye sözleşti.²⁹⁹

1.12.4. Taraki'nin Öldürülmesi ve Hafızullah Emin'in Yüz Günlük Hâkimiyeti

Afganistan'ın farkı şehirler ve bölgelerde rejime karşı halkın ayaklanmaları ve direnişleri genişleyince Sovyetler Birliği Lideri Leonid Brejnev, Afganistan'daki gerçekleşen komünisti darbeyi³⁰⁰ kurtarmak için Taraki'yi Moskova'ya davet ederek bir görüşme düzenledi. Bu görüşmede Hafızullah Emin'in öldürülmesi ve Babrak Karmel sadrazam olarak yerine geçmesiyle yönelik karar verildi. Bu karar vasıtasıyla yeni bir siyaseti izlemekle meydana gelen bütün kötülüklerin sorumluluklarını Emin'in üzerine atmak isteyen ve arazi ıslahatların vazgeçmesine dair anlaşılan Brejnev ve Taraki, ayaklanmaların durdurulmasına çalıştı. Ancak Taraki'nin Kabil'e varmadan önce ofis müdürü Seyid Davud Tarun bu komployu Emin'e duyurdu. Böylece tuzaktan haberdar olan Emin cumhurbaşkanlığının özel korumalarında değişiklik getirerek hazırlıklarını yaptı. Taraki Moskova'dan dönünce aldıkları plana

²⁹⁷ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.114.

²⁹⁸ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.12.

²⁹⁹ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tehevvat-i Maasir*, s.61.

³⁰⁰ Onlara göre devrim.

göre uçağı inmeden Emin'in öldürülesi gerektiğini düşünmüştü, ama kendisiyle alakalı bütün palanları öğrenmiş olan Emin, Taraki'yi karşılamak üzere havalimanına geldi. Beklemediği olayları gören Taraki, ertesi günü (16 Eylül 1979) Emin'i cumhurbaşkanlığı sarayına çağırttı, tuzaktan bilgili olan Emin ilkte gitmeyince, sonra da Sovyet Birliği Sefiri Puzanov ricasıyla müzakere adına saraya gitti. Gitmeden önce Taraki'nin ofis müdürü Seyid Davud Tarun ile görüşen Emin, saraya girer girmez silahtan çıkan kurşunlarıyla vuruldu, vuranlar Afgan mı, Rus mu kimlikleri de bilinmemiştir. Böyle bir durumda Sefir Puzanov ve diğer Rus müşavirleri orada bulunduğu rağmen Emin özel korumaya Taraki'nin tutuklamasına emîr verdi. Akşam düzenlendiği bir toplantıda Hafızullah Emin İnkılâp Konseyi Başkanı ve partinin genel sekreteri olarak seçildi ve Taraki'nin hastalanmasıyla ilgili kısa bir haber yayınlandı.³⁰¹ Daha sonra Babrak Karmel Döneminde (Hafızullah Emin döneminden sonra), Emin'in Taraki'yi acımasız bir şekilde öldürttüğü yayınlanır.³⁰²

Böylece ilk komünist rejimi lideri olarak bir yıl dört buçuk ay iktidar başında bulunan ve Emin'in hocası (ideolojik anlamında) olarak bilinen Nur Muhammed Taraki öldürülür ve Hafızullah Emin iktidarı ele geçirdi (14 Eylül 1979).³⁰³

1.13. Hafızullah Emin ve Moskova'nın Öfkesi

Hafızullah Emin 1929'da Kabil'in Pağman ilçesinde doğdu. Okulu ilçesinde bitirdikten sonra Kâbil Üniversitesi Fen ve Matematik bölümünü kazandı, daha sonra yüksek lisansını eğitim ve öğretim alanında Amerika'da bitiren Emin, İbn-i Sina Lisesi ve Kâbil Enstitüsünde müdür olarak görev yaptı.

Zahir Şah Döneminde Pağman milletvekili olarak parlamentoya girdiğinde Nur Muhammed Taraki tarafından AHDP'ye davet edildi. Heft-i Sevr (27 Nisan 1978) darbesi ve Davud Han hükümetinin çökmesinde büyük rol oyandı. İktidarı

³⁰¹ Mubariz, Abdülhamid, *Tahlil-i Vakiat-i Siyasi*, s.409.

³⁰² Fazlı, Muhammed Kasım, *Ruz ha-yi Çon Şeb-i Tarik (Facia-yi Afganistan)*, Müellif yay, Peşaver, 1989, s.39.

³⁰³ Masturi Kaşani, Nasir, *Afganistan Diplomasi Do Çehra*, s.48.

seven ve ulusalcı olan (Peştun ulusalcı) Emin, AHDP'nin kurucularından olmadığına rağmen kendi çalışmasıyla partinin ikinci şahsı düzeyine yükseldi.³⁰⁴

Emin 27 Nisan darbesi ardından Başbakan Yardımcı ve Dışişleri Bakanı olarak seçildi. Bir süre sonra Babrak Karmel Çekoslovakya'ya sefir olarak gidince Partinin ikinci sekreteri oldu. Bahsettiğimiz gibi 17 Eylül 1979 tarihinde partinin genel sekreteri, İnkılâp konseyi başkanı ve cumhurbaşkanı olarak ilan edildi.³⁰⁵

Hafızullah Emin ilk konuşmasında Nisan 1978 tarihindeki dediği sözünü yeniden tekrarladı: “Halkı bastırmakla kendilerini büyük gören insanlar ortadan kaldırıldı”.³⁰⁶

Emin iktidarı ele geçirince Afganistan halkına üç aslı vaat etti: “Güvenlik, Yasallık ve Adalet”. O geçmiş geçmiştir, günahsız insanların öldürmesi, AGSA'nın (İstihbarat Teşkilatı) işkenceleri ve kanunsuzluk dönemi tekrar olmayacaktır demektedir. Emin Afganistan Millî televizyonda konuşurken bütün acımasızlıkları Taraki'nin üzerine atmakla kendisini günahsız ve haklı göstermeye çalışmaktaydı, sohbetlerinde Büyük Afganistan'dan bahseden Emin, halka mesut ve güvenli bir gelecek vaat etmekteydi.³⁰⁷

Hafızullah Emin ruhanî tabakanın dikkatini çekmek niyetiyle camileri ve dini mekânları boyattırmasıyla kendini müteahhit bir Müslüman göstermeye çalışmaktaydı.³⁰⁸ Ancak Afganistan halkı Emin'in kim olduğunu iyi bilmekteydi. Halkının çoğuna göre, AHDP hâkimiyetinde ne kadar insan katliam edilmişse bu cinayette Emin'in payı daha fazlaydı. Emin acımasız huyu ve sıfatıyla kendi varlığını siyasî ve ideolojik düşmanlarının öldürülmesinde görmekteydi.³⁰⁹

O “Bizim on bin feodalimiz var, bunları öldürürsek diğer meseleler çözülecektir...” görüşündeydi. Emin'in ofisindeki çalışma masasının üstünde Stalin'in fotoğrafı her zaman göze çarpmaktaydı. O, “Refik Stalin (Komünistler

³⁰⁴ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.116.

³⁰⁵ Kasimi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Kern-i Ehir*, s.78.

³⁰⁶ Masturi Kaşani, Nasir, *Afganistan Diplomasi Do Çehra*, s.48.

³⁰⁷ Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.207.

³⁰⁸ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sede-yi Bist Der Afganistan*, s.127.

³⁰⁹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.117.

birbirini Refik diye çağırıyordu) bize geride kalan bir ülkede sosyalizmi nasıl uygulayacağımızı öğretti. Başlangıçta acı vericidir, ama daha sonra çok iyi olacaktır” ifadelerini sık sık tekrarlamaktaydı.

Emin iktidarı ele geçer geçmez daha önce onunla anlaşmayan, partide otorite sahibi ve gelecekte onunla rekabet edebilecek olanları öldürttü, yani düşmanları sadece feodaller, İslâmcılar ve Parçemciler değildi, AHDP’deki Taraki taraftarları da onun rakipleri sayılmaktaydı.³¹⁰ O Taraki’yi öldürülmekle yönetime el koyunca AHDP’de anlaşmazlıklar ve düşmanlık çıkmasının yanı sıra Sovyetlerin yetkilileri de bu olaydan sonra Emin ile araları bozuldu. Sovyet Birliği büyükelçisi resmi törenlerde katılmaktaydı, ancak eskisi gibi yüzünde gülümseme görünmemekteydi.³¹¹

Bütün bunlara rağmen Sovyetler Birliği Emin’in rejimini resmi olarak tanıdı, lakin Moskova’nın öfkeli ve kızgın olduğunu herkes fark edebilirdi. Böyle bu soğuk statüyü diğerlerden daha fazla hisseden Emin, Washington ile müzakere etmeye çalıştı ve Amerika ile irtibatını sağlamak ve genişletmek üzere Dışişleri Bakanı Şah Veli’yi New York’a gönderdi. Amerikalılar da önemli diplomatlarını Emin’le görüştürmek amacıyla Kabil’e yolladı. Emin Pakistan ile de iyi bir ilişki sağlamaya çalışıp iki ülkedeki çekişmelerini müzakere yoluyla çözmek istedi. Emin bu girişimleriyle, Sovyetlere bağımsız biri olduğunu, onu destekleyen her ülke ile yaklaşabileceğini ve müstakil bir politikayı izleyebileceğini belirtmek istedi.³¹²

1.14. Sovyetler Birliği Liderlerinin Afganistan’a Asker Gönderilmesine Yönelik Görüşmeleri ve Son Karar

Sovyetlerin Afganistan’a asker göndermesiyle ilgili Moskova’da birçok görüşme gerçekleşmişti. Sovyet liderlerinin bazıları komünisti devrimini korumak üzere Afganistan’a askeri müdahale etmesi önemli olduğunu savunurken bazıları ise askeri müdahale büyük bir hata olduğu görüşündeydi.

³¹⁰Lyakhovskiy, Alexander, *Tufan Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 1999, I, s.127,128.

³¹¹ Fazili, Muhammed Kasım, *Ruz ha-yi Çon Şeb-i Tarik*, s.40.

³¹² Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.208.

Afganistan komünist rejiminin liderleri Sovyetlerin bu ülkeye asker göndermesiyle ilgili görüşleri ve önerileri de onların kararına etkilemişti. Bilindiği üzere, Rejimin ilk komünist lideri Nur Muhammed Taraki Aleksey Kosigin ile telefonla yaptığı bir görüşmede: “Afganistan düğümünü ancak Sovyet silah gücüyle kırabiliriz” demişti.³¹³

Kosigin, Taraki'nin asker göndermesi isteği hususunda şöyle bir cevap verdiğini söylemiştir: “Sovyetler Birliği askerlerinin Afganistan'a girmesi kritik bir geleceğe sebep olacaktır. Bizim ortak düşmanlarımız Sovyet askerlerinin Afganistan'a ayak basmasını beklemektedir.”³¹⁴

KGB başkanı Yury Vladimirovich Andropov, Afganistan'a asker gönderilmesine razı olmadan önce, Sovyet Komünist Partinin toplantıları ve siyasî ofisinde kendi görüşlerini şöyle paylaşmaktaydı:

“Refikler! Ben meseleyi iyice anlayıp şöyle bir sonuca vardım ki, Afganistan'a neden asker gönderelim?, bu güneş gibi açıktır ki, Afganistan şuan sorunlarını sosyalisti bir yöntemle halletmeye hazır değildir. Orada tam mezhep hakimdir, köydeki insanlar yazma okuma bilmeyendir, iktisat geride kalmıştır, vs Biz Lenin'in devrim şartlarına yönelik teorisini biliriz, Afganistan'da hangi vaziyetle ilgili konuşulur? orada asla böyle bir ortam bulunmamaktadır....”³¹⁵

SBKP'nin³¹⁶ merkez komitesinde çarşamba günleri genellikle günlük meselelerle ilgili serbestçe konuşulmaktaydı. Sovyetlerin Afganistan'a askeri müdahale etmesi konusu üzerinde bahsedildiği gün, Sovyet lideri Leonid Brejnev, Savunma Bakanı Ustinov, Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko, KGB başkanı Yury Vladimirovich Andropov, Bakanlar Konseyi başkanı Aleksey Kosigin... toplantıda bulunmaktaydı. Bunlar arasında Savunma Bakanı Ustinov Afganistan'a askeri

³¹³ Gromov, B, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Afgan Association yay, Germany, s.17.

³¹⁴ Azimi, Muhammed Zahir, *Afganistan (Hucum-i İttihad-i Şurevi ve Siyasethayi Garp*, Muhakkik yay, Meşhed, 1382, s.17.

³¹⁵ Vulvalici, Asadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi Ez Afganistan Hariç Şudend?*, Gülistan yay, 1380, s.28.

³¹⁶ Sovyet Birliği Komünist partisi.

müdahaleye katılmaktaydı. Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko, KGB başkanı Yury Vladimirovich Andropov ise kendilerini kanaat etmeye çalışmaktaydı.

Daha sonra 12 Aralık 1979 tarihinde, Brejnev, Ustinov, Andropov, Sosilv ve Gormiko'nun katılmalarıyla gerçekleştiği bir toplantıda Afganistan Komisyonu teklifiyle Afganistan'a asker gönderilmesi ile ilgili karar kesinleşti. Kosigin Afganistan'a askeri müdahale etmesine karşı olduğu için bu toplantıya katılmadı. Bu oturumda Chrninko kararnameyi hazırladı ve orada bulunan herkes imza attı. Bu kararın ismini ise "Afganistan Durumu" koyuldu.³¹⁷Bu karar gizli bir şekilde kapalı kapıların arkasında alındı, halk bunu bilmemesinin yanı sıra, Sovyet Birliği Yüksek Konseyi, Merkez Komite ve Siyasî Ofisi üyeleri de bilmemekteydi.³¹⁸

Sovyetler, Afganistan'ı işgal hazırlıklarını yaparken hukuki olarak da bu girişimini garantiye almaya çalışmıştır. Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'a askeri müdahalesinin meşruiyetini desteklemek amacıyla Sovyetler Birliği yönetimi tarafından işgal öncesinde Afganistan nezdinde bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda Sovyet lideri Leonid Brejnev, Sovyet ordusunun Afganistan'a davet edilmesi hususundaki isteğini Hafızullah Emin'e iletmiş lakin bu talep Emin tarafından kabul edilmemiştir.

Sovyet İçişleri Bakan Yardımcısı General Paputin 28 Ekim 1979 tarihinde Kâbil'e gelmiş ve Hafızullah Emin ile yaptığı görüşmede bu talebi tekrar etmiştir. Paputin, Sovyet ordusunu davet etmeyi kabul etmemesi durumunda Emin'in istifa etmesini istemiş, Hafızullah Emin de talepleri reddetmiştir.³¹⁹

Bu görüşmeler gerçekleşmeden önce, küçük askeri gruplar ve KGB üyeleri farklı isimlerle Afganistan'a gönderilmişti. Yaklaşık 1600 müşavir ve askeri uzmanı, 82 tane KGB üyeleri ve 10 tane operasyon memuru bilgi toplamayla meşguldü, bunlar Aralık ayı boyunca 24 saat çalışmakta olup Kâbil ile Moskova arasındaki telgraf daim meşguldü.

³¹⁷ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.184,185.

³¹⁸ Vulvalici, Asadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi Ez Afganistan Hariç Şudend?*, s.184.

³¹⁹ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler ve Sonuçlar)*, Doktora Tezi, Ankara, 2013, 172,173.

25 Ekim 1979 tarihinde KGB genel başkanlığında memur olan Teğmen A.W. Patrov gerekli hazırlıkları yapmak üzere Çekoslovakya'ya gidip bu ülkede sefirlik yapan ve daha sonra Sovyetlerin işgal edeceği dönemde hükümet başına geçirecek olan Babrak Karmel ile görüşmeler yaptı. İsmi müstear olarak Martov'a değişen Babrak Karmel, Kasım ayında aynı planda yer alan Seyid Muhammed Gulabzoy, Aslem Vatancar, Asadullah Serveri, Nur Ahmed Nur, Anahita Ratibzad ve Abdül Vekil ile Moskova'ya aktarılıp KGB desteğiyle birbiriyle görüşme yapmakla Hafizullah Emin'in rejimini son vermesine dair ortak bir politikayı takip ederek daha sonra Afganistan'ın sınırlarına kadar getirildiler.

Bunlar Babrak Karmel'in Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP) başkanlığını üstlenmesi ve Esadullah Serveri'nin yardımcısı seçilmesine teklif ettiler. Onların planına göre Hafizullah Emin'in rejimi yıkılacak, Afganistan komünistleri birleştirilecek, Sovyetler ile dostluk kurulacak ve emperyalizme karşı mücadele edilecektir.³²⁰

Nihayet 24 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'a asker gönderilmesi ve askeri müdahale edilmesine yönelik olan kararın son imzalarını Bakan Marşal Dmitri Fyodorovich ve Savunma Bakanlığının genelkurmay başkanı Mareşal Nikolai Orgarkov'un atmasıyla³²¹ tarih boyunca hiç kimse tarafından ele geçirmeyen Afganistan, 10 yıl sürecek olan bir işgale maruz kaldı ve Afganistan halkının Sovyet askerleri ve kukla rejimine karşı direnişleri topyekûn başlamış oldu. Sovyet Birliği kuvvetlerinin Afganistan'ı istila etmesi, işgal ardından dünyanın tepkileri ve destekleri, Afganistan halkının bu işgale karşı direnişleri ve sonuçta Sovyet birliklerinin bu ülkeden çekilme konuları üzerinde, çalışmamızın ikinci bölümünde bahsedilecektir.

³²⁰ Vasili Mitrokhin, *KGB Der Afganistan*, çev: Hamid Simab, 2015, y.y, s.76,77,78,84,85.

³²¹ Vulvalici, Asadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi Ez Afganistan Hariç Şudend?*, s.46.

II. BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALI, DÜNYA DEVLETLERİNİN TEPKİLERİ VE HALKIN DİRENİŞİ

27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan, SSCB tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal XX.yüzyılda yaşanan en acı olaylardan birisidir ve insanlık tarihi açısından da önemlidir. Çalışmanın birinci bölümünde bahsedildiği gibi, Sovyetler daha önce de üç kere Afganistan'ı işgal girişimlerinde bulunmuştu. Sovyetlerin 1979 yılı sonunda başlayan askeri harekâtı ile Kızıl Ordu dördüncü kez Afganistan'a girmiş bulunmaktaydı. Bu döneme geçmeden evvel daha önce gerçekleştirilen işgale yönelik girişimleri kısaca gözden geçirdikten sonra dokuz yıl iki buçuk ay süren (27 Aralık 1979 – 15 Şubat 1989) işgal dönemine girmiş olacağız.

Sovyetler Birliği 1925'te Kızıl Ordu kuvvetlerini Amuderya Nehri'nin güneyinde yer alan Orta Tagay adasına çıkarmak suretiyle bir askeri harekât gerçekleştirmişti. Bu girişim 1919'da istiklalini kazanmış olan Afganistan'a yönelik Sovyetler tarafından gerçekleştirilen ilk askeri girişimdi. Kâbil yönetimi ve Britanya'nın çabaları neticesinde Kızıl Ordu'nun 1926 yılında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi ile bu girişim sona erdi.

Daha sonra ikinci Sovyet işgali ise Habibullah Kelekani tarafından henüz tahttan uzaklaştırılan Emanullah Han'ı yeniden hükümet başına geçirmek amacıyla Afganistan'ın Moskova Büyükelçisi Gulam Nabi Han'ın SSCB nezdindeki girişimleri ile başlatılan askeri harekâtle gerçekleşmişti. Bu girişim için Sovyetler-Afganistan sınırının hemen kuzeyindeki Tirmiz'de hazırlık yapılmıştır. Ağır silahlara ve hava desteğine sahip yaklaşık sekiz yüz kişilik bir Sovyet askeri birliği oluşturulmuş ve bu birliğin personeline Afgan kıyafeti giydirilmiştir. Bu askeri güç tarafından Mezar-ı Şerif kentinin ele geçirilmesine rağmen Emanullah Han'ın Hindistan'a kaçtığı öğrenilince harekât sona erdirilmiş ve birlik Kâbil'e ilerlemekten vazgeçmiştir.

Kızıl Ordu, 1930 yılında Nadir Han devrinde Orta Asya Müslüman mücadelelerinin lideri olan İbrahim Lakay Bey'i yakalamak için üçüncü kez Afganistan topraklarına giriş yaptı. Sınırdan içeriye 65 km kadar ilerleyen Sovyet

kuvvetleri, İbrahim Lakay'ı yakalayamamış ancak Nadir Han, İbrahim Lakay'ı Afganistan topraklarından çıkartarak Sovyet tehlikesini bertaraf etmeye çalışmıştır.

27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'ın Sovyet Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesi ise nitelik, planlama, süre ve sonuçları açısından önceki askeri harekâtlara benzeyen bir işgal harekâtı değildir.³²² Çalışmanın bu bölümünde Afganistan'ın Sovyetler işgali altında olduğu müddetçe (27 Aralık 1979 – 15 Şubat 1989) ülkede politika alanında neler yaşandığı, işgal döneminde SSCB tarafından kimlerin rejim başına geçirildikleri, işgale karşı dünyanın tepkileri ve Sovyet Kızıl Ordusu karşında mücadele eden Mücahitleri³²³ destekleyen devletleri, direnişçi³²⁴ örgütlerin kuruluş ve faaliyetleri, Sovyetlerin Afganistan'da olduğu sürece savaşın iki tarafa verdiği maddi ve manevi kayıplar ile nihayet SSCB'nin Afganistan toprağından çekilme süreci üzerinde detaylıca duracağız.

Daha önce bahsettiğimiz gibi 24 Aralık 1979 tarihinde Sovyetler Birliği yüksek makamlarının aldığı kararıyla Afganistan'ı istila etme planı kesinleştirildi. Böylelikle ilk Sovyet nakliye uçakları aynı günün gecesinde, saat 23.00'te Afganistan'a doğru havalanmaya başladı. Tam on yıl sürecek olan büyük işgal artık başlamıştı. Sovyet topraklarının Witebs, Poçinosk ve Smolensk kentlerinden havalanan dev askeri nakliye uçakları birkaç saat içinde Afganistan'ın başkenti Kâbil Havaalanı'na ve Bagram³²⁵ hava üssüne on binlerce asker indirdi. Uçaklar yüklerini boşalttıktan sonra yeniden havalanıyor ve tekrar geliyorlardı. Görgü tanıklarının ifadesine göre Kâbil Havaalanı'na saatte yirmi uçak inmekteydi.³²⁶

³²² Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.173,174.

³²³ Afganistan halkının Sovyetlere karşı savaşı kutsal bir anlayışı içermekle cihat olarak nitelendirilmiştir. Mücahit kelimesi de Afganistan'da Sovyet Ordusuna ve iktidardaki komünist rejime karşı cihat anlayışı içerisinde savaşanları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu terimlerin Afganistan'da Sovyet işgali ile ortaya çıkmadığı ve eskiden beri var olduğu anlaşılmaktadır. Ama Cihat ve Mücahit kelimeleri Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesiyle yaygınlaşıp daha kapsamlı bir anlamı kazanmıştır. Daha sonra bahsedilecek üzere, savaş döneminde direnişçiler tarafından kurulan ve bugüne kadar hayatına sürdürebilen örgütler, Afganistan'da hala Mücahitler Partileri olarak tanınmaktadır.

³²⁴ Çalışmamızda Mücahitler ve Direnişçiler aynı anlamı (Sovyet birliklerine karşı savaşanlar) kapsamaktadır.

³²⁵ Kabil'e yakın olan Afganistan'ın Pervan şehrinde bulunan nizami hava üssü.

³²⁶ İşgalin ilk saatlerinde uçaklardan birisi Saleng Dağı'nda kaza yapmış, çoğu nizâmi kırk bir kişilik bir kayıp yaşanmıştı.

Geceleyin Sovyetler Birliği'ne bağlı hava kuvvetleri Kabil'e geldiklerinde Kâbil halkı merakla damlarının üzerine çıkararak kulakları sağır eden gürültünün nereden geldiğini öğrenmeye çalışmışlardı. Gürültü havaalanından geliyordu. Gökyüzünde dev uçakları gören Kabilliler dehşete kapılmıştı. Herkes merak içindeydi. İhtilâllere alışmış olan halkın birçoğu yeni bir darbe olduğunu düşünüyorlardı.

Aynı saatlerde Özbekistan'ın Tirmiz şehrinde bulunan 360. motorize Sovyet tümeni Amuderya'yı geçerek Mezar-ı Şerif'e doğru ilerlerken, 5. motorize Tümeni de Türkmenistan'ın Kuşka sınır kapısından Afganistan'a geçerek Herat şehrine doğru yöneldi. Üç yüz tank ve zırhlı araçtan müteşekkil Sovyet tümeni Kabil'in yakınlarındaki Rişhor Garnizonu'na yerleşti. 105. Sovyet hava tümeni ise Pul-i Çerhi Garnizonu'nu ele geçirdi. Aynı şekilde Kâbil Havaalanı, Bagram ve Şindend³²⁷ hava üsleri MİG-21 ve MİG-23 tipi Sovyet jetlerinin, SU-17 ve SU-24 tipi savaş helikopterlerinin saldırısına uğradı. Böylece Afganistan'daki tüm kilit noktaları kısa bir süre içerisinde Sovyet Kızıl Ordusu'nun eline geçti ve 24 Aralık'ta başlayıp üç gün devam eden işgal girişimi başarıyla tamamlandı. Artık Afganistan, 85.000³²⁸ kişilik Sovyet ordusunun bilfiil işgali altındaydı.³²⁹

Kabil'e giren Sovyet askerleri AHDP'nin³³⁰ merkez komitesi, Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı ve İstihbarat Başkanlığı gibi devletin en önemli makamlarının yanı sıra, ülkenin büyük kara yolları ve devletin mühim kurumlarını kontrol altına aldılar.³³¹

Bu sıralarda Afganistan ordusunun bazı birliklerinin Sovyet kuvvetlerinin işgaline karşı koydukları görölmektedir. Kâbil'deki 8. Piyade Tümeni'nin direnişi 5 Ocak gününe kadar devam etmiş ve tümen yaklaşık 2.000 personelini kaybetmiştir.

³²⁷ Herat şehrinde bulunan havaalanı.

³²⁸ Çoğu kaynaklarda 80.000 geçmektedir.

³²⁹ Oğuz, Esadullah, Afganistan: *Sovyet İşgalinden İç savaşa*, Cep Kitapları, İstanbul, 1999, s.115-117.

³³⁰ Nur Muhammed Taraki'nin önderliğinde Afganistan'da kurulmuş olan ilk komünist partidir.

³³¹ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, s.89.

Kandahar, Celalabad ve Herat vilayetlerinde de Sovyet birlikleri ile Afgan birlikleri arasında benzer çatışmalar yaşanmıştır.³³²

Sovyet askerlerinin Afganistan toprağında gerçekleştirdiği ilk operasyon, 27 Aralık tarihinde Hafızullah Emin'in iktidarına son vermek için Tepe-i Tacbek (Tac Bek Tepesi) Sarayı'nda özel birliklerin yaptığı operasyondur.³³³ Kızıl Ordu Afganistan ordusunun olası bir girişimini önlemek üzere Kabil'in her tarafını kuşatırken; diğer taraftan KGB, AHDP genel başkanı Hafızullah Emin, yakınları ve devlet adamlarını tutuklamak amacıyla 28 Aralık tarihinde, saat 10.30'a kadar sürecek olan bir operasyonu başlatmıştı. Afganistan ordusunun üniformasını giyerek bu operasyona katılan 700 KGB üyesinden yüz tanesi bu çatışma sonucunda öldürüldü. Öte yandan, Hafızullah Emin iki oğuluyla birlikte öldürüldü ve geri kalan aile üyeleri tutuklanarak hapse atıldı. Bunun dışında yakalanan rejim ve İnkılâp Konseyi üyeleri de hapsedildi.³³⁴ Sovyetler medyasında Hafızullah Emin CIA³³⁵ (Amerika Birleşik Devletleri İstihbarat Teşkilatı) ajanı olarak tanıtılıp suçlandı.³³⁶

Bu operasyon sona ermeden önce, 27 Aralık gecesi saat 21.00'de Kâbil radyosu normal yayını keserek eski Cumhurbaşkanı yardımcısı Babrak Karmel'in ülkeye geri döndüğünü, Hafızullah Emin'in ise ailesiyle birlikte bir İnkılâp mahkemesi tarafından ölüme mahkûm edildiğini ve kararın infaz edildiğini duyurmuştu. Aslında Kâbil radyosu Emin'in öldürüldüğünü bildirdiği sırada Tacbek Tepesi'nde çatışma devam ediyor ve Emin de henüz yaşıyordu. Üstelik Babrak Karmel de daha ülkeye dönmemişti.

Kâbil radyosunun söz konusu yayınından kısa bir süre sonra aynı radyonun yayın yaptığı frekans üzerinden Babrak Karmel'in konuşması başladı.³³⁷ Karmel Afganistan halkına şöyle hitap etti: "Bismillâhirrahmanirrahim. Ben Babrak Karmel, Afganistan Halk Demokratik Partisi Merkez Komitesi, Afganistan Demokratik

³³² Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.183.

³³³ Gurbandi, Abdül Küddus, *Nigahi be Tarih-i Hizb-i Demokratik-i Halk-i Afganistan (Hizb-i Vatan)*, ACKU, Müellif, 1379, s.96.

³³⁴ Mitrokhin, Vasili, *KGB Der Afganistan*, s.83,84.

³³⁵ Central Intelligence Agency.

³³⁶ Pikov, Nikitinko, Tigin, Shvidov, *Cenk Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 1999, 245.

³³⁷ Oğuz, Esadullah, *Afganistan*, s.120.

Cumhuriyet Konseyi, Afganistan Demokratik Devleti ve Hükümeti tarafından Amerika emperyalizminin kan dökücü ajanı ve isyancı diktatörü Hafızullah Emin'in faşist rejiminin yıkılması için siz acı çeken vatandaşlarım! Afganistan Sünni ve Şii Müslümanları, ülkenin dindar ve temiz olan âlimleri ve ruhanîleri, kahraman ordunun askerleri, millî tüccarlar, vatansever toprak sahipleri, çalışkan işçilerine... Selam gönderiyor, tebrik ediyorum ve dünyaya Hafızullah Emin ile yandaşlarının sömürgeci ve faşist yönetiminin Asya'nın kalbinde (Afganistan) son bulunduğunu duyuruyorum. Afganistan Demokratik Cumhuriyeti İnkılâp Konseyi, büyük devrimin yüce hedefleriyle Afganistan'ın özgür ve esaret zincirlerini kıran halkının iradesi sayesinde başarılı bir devrim gerçekleştirmiş, vatansever ordu ve subayların desteğiyle iktidarı ikinci kez olarak ele almıştır.

Afganistan Demokratik Cumhuriyeti İnkılâp Konseyi, azmi ve inancıyla şunu bildirmek istiyor: Halkın hakiki hürriyeti ve güvenliği, siyasî özgürlüğü, gerçek demokrasi, işsizlere çalışma imkânı, işçilerin çalışma şartlarının kolaylaştırılması ve çiftçilere gereken yardım sağlanacaktır. Emin'in iktidarı sırasında yaptığı zulüm yüzünden yurtdışına mülteci olarak giden vatandaşlarımızın geri dönmeleri için gereken şartlar sağlanacaktır. Devlete karşı savaşanların meselesi siyasî tavırla halledilecektir... Afganistan'da yaşayan farklı etnik yapıya sahip halkın hukuku, İslâm kutsal dini ve ruhanî topluma saygı, millî özgürlük, huzur ve şahsi mülkiyet gerçek bir şekilde sağlanacaktır..."³³⁸

Babrak Karmel konuşmasını şu sloganla sona erdirdi: "Kan içen Nadirci³³⁹ ve Eminci sitemkârlar kahrolsun! Gericilik ve emperyalizmin köpekleri (köleler) kahrolsun!"³⁴⁰

Aslında Karmel'in konuşması günler öncesinden banda alınmıştı. Kâbil radyosu olduğunu iddia eden Taşkent radyosundan yayınlanmıştı. Konuşma yayına verildiği anlarda Karmel, Sovyet birliklerini taşıyan bir uçakta Kabil'e doğru geliyordu ve 28 Aralık saat sabahın ikisinde Kabil'e ulaşmıştı. Bu gün de Kabil'de

³³⁸ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.142,143.

³³⁹ Nadir Şah'ın taraftarları ve hanedanı. Karmel burada Muhammed Davud Han'ı kastetmektedir.

³⁴⁰ Pikov, Nikitinko, Tigin, Shvidov, *Cenk Der Afganistan*, s.253.

Pravda Gazetesi (Sovyetler gazetesi) Hafizullah Emin'in CIA ajanı ve Amerikan uşağı olduğu yönündeki suçlamalarını tekrarladı.³⁴¹

Medya organları aynı günlerde rejimin şu duyurusunu yayınlamaktaydı: “Afganistan Demokratik Cumhuriyet Hükümeti, Afganistan'ın dış düşmanlarının müdahaleleri ve tahrikâtları sebebiyle, April (Nisan) İnkılâbı değerlerini savunması, bütünlük, millî istiklâl ve güvenliğinin sağlanması amacıyla... Sovyetler Birliği'nden acil siyasî, iktisadî ve askeri destek istedi. Sovyetler Birliği hükümeti ise Afganların bu ricasına olumlu cevap verdi.”³⁴²

Değindiği üzere, Sovyet Kızıl Ordusu işgalin ilk sıralarında kilit noktaları ve önemli konumları kontrol altına aldı. Bunun yanı sıra, Sovyetlerin 40. Kızıl Ordu³⁴³ Tacbek Tepesi Sarayı, Dârü'l-Eman, Kâbil Havaalanı, Hayrhane, Balahisar, Askeri Kulübü ve Cumhurbaşkanlık Sarayı'nda da konuşlandı. Ayrıca bir birlik Kunduz şehrine (Afganistan'ın kuzey bölgesi) bir birlik Meşriki'ye (Afganistan'ın doğu bölgesi), bir birlik Gerdiz ve bir diğer birlik ise Kandahar'a (Afganistan'ın güney bölgesi) yerleştirildi, böylece ülkenin stratejik konumlarında konuşlanan 40. Kızıl Ordu, bütün ülkeyi Kabil'den kontrol etmesinin yanı sıra Moskova'yla iletişime geçerek oradan da yönlendirilmekteydi.³⁴⁴

Kâbil Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Hasan Kaker, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği günü şöyle anlatmaktadır: “Sabahleyin evden çıkıp Mirveys meydanına gittim. Her yerde kar bulunurken çok sayıda tankı orada gördüm. Gerçekten acayip bir şekilde halim değişti, aynen 1968 yılında Çekoslovakya gençlerinin Rus tankları karşısında duygularını gösterdikleri gibi. Ben ağladım, ellerimi Rus tankları tarafına kaldırarak (burada) ne işiniz var? Çıkın!’ diye bağırdım. Sonra kendime gelip bu ufak bir mesele değildir diye düşünerek eve döndüm. On iki yaşındaki oğlum Kawon'a:“Sovyetler Afganistan'ı işgal edip tanklarını göndermişlerdir. İktidara gelen bu hükümet Sovyetlerin kuklasıdır, ancak şunu bilesin ki bunlar Afganistan'da kalamayacaktır. Afganistan halkı bu duruma

³⁴¹ Oğuz, Esadullah, *Afganistan*, s.121.

³⁴² Pikov, Nikitinko, Tigin, Shvidov, *Cenk Der Afganistan*, s.253.

³⁴³ Sovyet birliklerinden Afganistan'ı işgal eden ordusu.

³⁴⁴ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.88,89.

tahammül edemez ve bunlara karşı mücadele edeceklerdir. Ne hükümetleri devamlı kalacak ne de bunlar (Sovyetler) burada kalabileceklerdir” dedim. Ben siyasî işlerle uğraşmayı sevmememe rağmen o günden sonra Sovyetler ve Parçemci hükümeti³⁴⁵ aleyhine muhalif bir tutum sergilediğim için cezaevine atıldım.”³⁴⁶

Sovyet birlikleri Afganistan’ın farklı şehirlerinde ve bölgelerinde halk tarafından doğal olarak tepkiyle karşılanmıştır. İşgale karşı ilk toplumsal hareketin gerçekleştirildiği Herat ve Kandahar gösterilerinden başka Kâbil’de 1980 Şubat’ında şehirdeki Sovyet varlığına karşı bir protesto gösterisi düzenlenmiştir. Yarım milyon insanın katıldığı bu gösteri benzerleri içerisinde en büyük olanıdır.³⁴⁷ Şehir binlerce asker tarafından kuşatılıp köprüler, sokaklar ve caddeler kapatılmıştır, rejim de halkı korkutmak için sürekli uçak kaldırmaktaydı.

Sovyet ordusuna ve komünizme karşı sloganların sokaklara taşığı bu ayaklanmada yüzlerce can kaybı meydana gelmiştir. Daha sonra üniversite öğrencilerinin protestoları başlayıp bu kez de birçok kız³⁴⁸ ve erkek öğrenci öldürülmüştür. Ayrıca protesto yapanlardan dokuz yüz tanesi de hapse atılmıştır.³⁴⁹

Bunlar dışında Sovyet Kızıl Ordusu’na yönelik saldırılar bireysel olarak sürdürülmüştür. Kâbil’in bazı semtlerinde bu saldırılar sürekli hale gelmişti. Bu ilk eylemler daha sonra gelecek büyük hamlelerinin habercisi niteliğindedir. Ardından Kandahar ve Herat şehirlerinde halktan çok sayıda insanın bir araya geldiği protesto eylemlerinde can kayıpları yaşanmıştır.³⁵⁰

³⁴⁵ Afganistan Parçem Partisine mensup olanlar. Parçem Partisi komünistlerin Babrak Karmel önderliğinde kurduğu bir partidir. Partinin kurucusu Babrak Karmel’in işgal döneminde rejimin başında olduğu gerekçesiyle Parçemci hükümeti de denilmektedir.

³⁴⁶ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatrâha ve Tehlilha*, s.186.

³⁴⁷ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.220,221.

³⁴⁸ Bu protestoda kız okullarının öğrencilerini organize eden ve onlara liderlik yapan şahıs Nahid Said adlı bir öğrenciydi. Afganistan halkı nezdinde bir kahraman olarak tanınan bu kız, Sovyet tanklarını ateşe verdiği esnada kurşunlarla vurulup şehit edildi.

³⁴⁹ Mitrokhin, Vasili, *KGB Der Afganistan*, s.99.

³⁵⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.220.

Diğer taraftan Babrak Karmel bu karışık vaziyette hükümetini kurdu. Karmel bir yandan Hafızullah Emin döneminde zindana atılan Parçemcileri çıkarttı. Öte yandan bazı Halkçılar³⁵¹ kendine yaklaştırırken bazılarını Emin taraftarı olmak gerekçesiyle hükümetten uzaklaştırdı ve kimilerini de idam ettirdi.³⁵²

Sovyetlerin Babrak Karmel'in önderliğinde kontrol ettiği Afganistan Demokratik Cumhuriyeti hükümetinde hem Parçemciler hem de Halkçılar vardı. bunlar dışında bazı tarafsız bakanlar da hükümette yer almışlardı. Hükümetin en önemli bakanlıkları şöyle paylaşılmıştı:

- Babrak Karmel: Afganistan Demokratik Cumhuriyeti başbakanı, partinin merkez komitesi genel sekreteri ve İnkılâp Konseyi Başkanı (Parçemci).
- Esadullah Serveri: Başbakan Yardımcısı (Halkçı).
- Sultan Ali Kıştmend: Başbakan Yardımcısı ve Plan Bakanı (Parçemci).
- Muhammed Refi: Savunma Bakanı (Parçemci).
- Seyid Muhammed Gulabzoy: İçişleri Bakanı (Halkçı).
- Şah Muhammed Dost: Dışişleri Bakanı (Parçemci).
- Dr. Anahita Ratibzad: Eğitim Bakanı (Parçemci).
- Abdül Vekil: Malîye Bakanı (Parçemci).
- Muhammed Han Celaler: Ticaret Bakanı (Tarafsız).³⁵³

2.1. Babrak Karmel ve İç Politikası

Babrak Karmel 1928 yılında Kabil'de zengin bir ailede dünyaya geldi.³⁵⁴ Babası General Muhammed Hüseyin Zahir Şah hükümetinin generallerinden birisiydi, Karmel'in etnik olarak hangi kökene mensup olduğu hususu tartışmalı bir

³⁵¹ Afganistan Halk Demokratik Partisi'ne mensup olanlara Halkçı denilmektedir.

³⁵² Haron, A, *Davud Han Der Çangal-i KGB*, s.204.

³⁵³ Vulvalici, Esadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi ez Afganistan Hariç Şudend?*, s.87.

³⁵⁴ Plaston, Vladimir ve Andaryanov, Vladimir, *Afganistan der Mangene-yi Jeopolitik*, Mayvend yay, Peşaver, 2001, 61.

meseledir. Kimi onun Keşmir asıllı olduğunu söylemekte kimi ise Tacik asıllı olduğunu ispat etmeye çalışmakta ancak kimliğinde Peştun olduğu yazmaktadır.³⁵⁵

Kabil’de Necat Lisesi’ni bitiren Babrak Karmel, 1949 yılında Kâbil Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ni kazandı. Karmel üniversitedeyken öğrenciler tarafından hükümete karşı yapılan protestolara liderlik yapmaktaydı. Zahir Şah döneminde Vatan Dergisi’ndeki yazıları derginin yasaklanmasının ardından hapse atılmasına neden oldu.³⁵⁶ Babrak Karmel cezaevindeyken Afganistan’da ilk komünizm fikir adamlarından olan Mir Ekber Hayber ile aynı odada kalmaktaydı. Bu tarihe kadar komünizm düşüncesini gittikçe daha fazla benimsemeyen Karmel, hapisteyken Marksizm ve Leninizm akımlarına da ilgi duymaya başladı. Karmel zindandan çıkınca askerliğe alındı. Daha sonra yine hukuk fakültesinde derslerine devam etti. Babrak Karmel üniversiteden mezun olduktan sonra Plan Bakanlığı’nda çalışmaya başladı. 1964 yılında Mir Ekber Hayber, Nur Muhammed Taraki, Tahir Bedahşi ve bazı diğer hem fikirleriyle Afganistan Halk Demokratik Partisinin (AHDP) kurulmasında yer almakla partinin ikinci Sekreteri oldu.

Karmel komünist fikirlere sahip olması sebebiyle babası ve annesinin tepkileriyle karşılaştı ancak yine de yoluna devam etti. O yetenekli bir konuşmacıydı ve Zahir Şah döneminde parlamentoda Kâbil milletvekili olduğu zaman hükümet politikasına muhalif olan siyasetçilerden biriydi. Konuşmalarında cesaretiyle dikkat çeken Karmel, parlamentodayken sürekli fakir ve yoksul insanların sıkıntılarını dile getirmekteydi.

İngilizce ve Almanca dillerini bilen ve Moskova politikasını takip eden Karmel, Sovyetlerle dostluk kurmayı herkese tavsiye ediyor ve bunun vatansever Afganların görevi olduğunu söylüyordu.

Afganistan Müslüman Gençliği (AMG)³⁵⁷ ve Çin Maoist yanlısı Şule-i Cavit Partisi taraftarlarıyla düşmanlığı bitmeyen ve siyasî hayatını böyle mücadelelerle

³⁵⁵ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.97.

³⁵⁶ Bradshar, Hanri, *Afganistan ve İttihad-ı Şurevi*, s.29.

³⁵⁷ Bu örgüt Kabil Üniversitesi’nde kurulmuş olan ve Mısır’daki Müslüman Kardeşler platformunu takip eden İslâmcı bir örgüttü.

geçiren Karmel, aynı partiye mensup olan Hafızullah Emin ile de hiç anlaşamadı ve onu tahkir ederek CIA ajanı olarak görmekteydi.³⁵⁸ Babrak Karmel 1967 yılında AHDP'den ayrılıp Parçem Partisi'ni kurdu. Ona Sovyetlerden aşırı şekilde etkilenmesi sebebiyle “Ruslardan daha Rus” lakabı verilmiştir. O konuşmalarından birisinde Afganistan'da öldürülen Sovyet askerlerine ilişkin şöyle demiştir: “Afganistan kutsal toprağında dökülen bu temiz kanlar birbiriyle karışarak dostluk ebedi bir şekilde devamlı kalacaktır ve hiçbir güç bu dostluğu bozamayacaktır.”³⁵⁹

Sovyetler ile dostluğu korumayı sürekli olarak dile getiren Karmel, Moskova'da yaptığı bir konuşmasında vatanseverlik kriterini şöyle açıklamıştır: “Yoldaşlar! Açıkça söylemeliyim ki vatansever Afgan kimdir?, Afganistan için ateşli vatansever kimdir?, Modern Afgan kimdir?, işte onlar Sovyetlere karşı vefalı olan Afganlardır.”³⁶⁰

Babrak Karmel hükümetinin ilk aylarında (Nisan 1980) geçici olarak bir anayasa hazırladı. Bu anayasada İnkılâp Konseyi'ni devletin en yüksek gücü ve Afganistan halkının hakiki temsilcisi olarak tanıttı. Bu yeni anayasa çerçevesinde halka yeni, özgür, kanuni ve demokratik bir toplum sözü verildi. İslâm kutsal ve saygılı bir din olarak tanınacaktı. Bunun dışında işçi birlikleri ve diğer sosyal-demokrat örgütlerin kurulmasına Nisan İnkılâbı'na muhalif olmamak şartıyla izin verilecekti.³⁶¹

Ayrıca rejim 15 Temmuz 1981 tarihinde “Cephe-i Millî Pedervatan” adına bir kurum teşkil etti. Karmel bu örgütün açılış töreninde amaçları ve hedeflerini şöyle açıkladı: “Biz toplumun bütün tabakalarını birleştirmeliyiz, bu millî ve vatansever gücü yeni bir toplumun inşası için aktif olarak kullanmalıyız. Halkı yurtseverlik konusunda teşvik etmeliyiz ve onlara ülkenin millî ekonomi politikasında geniş bir biçimde pay vermeliyiz.”

³⁵⁸ Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.320-322.

³⁵⁹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.151.

³⁶⁰ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatıra ve Tehlilha*, s.196.

³⁶¹ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sedde-yi Bist Der Afganistan*, s.158.

Bu söylemleriyle rejim hükümetinin yönetimi altında olan bu örgüte millî karakterli bir örgüt görüntüsü vermeye çalışmaktaydı ve bu kurumu hükümet ile halk arasında köprü olarak kullanmakla kendi görüşlerini halka kabul ettirmeye hedeflemekteydi.³⁶²

Babrak Karmel, Afganistan'da ruhanîlerin halk arasındaki prestiji ve ehemmiyetini iyice anlamaktaydı. O, AHDP'nin merkez komitesinde yaptığı bir konuşmasında ruhanîlerle ilgili şunları söylemiştir: “Yaklaşık iki yüz elli bin kişiden oluşan ruhanî halk tabakası ülkenin özel ve önemli bir parçasıdır ve bunlar manevî gücü temsil etmekle halkın vatanseverlik eğitiminde rol oynamalıdır.

Biz devrimci hâkimiyetimizin sosyal üslerini daha fazla tahkim ve geliştirme hedefiyle âlimler ve ruhanîlerle konuşmalıyız. Onlara Afgan halkının millî ve demokratik inkılâbının amacının İslâm'daki güvenlik, huzur, kardeşlik, eşitlik, sosyal adalet hükümleriyle çelişmediğini sabırla anlatmalıyız. Afganlar yetenekli Müslüman âlimlere sahiptir. Vatansever ve genç ruhanîler yetiştirmek için, sömürgeci, emperyalist ve Amerikan karakterli din anlayışıyla değil, İslâm hakikatlerine uygun bir İslâm Enstitüsü'nün kurulması önerilmeli, Kabil'de uluslararası ve bölgesel konferanslar ile programlar gerçekleştirilmelidir...”³⁶³

2.2.Uluslararası Örgütler ve Kuruşlarının İşgale Karşı Tepkileri

Sovyetlerin 27 Aralık 1979 tarihinde Afganistan'ı işgali sırasında bölgenin politikasında birçok değişiklikler meydana gelmişti. Hindistan'da, Pakistan düşmanı ve Sovyetlerin dostu olan İndira Gandhi ikinci kez devlet başına gelmişti. İran'da İslâm Devrimini Ayetullah Humeyni önderliğiyle başarıp iktidarı ele geçirmişti. Pakistan'da ise General Ziya Ül-Hak, Zülfikar Ali Butto'yu idam ettirerek iktidara gelip bölgedeki Sovyetlerin nüfuzunu Pakistan'ın bütünlüğü için bir tehdit olarak görmekteydi.³⁶⁴

³⁶² Ümitvar, Niyazi, *Evamil ve Netayic-i Kodeta-yi Heft-i Sevr 1357*, Vefa yay, Peşaver, 1368, s.144,145.

³⁶³ *Bayaniye-yi Refik Babrak Karmel Der Plinom-i Şanzdehum-i Komite-yi Merkezi Hizb-i Demokratik Halk Afganistan*, Matbaa-yi Hizbi, Kabil, 1364, s.14,27.

³⁶⁴ Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.238.

Böyle bir durumda Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi uluslararası platformlarda birçok ülke tarafından tepkiyle karşılandı. İlk reaksiyonu gösteren BM (Birleşmiş Milletler) ve Güvenlik Konseyi, Sovyetlerin Afganistan'a olan silahlı müdahalesini defalarca kınadı. Bunun dışında İslâm Konferansı Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği, Avrupa Parlamento, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Asya Güney Doğu Ülkeleri Birliği (ASEAN), Doğu Avrupa ülkeleri ve üçüncü dünya ülkelerinde bulunan özgür örgütlerinin çoğu bu işgali sert bir şekilde kınadılar.³⁶⁵

Batı ve bölgedeki ülkeleri bu istilayı kınamasına rağmen bu işgal sonucunda Afganistan meselesini bitmiş varsaydılar. Analizciler de Afganistan halkının Sovyetlere karşı direnişlerinin ömrünü 1-3 ay arasında görüyorlardı. Sovyetler ise Doğu Avrupa ülkelerinde (Macaristan 1956 ve Çekoslovakya 1968) gerçekleştirdiği gibi birkaç gün içinde direnişçileri bastırıp ülkeyi kontrol altına alabileceğini düşünmekteydi.³⁶⁶

Kızıl Ordu'nun Afganistan'a yaptığı askeri saldırısı birçok İslâmî ülkede protestolarla karşılandı. Eylül 1980 tarihinde Taşkent'te (Özbekistan) gerçekleşecek olan İslâm ile alakalı konferansı da İslâm ülkelerinin birçoğu tarafından boykot edildi. İran bu hamleyi İslâm dünyasına bir tehlike olarak nitelendirdi. Asya ülkeleri arasında eleştirinin sesinin en çok yükseldiği yer olan Çin ise, Sovyetleri Muhammed Davud Han hükümetinin yıkılması ve Taraki'nin iktidara getirilmesine suçladı.³⁶⁷

2.2.1. Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi

Birleşmiş Milletler; evrensel gelişmeler ve olaylar hususunda karar veren yegâne örgüt olarak Sovyetlerin Afganistan'a askeri saldırısının ilk günlerinde yaptığı açıklamalarda açıkça kınayıp Kızıl Ordunun kayıtsız şartsız bir şekilde bu ülkeden çekilmesini istedi. İşgalden sekiz gün sonra (Ocak 1980) Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyinin düzenlediği toplantıda Sovyet askerlerinin Afganistan'ı terk etmelerini istedi. Güvenlik Konseyine verilen önergede ülkenin

³⁶⁵ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, s.93.

³⁶⁶ Mansur, Abdül Hafız, *Pirozi Muşt Ber Şemşir*, Encumen-i Nevisundegan ve Sühenveran yay, 1369, .s.17.

³⁶⁷ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.299.

istiklali ve halkın isteğine dayanan bir hükümet kurulması üzerinde diretildi. Güvenlik Konseyi kararı Ruslar tarafından reddedildi, lakin bu önerge Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi hususunda Ruslara bir uyarı oldu.

Daha sonra (14 Ocak 1980 tarihinde) Güvenlik Konseyinin Birleşmiş Milletler merkezinde gerçekleştirilen toplantıda şöyle bir karar çıktı: “Sovyetlerin istilacı ordusu Afganistan toprağını kayıtsız şartsız bir şekilde terk edip bu ülkenin özgürlüğü, bağımsızlığı ve hür iradesi yeniden diriltmeli.” Oylamaya katılan devletlerden 104'nün lehte oyu ile kararı kabul etmiştir, 18 devlet ret oy verip 18 devlet ise kararsız kalmıştır. Sovyetler de kukla hükümetini kanuni ve haklı tanıtip bu kararı Afganistan İçişlerine müdahale olarak telakki etmekle uygulamamıştır.

17 Kasım 1980 tarihinde BM'nin 35. toplantısında Sovyetlerin Afganistan'a saldırısı üzerinde ciddi bir şekilde bahsedildi. 3 gün süren tartışmaların ardından 111 kabul oy, 22 ret oy ve 12 kararsız oyla şöyle bir karar onaylandı:

“Sovyet kuvvetleri Afganistan toprağını terk edip, bu ülkenin halkına kendileri istediği gibi bir hükümetin kurulmasına izin verilsin.” Ayrıca bu toplantıda BM'nin genel sekreterliği tarafından görevlendirilen bir kişinin Afganistan meselesini iki taraf ile müzakere etmek ve siyasî bir yönden takip etmesi için görevlendirilmesi kararlaştırıldı. Böylece BM'nin Genel Sekreterliği, Güvenlik Konseyi danışmanlarıyla Digo Cordoviz'i Afganistan krizini diplomatik bir yöntemle izlemesine vazifelendirdi.

18 Kasım 1981 tarihinde BM'nin 36. toplantısında 43 İslâm ülkesi tarafından sunulan kararlar onaylandı ve bu celsede dünyanın 116 ülkesi ciddi bir şekilde Sovyetlerin kayıtsız şartsız bir şekilde askerlerini Afganistan'dan çıkarmalarını istedi. Bu kararname çerçevesinde, bu ülkenin halkına istedikleri doğrultuda bir hükümet teşkil etmelerine izin verilmesinin yanı sıra Afganistanlı mültecilerin ülkeye geri dönmeleri için uygun bir yol da aranmasına vurgu yapıldı. BM'nin bu kararnamesine 23 ülke ret oy verdi, bu ülkeler de çoğu Sovyetlerin siyasî dostları ve sömürgeleriydi.³⁶⁸

³⁶⁸ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.158-160.

30 Kasım 1982 tarihinde gerçekleşen BM'nin toplantısında Afganistan işgali dördüncü kez gündeme alınıp Sovyetler Birliğinin bu ülkeyi işgal etmesi 114 olumlu oyla kınandı.³⁶⁹ 23 Kasım 1983 tarihinde ise BH'nin³⁷⁰ 45 ülkesi tarafından hazırlanan demeç BM'nin meclisinde oylamaya sunuldu. Bu sefer de 116 ülke Sovyetlerin kayıtsız şartsız bir şekilde çekilmesini isterken 20 ülke olumsuz ve 17 ülke ise çekimser oy verdi.

Aynı şekilde 15 Kasım 1984 tarihinde BM'nin gerçekleştirdiği toplantısında 119 ülke Kızıl Ordunun Afganistan'dan çıkması ve halkın bağımsız bir hükümet kurmasını istedi. Bu toplantıda 20 ülke olumsuz oy verip birkaç ülke başta Hindistan olmak üzere çekimser oy verdi.

14 Kasım 1985 tarihinde Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyine sunulan demeç 122 oyla onaylandı ve Sovyetler Birliğinin bu ülkedeki askerlerini çıkarmasını istedi. Rus temsilcisi bu konvansiyonda Amerika ve işbirliklerini Afganistan içişlerine karışmaya suçlamakla kendi işgalini meşru göstermeye çalıştı. Bu toplantıda da Libya, Suriye, Güney Yemen, Cezayir ve Irak kendi halkının tutumlarına karşı Sovyetlerin taraftarında oy verdi ve Rusların dostları ve Afgan direnişçilerin muhalifleri olduklarını gösterdi.

2.2.2. NATO

Atlantik Antlaşması Örgütünde (NATO) üye olan Avrupa ülkeleri, Amerika, Kanada ve Türkiye, Afganistan'ın Sovyetlerin tarafından işgal edilmesi sebebiyle 1980'de Türkiye'de bir araya gelerek, Kızıl Ordunun kayıtsız şartsız bir şekilde bu ülkeyi terk etmelerini istedi. NATO üyeleri bu saldırıyı kınayarak bu girişimi dünyanın bütün normları ve insanlığa aykırı olduğunu vurguladılar.

2.2.3. Avrupa Parlamentosu

16 Şubat 1983 tarihinde Avrupa ülkelerinin ortak parlamentoda Afganistan'ın Sovyetler Birliğinin Kızıl Ordu tarafından işgali gündeme alınmakla bu saldırı sert bir biçimde kınandı ve Sovyet birliklerinin bu ülkeden çekilmesi istendi.

³⁶⁹ Adili, Zakiye, *Şura-yi Emniyet-i Sazman-i Mulel-i Müttehit ve Tahevvet-i Afganistan ez Zaman-i İşgal-i Afganistan Tavessut-i Şurevi Sabik- ta Evvelin İntihabat-i Riyaset Cemhuri*, İrfan yay, Tahran, 1387, s.23.

³⁷⁰ Bağlantısızlar Hareketi.

Bunun dışında 12 Kasım 1980 tarihinde Avrupa güvenliği konusu üzerine konuşulmak için İspanya'nın başkenti Madrid'de de gerçekleştirilen bir konferansta, Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgal etmesi bu konferansın üyeleri tarafından sert bir şekilde kınanıp Kremlin liderlerinden kayıtsız şartsız bir şekilde birliklerini bu ülkeden çekilmeleri istenmişti.

2.2.4. İnsan Hakları İzleme Örgütü

16 Şubat 1983 tarihinde İnsan Hakları İzleme Örgütü, 22 ülke tarafından hazırlanan bildiriye onaylanmakla Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'dan çıkmaları ve bu ülkenin halkına kendi istediği doğrultuda bir hükümet kurmalarına izin verilmesi istendi.

2.2.5. Bağlantısızlar Hareketi Toplantıları

2.2.5.1. Birinci Delhi Konferansı

Afganistan'ın Sovyetler Birliğine bağlı Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesinin ardından Bağlantısızlar Hareketi uluslararası baskılarının artması neticesinde 8 Şubat 1981 tarihinde Delhi'de gerçekleştirdiği bir toplantıda işgalden kaynaklanan Afganistan krizi üzerinde değerlendirmelerde bulundu. Afganistan'ın da faal üyelerinden birisi olan bu uluslararası örgütün toplantısının geç sonuçlanmasının sebebi, o gün yapılan toplantıya ev sahipliği yapan ve Moskova'ya siyasî olarak yakın olan Hindistan, bu konvansiyonun gerçekleştirilmesiyle Sovyetlerin hoşnutsuzluğunu kazanmak istememiştir.

Hindistan'ın bu konferansta Sovyetler Birliği aleyhine hiçbir karar çıkması istememesine rağmen bu hareketin çoğu Afganistan toprağına gerçekleşen istilayı kınayarak şöyle bir ihbarname çıkardılar:

- Yabancı kuvvetlerin Afganistan'dan çıkıp bu ülkenin halkına kendi istediği ölçüde bir yönetim teşkil etmelerine hak verilsin.
- Afganistan'ın özgürlüğü, millî hâkimiyeti, bütünlüğü ve tarafsızlığına riayet edilsin.
- Mültecilerin ülkeye geri dönmelerine fırsat sağlansın.

2.2.5.2. İkinci Delhi Konferansı

7 Mart 1983 tarihinde Bağlantısız Hareketi tarafından düzenlendiği toplantıda Sovyetlerle işbirliği yapan ülkeleri, hazırlandığı bildirmede değiştirmek istediler. Bu kez de Delhi’de toplanılan bu hareketin üyeleri Sovyet Kızıl Ordusunun ismini zikretmeden şöyle bir demeci ilan ettiler: “Yabancı askerler Afganistan’dan çıkararak Afganistan krizinin çözüme yolu siyasî bir görüşme yöntemiyle çatışan iki taraf (Sovyetler- rejim ve direnişçiler) arasında bulunsun.”

2.2.5.3. Luanda Konferansı

15 Eylül 1985 tarihinde Bağlantısız Hareketinin Angola’nın başkenti Luanda’da gerçekleştirdiği toplantıda gelişmemiş ve üçüncü dünya ülkelerinin siyasî ve iktisadî problemleri üzerinde konuşuldu. Bu konferansta da geçtiğimiz dönemlerde olduğu gibi Afganistan durumu üzerinde konuşuldu ve yabancı kuvvetlerin bu ülkeyi terk etmesi ve siyasî bir yöntem bulunması için çatışan iki taraf arasında görüşmelerin yapılması gerektiği vurgulandı.

2.2.6. İslâm Konferansı Örgütü Toplantıları ve Tepkileri

2.2.6.1. İslâmabad Konferansı

İslâmî ülkelerin Dışişleri Bakanları 19 Ocak 1980 tarihinde Pakistan başkenti İslâmabad’da gerçekleştirdiği bir toplantıda Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmesini kınamakla Sovyet liderlerinden kayıtsız şartsız bir şekilde askerlerini bu ülkeden çıkartmalarını istedi. Bu konferansta İran, Pakistan ve İslâm Konferansı Örgütünün genel sekreterinin katılımları ve BM nezaretiyle uluslararası bir toplantı düzenlenmek için bir komite kuruldu.³⁷¹ Ayrıca Karmel yönetiminin tanınmaması ve Afganistan’ın İslâm Konferansı Teşkilatı üyeliğinin askıya alınması da kararlaştırıldı.³⁷²

³⁷¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s. 160-170.

³⁷² Bilgü, İlhan, “*Afganistan (Sovyet İşgali ve Sonrası)*”, DİA, Ankara, 2008, I, 408-411

2.2.6.2. Taif Konferansı

İslâm Konferansı Örgütü 25 Ocak 1981 tarihinde toplantısını Suudi Arabistan'nın Taif kentinde gerçekleştirdi. Konferansın üyeleri Sovyetlerin Afganistan'ı işgali konusu üzerinde durulmasının yanı sıra, Pakistan, İran, Tunus ve Gana'nın Dışişleri Bakanları, İslâm Konferans Örgütünün genel sekreteri ile birlikte Afganistan meselesinin çözümü adına bulunacak uygun bir yöntem için görevlendirildi.

2.2.6.3. Bağdat Konferansı

Sovyet Kızıl Ordusunun Afganistan'a saldırmasının ardından İslâm Konferansı Örgütünün üçüncü toplantısı 5 Ocak 1981 günü Irak'ın başkenti Bağdat'ta yapıldı. Sovyet askerlerinin bu ülkeden çıkmalarını isteyen İslâm Konferansı Örgütünün üyeleri, BM'nin 35. toplantısı ve BH'nin Dışişleri Bakanları kararlamelerini onayladı.

2.2.6.4. Nijerya Konferansı

İslâm Konferansı Örgütünün 1982 yılının toplantısı 22 Ağustos'ta Nijerya'da gerçekleştirildi. Bu konferansta daha önce gerçekleştirilen İslâmabad, Taif, Bağdat, BM ve Bağlantısız Hareketinin kararlamelerinin uygulaması vurgulanıp Sovyet Kızıl Ordusunun bu ülkeden çekilmesi ve bu toprağın halkına dış müdahaleleri olmaksızın kendi istedikleri doğrultusunda bir hükümetinin kurmalarına hak vermesi istendi. Ayrıca bu toplantıda Afganistan halkının Pakistan ve İran'a göç etmelerinin artmasından dolayı nedenleri üzerinde duruldu ve bu mültecilere yardımcı olan komşu ülkelere (Pakistan ve İran) şükran çağrısı yapıldı.

2.2.6.5. Dakka Konferansı

Bu kez İslâm Konferansı Örgütü toplantısı 6 Aralık 1983 tarihinde Bangladeş'in başkenti Dakka'da gerçekleştirildi. Celsenin üyeleri bu toplantıda BM'nin 36.37. ve 38. toplantılarının kararlamelerini onaylamakla birlikte bu konferansın daha önceki toplantılarında karar verdiği gibi yabancı askerlerinin Afganistan'dan çıkmalarını diledi.

2.2.6.6. Sana'a Konferansı

Kuzey Yemen'in başkenti Sana'a'da gerçekleştirilen İslâm Konferansı Örgütünün toplantısında da daha önce gerçekleştirdiği toplantılarda alınan kararlar gibi, Kızıl Ordu'nun Afganistan'ı terk etmesi ve bu ülkenin halkına kendi istediği bir hükümeti teşkil etmeye izin verilmesi istendi. Bu toplantı 19 Aralık 1984 tarihinde gerçekleştirildi.

2.2.6.7. Fas Konferansı

6 Ocak 1986 tarihinde Fas'ta toplanan İslâmî ülkelerinin Dışişleri Bakanları, Afganistan'daki kukla ve komünist rejim kuvvetlerinin Pakistan sınırlarını bombalamaları sebebiyle kınadılar. Beş gün süren bu konferansta Afganistan direnişçi partisi (Mahaz-i Millî Partisi) lideri Seyid Ahmed Geylani de katılmıştı, bu toplantıda Afganistan kürsüsünü rejime karşı savaştan direnişçilere devretmek için ertelenmesi istendi.³⁷³

İslâm Konferansı Örgütünü toplantıların kararname ve önergelerinde genellikle Sovyet Kızıl Ordusunun ismi işgalci olarak geçmemektedir. Sebebi ise, İslâmî ülkelerin liderlerinin Sovyetler Birliğinden korkusuydu. Bunun dışında Irak, Suriye, Güney Yemen ve Libya gibi bazı İslâmî ülkelerinin Sovyetlerle iyi bir ilişkide bulunduğu için çıkan kararlar ve önergelerde Sovyetleri "işgalci" olarak yazdırılmasını istememektedir.

2.3. Dünya Devletlerinin Reaksiyonları

Afganistan Sovyet birlikleri tarafından işgal edilince, uluslararası kuruluşlar ve örgütler tepki göstermesinin yanı sıra, dünyanın birçok devleti de bu istilaya karşı reaksiyon gösterdi. Batı ülkeleri, Arap ülkeleri ve Afganistan komşu ülkeleri bu saldırıyı sert bir şekilde tepki göstermekle Sovyetler Birliği kuvvetlerinin bu ülkeden çekilmesini istediler.

³⁷³ Lalistani, Cengi-i Kudret, s.170-173.

2.3.1. Batı Devletlerinin Tepkileri

2.3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD, Sovyetlerin Afganistan'daki nüfuzunu bilen bir ülke olarak Rusların bu ülkedeki etkisini normal ve doğal değerlendirmekteydi. Hatta Amerika Millî Güvenlik Konseyinin bu ülke işgal edilmeden önceki raporlarına göre, Afganistan'ı Sovyet topraklarının doğal bir kısmı olarak kabul etmesiyle birlikte Sovyetler Birliğinin bu ülkeye saldırdığı takdirde Afganistan halkının onlara karşı direnişlerine de inanmamaktaydı.³⁷⁴

Sovyetlerin Afganistan'ı istila etmeden önce, ABD Cumhurbaşkanı Jimmy Carter ile Leonid Brejnev arasında Viyana'daki Sovyetler Birliği Büyükelçiliğinde gerçekleştirildiği bir görüşmede, Carter kendi konuşmasında “Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan'ın içişlerine müdahale etmeyecektir ve Sovyetlerden de beklentisi budur” dedi. Brejnev'in cevabı ise “Sovyetler Birliği de Afganistan devrimini radyo aracılığıyla haberdar oldu ve bu ülkenin liderliğinde nüfuz etmeye kararı yoktur” şeklindeydi.³⁷⁵

Bu görüşmeden bir müddet sonra Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ve bu ülkeye asker göndermesinden iki gün sonra Jimmy Carter reaksiyon göstererek telgraf aracılığıyla Moskova'ya mesaj ilettili. Brejnev de aynı günde Washington'a şöyle bir yanıt gönderdi:

“... Sayın cumhurbaşkanı!

29 Aralık tarihi mesajınıza cevap olarak aşağıdaki hususları duyurmasını gerekli olduğunu görmekteyim:

Afganistan Demokratik Cumhuriyetinde neler geçtikleri konusunda sizin yaptığınız değerlendirmeye asla katılamayız. Afganistan'da geçen olaylar ve Afganistan hükümetinin Sovyetler askeri birliklerini gönderme isteğine olumlu cevap vermesinin delillerini Moskova'daki sefiriniz vasıtasıyla dürüstçe açıklama yaptık...

³⁷⁴ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Amerika Der Afganistan*, Mayvend yay, Kabil, 1384, s.35.

³⁷⁵ Müceddidi, Abdülhak ve Müceddidi Fazlullah, *Hakikat-ul Tevarih*, s.135.

Sizin mesajınızda geldiği (yazıldığı) üzere, sanki Sovyetler Birliği Afganistan hükümetinin yıkılması için girişimlerde bulunmuştur. Bu kabul edici değil ve gerçeğe uymuyor. Üstelik sizin mesajınızda Afganistan'ın eski liderlerinin aileleri akıbetiyle ilgili gelenler (yazılanlar) hakikat ötesidir. Elimizdeki bulunan senetler sizin aldığınız bilgileri reddetmektedir. Ayrıca belirtmek isterim ki, Sovyet birlikleri Afganlara karşı hiçbir operasyon gerçekleştirmemiştir ve gelecekte de yapmaya planlamamış, Siz mesajınızda, Sovyetler, askerlerini bu ülkeye gönderirken Afganistan meselesine ilişkin Amerika Birleşik Devletleri hükümetiyle danışma yapmamışız demişsiniz. Müsaade verin size sorayım, Acaba siz deniz kuvvetlerinizi İran suları sınırları Basra Körfezinde yerleştirdiğinizden önce bizimle istişare ettiniz mi? Afganistan yönetimi isteği ve bu dileğin Sovyet Sosyalist Birliği tarafından yerine getirilmesi bu iki ülkeye ilgilendiren emridir ve bunu ilişkilerini dayanmakla birbiriyle anlaşarak gerçekleştirmişleridir ve bu iki taraflı rabıtalara hiçbir dış müdahaleye izin vermemektedirler.”³⁷⁶

Tepkisi diğer ülkeleri liderlerinden daha sert olan Jimmy Carter, 4 Ocak 1980 tarihinde Kızıl Ordunun Afganistan'a saldırmasıyla ilgili televizyonda verdiği bir röportajda şöyle dedi: “Bu saldırı uluslararası hukuku ve Birleşmiş Milletlerin bildirisine zıttır”. Bununla birlikte ABD, Sovyetler Birliği aleyhine ekonomik mücazaları uygulamanın yanı sıra, ABD Senatosu'nun SALT-II incelenmeleri ve görüşmelerini ertelettirdi. Ayrıca 1980 yılınca Moskova'da gerçekleşecek olan Olimpik Oyunlarını boykot etmek istedi.³⁷⁷ Bunlar dışında Kızıl Ordu karşısında

³⁷⁶ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.72-74.

³⁷⁷ Ağır sıklet boksörü Muhammed Ali de Afganistan halkını kötü günler geçirdikleri bir dönemde yalnız bırakmamak için bütün ülkelerin Moskova'daki olimpiyatları protesto etmeleri için çağrıda bulunmuştur. Üstelik Muhammed Ali Şubat 1980 tarihinde, Afrika'daki kimi ülkeler nezdinde olimpiyatların protesto edilmesi hususunda ikna çalışmaları yapmak amacıyla Carter tarafından vazifelendirilmiştir.

Bu bağlamda, Avrupa'da olimpiyatları protesto etmek maksadıyla bazı gösteriler de yapılmıştır. Frankfurt, Roma ve Paris'te düzenlenen gösterilere Afgan öğrenciler ve mülteciler de katılmışlardır.

Afganistan istilası sebebiyle Moskova Olimpiyatlarının boykot edilmesi gerektiğini savunan 1975'te Nobel ödülünü alan Rus meşhur fizikçi Andrei Saharov, Sovyet liderleri tarafından “Sovyet devletine karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu” gerekçesiyle tutuklanmıştır. Saharov daha sonra Gorki kentine sürgüne gönderilmiştir. Ancak Saharov, Gorki kentindeki sürgündeyken de olimpiyatların boykot edilmesi yönünde çalışmalarını sürdürmüştür.

duran direnişçilere Pakistan devleti kanalı aracılığıyla malî ve silahlı destek vermelerini planladı.³⁷⁸

23 Ocak 1980 tarihinde kendi doktrinini açıklayan Carter, Güney Asya'yı Batı güvenliği için üçüncü stratejik bölge olarak tanıttı. O barış için Afganistan işgalini II. Dünya Savaşı'ndan bu yana (işgal tarihine kadar) en ciddi tehdit olarak saymakla şöyle bir uyarıda bulundu:

“Basra Körfezini kontrol altına almak için yabancı kuvvetleri tarafından herhangi bir girişim, Amerika'nın hayati çıkarlarına bir hamle telakki edildiği gerekçesiyle yapılması gereken bütün işlemlerle, askeri kuvvetleri gönderilmesi de dâhil yanıt verilecektir.”³⁷⁹

2.3.1.2. İngiltere

Sovyetler Birliğinin Afganistan'a saldırdığı sırada Muhafazakâr Parti lideri Margaret Thatcher İngiltere'nin başbakanıydı. Britanya, Thatcher liderliğiyle Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi konusunda en büyük muhaliflerinden birisiydi.

Bu nedenle Thatcher hükümeti ve Britanya'nın Avam Kamarası, Rusların Afganistan'ı işgal altına almasını eleştirerek Afganistan direnişçi hareketlerine destek vereceklerini duyurdu.³⁸⁰

Margaret Thatcher, Sovyetler büyükelçisiyle yaptığı bir görüşmede Rus sefiri Afganistan işgalini haklı ve kanuni göstermeye çalışırken ona şöyle bir cevap verdi: “Çocukça konuşma, ülkenizin özgür ve bağımsız bir ülkenin harimine saldırmasını kanuni vurgulama!”³⁸¹

2.3.1.3. Fransa ve Almanya

Fransa ve Almanya da 5 Şubat 1980 tarihinde ortak bir bildiri yayınlamasıyla Sovyetlerin istilasını mahkûm ederek Kızıl Ordunun kayıtsız şartsız bu ülkeden çekilmesini istedi.³⁸²

³⁷⁸ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, s.94.

³⁷⁹ Kordovuz, Diyago ve Hrison, Slig As, *Pıst-i Perde-yi Afganistan*, s.63.,64.

³⁸⁰ Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, CI, s.106.

³⁸¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.156.

³⁸² Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, CI, s.106.

Fransa Devlet Başkanı Valery Giscard Destating, Sovyet harekâtını “kabul edilmez” bir girişim olarak nitelendirdi.³⁸³ Bunlar dışında, Afganistan işgaline karşı tutumları bakımından Doğu Bloku parçalı bir görüntü sergilemiştir. Çekoslovakya işgali açıkça desteklerken Küba lideri Castro Afganistan işgaline destek anlamına gelebilecek herhangi bir açıklama yapmayıp Marksist rejimin 1978 yılında iktidarı ele geçirir geçmez Afganistan ile yakın bir siyasî ilişkide bulunmuştur. Nepal hükümeti de Sovyetler Birliğinin işgalini destekler cihetinde bir tutum benimserken Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk bu işgale karşı durmuşlardır.

Sovyet Birliğinin işgaline Sosyalist kesimden verilen reaksiyon yalnızca bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. İşgali “çok üzücü” olarak tanımlayan İtalya Komünist Partisi, bu harekâtı Afganistan’ın istiklaline karşı bir girişim olduğunu nitelemiştir. İtalya Komünist Partisi’nin yanı sıra Hollanda, İngiltere, İspanya, Japonya ve Meksika Komünist partileri de Sovyet Kızıl Ordu işgalinin sona erdirilmesi doğrultusunda ortak bir kaniya varmışlardır. İşgale karşı olan partiler arasında Fransız Sosyalist Partisi de bulunmaktadır. Fransız Komünist Partisi ise işgali desteklemiştir.

2.3.2. Komşu Ülkelerin Tepkileri

2.3.2.1. Pakistan

Pakistan da işgale ilk tepki veren ülkelerden birisiydi. Pakistan’ın Devlet Başkanı Ziya Ül-Hak’ın 28 Aralık 1979 tarihinde bu ülkedeki Sovyet sefirini makamına çağırarak Sovyetlerin giriştiği askeri müdahale ile alakalı bilgi istemiştir. Pakistan Hükümeti 29 Aralık tarihinde Sovyet işgalini merakla karşıladıklarını bildirmiş, daha sonra da Ziya Ül-Hak bu ve benzer askeri müdahalelere mahkûm eden bir açıklama yapmıştır. Pakistan devlet başkanı, Afganistan’ın Sovyet sınırları içerisine dâhil olduğu ve Sovyetlerin sınırlarını Pakistan’a kadar genişlettiğine dair bir açıklama yapmıştır.³⁸⁴

³⁸³ Uysal, Hasan, *Adı Afganistan*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.91.

³⁸⁴ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.189,190,204.

2.3.2.2. İnan

27 Aralık 1989 günü Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi ardından İnan İslâm Cumhuriyeti ilk ülke olarak tepki göstererek diplomatik tarzlarıyla muhalefet etti.³⁸⁵

Ayetullah Hamaney, Bağlantısızlar Hareketini eleştirerek; "Lübnan, Afganistan ve Filistin Müslüman halkının mücadeleleri, Namibya halkının mücadeleleri gibi dış askeri işgalinin sona ermesi içindir" dedi. Hamaney teessüf ile "Afganistan meselesine benzeri meseleleri gibi önem verilmemiştir. Eğer bağlantısızlar Hareketi ye ülkelerinden birisinin işgal olmasını tahammül edebilirse kendi esasi kuralından uzaklaşmış olacaktır..." dedi.³⁸⁶

Hükümet dışında halk tarafından da bazı protestolar ve eylemler düzenlenmiştir. Bilindiği zere, 1 Ocak 1980 tarihinde ülkenin başkenti Tahran'da yaklaşık 1000 kişilik bir gösterici grubu Sovyet Sefaretine saldırı yapma sonucunda Büyükelçilik güvenlik görevlileri ile gösterici grup arasında çatışma meydana gelmiş, göstericiler Sovyet bayrağını yakmışlardır. Daha sonra 6 Ocak 1980 gününde ise Afganistanlı mültecilerden oluşan bir grup, Tahran'daki Afganistan sefaretini işgal etmiş ve büyükelçilik çalışanları ile aile fertlerini rehin alarak işgali protesto etmişlerdir.

2.3.2.3. Çin

Çin Cumhuriyeti de bir komünist yönetimi lakin Sovyetler birliği komünist hükümetine karşı bir hükümet olarak Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesine tepki veren ülkelerden birisiydi. Çin hükümeti işgal sebebiyle daha ilginç bir gelişme de yaşanmış ve Çin yönetimi ülkesinde bulunan Müslümanlara, Afganistan direnişini ve Sovyet Kızıl Ordu aleyhine başlatılan direnişi destekleme çağrısında bulunmuştur. Çin Hükümeti ülkesinde yaşayan yaklaşık 20 milyon Müslümana cihat çağrısı yaparken, Çin İslâm Derneği de Sovyetler Birliği

³⁸⁵ Masturi Kaşani, Nasir, *Afganistan Diplomasi do ehra*, s.98.

³⁸⁶ Resul, Seyid, *Afganistan ve Gayr-i Müteahhitha*, ACKU, tsz, s.38.

askerlerine karşı Afganistan’da direnişçiler tarafından başlatılan mücadelenin “Kur’an ilkelerine uygun olduğunu” bildirmiştir.³⁸⁷

2.3.3. Arap Ülkelerinin Tepkileri

2.3.3.1. Suudi Arabistan ve Mısır

Afganistan’ın Sovyetler tarafından işgal edildiği zaman Kral Halid, Suudi Arabistan’ın kralıydı. Sovyetler ile diplomatik ilişkisinde bulunmayan Suudi, Afganistan’ın işgal edilmesini kınayarak Afganistan İslâm Devrimine destek vereceklerini belirtti.

Mısır ise Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmeden bir süre önce, dış politikasını dönüştürerek Amerika’ya yaklaşmıştı.³⁸⁸ Böyle bir durumda Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sadat Kızıl Ordunun Afganistan’ı işgal etmesini mahkûm etmesinin yanı sıra Sovyetlere karşı mücadele eden Afganistanlı direnişçilere destekleyeceklerini ilan etti.³⁸⁹

2.3.3.2. Irak, Suriye, Güney Yemen, Libya ve Cezayir

İrak ve Suriye Saddam Hüseyin liderlikleri ve Güney Yemen Politika açısından Sovyetler Birliğiyle sıcak bir ilişkide bulunduğu için uluslararası toplantıları ve programlarında Moskova’nın tarafını tutmaktaydılar. Bunlar Afganistan direniş cephesine karşı tutumuyla Kabil’deki Moskova’nın kukla rejimini desteklemekteydi.

Libya da Muammer Kaddafi’nin liderliğiyle bölgedeki Sovyetlerin politikasını takip etmekteydi. Kaddafi ABD karşıtı olduğundan dolayı, Kızıl Ordunun Afganistan’daki cinayetleri karşısında susarak uluslararası konferanslar ve toplantılarda Sovyetlerin taraftarlığını yapmaktaydı.

Cezayir’in askeri liderleri ise, Cezayir’deki İslâmcı partilere karşı bir tutuma sahip oldukları için Afganistan’la ilgili uluslararası kararlarında Afganistan İslâmcı

³⁸⁷ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.189,190,204, s.211.

³⁸⁸ Daha önce Sovyetler Birliğiyle yakın bir siyasi ilişkide bulunmaktaydı.

³⁸⁹ Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, C1, s.104.

direnışçilerin mücadelesine muhalif olduklarını göstermek üzere, Sovyetlerin yanında yer almaktaydı.³⁹⁰

2.3.4. Bölgedeki Diğer Ülkeler

2.3.4.1. Türkiye

Türkiye 143 devlet ile birlikte Afganistan'ın Sovyet Kızıl Ordusu tarafından işgal edilmesinin BM Güvenlik Konseyi tarafından görüşülmesi talebinde bulundu. Güvenlik Konseyinde yapılan görüşmelerde konuşma yapan Türkiye'nin BM temsilcisi Orhan Eralp, Dünya düzeninin korunması bakımından detant devrinde ve Türkiye'nin bu husustaki çabalarına vurgu yaptı. Eralp konuşmasında, Sovyetler Birliği'nin bağımsız bir ülke olan Afganistan'dan çekilmesini istediğinde bulundu. Türkiye ayrıca Afganistan ile olan ilişkilerini dondurdu. Türkiye, Temmuz 1981 tarihinde Kâbil'deki Büyükelçisini geri çağırarak Afganistan ile arasındaki diplomatik ilişkilerin seviyesini düşürmeye karar verdi.

Bunun dışında halk tarafından meydana gelen gösterilerle de protesto yapılmıştır. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde gösteriler düzenlenmesinin yanı sıra bazı diğer kentlerde de protestolar yapılmıştır. Kütahya'da farklı semtlerde yapılan gösterilerde İslâmîyet'e vurgu yapılmıştır. Gösterilerde “Müslüman Afganistan'da Birleşelim”, “Rusya Afganistan'dan Defol” gibi pankartlar dikkati çekmiştir.

Moskova Olimpiyatlarının³⁹¹ protesto edilmesinin konuşulduğu dönemde, Millî Selamet Partisi Genel Başkanı Necmeddin Erbakan olimpiyatlara katılmama doğrultusunda görüş tebarüz ederken, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, “sanat ve spor faaliyetlerinin siyasî düşüncelerin dışında tutulması gerektiği” düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir.³⁹²

³⁹⁰ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.211-215.

³⁹¹ Türkiye'de Olimpiyatlara katılıp katılmama mevzuu gündeme gelince, dönemin Gençlik ve Spor Bakanı bütçe görüşmeleri esnasında yaptığı açıklamada mevzunun Bakanlar Kurulunda görüşüleceğini açıklamıştır.

³⁹² Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.214-216.

2.3.4.2. Hindistan

Afganistan Sovyetler tarafından saldırıya uğramadan önce (1971 yılında) Hindistan, İndira Gandhi liderliğiyle Sovyetlerle 25 yıllık bir iktisadî ve askeri anlaşma imzalamıştı. Pakistan ve Çin ile siyasî ilişkisi iyi olmayan Hindistan, Sovyetler Birliğinin desteklerini ihtiyaç duymuştur.

1979'da Sovyetlerin Afganistan'a silahlı saldırı yapması ardından Hindistan'ın hâkimiyeti başında olan Janata Partisi Sovyetlerin bu girişimini mahkûm ederek Kızıl Ordunun bu ülkeden çıkmasını istedi. Daha sonra 1980 yılı seçiminde ikinci kez olarak iktidarı ele alan İndira Gandhi, hiçbir konuşmasında Sovyetlerin amelinin kınamadı.³⁹³ 4 Mart 1980 tarihinde Hindistan gazeteleri Gandhi'nin tutumunu şöyle aktarmıştır:

“İndira Gandhi, Rusların Afganistan'a saldırmasını, Amerika Birleşik Devletlerinin Güney Amerika'ya saldırması ile benzer bilerek, Sovyetlerin çıkarları tehlike altında olduğu vakit, sessiz kalamadığına inanmaktaydı... Afganistan, Sovyetlerin sınırında bulunmaktadır. Afgan ayaklanmacılar Batı bloğu tarafından silah açısından desteklediğinde Sovyetler için bunun dışında bir çare yoktu.”

Bunlara rağmen Hindistan halkı Ruslara karşı ve Afganistan direnişçi grupları desteklemekteydi. Hindistan'ın “Times Of India” gazetesi 28 Ocak 1980 tarihinde gazetenin başlığında şöyle yazmıştı: “Kabil'in son ayaklanması birçok belirsiz ve karışık hususları belirledi. Bu olay Afganistan halkının Ruslardan nefret ettiği ve işgalci kuvvetinin en son ferdini de bu toprakta kabul etmediğini ispatladı...”. Daha sonra 9 Şubat 1981 tarihinde Bağlantısız Hareketinin dışişleri bakanları Delhi'de toplandığında, İndira Gandhi, açılış konuşmasında Afganistan meselesiyle ilgili bu kadar işaret edebilmiştir. “Biz Afganistan'daki gerçekleşen olaylardan üzgünüz.”³⁹⁴

³⁹³ Nevabi, Abdül şükür, *Sırah-i Hindukuş*, s.239.

³⁹⁴ Resul, Seyid, *Afganistan ve Gayr-i Müteahhitha*, s.16,21,27.

2.4. Rejimin Girişimleri ve Halka Karşı Davranışları

Sovyet Kızıl Ordu, Afganistan'ı işgal ettikten sonra bu ülkenin daha önce KAM (İşçilerin İstihbarat Dairesi) olarak yapılandırılan istihbaratı KHAD (Devlet İstihbarat Servisi) ismine değiştirilerek, Nur Muhammed Taraki döneminde İran'da bir süre sefirlik yapan Doktor Necibullah'ı bu kurumun başına getirildi. KGB'nin kontrolü altında olan, Pakistan ve İran'da da ajanlık yaptırmaya başaran KHAD,³⁹⁵ ülkenin her yerinde riyaset ve müdürlük oluşturmakla rejim muhaliflerini değişik yöntemlerle tutuklamaktaydı.

KHAD'ın üyeleri gerek gördüğü zaman sivil halkın evlerini kuşatıp arama ve tarama yapmaktaydı. Bunlar evleri arama yaparken istediği gençleri zorla ya askerliğe ya da işkence merkezlerine göndermekteydi. Öte taraftan okullar, kütüphaneler ve sokaklardan da aileleri haber olmadan gençleri tutuklamakla askerlik merkezlerine yollamaktaydı, aileleri de uzun zamana kadar oğulları nerede olduğunu bilmemekteydi.³⁹⁶ Gençlerin tutuklanması ve onları zorla direnişçilere karşı savaşmaya gönderilmesi halka ağır gelmekteydi. Böylece gençler çaresiz kalınca genellikle kendilerini gizleyip fırsat bulunca yurtdışına giderek direnişçilere katılmaktaydı.³⁹⁷

Rejimin halkla nasıl davranışlarını Afganistanlı kadınlardan birisi, Fransa'da yaşamakta olan dostlarına şöyle bir yazı göndermiştir:

“1982 yılının yazında Kabil'de bir koca karısını doğum için hastaneye götürüyor. Evde diğer çocuklarına bakan kimse olmadığı için üç tane küçük çocuğunu evde bırakıp kapıyı kilitliyor. Hastanedeyken eşine çocuk doğumunda sağlık açısından problem çıktığı için bu koca doktorun isteğiyle ilaç getirmek üzere dışarıya çıkıyor. Adam yoldayken KHAD görevlileriyle denk gelince ona askerlik yapma hizmeti belgesi soruluyor, adam eşi hasta olduğu sebebiyle evden aceleyle çıktığı ve belgelerini evde unuttuğunu söylüyor, ancak sözleri dinlenmeyip askerlik merkezine gönderiliyor. Bu olay üzerinden üç gün geçmesi ardından bir memur

³⁹⁵ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.89.

³⁹⁶ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, Pinger Afiks Printers yay, İslâmabad, 1989, s.57.

³⁹⁷ Ariz, Gulam Geylani, *Kabil*, Daniş yay, Peşaver, 1377, s.48.

feryatlarını dinleniyor ve onu serbest bırakıyor. Böylece aceleyle hastaneye varıyor, ne yazık ki ilaç ulaşmadığı yüzünden eşi ve çocuğu vefat etmiştir. Diğer yandan ise evde olan çocuklarından da bir tanesi ölmüş, iki tanesi de bayılmıştır, ben bundan fazla yazamam, sabrım tükendi.”³⁹⁸

Rejim Milletler ve Kabile İşleri Bakanlığı vasıtasıyla yürüttüğü ikna ve sızma faaliyetleriyle birlikte muhaliflerine karşı propaganda yöntemlerinden de istifade etmiştir. Kamuoyunda sahte ve yalan haberleri yaymakla direnişçi gruplar arasında sürtüşme yaratmayı ve böylece onları halkın gözünde küçük düşürmeyi amaçlamıştır.

Afganistan’da vazifelendirilen Peştü ve Farsça dillerini bilen Rus uzmanları, Afganistan’ın çok kültürlü ve çok milletli sosyal yapısını istismar etmek ve direnişçiler aleyhine yürütülecek siyasetinin belirlenmesi hedefleriyle, rejim arşivlerinde ve kütüphanelerinde toplumun etnik yapısı, din, gelenek, görenekler ile örf ve adetleri üzerine yoğun çalışmalar gerçekleştirdiler. Bu tecrübeler de kültürel yaklaşım ve savaşın başarısı için propaganda faaliyetlerini ve temalarını yönlendirmekteydi.

Bu bağlamda, Afganistan Radyo ve Televizyonu da Sovyet propaganda aracı olarak istifade edilmekteydi. Afganistan halkınca kabul gören dinî ve kültürel programlarla birlikte gençler, işçiler ve çiftçilere yönelik temalar Sovyet bakış açısıyla aktarılmaktaydı. Komünist düşünce ve propaganda içeren filmler ile Sovyet-Afgan dostluk temaları sıklıkla kullanılmaktaydı. Sovyetlerin yaptığı girişimler ile sinemanın da Sovyet propagandası için bir vasıta olarak seçilmiştir.

Öte taraftan siyasî partiler ve aşiretler gibi kurumlar ile direnişin askeri yapısını birbirinden uzaklaştırmak ve görüş ayrılıkları çıkarmak hedefine yönelik olarak, Afganistan’da Sovyet ordusu tarafından ödüllendirme, gıda vb. yardımlar yapma, ya da tehdit etme, korkutma ve kışkırtma gibi yöntemler de istimal edilmiştir.³⁹⁹

³⁹⁸ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.57, s.59.

³⁹⁹ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.189,250,252.

2.5. Ordunun Durumu ve Sovyetlerin Askerî Politikası

Halkın rejime karşı eylemlerinde, ordu mensupları kendi halkına yönelik silah kullanmak durumunda kaldığı zaman, mesleki bağı yerine çoğu zaman halkının yanında olmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda ordudan kaçışlar artmıştır. Ancak Afganistan'da rejime bağlı ordu kaçışlara ve diğer menfi etkilere rağmen ortadan kalkmamış, direnişçilerle savaşmaya devam etmiştir.

Afgan ordusundan firarları 1979 ve 1980 yıllarında artmıştır. Bu dönemde Sovyet müşavirlerinin Afganistan ordusuna bağlı birliklerde kontrolü ele geçirmeleri büyük sayılarda kaçışlara sebep olmuştur. Birliklerden firarlar bireysel olduğu kadar gruplar şeklinde de olmuştur. Hatta bazı durumlarda tüm birliğin silah bırakıp kaçtığı olmuştur. Örneğin işgal esnasında Bağlan kentinde bulunan tümenin tüm personeli kaçmıştır. Aynı şekilde Meydan Şehir bölgesinde konuşlu bulunan 2.000 personele sahip bir tugayın, kaçışlar sebebiyle Mart ayında sadece dört yüz askeri kalmıştır.

Birliklerin topluca rejime karşı tutum almaları Afganistan ordu açısından ciddi problemler meydana getirmiştir. Bu çerçevede Mart ayında Herat şehrinde meydana gelen hadiselerde 17'nci Piyade Tümeni, 14'üncü Afgan Mekanize Tümeni ile Kandahar'da bulunan 15'inci Tümen isyan etmiştir. Prof. Hasan Kaker'e göre bu kıyamlar ve kaçışlar neticesi, 1978 yılının başlarında 100.000⁴⁰⁰ civarında personeli bulunan Afganistan ordusu 1980 yılı Mayıs ayında ise 10.000'e kadar düşmüştür. Bu da Afganistan'daki Karmel yönetimini tamamen işgal ordusuna bağımlı hale getirmiştir.⁴⁰¹ Böyle bir durumda rejimin 1982'de aldığı, erkek öğrencileri üniversiteye girmeden önce 3 yıl askerî hizmette bulunmaya zorunlu bırakan karara vermiştir. 1983 baharında, bu üniversitedeki öğrencilerin sadece %10 erkek kalmıştır.⁴⁰²

Öte yandan, Afganistan'daki Sovyet Kızıl Ordu, Orta Asya, Ukrayna, Kafkasya, Beyaz Rusya ve Baltık ülkeleri başta olmak üzere Sovyetler Birliği'nin

⁴⁰⁰ Bazı kaynaklarda Sovyetlerin Afganistan'ı istila ettiği sırada Afganistan ordusunun sayısı 145.000 geçmektedir.

⁴⁰¹ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s. 253, 254.

⁴⁰² Almqvist, Broje, *1983'de Afgan savaşı: Sovyetlerin Kullandığı Nazi Taktiklerine karşı Güçlenen Mücahit Direnişi*, çev: Hakan Özdağ, ODTÜ yay, Ankara, 1986, s.18.

hemen her yanından gelen askerlerden oluşmaktaydı. Sovyet liderliği, Afganistan halkıyla etnik ve kültürel benzerlik taşıyan Orta Asyalı vatandaşlarını da Afganistan mücadelesine vazifelendirmişti. Bu kararın alınmasındaki en önemli faktör din, mezhep ve dil benzerliğidir. Sovyetlerin amacı, Orta Asya'dan gelen askerler sayesinde işgalin Afganistan halkı üzerinde yaratacağı reaksiyonlar hafifletmekti. Bu çerçevede Sovyetler bu askerleri Afganistan'da siyasî bir silah olarak istifade etmeye düşünülmemeli.

Bu dönemde, subay ve astsubay kadrolarında Rus ve Ukraynalıların görev yaptığı işgalci ordunun %30 ila %40'nı Orta Asya unsurlarından oluşan Özbek, Türkmen ve Tacik kökenli askerlerdendir. Fakat Orta Asya kökenli askerler Afganistan halkı ile beklenen ve planlanandan daha fazla yakınlık oluşturunca, Sovyet Kızıl Ordu yönetimi bu vaziyet ile alakalı tedbir almak için harekete geçmiştir.⁴⁰³

“Uluslararası proleter ve sosyalist bir görevi ifa etmek ve Afgan haydutlarını bertaraf etmek” gibi bir beklenti ile Afganistan'a gelen, genellikle Özbek, Türkmen ve Tacik asıllı askerlerden oluşan birlikler, karşısında kendileriyle aynı dili ve dini paylaşan ve sadece ülkelerini savunmaya çalışan vatansever insanları görünce bir kandırma duygusuna kapılmıştır, neticede Sovyet Birliği ordusu arasında da savaş isteğinin kırılmasıyla cepheden kaçışlar başlamıştır.⁴⁰⁴

Bennigsen'e göre işgalin üçüncü ayında, Mart 1980 tarihinde Sovyet Genelkurmayı kuvvet terkinde değişiklik yaparak bütün Müslüman askerleri muharip birliklerden ve Afganistan'dan geri çekmiştir. Afganistan'da kalan Özbek ve Tacik askerler ise araç sürücüsü, tercüman ya da işçi taburlarında görev yapmaya devam etmiştir.

Bu çerçevede 1984 yılının başlangıcında, diğer birliklerde görev yapanların yanı sıra Afganistan'da özel birliklerde 6.000 kadar Müslüman asker görevini

⁴⁰³ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.227.

⁴⁰⁴ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm yayınları, İstanbul, 2005, s.61.

sürdürmektedir. Söz konusu askerlerin bir kısmı da Afganistan üniforması ile görev yapmaya devam etmiştir.⁴⁰⁵

2.6. Rus Danışmanlarının Rolü

Muhammed Davud Han'ın başbakanlığı dönemi tarihinden itibaren Afganistan'da bulunan Sovyet müşavirleri, Babrak Karmel döneminde sayı olarak yüksek bir oranda arttı. İstiladan sonra Sovyet askerleri dışında, Afganistan'da takriben 3.000 Sovyet danışmanı bulunmaktaydı. Bunlar, Başbakanlıkta, diğer tüm bakanlıklarda, partide (AHDP) ve öncü örgütlerinde, adiyeye, ticarete ve diğer birçok alanlarda bulunmaktaydılar. Sadece kırsal bölgelerde çalışan jeoloji ve ziraat heyetleri, illerde emniyette olmadıklarından geri çekildi. Her Afgan kuruluşu karşıtı bir Sovyet kuruluşu tarafından yönetilmekteydi. Örneğin, Afganistan Dışişleri Bakanlığı Sovyet Dışişleri Bakanlığı, Afganistan ordusu ise, Sovyet ordusu tarafından kontrol edilmekteydi.⁴⁰⁶

Diğer taraftan Karmel için baş danışman olmak üzere birkaç tane müsteşar seçildi ve Sovyetlerin birkaç gizli polisi, Karmel'in muhafızları olarak görevlendirildi. Bunlar gündüz gece Babrak Karmel ile beraber olup Karmel'in içecekleri, yiyecekleri ve giyeceklerini kontrol etmekteydi. Karmel'e sigara taşıması izni bile yoktu, Sovyetler tarafından vazifelendirilen muhafızlar ona sigara ve çay hazırlamaktaydı. Karmel'in baş danışmanı devrim konseyi işlerini idare etmesinin yanı sıra, onun emirlerini kontrol edip mührüyle çıkartıyordu. Baş müşavir, Karmel'in konuşma metinlerini Rusça hazırlayarak, çevirmeni Farsça'ya çevirdikten sonra Babrak Karmel onu toplantılar ve programlarda papağan gibi okumaktaydı. Bu Karmel için zor bir iş değildi, çünkü o Sovyetlerin kararlarında doğru yaptıklarına inanmaktaydı.

Programlar ve siyasî planlar Sovyetler Birliği Büyükelçisinde sabahlayın kahvaltı yaptıktan sonra alınmakla Moskova'nın onaylaması ardından uygulamak için partinin müdüriyetine sunulmaktaydı. Bunlar arasında Sovyet'te eğitim alan,

⁴⁰⁵ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.228.

⁴⁰⁶ Broxup, Marie, *Sovyetler Afganista'da*, s.11.

orada yaşayıp Sovyet Gizli Polisine giren ve komünistlerin iktidarı ele geçirince Kabil'e dönenler de Sovyet müşavirleri yanında bulunmaktaydı.⁴⁰⁷

Babrak Karmel 1991 tarihinde (iktidardan indirildikten 5 yıl sonra) Sovyet'in "Trod" (iş) gazetesinde yaptığı bir röportajda Rus müsteşarlarla alakalı şöyle bir gerçeği dile getirdi: "Sizin müşavirleriniz her yerde vardı, KHAD'da, hükümet idarelerinde, medyada, yükseköğretim kurumlarında, her yerde. Ben bağımsız bir ülkenin lideri değildim. Bizim ülkemiz sizin yönettiğinizde işgal edilen bir ülkeydi..."⁴⁰⁸

2.7. Sovyet Birliklerine Karşı Savaşan Direnişçiler

Muhammed Davud Han rejiminin baskıları yüzünden ülkeden kaçan ve Pakistan'a (Peşaver) sığınan İslâmcılar, Sovyetler Afganistan'ı işgal ettikten sonra bunlara karşı savaşmak için Afganistan halkı ve bazı diğer devletlerin destekleriyle resmi bir şekilde örgütlenerek faaliyetlerine devam ettiler. Pakistan'ın Peşaver (Afganistan sınırı) şehrinde bulunan ve ilk zamanlarda tek örgüt olan bu direnişçiler, zaman ilerledikçe birkaç grup, örgüt ve partiye bölündüler. Aynı şekilde İran'da da bulunan Afganistanlı direnişçiler zaman içerisinde birkaç gruba ayrıldılar. Pakistan'daki nüfuz sahibi olan partilerden yedi tanesi, İran'dakilerden ise sekiz tanesini destekleyen devletler tarafından resmî olarak tanındı. Bu örgütler ve partiler Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesine kadar uluslararası kurumlar ve devletler tarafından desteklendi, ondan sonra Afganistan politikası alanında nüfuzlu partiler olarak bugüne kadar faaliyetlerine devam etmektedir.

Daha önce bahsedildiği üzere, Zahir Şah döneminde, Muhammed Davud Han'ın başbakanlıktan istifa etmesinin ardından Dr. Muhammed Yusuf sadarete geçmesiyle yeni bir anayasa çıkardı (1964). Bu anayasa gölgesinde bazı sağcı ve solcu partiler ve örgütler faaliyet göstermeye başladı. Sovyetlere karşı silahlı mücadele eden direnişçi (Mücahitler) örgütler ve gruplar üzerinde detaylı bir şekilde

⁴⁰⁷ Mübarez, Abdülhamid, *Hakayik ve Tahlil-i Vakayi Siyasi*, s.434.

⁴⁰⁸ Plaston, Vladimir ve Andaryanov, Vladimir, *Afganistan der Mangene-yi Jeopolitik*, s.82.

durmasının yanı sıra bu dönemde kurulan partiler ve örgütler üzerinde durmak faydalı olduğu kanaatindeyiz.

2.8. Zahir Şah Döneminde Kurulan Siyasî Partiler ve Akımlar

2.8.1. Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP)

1964 yılında yeni anayasa aydınlığında siyasî ve ictimai faaliyetlere fırsat verilince bazı sağcı ve solcu akımlar özellikle Kâbil Üniversitesi ortamında faaliyet göstermeye başladılar. Bunlardan birisi de Afganistan Halk Demokratik Partisi (AHDP) idi.

1 Ocak 1965 tarihinde ufak bir grup Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmel başkanlığıyla, gayri resmi olarak Taraki'nin evinde Afganistan Halk Demokratik Partisi'ni kurdular. AHDP'nin birinci komitesi daha sonra iktidarı ele geçirenlerden teşkil edildi. Partinin birinci kongresi otuz kişinin katılımlarıyla oluşturuldu ve Nisan 1966 yılında akımın platformu iktidarın halka devretmesi ve demokrasi sloganlarıyla ortaya koyuldu. AHDP, ilmi sosyalizm ve Marksizm - Leninizm'i partinin esasları olarak tanıtmakla, işçiler çıkarlarını savunacağını iddia etmekteydi. Bu dönemde AHDP'nin parlamentoda dört tane milletvekili (Babrak Karmel, Anahita Ratibzad, Nuri ve Fazulhak) bulunmaktaydı.⁴⁰⁹

Bu partinin birinci dergisi "Halk" ismiyle 11 Nisan 1966 tarihinde yayınlanmaya başlayıp AHDP'nin platformu Farsça ve Peştuca dilleriyle neşredildi.⁴¹⁰ Kuruluşunun ilk yıllarında Afganistan İslâmî toplumunda Marksist ilkeleri ve esaslarıyla kurulduğunu gizlemeyen AHDP, derginin birinci sayısında parti platformunun birinci maddesinde şöyle yazılmaktaydı:

"Afganistan Halk Demokratik Partisi, Afganistan işçi ve çalışanların en yüksek siyasî örgütüdür. Marksizm ve Leninizm ideolojisini teşkil eden Afganistan Halk Demokratik Partisi, işçiler, çiftçiler, çalışanlar ve aydınların gönüllü birliklerine dayanmaktadır."

⁴⁰⁹ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.44,45.

⁴¹⁰ Pencşiri, Destegir, *Zuhur ve Zeval-i Hizb-i Demokratik Halk-i Afganistan*, Peşaver, 1999, s.164.

AHDP'nin faaliyetleri genellikle KGB'nin nezareti ve Sovyetlerin Kabil'deki büyükelçisi desteğiyle sürdürülmekteydi. Partinin merkez komitesi ve siyasî ofisinin üyeleri Sovyetler Birliği sefaretinden maaş almaktaydı. Taraki hükümetinde adliye bakanı olan Şerrai Cuzcani'nin kayınbiraderinin ablasından şöyle nakletmektedir: "Eğer Sovyet sefaretinin kocama aylık verdiği 5.000 Afgani olmasaydı biz Kabil'de yaşayamazdık."⁴¹¹

Afganistan Halk Demokratik Partisinin kuruluşundan bir yıl sonra (1966 yılında) AHDP ikiye bölündü. Nur Muhammed Taraki'nin liderliğiyle ismini de korurken Afganistan Demokratik Halkı Partisi (AHDP), parçalanan bölümü ise Babrak Karmel'in başkanlığıyla Parçem Partisi adlandırıldı.⁴¹²

Parti bölünmesinin etkeni ise, selika açısından Nur Muhammed Taraki ile Babrak Karmel arasında bulunan farklılıklardır. Karmel, Taraki'ye açık faaliyetleri ve pervasız bir şekilde partinin hedeflerini açıkladığı için itiraz etmekteydi. Taraki'ye göre, muvaffakiyete ulaşmak için Leninizm tefekkürleri ve düşünceleri açık ve klasik bir biçimle halka anlatılmalı. Ancak Karmel'in görüşüne göre, Afganistan halkı fikir olarak Lenin ideolojisini derk edebilmeleri için daha hazır değildi. Öte yandan İslâm, Afganistan halkının ruhunu ve cismini etkilemekteydi. Dolayısıyla toplum ve halkı partinin düşüncelerine yaklaştırmak için dolaylı faaliyet edilmelidir.⁴¹³

Bazı araştırmacılar ve yazarlar bu bölünme sebebinin Sovyetler tarafından birtakım maksatların sağlanması olduğu söylemişlerdir. Onlara göre, Sovyetler iki komünist parti oluşturulmasıyla Peştun olmayanlar etniklerin Çin – Maoist- komünist partilere (Şule-yi Cavit ve bazı diğer örgütler) gitmelerini engellemek içindi. Zira Peştun olmayan aydınlar, Taraki ve diğer Peştunlar partinin başında olduğu için AHDP'ye katılmayı az tercih etmekteydi. Diğer taraftan ise, Moskova'nın saltanat hanedanına nüfuz etmek için ılımlı bir komünist partinin icat edilmesi gerekiyordu. Daha sonraki olayların ispatladığı gibi, komünistlerin iktidarı ele geçirmesi için Parçemciler, saltanat ailesinden olan Muhammed Davud Han'a darbe yapma konusunda destekçi oldular.

⁴¹¹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.9,10.

⁴¹² Bradshar, Hanri, *Afganistan ve İttihad-ı Şurevi*, s.36.

⁴¹³ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.53.

Afganistan Demokratik Partisinin üyeleri çoğu aşırı, köylü ve Peştun kökenliydi. Parçem Partisi üyeleri ise çoğunlukla hükümet yetkilileri ailelerinden, eşraf ve şehirde yaşayanlardı.⁴¹⁴ Daha önce belirtildiği üzere, komünistler özellikle Parçemciler dalı, Muhammed Davud Han'ın iktidara gelmesiyle sonuçlanan darbede kilit rol oynadıkları için bu dönemde hükümette kilit bakanlar ve kurumlarda yerleştirildiler.

Muhammed Davud Han, hükümetinin son zamanlarında Sovyetler ve komünistlere yönelik siyasetini değiştirince, Sovyetler Birliği, iki komünist partinin birleşmesine yönelik adım attılar. Öte taraftan 1976 yılından Hindistan ve Irak komünist partilerinin kimi üyeleri bunları bir araya getirmek için Kabil'e gelmişlerdi. Mart 1977'de (komünisti darbesinden bir yıl önce), Sovyetlerin girişimleriyle bu iki parti 11 yıl ayrılıktan sonra anlaşıp temmuz ayında ortak toplantılarını gerçekleştirdiler.⁴¹⁵

27 Nisan 1978 tarihinde AHDP iktidarı darbeye ele alınca, İslâm'a karşı muhalefetlerini açıkça gösterince rejime karşı kalkan İslâmcı grupların cephelerinin güçlendirilmesine neticelendi. “Adalet, iç zulüm ve dış sömürgeye karşı direniş” sloganlarıyla ortaya çıkan AHDP, siyasî gücü ele geçirince, en acımasız hâkimiyeti teşkil ederek Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesine yol açtılar.⁴¹⁶

AHDP'nin hâkimiyeti döneminde dört kişi rejimin başına geçti. Akılsızlıkta az olmayan Nur Muhammed Taraki, acımasız, iktidara bağımlı ve egoist olan Hafizullah Emin, kendini satan Babrak Karmel ve nihayet Doktor Necibullah, bunlar arasında Necibullah yetenekli biriydi. Eğer KHAD'daki (İstihbarat teşkilatı) yaptıkları ve geçmişi olmasaydı, başarılı biriydi.⁴¹⁷

2.8.2. Sitem-i Millî (Millî Sitem)

Sitem-i Millî “SAZA”, 1968 yılında Muhammed Tahir Bedahşi tarafından kurulan bir örgüttü. Solcu ulusçu olan Bedahşi, AHDP kurucularından birisiydi. AHDP'nin liderlik komitesi üyelerinden olan Bedahşi, bu partinin Peştun

⁴¹⁴ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.11.

⁴¹⁵ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvalat-i Maasir*, s.58.

⁴¹⁶ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.29.

⁴¹⁷ Azimi, Muhammed Zahir, *Afganistan*, s.11.

milliyetçiliği tarafına hareket ettiğini ve Hafızullah Emin gibi kişileri etnik üstünlüğü davasıyla partideki bütün iktidarı ellerine aldığını fark edince, bu partiden ayrılmak istedi.⁴¹⁸

Peştunlar dışında Afganistan’da yaşayan diğer etniklerin de nizamın siyasî yapısına eşit bir şekilde katılmaları mücadelesinde bulunan Bedahşi, partinin düzenlendiği bir celsede Hafızullah Emin ile kavga yaptı, Tahir Bedahşi, Emin’i faşistlik, Hafızullah Emin ise, Bedahşi’yi nasyonalizmle suçladı.

Bu anlaşmazlık, partinin şartlarına göre, Emin ve Bedahşi’nin iki derece (partinin ölçütüne göre) indirilmelerine sonuçlandı. Emin kabul edip işine devam etti, ancak Bedahşi reddederek partiden ayrılmakla “Sitem-i Millî” adına yeni bir örgüt kurdu. Rusların da rolü olan bu parçalanmalarda daha sonra kine ve olumsuz rekabetlere neticelendi.⁴¹⁹

Tahir Bedahşi bastırılan Afganistan halklarının Peştun hâkimiyetinden kurtulması konusuna daha çok önem veren ve babası Özbek olmasına rağmen Tacik kimliği ile ön plana çıkıp Tacik-Özbek birliği için çaba gösteren biriydi.⁴²⁰

Sovyetler Birliğini “Peştunizm Sömürgecilik” oluşturmayla suçlayan Sitem-i Millî Partisi, organize olarak güçlü bir akım sayılmaktaydı. Kâbil dışında Afganistan’ın kuzey ve doğu illerinde de nüfuz sahibiydi.⁴²¹

Tahir Bedahşi Nisan 1978 darbesi ardından rejim tarafından partisinin yaklaşık 3.000 üyeleri ve taraftarlarıyla Pul-i Çerhi hapisanesine atıldı. Böylece 29 Ekim 1933 tarihinde doğan Bedahşi, aynı tarihte (29 Ekim 1979 günü) mahkeme olmadan Hafızullah Emin’in emriyle öldürüldü.⁴²²

⁴¹⁸ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.218.

⁴¹⁹ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayet-i Rus Der Afganistan*, s.502.

⁴²⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.268.

⁴²¹ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.55.

⁴²² Muradi, Sahib Nazar, *Yadname-yi Muhammed Tahir Bedahşi*, Enstityot-i Şark Şunasi ve Asar-i Hati-Akademya Ulum-i Tacikistan yay, Duşanbe, 2000, s.18.

Daha sonra Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği sırada, Moskova'nın politikası karşısı olarak Maoist örgüt olan Sitem-i Millî üyeleri ve taraftarları, Kızıl Ordu'ya karşı direniş cephesine dâhil oldular.⁴²³

2.8.3. Şule-yi Cavit (Sonsuz Ateş)

İlerici Gençlik Örgütü ve Yeni Demokratik Partisi ismiyle de meşhur olan Şule-yi Cavit Örgütü, Çin Komünist Partisi (Maoist) görüşünü benimseyip Moskovalı komünistlerin görüşüne karşıt bir partiydi.⁴²⁴ Bu örgüt 1964 yılında hükümetin ana muhallerinden sayılan, ömrünün sonunu (10 yıl) zindanda geçirmekte olan ve orada ölen Abdurrahman Mahmudi tarafından kurulmuştur.⁴²⁵

Bu partinin platformuna göre, Afganistan geri kalmış bir ülkedir, sebebi de hâkim olan iktisadî ve ictimai sistemidir. Bu örgütünün ilkelerini aydınlar, işçiler ve fakir çiftçilerden komünist bir partinin kurulması ve kitleler arasında faaliyet etmekle birlikte silahlı kıyam yapılmasının gerekliliği içermekteydi.⁴²⁶

2.8.4. Afgan Millet (Afgan Ulusu)

Üyelerinin çoğunu Marksizm görüşlü kişilerin teşkil ettiği Afgan Millet Partisi Gulam Muhammed Ferhad tarafından kurulmuştur. Yaklaşık bütün üyelerini ve taraftarlarını Peştun kökenlilerin oluşturduğu ve bugüne kadar hayatına devam eden bu parti, Peştunizm milliyetçilik ve ayrımcılıkla suçlanmaktadır.⁴²⁷

Bu parti kuruluşun ilk yıllarında Afgan nasyonalizmi tebliğ edip bağımsız bir Afganistan'ın taraftarı ve Ahmed Şah Abdali hâkimiyeti altında olan coğrafyayı yeniden ihya etmek arzusundadır.⁴²⁸

AHDP'nin hâkimiyeti ele geçirmekle bu partinin mensupları da rejimin takibindeydi. Bir kısım üyeleri silahlı ayaklanmaya da başvuran Afgan Millet Partisi, diğer örgütler gibi zaman içerisinde birkaç branşa parçalanmıştır.⁴²⁹

⁴²³ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.259.

⁴²⁴ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.12.

⁴²⁵ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.54.

⁴²⁶ Tavana, H, Nedib, F, *Şukest-i Strateji Maoizm Der Afganistan*, Devlet Matbaası, tsz, s.29.

⁴²⁷ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, s.62.

⁴²⁸ Vulvalici, Esadullah, *Rusha ez çi Micra-yi Tarihi Varid-i Afganistan Şudend*, El-Ezher yay, Peşaver, 1378, s.259.

2.8.5. Afganistan Müslüman Gençliği (AMG)

Daha önce bahsettiğimiz gibi, 1964 yılında yeni anayasa uygulamaya koyulunca, birtakım sağcı ve solcu akımlar faaliyet etmeye başladı. AHDP gibi Kâbil Üniversitesi ortamında oluşan ve daha sonra birkaç dala parçalanmakla Afganistan politikası üzerinde söz sahibi olan kuruluşlardan bir diğeri ise Afganistan Müslüman Gençliği (AMG) idi.

Bu akım aşikâr olarak 1969 yılında Kâbil Üniversitesi'nde ortaya çıkmış olup üyelerini İslamcı aydınlar teşkil etmekteydi. Hareketin şekillendirilmesinde gizli olarak Kâbil Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi hocaları, Prof. Gulam Muhammed Niyazi, Prof. Burhaneddin Rabbani, Prof. Abdül Rab Resul Sayyaf ve Muhammed Musa Tevana büyük rol oynamaktaydı, fakat açık olarak örgütün faaliyetlerini Abdül Rahim Niyazi, Gulam Rabbani Etiş, Gülbeddin Hikmetyar, Sayfüddin Nasretyar, Doktor Muhammed Ömer, Mühendis Habiburrahman, Mevlevi Habiburrahman... gibi öğrenciler yürütmekteydi.

Düşünce olarak Hasan el-Bennâ ve Seyid Kutub gibi Müslüman Kardeşler Örgütü önderleri görüşlerini takip eden bu akım, en kısa zamanda Afganistan İslâmıcı aydınlık hareketlerinden birisi oldu. “Afganistan – Müslim Kardeşler” adına da tanınan ve mezhep olarak üyelerinin çoğu Hanefi olan Afganistan Müslüman Gençliği, faaliyetlerini kısa bir zamanda ülkenin farklı köşelerine genişletti.⁴³⁰

Hareketin amacını, İslâmî bir devletin kurulması ve o dönemde hızlıca gelişen ve toplumu tehdit eden komünizm düşüncesi ve fesadının önlenmesi oluşturmaktaydı.⁴³¹

Bu örgüt iki yöntemle (açık ve gizli) faaliyetlerini sürdürmekte olup bir konsey tarafından yönetilmekteydi. Gulam Muhammed Niyazi 1972 yılına kadar bu akımın lideriydi. Bu tarih itibarıyla Burhaneddin Rabbani önder olarak seçildi. Örgütün platformu 1972 yılında hazırlandı. Bu platform çerçevesinde bir başkan (Prof. Burhaneddin Rabbani), bir başkan yardımcısı (Prof. Abdül Rab Resul Sayyaf),

⁴²⁹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.17.

⁴³⁰ Hakcu, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, s.62.

⁴³¹ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayet-i Rus Der Afganistan*, s.530.

bir sekreter (Mühendis Habiburrahman, 1975 yılında askeri sorumlusu da olan Gülbeddin Hikmetyar yerine geçti), bir kültürel işleri sorumlusu (Muhammed Musa Tevana) ve bir âlimler sorumlusu (Mevlevi Habiburrahman) bulunmaktaydı.

Bunlar toplantılarını genellikle kendi evlerinde düzenlemekteydi. 1972'ye kadar faaliyetlerinin çerçevesini daha fazla üyeleri iyice yetiştirmenin yanı sıra, cami inşa etme, üniversitede programlar ve toplantılar düzenlemekle komünist öğrencilerle bahis ve tartışma yapma içermekteydi. Fakat komünizm darbesi gerçekleştirilmesinin tehdidi yükselince orduya nüfuz etmeye⁴³² karar verdiler.⁴³³

Muhammed Davud Han Ruslar ve Afganistanlı komünistlerin desteğiyle iktidarı ele geçirince, polis ve istihbarat idareleri komünistlerin elinde olduğu için fırsatı kullanarak hazırladıkları uydurma raporlarıyla AMG üyeleri taraftarlarını komplo ve devlete karşı darbe yapmakla suçlamaktaydı. Muhammed Davud Han da hakikatin ne olduğunu düşünmeden hışımla onların kararları ve girişimlerini onaylamaktaydı. Böylece komünistler ellerinden geldiği kadar Afganistan Müslüman gençliğinin üyelerini yakalayıp ya cezaevine atmaktaydı ya da öldürtmekteydi. Tutuklananlar arasında Burhaneddin Rabbani'den önce harekete liderlik yapan Gulam Muhammed Niyazi de bulunmaktaydı.⁴³⁴

Niyazi 4 Mayıs 1974 tarihinde birtakım düşünceleriyle tutuklanınca, polisin eline geçmeyen bazı diğer arkadaşları o gece yurtdışına (Pakistan) gitmeyi başardı. Pakistan'ın Peşaver şehrine sığınan AMG üyeleri, Zülfikar Ali Butto'nun izniyle siyasî ofislerini açtılar. Böylece Pakistan'ın sağ partisi (Butto Halk Partisi) desteklemesini kazanabilen AMG, ordu,⁴³⁵ Mevlana Mevduci⁴³⁶ ve Suudi Arabistan'ın desteklerini de kazanmış oldular. Çalışmanın birinci bölümünde bahsettiğimiz üzere, Pakistan Hükümetinin AMG'yi desteklemesi daha fazla stratejik sebeplerden kaynaklanmaktaydı.⁴³⁷ 1975'te AMG'nin faal üyeleri, Prof. Dr.

⁴³² Orduya nüfuz etmeye daha fazla Rabbani ısrar etmiştir.

⁴³³ Roy, Olivier, Afganistan, *İslâm ve Teceddüd-i Siyasi*, çev: Enaytollah Homam, Aryana yay, Peşaver, 1370, s.111,112.

⁴³⁴ Hak Şunas, Ş.N, *Desayis ve Cinayet-i Rus Der Afganistan*, s.530.

⁴³⁵ Pakistan'da çoğunlukla siyasî iktidar ordunun elindedir.

⁴³⁶ 1941 yılında kurulan Pakistan Cemaat-i İslâm Partisi kurucusu ve lideri.

⁴³⁷ Roy, Olivier, Afganistan, *İslâm ve Teceddüd-i Siyasi*, s.116.

Burhaneddin Rabbani, Mühendis Gülbeddin Hikmetyar ve Mühendis Ahmed Şah Mesud girişimleriyle Pakistan desteğiyle Afganistan'ın Lağman ve Pencşir illerinde bir eylem gerçekleştirildi. Muhammed Davud Han'ın hükümetine karşı askeri bir girişime kalkmasına, hareketin bütün liderleri ve üyeleri razı değildi, ancak örgütün askeri sorumlusu olan Hikmetyar, diğerlerden daha fazla askeri eyleminin muvaffak olacağına inanmaktaydı.

Bu silahlı ayaklanma hükümetin politikasına etkileyen bir teşebbüstü, lakin başarılı bir girişim değildi. Pencşir ilindeki ayaklanmaya katılanlardan birçoğu (çoğu Kâbil Üniversitesi öğrencileri) öldürüldü. Ayrıca başkent ve diğer illerde birçok AMG üyelerinin hapishanelere atılmalarına sebep oldu. Bu başarısız girişim Afganistan Müslüman Gençliğine büyük bir darbe vurdu, bu darbe de bugüne kadar Afganistan'ın siyaset meydanında rekabetleri bitmeyen AMG'nin Burhaneddin Rabbani ve Gülbeddin Hikmetyar önderlikleriyle Cemiyet-i İslâmî (Afganistan İslâm Cemiyet Partisi) ve Hizb-i İslâmî (Afganistan İslâm Partisi) isimleriyle iki akıma bölünmesiydi. Pencşir ilinde silahlı ayaklanmayı üstlenen ve AMG'nin ikiye bölünmesiyle Rabbani'nin yanında yer alan, Ahmed Şah Mesud, Hikmetyar'ı sert eleştirileriyle örgütün parçalanmasına yönelik şöyle demiştir: "... Hikmetyar ayaklanma yapma konusunda her girişimde kendine has düşüncesi vardı. O, patlamalar ve terör gibi girişimleri tercih ediyordu, ben şiddet ve teröristlik girişimlerine karşıydım. Çünkü bana göre, bu yöntem İslâm esaslarına uymamaktadır. Lakin o ısrar edip "cihat budur" diyordu. Ben, "hata yapıyorsun, Pakistan seni bu yolda kullanıyor" diyordum... Hikmetyar kendi isteği stratejisi doğrultusunda amel ediyordu. Ben şahsen karşıydım, ancak askeri bir destur olduğu için yürütmesine mecbur kaldım. Sonuçta o Cemiyet-i İslâmî'den⁴³⁸ ayrılıp kendi partisini kurdu..."

Ancak Gülbeddin Hikmetyar, kendini eleştiren AMG'lileri korktukları ve Muhammed Davud Han'ın hükümetine ajanlık yaptıklarına itham etmekteydi.

AMG'nin ikiye bölünmesiyle bu iki İslâmcı örgüt, Muhammed Davud Han'ın son zamanları ve Nisan Darbesi ardından Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah

⁴³⁸ AMG, Pakistan'dayken ikiye bölünmeden Cemiyet-i İslâmî Afganistan Partisi olarak teşkilatlandırılmıştı.

Emin dönemlerinde de faaliyetlerini devam ettirdi. Nisan Darbesi ardından Nur Muhammed Taraki ve Hafızullah Emin dönemlerinde hükümet tarafından gerici veya “İhvan” adına tutuklamaların sayısı arttı. Böylece bir hayli sivil halk mülteci olarak Pakistan’a gitmeye mecbur kaldı. Bunlar (Pakistan’a gidenler) daha fazla okul, üniversite ve ilim adamları ve devlet memurları olduğu için partilerde celp edilmeleriyle onların (Mücahitler örgütleri) işine iyice yaradılar.

27 Aralık 1979 tarihinde Sovyet Kızıl Ordu Afganistan’ı işgal edince, Pakistan’a sığınan Afganistan mültecilerinin oranı yüksek bir ölçüde artma gösterip yüz binlerce sivil halkı Pakistan’a göçmen oldular. Böyle bir durumda Pakistan’ın Peşaver ve Kuvetta kentlerinde Afganistanlı mültecilerin arasında bir hayli parti ve kurum teşkil edildi. Ama kurulan bu partiler ve kuruluşlardan sadece yedi tanesi Pakistan hükümeti, ABD ve direnişçileri destekleyen diğer ülkeler tarafından resmi olarak tanındı. Afganistan halkı arasında “Mücahitler Tanzimleri” olarak bilinen bu yedi parti: Hizb-i Cemiyet-i İslâmî Afganistan (Afganistan İslâm Cemiyet Partisi), Hizb-i İslâmî Afganistan (Afganistan İslâm Partisi), Hizb-i İslâm Partisi- Şaha-yi Halis (İslâm Partisi- Halis Branşı), Hareket-i İnkılâb-i İslâmî Afganistan (Afganistan İslâm Devrim Hareketi), Mahaz-i Millî-İslâmî Afganistan (Afganistan Millî-İslâmî Cephesi), Cephe-yi Millî Necat-i İslâmî Afganistan (Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi) ve Hizb-i İttihad-i İslâmî Afganistan (Afganistan İslâm Birliği Partisi) idi.⁴³⁹

Aynı şekilde İran’da bulunan direnişçiler de farklı partiler kurdular. Bunlar işgal döneminde Sovyet birliklerine karşı mücadele verdiği ve bazılarının bugün de politika alanında büyük partiler olarak sayıldığı gerekçesiyle Bu kuruluşların nasıl ortaya çıktığı ve örgütlerin kurucuları ve liderleri kimler olduğunu anlamak üzere her partinin üzerinde detaylı bir şekilde durmak gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

⁴³⁹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.23-25.

2.9. Pakistan’da Kurulan Direnişçi Örgütler ve Partiler

2.9.1. Afganistan İslâm Cemiyet Partisi (Hizb-i Cemiyet-i İslâmî Afganistan) AİCP

Bahsettiğimiz üzere, Zahir Şah’ın son döneminde Kâbil Üniversitesi ortamında oluşan İlk İslâmcı örgütü (Afganistan Müslüman Gençliği) Pakistan’dayken iki kola bölündü. Hikmetyar kendi partisini oluşturunca, Afganistan Müslüman Gençliği yeni ismiyle Afganistan İslâm Cemiyet Partisi “Cemiyet-i İslâmî Afganistan” olarak eskisi gibi faaliyetlerine devam ettirdi. Örgütün önderi Prof. Burhaneddin Rabbani idi, ancak partinin ünlü ve yetki sahibi ve Sovyetlere karşı askeri mücadelede liderlik yapan Ahmed Şah Mesud’du.⁴⁴⁰

Muhammed Yusuf’un oğlu Burhaneddin Rabbani 1940 yılında Afganistan’ın Bedahşan ilinin merkezi olan Feyzabad’da doğdu. Ortaokula kadar kendi şehrinde okumaya devam eden Rabbani, 1956 yılında Kabil’e gidip liseyi dini okulda (İmam Ebû Hanife Medresesi) bitirdi. 1960’ta Kâbil Üniversitesi’nin İlahiyat Fakültesini kazandı ve 1963 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede iki yıl hocalık yaptıktan sonra 1965 yılında yüksek lisans yapmak amacıyla Mısır’a giden Rabbani, 1968 tarihinde El-Ezher Üniversitesi Felsefe ve İslâmî Akide bölümünü bitirip doktora başvuru yaptı.⁴⁴¹ 28 yaşındayken doktora tezini savunarak Afganistan’a döndü. Ülkesine döner dönmez Kâbil Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde öğretim üyesi oldu.⁴⁴²

Prof. Burhaneddin Rabbani 1970 yılında bilimsel araştırma yapmak üzere Ankara Üniversitesi’ne geldi. Türkiye’de üç ay kalan Rabbani Türkçe’yi de öğrenmiş oldu.

1970 yılında Kâbil Üniversitesi’nde ilahiyat dergisi yayınlanmaya başlayınca derginin müdürü olarak farklı makaleler ve çalışmalarını yayınladı.⁴⁴³

⁴⁴⁰ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.74.

⁴⁴¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.63.

⁴⁴² V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.132.

⁴⁴³ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.63,65.

Burhaneddin Rabbani 1958 yılında Afganistan Müslüman Gençliğinin üyeliğine girmişti. O üniversitede hoca olduğu sürece AMG'nin çerçevesinde öğrencilere liderlik yaparak siyasî faaliyetler yürütmekteydi. Hocalar ve öğrencileri örgütlemekle yeteneğini gösteren Rabbani 1973 yılında Afganistan Müslüman Gençliğinin (AMG) liderliğine seçildi. Muhammed Davud Han döneminde birçok yoldaşlarıyla Pakistan'a sığınmaya mecbur kalan Rabbani, 1976 yılında resmi olarak Afganistan İslâm Cemiyet Partisi'nin esasını kurdu ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği dönemde rejime karşı güçlü bir örgüt olarak Afganistan'ın farklı köşelerinde faaliyetlerini devam ettirdi. Burhaneddin Rabbani'nin⁴⁴⁴ Afganistan İslâm Cemiyet Partisi ve onun öncülü "İhvan" ideolojik ilhamını 1927 yılında Mısır'da teşkil edilen "Müslüman Kardeşler" örgütünden almıştır.⁴⁴⁵

2.9.2. Afganistan İslâm Partisi (Hizb-i İslâmî- Afganistan) AİP

Afganistan İslâm Partisi'nin kurucusu Gülbeddin Hikmetyar'dır. Abdülkadir'in oğlu Hikmetyar, 1948 yılında Afganistan'ın Kunduz ilinin İmam Sahip ilçesinde doğdu. Hikmetyar, ilkokulu ilçesinde okuyup ortaokuldan sonraki derslerine Kunduz şehrinde (Şir Han Lisesi) devam etti. Daha sonra Kâbil Üniversitesi'nde Mühendislik bölümünü kazandı.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu dönemde Kâbil Üniversitesi solcu ve sağcı akımların faaliyetlerinin ortamına çevrilmişti. Böyle bir ortamda Hikmetyar AMG'nin faal üyelerinden birisi olarak üniversite ortamında Halkçı, Parçemci ve Şule-yi Cavit gibi komünist partilerinin üyeleri ve taraftarlarıyla sürekli çatışma ve münakaşa içindeydi. 1972 yılında Şule-yi Cavit (Çin Maoist taraftarları) partisinin aktif üyelerinden Seydal denilen birisi öldürüldü. Gülbeddin Hikmetyar ve AMG'nin fikir adamı Doktor Muhammed Ömer, Seydal'ın öldürülmesinin suçlamasıyla

⁴⁴⁴ Doktor Necibullah rejiminin çöküşü ardından direnişçilerin iktidarı ele aldığı tarih itibarıyla, Burhaneddin Rabbani, ikinci cumhurbaşkanı olarak tayin edildi. Bu dönemde Gülbeddin Hikmetyar kurulan hükümetle anlaşamadığı için bazı partilerle birleşip Rabbani hükümetine karşı savaşa kalktılar. Hükümet başında olan Rabbani de savaşta bir taraf olduğu için halk tarafından eleştirilmektedir, bu mesele Rabbani'nin olumsuz noktalarından birisidir. Öte yandan, savaş döneminde Peşaver'de bulunan partilere her taraftan maddi destekler gelirken Mücahitler örgütlerin liderleri cihat adına gelen paraları kendi şahsi hesaplarında da biriktirmiştir. Rabbani de bunlardan birisi olduğu için halk tarafından tenkit edilmektedir.

⁴⁴⁵ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.132.

cezaevine atıldı. Bir buçuk yıl sonra hapisneden çıkan Hikmetyar, Afganistan Müslüman Gençliği hareketinin askeri ilişkilerini üstlendi. Bahsettiğimiz üzere, 1975 yılında Muhammed Davud Han'ın hükümetine karşı Hikmetyar'ın düzenlediği planıyla bazı illerde silahlı ayaklanma gerçekleştirildi. Bu silahlı girişim bir başka anlamıyla askeri darbe başarısız olduğundan birçok AMG üyeleri ve taraftarları ya tutuklandı ya da öldürüldü, Hikmetyar ise Pektia ili yolundan Pakistan'a gitti.⁴⁴⁶

Değindiği üzere, Hikmetyar Pakistan'a gittiğinde diğer liderlerle anlaşmayınca, Afganistan İslâm Cemiyet Partisi'nden ayrılmakla Afganistan İslâm Partisi adına yeni bir parti kurdu. Burhaneddin Rabbani ve Abdül Rab Resul Sayyaf, İslâm dünyası meselesinde daha geniş düşünüp derece derece değişime inanmaktaydı. Ama Hikmetyar iktidarı ele geçirmeye çaba göstermekteydi. O gerçek Müslümanları teyit edip diğerlerini reddetmekteydi, ancak kimin gerçek Müslüman olduğu ve kimin yoldan çıkmış olduğunu kendisi belirlemekteydi.⁴⁴⁷

Hikmetyar sadece işgalci askerler ve komünistleri değil, diğer İslâmcı direnişçi grupları da düşmanları saymaktaydı. Direnişçi liderlerden Abdül Hak'a göre, "Gülbeddin'in sorunu Sovyet askerinden çok mücahit öldürmesidir".⁴⁴⁸

Afganistan meselesine ilgilenen Amerika istihbaratının (CIA) Pakistan'daki memurları Gülbeddin Hikmetyar'ı güvenli ve etkili bir müttefik olarak kabul etmişti. Pakistan istihbaratı CIA'yı Hikmetyar'a yaklaşmasına teşvik etmekteydi, CIA da Hikmetyar'ın Sovyetlere karşı müessir bir şahıs olduğu neticesine ulaşmıştı.⁴⁴⁹

1988 yılında Afganistan direnişçi örgütlerinin kimi liderleri, Amerika Cumhurbaşkanı davetiyle bu ülkeye seyahat etmiştir, Hikmetyar bu görüşmeye gitmek istemedi ama cihat döneminde ABD'den gelen maddi destekler en fazla onun partisine verilmiştir.

Kâbil Üniversitesi Mühendislik bölümünü kazanan Hikmetyar, gerçekleştirdiği olaylardan dolayı lisansını bitirememiştir, ancak Arapça, İngilizce ve Urduca'yı öğrenip İslâmî bilimlerde bilgi sahibi olmuştur, rakipleri ise ona ayetler ve

⁴⁴⁶ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.56.

⁴⁴⁷ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, çev: Muhammed İshak, Mayvend yay, Kabil, 2008, s.112.

⁴⁴⁸ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.297.

⁴⁴⁹ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.113.

hadisleri kendi çıkarları doğrultusunda alet ettiğine suçlanarak “Afganistan’ın Muammer Kaddafi’si” olarak tanınmaktadır. Afganistan İslâm Partisi de ideolojik ilhamını “Müslüman Kardeşler” akımından almıştır.⁴⁵⁰

2.9.3. İslâm Partisi- Halis Branşı (Hizb- İslâmî- Şaha-yi Halis)

Bu Parti, Muhammed Yunus Halis’in önderlik ettiği bir örgüttü. Halis, 1919 yılında Afganistan’ın Nangerhar ilinde doğmuştur. Şair ve yazar olan Halis, Muhammed Davud Han hükümetinin yakalama sırasında Pakistan’a giderek⁴⁵¹ Nisan 1978 tarihinde Hikmetyar’ın Afganistan İslâm Partisine bağlanmıştır, ancak 1979 yılında Hikmetyar ile anlaşamadığı için partiden ayrılarak aynı isimle yeni bir parti kurmuştur.⁴⁵²

Muhammed Yunus Halis, İran’daki gibi ülke yönetiminde yalnız mollaların söz sahibi olduğu İslâmî bir hükümet özlemi içerisindeydi. Bu parti Peştun ağırlıklı halkın çok bulunduğu bölgelerde yetki sahibiydi. Politikacı olmaktan daha fazla askeri bir görünüm arz eden bu örgüt, teşkilatın idari kesimlerinde daha çok medreselerden yetişmiş âlimler bulunmaktaydı.⁴⁵³

Muhammed Yunus Halis,⁴⁵⁴ Afganistan’ın siyasî nizamı yapısında Şiiilerin bulunmasına karşı biriydi. O “Yediler Birliği”⁴⁵⁵ kuruluşun başkanı ve sözcüsü olduğu sırasında direnişçiler heyetinin başkanlığında Amerika’ya gidip Ronald Reagan ile görüşme gerçekleştirmişti.⁴⁵⁶

⁴⁵⁰ Mansur, Abdül Hafız, *Baha-yi Azadi*, ARİC, 1374, s.11.

⁴⁵¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.78.

⁴⁵² Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, C1, s.254.

⁴⁵³ Akkurt, Mehmet, *Afganistan’ın Yapılanmasında Siyasi ve Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.211.

⁴⁵⁴ 2001 yılı itibarıyla NATO üyeleri başta ABD olmak üzere Taliban’a karşı savaşanlarla yaptığı bir anlaşma çerçevesinde Afganistan’ı gelince, Mücahitler örgütleri liderlerinden iki tanesi Afganistan’ı işgal edilen bir ülke sayılıp yeni hükümete karşı savaşı meşru görmekteydi. Onlardan birisi Muhammed Yunus Halis diğeri ise Gülbeddin Hikmetyar’dı.

⁴⁵⁵ Peşaver’deki bulunan yedi parti bir müddet Yediler Birliği “İttihad-i Heftgane” adına bir ittifak kurdular, lakin bu birlik pek sürmeyip tekraren parçalanmıştır.

⁴⁵⁶ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.78.

2.9.4. Afganistan İslâm Devrim Hareketi (Hareket-i İnkılâb-i İslâmî Afganistan)

Afganistan İslâm Devrim Hareketi, Muhammed Nabi Muhammedi'nin liderliğiyle Peşaver'deki partilerden birisiydi. Muhammedi 1921 yılında Afganistan'ın Loger ilinde doğdu. Muhammedi, 1964'te Parlamento üyeliğini kazandı, Parlametodayken komünizm düşüncesine karşı biri olarak Babrak Karmel ile tartışma ve kavga yaptığı için Komünistler iktidarı ele geçince Pakistan'a sığındı.⁴⁵⁷

Bu döneme kadar Pakistan'daki direnişçi hareketleri daha fazla Afganistan geleneksel İslâm'ına siyasî ve ictimai olarak farklı olan Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü ve Pakistan'daki Cemaat-i İslâmî Partisi eğitimi ve düşüncelerini takip etmekteydi. Heft-i Sevr Darbesi ardından Pakistan'a göç eden birçok molla daha önceki kurulan partilerin fikirleriyle anlaşamayarak Afganistan geleneksel İslâm'ına uyan "Hudam-ül Kuran" adına yeni bir hareket kurdular. Daha sonra kimi tarafsız şahsiyetlerin teşebbüsüyle, AİP⁴⁵⁸ ve AİCP⁴⁵⁹ ve Hudam-ül Kuran akımları, Muhammed Nabi Muhammedi'nin riyasetiyle, Afganistan İslâm Devrim Hareketi "Hareket-i İnkılâb-i İslâmî Afganistan" adına yeni bir parti kurarak bir müddet birleştiler. Hareket kısa bir zaman Afganistan'da güçlü bir cephe olarak Sovyet askerleri ve rejime karşı direnmekteydi, ancak özgürleştirilen bölgelerin tutmalarında organize ve disiplin bakımından başarılı olmadığından dolayı AİP ve AİCP liderleri ve üyeleri bu Hareket'ten ayrılıp Muhammed Nabi Muhammedi de "Hudam-ül Kuran" taraftarlarıyla Afganistan İslâm Devrim Hareketi'ni bir parti olarak hayatına devam ettirdi.⁴⁶⁰

Bahsedildiği gibi mollalardan kurulan bu parti, Afganistan'ın geleneksel İslâm'ını temsil etmekteydi. Müslüman Kardeşler Örgütünün platformuna karşı olan Muhammedi, Erbab Hayr Muhammed denilen bir komutanına bir devasında şöyle

⁴⁵⁷ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.31.

⁴⁵⁸ Afganistan İslam Partisi.

⁴⁵⁹ Afganistan İslami Cemiyet Partisi.

⁴⁶⁰ Farheng, Mir Muhammed Sıddık, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, CII, s.79,80.

demıştır: “Şimdi komünistlerle savaşma sırasındır, ondan sonra sıra İhvanilere⁴⁶¹(Müslüman Kardeşler) gelecektir.”

2.9.5. Afganistan Millî-İslâmî Cephesi (Mahaz-i Millî İslâmî Afganistan)

Afganistan Millî-İslâmî Cephesi'nin kurucusu Seyid Ahmed Geylani'dir. Geylani 1931 yılında daha önce Irak'tan Afganistan'a gelip Nangerhar ilinde yerleşen tarikatçı bir Arap ailede doğdu. Ailesi Şeyh Abdülkadir Geylani Bağdadi soyundan gelmesini iddia eden Geylani, okul derslerini Ebû Hanife Medresesinde bitirmekle Kâbil Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesine girdi ve daha sonra Zahir Şah döneminde Senatörlük meclisinin üyesiydi.

Geylani'nin babası dünyanın Kadiri Tarikatının lideriydi. Babasının vefatından sonra yerine geçen oğlu Seyid Ahmed Geylani, Saltanat hanedanıyla akrabalık kurdu ve Marksist darbesi ardından diğer liderler gibi Pakistan'a gitmeye mecbur kaldı.

Zahir Şah'ın yeniden hâkimiyete geçmesine savunan Geylani, yurtdışına gitmesiyle taraftarlarını toplayarak Afganistan Millî-İslâmî Cephesi adına bir parti kurdu (1979).⁴⁶² Seyid Ahmed Geylani'nin taraftarlarını batıda eğitim gören, Zahir Şah döneminde devlet memurları olan ve darbeden sonra ülkeden çıkıp rejimine karşı mücadele edenler teşkil etmektedir.⁴⁶³

Kadiri mezhebînin lideri olan Seyid Ahmed Geylani, Afganistan dışında, Tacikistan, Kırgızistan ve Pakistan'da da yaygın olan Kadiri mezhebinin dini lideri konumundadır.⁴⁶⁴

2.9.6. Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi (Cephe-yi Millî Necat-i İslâmî Afganistan)

Bu partinin kurucusu Sibgetullah Müceddidi'dir. Müceddidi, 1925 yılında Kabil'de doğdu. Dedesi Hazret Fazul Müceddidi Afganistan tarihinde ruhanî şahsiyetlerinden birisidir.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ AİP ve AİCP'yi kastetmekteydi.

⁴⁶² Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.32,33.

⁴⁶³ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.137.

⁴⁶⁴ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.57.

Müceddidi okulu Habibiye lisesinde bitirerek yüksek eğitim almak hedefiyle Mısır'a gitti. Lisansı El-Ezher İlahiyat Fakültesinde bitiren Müceddidi ülkeye dönünce Kabil'de İstiklal ve Necat liselerinde öğretmen olarak görevlendirildi. 1959 yılında Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev Kabil'e geldiğinde Müceddidi'nin onu terör etmesi ithamıyla tutuklanarak beş yıl hapiste kaldı ve daha sonra Amerika ve Avrupa ülkelerine giderek 1974-1978 tarihleri arasında Danimarka'nın Copenhagen şehrindeki bulunan "İslâm Merkezi" başkanlığını üstlendi. Müceddidi'nin dediğine göre, 1958 yılında Komünist rejime karşı ilk fetva veren ve halkı rejime karşı ayağa kaldıran kendisidir.⁴⁶⁶

1979'da Hafızullah Emin'in izniyle Sibgetullah Müceddidi'nin akrabalarından 21 kişi idam edildi. Böyle bir acıyla karşılaşan Müceddidi, Pakistan'a gidip Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi'nin liderliğini ele aldı.⁴⁶⁷

Nakşibendi Tasavvuf Tarikatının liderliğini de üstlenen Müceddidi, kız kardeşi Suudi şehzadelerinden birisiyle evlendiğinden dolayı, Suudi Arabistan başta olmak üzere Mısır, Pakistan, İran ve Hindistan'ın siyasetçi aileleriyle sıkı irtibatla bulunmaktadır.⁴⁶⁸ Müceddidi sadece Afganistan da değil, bilhassa Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan'da da birçok taraftarları olan önemli bir Nakşibendi şeyhidir.⁴⁶⁹

2.9.7. Afganistan İslâm Birliği Partisi (Hizb-i İttihad-i İslâmî Afganistan)

Bu kuruluşun lideri Abdül Rab Resul Sayyaf'tır. Sayyaf 1944 yılında Kabil'in Pağman ilçesinde doğdu. 1963 yılında okulu Ebû Hanife medresesinde bitirmesi ardından Kâbil Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazandı. 1967 yılında üniversiteyi bitiren Sayyaf, iki yıl askerlik görevinde bulundu. Daha sonra, yüksek eğitimini devam ettirmek maksadıyla 1970'te Mısır'a (El- Ezher) giderek 1982'de Suudi krallığına geçecek olan Kral Fahd ile beraber eğitim gördü.

⁴⁶⁵ Müceddidi, Şah Aka Sıddık, *Sevani Muhtasar-i Profesör Hazret Sibgetullah Müceddidi*, Aryana Pres yay, tsz, s.5.

⁴⁶⁶ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.80.

⁴⁶⁷ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.139.

⁴⁶⁸ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.251.

⁴⁶⁹ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.57.

Abdül Rab Resul Sayyaf 1974 tarihinde sert konuşmaları, şiddete başvuru ve hükümete karşı ayaklanmaya tahrik etmesi suçlamalarıyla altı yıl zindana mahkûm oldu. Hapsinin süresi dolmadan Heft-i Sevr Darbesi meydana geldi. Bir yıl sonra (1979) cezaevindeki bulunan AMG'nin bazı liderleri ve üyeleri idam edildi, lakin Sayyaf, Hafızullah Emin ile akraba olduğu için kurtulup 1980 başlangıcında zindandan çıkmasıyla Pakistan'a sığındı.⁴⁷⁰

Sayyaf bu döneme kadar tarafsız biri olduğu sebebiyle daha önceki kurulan altı parti (Afganistan İslâm Cemiyet Partisi, Afganistan İslâm Partisi, Afganistan İslâm Partisi- Halis Branşı, Afganistan İslâm Devrim Hareketi, Afganistan Millî-İslâmî Cephesi ve Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi) liderleri Sayyaf'ın başkanlığıyla "Afganistan Kurtuluşunun İslâmî Birliği" (İttihad-ı İslâmî Bara-yi Azadi Afganistan) adına yeni bir birlik teşkil ettiler.⁴⁷¹

Konuşma konusunda özel bir yeteneğe sahip olan Sayyaf, birliğin başındayken Suudi Arabistan ve bazı diğer körfez ülkelerine seyahat ederek Allah'ın verdiği fesahati ve güzel konuşmalarıyla Arap zenginlerin gönüllerinde yer almakla birliğe sayısız malî destekleri toplayabildi.⁴⁷²

Direnişçi örgütlerin birleşmesiyle kurulan bu birlik ancak iki yıl sürebildi. Böylece teşkil edildiğinden iki yıl sonra önce Afganistan İslâm Devrim Hareketi, Afganistan Millî-İslâmî Cephesi ve Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi ayrılarak kendi aralarında yeni bir birlik (Üçler Birliği) oluşturdular. Ondan sonra AİP ve AİCP'nin liderleri Sayyaf'ı birlik imkânlarını kendi çıkarları için kullanması suçlamasıyla yolunu ayırdılar. Daha sonra İslâm Partisi-Halis Branşı kurulan birlikten ayrılmasıyla, Abdül Rab Resul Sayyaf yalnız kalıp "Afganistan İslâm Birlik Partisi" olarak yolu ve faaliyetlerine devam ettirdi. Abdül Rab Resul Sayyaf, "Müslümen Kardeşler Örgütü" düşüncesini beğenmesinin yanı sıra Selefilik'ten de etkilenen birisidir.

⁴⁷⁰ ⁴⁷⁰ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.255.

⁴⁷¹ İlmi, Seyid Muhammed Yusuf, *Afganistan*, s.42.

⁴⁷² Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.82.

2.10. İran'daki Direnişçi Kuruluşlar ve Örgütler

27 Nisan 1978 tarihinde komünistlerin meydana getirdiği darbenin ardından Afganistan Şii Müslümanları da diğer halkı gibi rejim tarafından takip veya eziyet edilmiştir. Onlar da dini âlimler ve aydınların liderliğiyle silahlı mücadeleye kalkmışlardır. Bu direnişçi örgütleri de başta İran İslâmî Cumhuriyeti olmak üzere dış devletler desteklemeye başlamıştır.

Rejim baskılarının artırılması ve Sovyet Kızıl Ordusunun Afganistan'ı işgal etmesiyle İran'a giden mültecilerin sayısı artınca, Afganistan Şii partilerinin ofisleri de bu ülkede açılmıştır. Uluslararası toplantılarında Afganistan direnişçilerin tarafını tutan ve yüzlerce mülteciyi kabul eden İran İslâm Cumhuriyeti, Afganistan halkını maddi ve manevi olarak desteklemiştir, ancak cihat dönemi ve Afganistan krizinin devamında düzgün bir siyaseti tutmamıştır. Afganistan Şii direnişçilere malî ve askeri desteklemelerini azaltan İran, bu direnişçi örgütleri bir liderliğe birleştirememiştir ve herkes kendi söylemi doğrultusunda farklı parti ve örgütü oluşturmuştur.⁴⁷³

İran'daki kurulduğu direnişçi partiler de Pakistan'daki direnişçi örgütleri gibi, Sovyetlerin işgaline karşı etkileyici bir güç olarak Kızıl Ordu'nun aleyhine dayanmakla onların ülkeden çıkarmasında önemli rol oynamıştır. Bu gerekçesiyle bu örgütlerin üzerinde de durmak gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

2.10.1. Nasır Örgütü (Sazman-ı Nasır)

Nasır Örgütü 1980 yılında Abdül Ali Mezari tarafından kurulmuştur. Mezari, Mezar-ı Şerif'in Nanvayi adlı bir köyünde fakir bir ailede doğmuştur. Okulu Belh'te bitiren Mezari, yükseköğrenim görmek amacıyla İran'ın Kum ve Necef şehirlerine gitmiştir. Mezari, Afganistan Sovyetler Birliği tarafından saldırıya uğradığında Afganistan'a dönerek bölgesindeki direnişçilerin liderliğini ele almıştır.⁴⁷⁴

Nasır örgütünün diğer bir lideri Şeyh Şafak'tı. Bu iki lider İran'ın ikinci mezhebî adamı olan Ayetullah Muntazeri tarafından desteklenmekteydi.⁴⁷⁵ Düşünce

⁴⁷³ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.26,41.

⁴⁷⁴ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvulat-i Maasir*, s.75.

⁴⁷⁵ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.261.

olarak İmam Humeyni yolunu takip eden ve “Mustazafın” adına bir dergi çıkartan bu örgüt,⁴⁷⁶ malî açısından İran tarafından desteklenmesinin yanı sıra, Çin Cumhuriyeti ve ABD tarafından da desteklenmekte olup partinin ofisi İran’ın Kum kentinde bulunmaktaydı.⁴⁷⁷

2.10.2. İslâmî Hareket (Hareket-i İslâmî)

İslâmî Hareket, Şeyh Asıf Muhsini tarafından kurulduğu bir partidir. Bu örgüt ideolojik olarak İran’daki Şeriatmedari ve Irak’taki Ayetullah Hoyi görüşünü takip etmekte olup İmam Humeyni taraftarlarıyla arası kırgındı. Bunun için 1984 yılında Humeyni taraftarlarının süzenine karşılaşıncı, partisi Pakistan’ın Kuvetta şehrine nakledildi.

İslâmî Hareketi, Şiilerin Sovyetler askerleri ve rejime karşı savaşı en etkileyici örgütlerinden birisiydi.⁴⁷⁸

2.10.3. Hizbullah Örgütü

Bu örgüt 1982 yılında savaşı toplaması ve Kızıl Ordu aleyhine cenk etmeye göndermesi amacıyla, İran mezhebî liderlerinin nezareti altında teşkil edilen bir partidir. Bu örgütün önderi, Afganistan Şii ruhanîlerinin lideri iddiasında bulunan Kari Ahmed’dir. Bu örgütün ofisi İran’ın Meşhed şehrinde yer almaktaydı.

2.10.4. Afganistan İslâmî Cihat Ordusu

Bu örgüt İran Devrim Muhafızları Ordusu nezareti altında faaliyet göstermekteydi. Örgüt’ün üyeleri arasında Maoist düşünceli olanlar da bulunduğu için Çin Cumhuriyeti tarafından da desteklenmekteydi. Bu grubun lideri Muhammed Ekberi’dir, başkanlığı ise İran’ın Kum şehrinde bulunmaktaydı.

⁴⁷⁶ Gürcistani, Muhammed İsa, *Mübarezat-ı Hazaraha Der Bist Sal-i Ehir-i Afganistan*, Kılât Pres yay, Kuvetta, 1364, s.17.

⁴⁷⁷ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.261

⁴⁷⁸ Roy, Olivier, *Afganistan, İslâm ve Nevgerayi Siyasi*, çev: Ebul Hasan Serokad Mukaddam, Stan-i Kudüs yay, 1369, s.232.

2.10.5. Afganistan İslâm Devrim Birleşik Cephesi (Cephe-yi Mutehid-i İnkılâb-ı İslâmî Afganistan)

Afganistan İslâm Devrim Birleşik Cephesi, dört örgütün (Afganistan Genç Ruhanîyet, Tevhit Okulu; İslâm, İslâmî Ümmet Fedaileri ve Mustazafin Hareketi) oluşturduğu bir ittifaktı. Cephenin amacı, Ayetullah Humeyni'nin İslâm dünyasının İslâmî hareketinin lideri olarak tanınması ve Afganistan'da İran gibi bir hükümet kurulmasıydı.

2.10.6. İslâmî Birlik Konseyi (Şura-yı İttifak-ı İslâmî)

Bu grubun lideri Ali Behiştî'ydi. Bu konseyin Behiştî dışında Seyid Hasan adına askeri bir lideri de vardı ve Afganistan'ın Gazne ve Bamyan illerinde Sovyetlerin Kızıl Ordu ve rejime karşı savaşmaktaydı.

2.10.7. Afganistan İslâm Devrim Hareketi (Hareket-i İnkılâb-ı İslâmî Afganistan)

Bu hareket Pakistan'daki Afganistan İslâm Devrim Hareketi'nden parçalanmış bir örgüttü. Partinin lideri Mevlevî Nasrullah idi. Bu parti İran ruhanîlerin güvendiği bir örgüttü. Bu parti Afganistan'ın Peştun – Sünnî halkından oluştuğu sebebiyle İran ruhanîleri bunları Pakistan'daki direnişçi örgütleri arasında nüfuz ettirmek için kullanma amacındaydı.

2.10.8. İslâm Fedaileri Örgütü (Sazman-ı Fedaiyan-ı İslâm)

Bu örgütün lideri Musbahzade idi. Bunlar Ali Mezari liderliğindeki Nasır örgütüyle yakın bir ilişkide bulunmaktaydı.⁴⁷⁹

1979 yılında İran'daki bazı partileri de Pakistan'daki örgütleri gibi bir araya gelip “Afganistan Özgürlükçü İslâmî İnkılâp Cephesi” adına bir koalisyon teşkil ettiler. Lakin bu birlik de fazla sürmeyerek bölündü ve her örgüt İran'ın farklı halkalarının nüfuzu altına girdiler.⁴⁸⁰

Bahsettiğimiz Sünnî ve Şii partiler ve örgütler dışında Pakistan, İran ve Afganistan içinde de Sovyet birlikleri aleyhine savaşan birtakım diğer örgütler,

⁴⁷⁹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.261-263.

⁴⁸⁰ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.41,42.

birlikler ve gruplar bulunmaktaydı. Onlardan Mevlevi Rafiullah'ın liderliğindeki "İslâmî İnkılâp Hareketi", Mevlevi Muhammed Mir liderliğindeki "Millî Necat Cephesi", Muhammed Emin Vekad önderliğindeki "İslâm Birliği Daveti", Mevlevi Gulamullah liderliğindeki "Müslimler Tanzimi", Azadbek liderliğindeki "Kuzey Afganistan İslâmî İttihadı", Miyagul Tegabi önderliğindeki "İslâmî Kıyam" ve birtakım diğer kuruluşlar bulunmaktaydı, lakin faaliyetleri ve nüfuzu yukarıdaki bahsedildiği partiler seviyesinde değildi.⁴⁸¹

Pakistan'daki bulunan örgütler altı tanesi Peştunların çoğunlukta bulunduğu ve onlar tarafından yönetilen partilerdi (Afganistan İslâm Birliği Partisi lideri Abdül Rab Resul Sayyaf ve Afganistan Millî-İslâmî Cephesi önderi Seyid Ahmed Geylani köken olarak Arap'tır. Fakat Peştunlarla akrabalık kurmakla Peştunleşmişlerdir). İran'daki Partiler ise, İslâmî Hareket lideri Asıf Muhsini Peştun- Şii ve Afganistan İslâm Devrim Hareketi Peştun-Sünni dışında diğerleri hepsi Hazara kavmine mensuptu. Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kırgızlar...) ise çoğunluğunu Taciklerin teşkil ettiği ve Tacik asıllı Burhaneddin Rabbani tarafından yönetilen İslâm Cemiyet Partisi (AİCP) bünyesinde faaliyet etmekteydiler.⁴⁸²

Bunun dışında Özbek, Türkmen, Kırgız ve Kıpçak gibi Türk kökenli unsurlar 1981 yılında Azad Bek Kerimi'nin liderliğinde Kuzey Afganistan İslâmî İttihadı adına bir birlik kurdu, lakin bazı diğer örgütler ve cenahlar özellikle Hikmetyar'ın karşı çıkması sebebiyle bir parti veya güçlü bir örgüt olarak faaliyetlerine devam ettiremedi.⁴⁸³

Afganistan'da geleneksel ve İslâmî örgütlerle birlikte direniş cephesinde yer alan başka gruplar da vardı. Radikal devrimci ideolojilere sahip direnişçi kuruluşlardan en bilineni Kâbil ve diğer bazı kentlerde örgütlenmiş olan SAMA (Afganistan Halkının Kurtuluşu Örgütü) idi. Diğer direnişçi gruplara nazaran etkinliği az olan SAMA, 1978 yılında Şule-i Cavid'in eski üyeleri tarafından teşkil edilmişti. Bu grubun en tanınmış kurucularından olan Abdülmecid Kelekani Kâbil'de 1980 yılında rejim tarafından yakalanıp öldürüldü. SAMA hasattan Şubat 1980

⁴⁸¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.94.

⁴⁸² Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.265.

⁴⁸³ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.57.

ayında rejim ve Sovyetler Birliği işğali aleyhine öğrenci olayları ve protesto gösterilerini örgütlemesi ile gündeme gelen bir örgüttür.

Afganistan Sovyet birlikleri tarafından işğal edildiği dönemde onlara karşı mücadelede sadece bu ülkenin Müslüman halkı değil, Afganistan'da yaşayan Sih ve Hindu azınlıklar da katılmışlardır.⁴⁸⁴

Yukarıda üzerinde bahsedilen partiler özellikle Pakistan'daki bulunan örgütler (ve hassaten AİCP ve AİP) Sovyetler'in Afganistan'ı işğal ettiği dönemde uluslararası toplantılarda Afganistan'ın Kızıl Ordu aleyhine direnen halkının siyasî temsilcileri olmasının yanı sıra, Afganistan'daki Sovyetlere karşı cihat meşru olduğunu tevcih etmekteydi. Bunun dışında uluslararası kaynaklar ve devletlerden direnişçiler için malî ve silah destekleri sağlamaktaydı. Her partinin küçük bir hükümet gibi, dışişleri idaresi, savunma idaresi, malîye idaresi, sağlık idaresi, eğitim ve öğretim idaresi, istihbarat, silah deposu ve hapisanesi vardı, yasaları ve kurallarını da kendi nüfuzu altında olan halk üzerinde uygulamaktaydı.⁴⁸⁵

Bunlar arasında savunma veya askeri idareleri en önemli komitelerinden sayılmaktaydı, direnişçilerin eğitim ve öğretimi, silah dağıtması ve savaşçıları Afganistan'a gönderme işleri burada yapılmaktaydı. Eğitim ve öğretim idareleri ise, tebligat, dergi çıkarmaları, broşür, duyuru, belgesel film hazırlaması ve bazen de okul ve medrese kurma işlerini yürütmekteydi.⁴⁸⁶

Peşaver'deki partilerin liderleri hepsi Sünni ve ruhanîydi. Bu liderler (emîrler) arasında sadece Gülbeydin Hikmetyar Pakistan'a sığınmadan mühendislik öğrencisiydi. Fakat Peşaver'e gidince halkın desteğini kazanmak maksadıyla ruhanî kıyafetini giydi. Partiler kendi mücadelelerini herkes cihat olarak bilsin diye örgütünün sonunda "İslâm" kelimesini eklediler⁴⁸⁷ ve İslâmî ülkeler de direnişçi

⁴⁸⁴ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşğali*, s.259,267.

⁴⁸⁵ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sedde-yi Bist Der Afganistan*, s.180.

⁴⁸⁶ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.26.

⁴⁸⁷ Kebir Siraj, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sedde-yi Bist Der Afganistan*, s.181.

akımlarının liderlerini büyük kahraman ve Afganistan halkının gerçek temsilcileri olarak tanıyıp tanıtmaktaydı.⁴⁸⁸

Şüphesiz bahsettiğimiz partiler, örgütler ve gruplar, Sovyetlerin karşısında dayanmakla Kızıl Ordunun Afganistan'dan çıkmalarında büyük bir rolü sahiptiler. Lakin bu partiler ve örgütlerin faaliyetlerini incelediğimiz zaman, bunların vurduğu bütün kurşunlar Sovyetler ve rejim aleyhine kullanılmadığını anlamaktayız. Diğer taraftan ise bir parti diğer parti aleyhine, bir ırk grubu diğer ırk grubuna karşı ve bir mezhebîn takipçileri diğer mezhep takipçilerin aleyhine yaptığı tebligat ve propaganda, Sovyetler ve rejime karşı yaptığı tebligat ve propagandalardan az değildi.⁴⁸⁹

Değindiği üzere, ilk zamanlarda birlikte faaliyet gösteren direnişçiler zaman içerisinde mühtelif örgütlere dağıldılar, birleşmek için birtakım adımlar atılmışsa da olumlu ve devamlı bir sonuç vermemiştir. Analistler çoğunlukla direnişçilerin farklı gruplar ve örgütlere parçalanma sorununu yabancı güçlerin girişimleriyle olduğunu inanmaktadırlar.

Pakistan eski İçişleri Bakanı, Nasir Ahmed Babür bu konuyla alakalı şöyle demiştir: “İlk zamanlarda mücahit grupları liderlerine destekler kesildi, daha sonra kendi aralarında bölündüler. Zor günleri geçirdiler... birisi Kuveyt'e gitti, diğeri ise Suudi ve bazı diğer adreslerle iletişime geçtiler. Bu şekilde parçalanıp yedi grup kurdular...”

Bunun yanı sıra, rejimin istihbaratı KHAD'ın nüfuzu ve Pakistan'ın birleşme karşıtı çabalarının yanında İslâm Partisi lideri Gülbeddin Hikmetyar'ın uzlaşmaz tutumu da birleşmenin hususunda engel olarak kalmıştır.

Bunlarla birlikte, Batı başta ABD olmak üzere, Afganistan'a alaka gösterip bu ülkenin direnişini desteklediler. Batılılar, savaşı Afganistanlılar yapıp onların kanı dökülür, lakin faydası bize kalır diye inanmaktaydılar. Dolayısıyla Mücahitlerin ihtilafı onların işine yararlancaktır, farklı partiler ve örgütlerin kuruluşu da onların

⁴⁸⁸ Abdülbaki, Musbahullah, *Afganistan Pes ez Yazde-i September*, çev: Abdül Sabur Fahri, Islah-i Efkâr yay, Kabil, 2007, s.114.

⁴⁸⁹ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*.

düzenlediği planlarıyla Pakistan hükümeti tarafından birer birer uygulanmaya koyulmaktaydı.⁴⁹⁰

2.11. Direniş Cephesinin En Ünlü Komutanları ve Faaliyet Gösterdikleri Bölgeler

- Ahmed Şah Mesud: AİCP Komutanı ve Nezar Konseyi lideri.
- Abdussabur Ferid: Afganistan'ın Pervan ilindeki AİP komutanı.
- İsmail Han: Afganistan'ın batı ve güneybatı bölgelerindeki AİCP komutanı.
- Muhammed Asif Muhsini: İslâmî Hareket lideri ve komutanı.
- Abdül Hak: Nangerhar ilindeki İslâm Partisi-Halis Branşı komutanı.
- Celaluddin Hakkani: Afganistan'ın Host ilindeki Zedran Kabilesi Komutanı.
- Muhammed Beşir Şehadetyar: Afganistan'ın kuzey bölgesindeki AİP komutanı.
- Bismillah Han: Kabil'deki Nezar Konseyi (AİCP) komutanı.
- Seyid Muhsin Hasan: (Seyid Cagren adıyla da tanınmaktadır) İttifak Konseyi komutanı.
- Abdulbesir Halid: Bedaşan ilindeki AİCP komutanı.
- Seyid Ali Behiştî: İttifak Konseyi lideri ve komutanı.
- Beşir Bağlanî ve Seyid Mansur Hüseyinyar: Bağlan ilindeki AİP komutanları.
- Gulam Muhammed Aryanpor: Afganistan'ın kuzey bölgesindeki AİCP komutanı.
- Hacı Abdülkadir: Nangerhar ilindeki İslâm Partisi-Halis Branşı komutanı. Daha sonra Doğu İlleri Cihat Konseyi başkanı.
- Sûfi Payende, Doktor İsmail ve Nek Muhammed: AİP komutanları.
- Molla Nesim ve Molla Maleng: Kandahar ilindeki İslâm Devrimi Hareketi komutanları.

⁴⁹⁰ Ergendavi, Abdül Ali, *Hatıra ve Tehlilha*, s.193,194.

- Besir Salengi: Nezar Konseyi ve AİCP Komutanı.

-Seyid Hüseyin Enveri: İslâmî Hareketi komutanı.

Bu komutanlar kendi kuvvetleriyle Sovyet birlikleri ve rejime karşı savaş içindeydi. Bunlar komutan olarak direnişçiler arasında muazzam bir şekilde etkileyiciydi. Halk arasında da sevgileri, parti liderlerinden daha fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Partiler ve örgütlerin faaliyet ettiği bölgeleri ve illeri ise;

AİCP, daha fazla Kabil, Herat, Belh, Kunduz, Bağlan, Badğis, Faryab, Cuzcan, Samengan, Pervan, Kapisa (Pencşir), Tahar ve Bedahşan illerinde faaliyet göstermekteydi.

AİP, Afganistan'ın Kabil, Kunduz, Bağlan, Kuner, Bedahşan, Pervan, Lağman ve Nuristan illerinde daha fazla etkiyi sahipti.

İslâm Partisi-Halis Branşı ise Pektika, Pektika, Kuner ve Nangerhar illerinde faaliyetlerine devam etmekteydi.

Afganistan İslâm Devrimi Hareketi, Kabil, Loger, Gazne, Kandahar, Pektika ve Zabul illerinde etki sahibiydi.

Afganistan Millî-İslâmî Cephesi, Kandahar, Zabul, Pektika ve Pektika illerinde daha fazla nüfuzluydu.

Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi ise faaliyet sahası, Kabil, Loger, Nangerhar ve Pektika illeriydi.

Afganistan İslâm Birliği Partisi'nin faaliyet gösterdiği illeri ise tam belli değildi, bazı küçük grupları Afganistan'ın merkezi illeri ve güneydoğusunda etkiliydi.

Aynı şekilde Kızıl Ordu ve rejime karşı savaşırken Şii Partilerin etkilediği ayrı illeri ve bölgeleri vardı. Nasır Partisinin faaliyet ettiği bölgeler; Bamyan, Gazne, Vardek, Irızgan, Samengan, Belh, Pervan ve Gür gibi Merkezi ve kuzey bölgelerdi. Hizbullah örgütün nüfuz ettiği sahalara; Herat, Farah, Nimroz ve Kandahar gibi batı ve güney illeriydi. İslâmî Cihat Ordusu grubunun faaliyet illeri; Gür ve Bamyan'dı.

İslâm Devrimi Hareketi'nin en fazla faaliyet gösterdiği iller ise; Belh, Vardek ve İrızgan illeri ve İttifak Konseyi'nin nüfuz sahibi olduğu illeri de; Gazne ve Bamyân'dı.⁴⁹¹

2.12. Direnişçilerin Özellikleri ve Savaş Meydanındaki Uygulamaları

Bahsettiğimiz gibi Muhammed Davud Han iktidara gelince hükümetinin girişimleri yüzünden, özellikle Afganistan Müslüman Gençliği üyelerine karşı tutumları AMG üyeleri ve taraftarlarının tepkisiyle sonuçlanmıştı. Bunlar dışında hükümetteki birçok AHDP ve Parçem partisi üyelerinin yer alması, devlete yönelik Afganistan halkının umutsuzluğuna sebep oldu. Daha sonra komünistler 27 Nisan 1978 darbesi ardından hükümeti ele geçirdi, halk rejime karşı ayaklanarak hükümetten memnun olmadıklarını, dini ve millî değerler açısından rejim aleyhine karşı çıkması vacip olduğu kanaatine vararak ülkenin muhtelif bölgelerinde ayaklanmalar ve kıyımlar başlatmış oldu.

Afganistan halkı ilk zamanlarda komünist rejimine karşı çıktıklarında gelişmiş ve modern silahlarla mücehhez değildi. Daha çok köylerde başlayan eylemcilerin ellerinde av tüfekleri, kılıç ve balta gibi yerel imkânlarıyla direnmeye çıkıp rejime yönelik nefretlerini gösterdiler. Böylece bu direniş ve eylemler rejim ve Rusların beklemediği bir biçimde İslâmî bir cihat anlayışı çerçevesinde şekillendi.⁴⁹²

27 Aralık 1979 günü Sovyetler Birliği Kızıl Ordunun Afganistan'ı resmen işgal edip Babrak Karmel'i rejim başına geçirdi, daha önce başlayan ve Hafızullah Emin'in rejimini çöküşe yaklaştıran halkın eylemleri, Afganistan ve dünya âlimlerin fetvalarıyla cihat anlamını alarak kutsal bir savaşa dönüşmüş oldu. Böylelikle rejime karşı savaşmak mezhebî ve millî bir kavrama değişmekle hükümette bulunan ordunun büyük bir kısmı silahlı kuvveti saflarından kaçırarak kendi askeri tecrübeleriyle direnişçilerin saflarında yer almaya tercih ettiler. Böylece daha önce

⁴⁹¹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, 243,264,265.

⁴⁹² Kanuni, M, *Destavurdha-yi Şura-yi Nezar*, Komisyon-i Farheng-i Şura-yi Nezar-i Cemiyet İslâmî Afganistan yay, tsz, s.1,2.

Emin rejimine karşı ayağa kalkan İslâmcı gruplar Karmel'in iktidara geçtiği sırada meydana gelen bu boşluk esnasında merkezden uzak olan ve gücünü kaybeden bazı bölgelerin hâkimiyetini ele geçirdiler. Ancak kendi bölgelerinde idareyi ele alan bu direnişçi gruplar rejime bağlı olan bir sürü devlet memurlarını katlettiler. Diğer bir yandan mezhebîler ve mollalar, ülkenin böyle bir vaziyette olmasının sebebini “aydınlar ve şehirlerde eğitim görenlere” bağlayınca kendilerini risk altında hisseden bu aydınlar ve bilim adamları rejimin elinde olan kentlere taşınmaya mecbur kaldılar.⁴⁹³

Sovyet Kızıl Ordu ve rejime karşı ayağa kalkmak mezhebî ve mukaddes bir savaş kavramını içerince, 14 yaşından 70 yaşına kadar halk silah tutup Mücahitler safına katıldılar. Komünistler ve işgalciler aleyhine silah tutma motivesi Afganistan gibi farklı etnikler ve mezheplerden teşkil edilen bir ülkede halkın birleşmesi için en büyük etkendi.

Yukarıda değinildiği gibi, ülke içinde Kızıl Ordu ve rejime karşı savaşma hususunda İslâmcı örgütlerin komutanları en büyük rolü oynamaktaydı. Bu komutanların ayrı üssü ve kuvvetleri vardı, üsler genellikle köyler ve vadilerde yer almıştı ve ülkede bulunan 325 ilçenin tümünde en az bir tane yerel üs bulunmakta her üste de en az 4.000 kişi yer almaktaydı.⁴⁹⁴

Önemli bir sorun da direnişçilerin eğitim yetersizliğiydi. Direnişçilerin herhangi bir temel eğitimden geçmeden gerilla⁴⁹⁵ savaşında yer almaları direniş cephesinin başarısını olumsuz etkilemiştir. Eğitim yetersizliği mücadelenin birçok alanında görülmüştür. Elde ettikleri yeni ve modern silahları kullanma hususunda savaşın ilk yıllarında muvaffak olamadıkları gibi dikkatsiz davranışlar sebebiyle meydana gelen kazalarda birçok direnişçi hayatını kaybetmiştir. Savaş silah, araç ve mühimmat bakımından üstün Sovyet işgal gücüne karşı Afganistanlı direnişçiler çoğunlukla uyguladıkları pusu harekâtında zamanla tecrübe ve yetenek kazanmış olsalar da, işgalin ilk zamanında emîr komuta bağlantısı içinde büyük çaplı harekât

⁴⁹³ Vulvalici, Esadullah, *Aya Kuway Nizami İttihad-i Şurevi ez Afganistan Hariç Şudend?*, s.97.

⁴⁹⁴ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.42,53.

⁴⁹⁵ Afganistan dağlık bir ülke olması ve direnişçiler nizami olarak güçlü olmaması sebebiyle Mücahitler Sovyet birliklerine karşı çoğu zaman gerilla taktiklerini kullanmaktaydı.

icra etmede başarı gösterememişlerdir. Direnişçilerin en zayıf taraflarından biri de muharebe irtibatlarının yetersiz olması, çatışma sırasında grup lideri ve komutanlarının ölmesi ile emîr komutasının tamamıyla bozulmasıydı.⁴⁹⁶

Direnişçiler bir yöntem ve teknikle Kızıl Ordunun eksiklerini öğrenerek toplanılan bilgiler sayesinde onlara karşı harekete geçmekteydiler. Küçük keşif grupları mayın döşemenin yanında geçen küçük konvoylar ve Sovyet komutanların araçlarına saldırı düzenlemekteydi. Büyük operasyonlar çoğu zaman ince bir keşifin arkasından yapılmaktaydı. Bu operasyonları 30 veya 35 kişilik gruplar gerçekleştirmekteydi. Havaalanları ve garnizonlar genellikle gece saldırıya uğramaktaydı. Direnişçiler kaçarken küçük gruplara dağılmaktaydı. Açık bir şekilde görünmeyen bu direnişçilerin cepheleri, düzenledikleri saldırılardan sonra herhangi bir iz bırakmadan kaybolması Sovyet askerlerine ruhi olarak çok etkilemekteydi.⁴⁹⁷ Bu bağlamda Afganistan'ın dağlık ve virajlı geçitleri gibi doğal özellikleri Mücahitlerin mücadelelerine oldukça yardımcı olmuştur.⁴⁹⁸

Daha sonra bahsedileceği üzere, direnişçi örgütlerine başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere, dünyanın birçok ülkeleri maddi ve manevi destek vermekteydi. Ancak direnişçiler bulunduğu bölgeler ve mıntikalarda halk tarafından da desteklenmekteydi. Toprak sahipleri ve tüccarlar direnişçilere bağışlarda bulunmaktaydı. Devlet memurlarının aylıklarından da direnişçiler için vergi kesiliyordu. Direnişçiler, yapılan bazı hatalara rağmen halkın desteğini alarak doğru adımlar atmışlar ve böylece düşman tarafından yayılan propagandaları boşa çıkarmışlardır. Sovyet birliklerine karşı gerilla taktikleri ile mücadele eden ve bunun gibi girişimlerde elzem olan halk desteğinin önemini zamanla iyi kavrayan direnişçiler, halkla irtibatlarını sürekli iyi seviyede tutmaya çalışmışlardır. Yeri ve vakti geldiğinde silahları ve faaliyetlerine ilişkin bilgi almada halktan daha fazla yardım almaya çalışmışlardır.

Diğer taraftan, direnişçiler devlet memurları ve işbirlikçilere suikastlar da yapmışlardır. Sovyet askerlerinin ana yollar dışında etki alanlarını genişletmeye

⁴⁹⁶ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.297.

⁴⁹⁷ Alan, Piur ve Kli, *Diter, Kepkan-i Afgan*, 1383, 447.

⁴⁹⁸ Azzam, Abdüllah, *Nişane-ha-yi Rahman Der Cihad-ı Afgan*, çev: Abdülbaki Haba, ACKU, 1995, s.67.

çalışmaması yakın bölgelerde direnişçi grupların rahat faaliyet etmesine imkân sağlamıştır.

Kırsal kesimde pusular, düşmana kayıp verdirmenin yanı sıra birçok malzemenin ele geçirilmesine imkân sağladığından, direnişçilerin en çok başvurduğu taktiklerden biri olmuştur. Afganistan cenkleri geleneğinde de mühim yeri olan pusular, Sovyet ve Komünist rejim birlikleri aleyhinde etkili bir savaş biçimi haline dönüşmüştür. Direniş pusuları işgalin ilk zamanlarında Sovyet birlikleri ve rejim ordusuna önemli zayıat vermiştir. Direnişçi gruplar Sovyet birliklerine yönelik pusu faaliyetlerinde çok etkili hale gelmişlerdir. Bilhassa konvoylardaki tanklar ve zırhlı araçları saf dışı etmede başarı sağlamışlardır. Muvaffak pusularda Kızıl ordu ve rejiminin büyük miktarlarda araç ve malzemeleri tahrip edilmiştir.

Bu dönemde Afganistan'da direniş faaliyetleri geniş bir alana yayılmıştır. Fakat Kâbil civarı ve Pencşir Vadisi'ni içeren “Merkezi Afganistan” Sovyetlerin işgaline karşı Afganistan'da başlayan mücadelenin önemli merkezlerine çevrilmiştir. Afganistan'da işgal aleyhine savaşan direnişçilerin kesin olarak sayılarını vermek mümkün olmasa da, 28 ilde yaklaşık 300 cepheye yayılan mücadelede, 80.000 ila 150.000 direnişçinin mücadeleye katılmış olduğu tahmin edilebilir. Kesin bir sayıya ulaşmak imkânsızdır, çünkü direnişçilerin bir kısmı aynı zamanda günlük hayatta başka işlerle de uğraşmaktaydı. Üstelik savaşın yoğunluğunun azaldığı zamanlarda birçoğu İran ve Pakistan'daki mülteci kamplarına geçmiş, sonra geri dönmüşlerdir.

Mevcut direniş yapısı dâhilinde Afgan kadınlarından da faal bir şekilde mücadeleye iştirak edenler olmuştur. Bu çerçevede Kâbil, kadınların faydalı vazifeler yaptıkları bir kent haline gelmiştir. Kâbil'deki yer altı örgütlenmesinde kadınlar; düşmanla işbirliği yapanların tespit edilmesi, şüphelilerin takip edilmesi ve irtibat kurdukları kişilerin ortaya çıkarılması, kaçırma ve suikast girişimleri, Afganistan yönetim birimlerinde direnişçilere bilgi sağlama gibi faaliyetlerde görev almışlardır.

Kunduz şehrinde öğretmenlik yaparken işgale karşı Çukur Kışlak adlı köyde erkek direnişçilerle beraber silah ve patlayıcı eğitimi vermek üzere bir okul teşkil eden ve daha sonra Kâbil'de mühim vazifeler yerine getiren Tecvar Sultan (Tecvar Kaker) bu kadınlardan sadece biridir. Bu bağlamda Afganistan'da, özellikle Kâbil'de

birçok kadın, direnişçilere yardım ettiği iddiası ile tutuklanmış ya da öldürülmüştür.⁴⁹⁹

Bahsettiğimiz üzere, Mücahitlerin asıl üsleri Pakistan'ın Peşaver şehrindeydi ve Afganistan direnişçi örgütlerini destekleyen devletler malî ve askeri yardımlarını önce Pakistan istihbarat teşkilatına (ISI) teslim etmekteydi. ISI ise kendi planına göre direnişçi gruplarına dağıtmaktaydı. ISI'da Afganistan Bürosunu yöneten Muhammed Yusuf, ilgili Afganistan direnişçiler üzerinde yazdığı “Facia-yı kern-i ma; Talak-ı Hirs” kitabında direnişçilere dağıttığı imkânlarıyla karşılaştığı şöyle bir durumu anlatmıştır:

“Ben ISI'nın riyasetindeyken (Afganistan Bürosu) Mücahitler soğuk havalarda üşümesinler diye onların giyinmesine çok dikkat edilmekteydi. Dört ay boyunca -Aralık'tan Mart'a kadar- cephelerde soğuktan koruyacak giyeceklerinin olmaksızın yerler ve mağaralarda yaşamaktaydılar. Kış mevsiminde kimi zaman cenk azalmaktaydı, lakin operasyon yapmak gerekiyordu. Enteresan nokta, askerlerin bot sıkıntısıydı. Bu Afganlar (direnişçiler) genel olarak kara (kışa) elverişli olmayan terlikler giymekteydi. Giymelerinin sebebi ise, botların uzun bağcıklarından dolayı giyip çıkarmada fazla zaman kaybettirmesiydi, ama terliklerin abdest almak için günde beş defa çıkarılması mücahitlere zor bir işlem değildi, bu sebeple biz de onlara basit bağcıklı botları ürettik.

Direnişçiler, gerillacıların bütün özelliklerini sahiptir ve kendi amaçlarına ulaşmak üzere cismen ve ruhen kararlıdırlar...Onların bu hassasiyetlerinin yanında aşırıya başvuru gibi huyları ve kendi aralarında daimi adavete de iştiyaklı gibi eksikleri de vardı. Böyle düşünmeyelim ki güya mücahitler gerillacı savaşçılar olarak eksikler ve zaafardan hariçti. Anlaşıldığı üzere, onların bazı çatışmaları, hakaretleri, başka bir parti komutanına yardım etmeme gibi konulardaki sertlikleri ve geri adım atmamaları taktik alanlarda birçok zarar ve boşluğa sebep olmuştur...”⁵⁰⁰

Bilindiği üzere bu mücadelede dini bir motive ile Sovyet Kızıl Ordusuna karşı savaşan direnişçiler, ülkenin özgürlüğünü asıl hedef olarak önlerine koyup bu amaca

⁴⁹⁹ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.260,261,285,287.

⁵⁰⁰ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.46,47.

ulaşmak için birçok zorluklar ve acılarla karşılaşmışlardır. Kremlin liderleri, direnişçiler, “Basmacılar’dan⁵⁰¹ fazla bir şey değildir” söylemleriyle kendilerini teselli etmeye çalışmıştır. Sovyetler Basmacıları bastırabilmişti ve bu hususta Afganistan’da da başaracaklarını düşünmekteydi.⁵⁰²

2.13. Sovyet Kızıl Ordu’sunun Uygulamaları ve Tatbikatları

Rus generaller ve Afganistan direnişçi liderlerinin raporlarına göre, Kızıl Ordu savaşın ilk aylarında askeri üsler ve karargâhlarda kalmayı tercih etmişlerdir, ancak direnişçi kuvvetlerinin saldırma sahaları genişleyince Sovyet askerleri çatışmalar ve operasyonlara katılmaya başlamıştır. Kızıl Ordunun ilk askeri operasyonu Mart 1980 tarihinde Kuner Vadisi’nde (Kuner ilinde) gerçekleştirilmiştir.⁵⁰³

1980 yılının ortasında Sovyetler, karşılarında zayıf bir düşmanın olmadığını anlamıştır. Böylece daha iyi eğitim görmüş olan özel taburlar direnişçiler ve partizanlara karşı kullanılmaya başlanmıştır. Sovyet kuvvetleri tarafından 1980 yılında büyük kentlerin etrafına ve mesken yerlerine 100 tane saldırı operasyonu düzenlenmiştir.⁵⁰⁴

Sovyet Kızıl Ordusunun direnişçilere karşı savaşında sürekli yenilgiye uğramaları, Sovyetlerin Afganistan’a daha fazla asker ve yeni silahlar aktarmalarına ve direnişçiler karşısında yeni taktikler kullanmalarına sebep olmuştur. Bu çerçevede Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Yardımcısı Sokolov, 1981 yılında Afganistan’a gelip direnişçilere yönelik yeni bir strateji geliştirmiştir. Bu strateji gerekçesiyle 1981, 1982 ve 1986’da Afganistan’daki Kızıl Ordunun sayısına on, on bin asker

⁵⁰¹ Bolşeviklerin Ekim 1917’de gerçekleştirdiği komünizm devriminden sonra Türkistan’daki onlara karşı ayaklananlara Basmacılar demektedir.

⁵⁰² Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.107.

⁵⁰³ Kordovuz, Diyago ve Hrison, Slig As, *Pışt-i Perde-yi Afganistan*, s.67.

⁵⁰⁴ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.441.

artırılmıştır.⁵⁰⁵ Üstelik direnişçilere karşı etkili olan MI-21 savaş helikopterleri 60'tan 300'e çıkartılmıştır.⁵⁰⁶

Sovyet Kızıl Ordusu işgalin ilk zamanlarında bazı illerde önleyici operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlarla direnişçilerin Pakistan'dan Afganistan'a geçiş yaparken kullandığı yolların kapatılması ve geçişlerin önlenmesi hedeflenmektedir. Kuner Vadisi'nde yer alan Asmer sınır kışlası bu operasyonların esas merkezini oluşturmuştur.

Birlik yapılarındaki düzenlemeleriyle birlikte Sovyet Kızıl Ordusu 1981 yılı itibarıyla direnişçilerle mücadele yönteminde değişikliğe gitmiş ve stratejik sahaların temizlenmesini merkeze almıştır. Mücadelede daha esnek hale getirilen taktikler gerilla savaşının doğasına uydurulmaya çalışılmıştır. Bu aşamada hem ateş desteği hem de birlik taşımacılığında hava araçlarından yoğun bir şekilde yararlanılmıştır. Kızıl Ordusu, 1983'te bir taraftan gerilla mücadelesine karşı savaşını sürdürürken öte taraftan da Belh, Herat ve Kandahar gibi kentleri tahrip etmeye devam etmiştir. Buna rağmen şehirlerin bir kısmında direnişçilerin kontrolü ellerinde bulundurdukları görülmektedir. Kızıl Ordusu 1983 yılının sonlarında, çoğu karayolları üzerindeki birlikler olmak üzere, Afganistan'ın tüm illerinde varlık göstermeye başlamıştır.

Sovyet Kızıl Ordusu Afganistan'a 1980-1985 yılları arasında 91.000 adet mayın döşemiştir. Bunlardan başka Afganistan topraklarına helikopterler aracılığıyla çok sayıda mayın bırakılmıştır. Havadan "Vilyui" mayın serpmeye sistemi ile 1983-1984 döneminde 1,7 milyondan fazla mayın Afganistan topraklarına bırakıldığı anlaşılmıştır. Bunun dışında 200.000 mayın da rejim ordusu tarafından kullanılmıştır.

Sovyetlerin Afganistan'da zehirli gaz kullandıklarına dair belirtilere de rastlanmıştır. Y. Bodansky'ye göre, kimyasal silahlara nazaran öldürücü olmayan zehirli gazlar 1979 Nisan ayında Herat isyanının bastırılması sırasında Sovyet helikopterlerinden fırlatılan roketler aracılığıyla kullanılmıştır. İşgalden sonra da öldürücü veya öldürücü olmayan kimyasal maddelerin hem direnişçiler hem de sivil halka karşı kullanıldığına dair çok sayıda rapor bulunmaktadır. Sovyetler için

⁵⁰⁵ Mansur, Abdül Hafız, *Pirozi Muşt Ber Şemşir*, s.22.

⁵⁰⁶ Roy, Olivier, *Dersha-yi ez Ceng-i Afgan - Şurevi*, çev: Sultan Ahmed Bahman, Haver yay, Peşaver, 1373, s.31.

Afganistan coğrafyası kimyasal silahların sahra şartlarında insan topluluklarına karşı denenebileceği bir yer olmuştur. McMichael'e göre Sovyetlerin Afganistan'da kullandığı kimyasal silahların başında tabun ve VX türü sinir gazları, kan zehirleyici maddeler, Napalm, pikrik asit gibi maddeler gelmektedir.

Hükümet kaynaklı Amerika haberleri, kimyasal ve biyolojik silahlarla öldürülen Afganistan halkının sayısını 30000'nin üzerinde olduğunu göstermektedir.

Sovyet kara birlikleri mayınlardan korunmak için de bazı tedbirler alınmıştır. Direnişçiler tarafından döşenen çok sayıda metal ve plastik muhafazalı mayına karşı, üzerinde mayın uzmanlarının bulunduğu kulesiz tanklar ya da zırhlı personel taşıyıcıları konvoylar önünde hareket etmişlerdir. Bu arada Sovyet ordusu tarafından 1980 ve 1985 yılları arasında 23.000 mayın etkisiz hale getirilmiş, 56.000 adet anti personel ve anti tank mayını ele geçirilmiştir. Ele geçirilen patlayıcı sayısı ise 68 tondur.⁵⁰⁷

Farklı bölgeler özellikle kritik yerlerde bulunan direnişçi gruplar Sovyetlere karşı mücadeleye devam etmekteydi. Ahmed Şah Mesud'un yenilmesi ve Pencşir Vadisi'nin⁵⁰⁸ ele geçirilmesi Sovyetlerin büyük hedeflerinden sayılmaktaydı. Bu tarihlerde Pencşir'in nüfusu 80.000 civarındaydı, hâlbuki Afganistan'ın o günkü nüfusu yaklaşık 15 milyondur, lakin bu vadi kritik bir bölge ve önemli bir koridor olması için Kızıl Ordusuna büyük önem taşımaktaydı. Pencşir Vadisi'nin batı istikametindeki yüksek dağlar içinde Saleng Geçidi⁵⁰⁹ bulunmaktaydı. Bu yol Kabil'i, Tirmiz'e bağlayıp Sovyetler Birliği kuvvetlerinin lojistik arterini teşkil ettiği için açık olması gerekmektedir.⁵¹⁰

Afganistan'daki Sovyet kuvvetlerinin genel komutanı, Boris V. Gromov Afganistan savaşıyla ilgili yazdığı "Ertüş-i Surh Der Afganistan"⁵¹¹ eserinde Pencşir Vadisi ve Ahmed şah Mesud'a yönelik gerçekleştirdikleri operasyonlara ilişkin şöyle

⁵⁰⁷ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.234,235,241,242,246.

⁵⁰⁸ Pencşir ili coğrafya konumu açısından uzun bir vadi şeklindedir. Bu gerekçesiyle Pencşir ili yerine daha fazla Pencşir Vadi'si olarak bilinmektedir.

⁵⁰⁹ Afganistan'ın kuzeyini başkente bağlayan geçit.

⁵¹⁰ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.107.

⁵¹¹ Bu eser Rusça'dır Aziz Aryanfer tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir.

der: “Bizim en zor ve en karmaşık operasyonlarımız, Ahmed Şah Mesud’a karşı yapılan savaş operasyonuydu. Mesud’a karşı operasyon düzenlediğimizde, Kızıl Ordunun komutanları için keşif bilgilerinin toplanması ve analizlerinin yapılmasının yanı sıra, bu bilgilerin ortaya çıkmaması gerekmekteydi. Biz bütün savaş operasyonlarını her ay sürekli devlet askerleriyle beraber yapmaktaydık. Ahmed Şah Mesud’un Afganistan ordu liderleri arasında geniş bir şebeke tarzında haber veren casusları bulunmaktaydı ve bunlar onu daima olaylardan haberdar etmekteydi. Bu mesele bizim hazırlıklarımızı ciddi şekilde etkilemekteydi.”⁵¹²

Sovyet Kızıl Ordu ve rejim askerleri Pencşir Vadisi’nde bulunan direnişçilerin üslerini ortadan kaldırmak ve bu kilit noktayı ele geçirmek amacıyla yedi tane operasyon gerçekleştirdi. 1980 ve 1981 yıllarında bu vadede dört tane operasyon yaptıran Sovyet ve rejim birlikleri, beşinci operasyonunu 1982’de gerçekleştirdi, daha geniş ve daha büyük olan bu saldırı 16 Mayıs’tan, 13 Haziran’a kadar devam etti, amacı ise, Ahmed Şah Mesud’un liderliğindeki AİCP kuvvetlerinin yok edilmesiydi. Bu operasyonda 13.000 asker, 320 zırhlı araç, 155 havan topu, 104 tane helikopter 26 tane savaş uçağı, 36 tane tabur (20 tanesi rejim taburu 16 tanesi ise Sovyetler taburu) kullanıldı. Karşı taraftaki direnişçilerin savunma kuvveti ise 3.000 kişi olarak tahmin edilmekteydi. Operasyon başlamadan bir hafta önce Sovyetler toprağından havalandırılan uçaklar vadiyi bombardımana başladı. Ondan sonra askeri birlikler vadinin giriş kısmına yerleştirildi. Askeri birlikler yerleştirilirken, Mesud, Sovyet kuvvetlerine saldırarak birçok askerini öldürttü. Öte yandan ise üç hafta süren bu mücadelede binaların yüzde sekseni yıkıldı. Direnişçilerden 200, sivil halktan da 1200’e yakın kişi öldürüldü. Sovyetler de hedefine ulaşmadan 13 Haziran 1982 tarihinde vadiden geri çekilmeye mecbur kaldı.

Pencşir Vadisi’nde düzenlendiğı altıncı saldırı ise, 27 Ağustos – 16 Eylül (1982) tarihleri arasında gerçekleştirildi. Bu operasyonda ise 10.000 rejim askeri, 6.000 Kızıl Ordu kuvveti 700 tane muhtelif savaş araçları ve onlarca helikopter kullanıldı. Bu savaş da iki tarafa büyük hazine vermesiyle sona erdi.⁵¹³

⁵¹² V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.109.

⁵¹³ Müceddidi, Abdülhak ve Müceddidi Fazlullah, *Hakikat-ul Tevarih*, s.329,330.

Sovyetler lideri, Leonid Brejnev'in ölmesiyle 12 Kasım 1982 günü Yury Andropov iktidara geldi. Brejnev'in yerine geçmeden KGB başkanlığını üstlenen ve Afganistan direnişçilerin mücadelesine ilişkin daha fazla bilgi sahibi olan Yury Andropov, savaşın hızlanmasını uygun görmedi. Dolayısıyla anlaşma yolunu seçerek, daha önce Sovyet askerlerini altı kere yenilgiye uğratan Ahmed Şah Mesud ile müzakere yapmak için Pencşir'e bir heyet yolladı. Üç buçuk yıl savaş ardından Ahmed Şah Mesud ile gerçekleştirilen bu görüşme, Sovyetlerin direnişçilerle yaptığı ilk müzakereydi. Bu görüşmenin sonucunda iki taraf arasında Pencşir ve yakın bölgelerinde bir yıl süreyle ateşkes ilan edildi. Analizlere göre bu müzakere, direniş örgütünün Ruslar tarafından resmen tanınması anlamına geldiğini gösterir. Sovyetler bu ateşkes vasıtasıyla Pencşir cephesindeki direnişçiler arasında anlaşmazlık çıkaracağını düşünmüşler, lakin bu zaman içerisinde Pencşir cephesi ve yakınlarındaki diğer direnişçi cephelerin birleşmesiyle Ahmed Şah Mesud liderliğinde "Nezar Konseyi" adına büyük bir cephe kuruldu.⁵¹⁴

Daha sonra Sovyetler anlaşmayı bozarak Pencşir vadisi'ne yedinci saldırıyı planladı. Kendi işlerinde gerçek anlamda başarılı olan Mesud'un istihbaratçıları, 1984 yılının baharında Sovyetlerin 20.000 kuvvet ile Pencşir'e saldıracağını haber verdi. Böyle bir mevkide Nisan ayının son günlerinde Ahmed Şah Mesud, Pencşir halkına bu vadiyi boşaltma emri verdi. O Kızıl Ordu'nun saldırısından üç gün önce kendi kuvvetlerini vadi girişinin dışına gizlice yerleştirdi. Sovyetlerin kara kuvveti vadiye girince orayı boş bulmuştur. Böyle bir durumda mağaralarda saklanan direnişçiler, Sovyet askerlerini pusuya düşürmüştür.⁵¹⁵ Sovyet ve rejim birlikleri bu operasyonda acımasız tatkileri kullanmıştır.

Bu savaş Sovyetlerin Afganistan topraklarında gerçekleştirdiği en büyük ve en tehlikeli operasyondur. Ruslar bu operasyonda direnişçilere karşı 36 tane "TU-16" savaş uçağı kullanmıştır.⁵¹⁶

⁵¹⁴ Mansur, Abdül Hafız, *Pirozi Muşt Ber Şemşir*, s.26.

⁵¹⁵ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.115.

⁵¹⁶ Mansur, Abdül Hafız, *Zahm-i Honin*, ACKU, 1371, s.41.

2.14. Ahmed Şah Mesud ve Sovyet Birliklerine Karşı Rolü

Afganistan'ın kuzey bölgesi güney bölgesinden birçok dağlar ile ayrılmaktadır. Kuzey tarafında yaşayan halkının çoğunu Tacikler, Özbekler, Türkmenler ve Hazaralar teşkil etmektedir. Orta Asya halkıyla kültürel ve dil olarak ortaklıkları bulunmaktadır.

Sovyetler Afganistan'ı işgal ettikten bir müddet sonra bütün ülkede hâkimiyet sağlanmasının imkânsız olduğunu değerlendirince, Afganistan'ın güney bölgesinden vazgeçerek Sovyetler Birliğinin güney sınırlarını muhafaza etmek maksadıyla, Afganistan'ın kuzey bölgesini kontrol altına almasına düşündüler. Ancak Afganistan'ın kuzey bölgesinde en etkili partizan ve direniş lideri olan Ahmed Şah Mesud faaliyet gösterdiği için bunu büyük bir engel olarak görmekteydiler.⁵¹⁷

Ahmed Şah Mesud 1952 yılında Pencşir'de doğdu. İlkokulu Pencşir'de okuyarak Ortaokul ve Liseyi Kâbil İstiklal Lisesinde bitirip Fransızca'yı da bu okulda öğrendi.⁵¹⁸ Okulu yüksek bir puanla bitirdiği ve yetenekli biri olduğu için Fransız'a bir burs verildi, lakin ailesinin beklentisine karşı bu bursu kabul etmedi, zira o babası gibi askeri bir adam olma hayalindeydi. Babası onu askeri bir okulda başvuru yaptırmaya çalıştı, ama başaramadı. Böylece Kâbil Üniversitesi Politeknik Fakültesi Mühendislik Bölümüne girdi. O iyi bir mühendis olması arzusundaydı, lakin kismet öyleydi ki bina inşa etme yerine birçok binanın yıkılmasına sebep oldu.⁵¹⁹

Mesud üniversitedeyken AMG kurucularından olan Mühendis Habiburrahman ile tanışarak Afganistan Müslüman Gençliği hareketi safında yer aldı.

1975-1979 yılları arası Pakistan'da kalan ve orada farklı şahsiyetlerle tanışmakla askeri ve siyasî tecrübesini katkı sağlayan Mesud, 1979'da Muhammed Davud Hükümetine karşı silahlı ayaklanmaya katıldı. Böylece başarısız eylemden

⁵¹⁷ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.115, s.99.

⁵¹⁸ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.71.

⁵¹⁹ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.99, s.101.

sonra AMG'nin Muhammed Davud Han hükümetine karşı nasıl mücadele etmesi gerektiği konusunda ihtilaf çıkınca, Burhaneddin Rabbani ile aynı safta yer aldı.⁵²⁰

Çocukluğunda aynı yaştaki arkadaşlarıyla oyun oynarken lider rolünü üstlenerek savaşı pratik yapan⁵²¹ ve Muhammed Davud Han hükümetine karşı gerçekleştiği silahlı ayaklanmanın ardından partizan grupların teşkil etmesiyle Pencşir'in bütün yerlerinde faaliyetlerini genişleten Mesud, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesinde onlara karşı yaptığı mücadele sayesinde direnişçilerin büyük bir lideri olup Şir-i Pencşir (Pencşir'in Aslanı) olarak meşhur oldu.⁵²² O otuz yaşına kadar altı sefer Kızıl Ordusuna karşı direnmesinin⁵²³ ardından, sivil halkın öldürülmesi kayıplara son vermek ve kendini toplamak üzere Sovyetlerin ateşkes önerisini kabul etmeye mecbur kaldı.⁵²⁴

Mesud'un gerçekleştirdiği bir yıllık ateşkes rakipleri özellikle Gülbeddin Hikmetyar tarafından cihadın değerlerini satılması söylendi, ama bu ateşkes analistler tarafından Sovyetlerin Afganistan halkına karşı zaaf alameti ve direnişçileri resmen tanınması olarak değerlendirilmektedir.

Sovyetler ve Mesud'un diğer rakipleri birkaç sefer onu ortadan kaldırmak istedi. O düşmanlarını affederdi. Örneğin, 1980 yılında bir genç onu silah ile vurdu, lakin Mesud onu affetti. Ahmed Şah Mesud Ayrıca savaş esirlerine yumuşak davranmaktaydı. Birkaç kez ölümden kurtulan Mesud, 1982 yılında Sovyetler komandoları tarafından kuşatılınca kendi muhafızına (Şah Niyaz) Sovyetler tarafından esir olduğu takdirde onu (Mesud'u) silah ile vurması emrini verdi.⁵²⁵

⁵²⁰ Lalistani, *Cengi-i Kudrey*, s.71.

⁵²¹ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.115, s.99.

⁵²² Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.71.

⁵²³ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.101, s.107.

⁵²⁴ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.71.

⁵²⁵ Mansur, Abdül Hafız, *Baha-yi Azadi*, s.14.

Ahmed Şah Mesud'un diğer liderlerle farklılığı, onun kendi direnişçi askerlerine şahsen eğitim vermesi, savaş meydanlarına katılması ve 1979 yılında tarihi itibarıyla⁵²⁶ ülkeden hiç çıkmamasıydı.⁵²⁷

Sovyetler yanında Amerika ve Pakistan'ı da Afganistan'ın geldiği durum için suçlayan,⁵²⁸ Pakistan'da bulunan İslâmcı parti ve örgüt liderinin birçoğunun görevini para toplama ve silah teslim alınma bilip, hedeflerini gerçekleştirmek için onları ideal olarak değerlendirmeyen Mesud, 6 Aralık 1983 tarihinde Afganistan'ın Tahar ilinde İslâm Cemiyet Partisi komutanları ve diğer direnişçileri toplayarak siyasî ve askeri bir örgütün temellerini attı. Bu örgüt daha sonra "Şura-yi Nezar" (Nezar Konseyi) olarak adlandırıldı.⁵²⁹

Ahmed Şah Mesud'un dış ülkelerden Afganistan direnişine destek gelmesi konusunda yürüttüğü politikaları, onun dış ülkelerden pek fazla malî ve silah desteği kazanamamasına sebep oldu. Üstelik yardım eden ülkeler, özellikle Pakistan, Mesud gibi bir Tacik lideri desteklese de kendi çıkarları hedeflerine ulaşmak için iyi bir gelecek düşünmemektedirler.

Ahmed Şah Mesud'un Peşaver'deki direnişçi örgütlerinin gücüne fazla önem vermemesi ve direnişçilerin eğitimine fazla dikkat etmemesi büyük ziyanlara sebep oldu. Gülbeddin Hikmetyar, Ahmed Şah Mesud ve Nezar Konseyinin muvaffakiyetlerini batı medyalarının tebligatlarından kaynaklandığını iddia etmekteydi. Ancak cihat döneminde Afganistan'a gelen yabancı gazeteciler ve röportajcılardan biri, onu "Ernesto Che Guevara"⁵³⁰, birisi "Cosip Broz Tito"⁵³¹ ve Afganistan cihadına katılan, Arap mücahitlerin liderli ve bilim adamı Abdullah Azam, Mesud'u "Napoleon Bonaparte'den daha büyük" bir lider olarak nitelemiştir.

⁵²⁶ 2001 yılında Avrupa parlamentosunun davetiyle Avrupa'ya gidip yaptığı konuşmasında Avrupa liderlerini terörizm tehlikesine karşı uyardı.

⁵²⁷ *Azzam ve Mesud*, Komite-yi Siyasi Cemiyet-i İslâmi. tsz, s.11.

⁵²⁸ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.184.

⁵²⁹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviiz ve Mukavemet*, s.34,35.

⁵³⁰ Küba gerillalarının devrimci lideri ve Marksist bir politikacı.

⁵³¹ Marksist-Leninist görüşlere sahip Yugoslav devlet ve siyaset adamı.

Amerikalı analist Mark Kiplan, Sovyetler Birliğinin çöküşünde Ahmed Şah Mesud'un rolünü, Donald Reagan ve VlihValisa⁵³² ile beraber olmak olarak tanımlamıştır. Sovyetler de, Afganistan savaşında en çok Ahmed Şah Mesud ile savaşmakta kayıp verdiklerini defalarca dile getirmişleridir.⁵³³

Afganistan'ı işgal eden Sovyet Kızıl Ordu'su üyelerinden General Lyakhovskiy, "Tofan Der Afganistan" adlı yazdığı kitabında Ahmed Şah Mesud ile alakalı bildiklerini şöyle yazmaktadır: "Burada söylemeliyim ki, Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'da bulunduğu müddetçe Ahmed Şah Mesud ile savaşmak ile meşguldük. Mesud, Cumhuriyetin (rejim) bütün hâkimiyeti alanında silahlı muhaliflerin en seçkin ve en güçlü liderlerindendi. Batı medyasında ona, "Pencşir'in efsanevi aslanı" denmekteydi. Mesud ile ilgili farklı iltifatlar yayınlanmıştır, ismi benzersiz komutan, halk ve İslâm dininin romantik savaşçısı olarak tanınmıştır."⁵³⁴

2.15. Savaşın Devamı ve Stinger Füzelerin Rolü

Afganistan, Sovyetlerin işgali altındayken ülkenin farklı bölgeler ve köşelerinde halkın Kızıl Ordu ve rejime karşı savaşı ve mücadeleleri devam etmekteydi.

Bu dönemde savaşın sıcak noktalarından başka birisi Afganistan'ın güneyinde yer alan Pektia ilinin Cacey ilçesiydi. Bu bölge Pakistan sınırında yer alması ve direnişçilerin lojistik yolu olması sebebiyle savaşın iki tarafı için özel önem taşımaktaydı.⁵³⁵

8-20 Ağustos 1982 tarihleri arasında Afganistan'ın güneyinde bulunan Kandahar ilinde şiddetli savaş ve mücadele devam etmekteydi. Sovyetlerin gerçekleştirdiği bu operasyona 500 tane tank ve binlerce piyade katılmıştı. Havadan 30 tane helikopter ile desteklenen bu operasyonda köylere saldırılar gerçekleştirildi.

⁵³² Plonya Cumhurbaşkanı ve İşçiler Hareketi lideri.

⁵³³ Mansur, Abdül Hafiz, *Baha-yi Azadi*, s.16,22.

⁵³⁴ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.182.

⁵³⁵ Mansur, Abdül Hafiz, *Zahm-i Honin*, s.41.

Bu savaş neticesince Sovyet Kızıl Ordusu'ndan 200 askeri telef oldu. Direnişçilerden ise 95 kişi şehit oldu, üstelik 800 ev yıkılıp iki tane köy tamamen yok oldu.⁵³⁶

Sovyetler, 1984 yılından 1986 yılına kadar savaşı hızlandırmıştı. 1984 tarihinde Herat şehri dolaylarında gerçekleştirilen saldırıda bu kentin etrafında bulunan bütün köyler yıkıldı. Bu yıl, Kızıl Ordu Afganistan'ın kuzey bölgesinin bazı yerlerini kontrol altına almakla Mezar-ı Şerif'in etrafında güvenlik üsleri kurmuştu. Onlar genel olarak halkın direnişine rastlamaktaydı. 1984 Sovyetler için en kötü yıl sayılmaktaydı. 1983'e göre kayıpları iki kat⁵³⁷ artmıştı.⁵³⁸

Sovyetler 1985 yılında Afganistan'ın doğu bölgesinde bulunan Kuner ilinin Brikot İlçesine saldırı gerçekleştirdi. Bunun dışında bu vilayetin Jor İlçesinde Sovyetler ve rejim aleyhine savaşan Mevlevi Celaluddin Hakkani'nin üssüne saldırı düzenlendi. Brikot'a gerçekleştirilen operasyona 10.000 asker, Jor ilçesine ise 20.000 asker katılmıştı.⁵³⁹

Kâbil ise eskisi gibi direnişçilerin en büyük hedefiydi. Başkent köylerinin büyük bir kısmı direnişçilerin elindeydi ve iletişim kurmaları, su tesisatları ve askeri merkezlere saldırı uygulanmaktaydı.⁵⁴⁰

Öte yandan ise, direnişçiler 1984 yılında yeni ve kaliteli silahlarla donanmıştı. Temmuz 1985'te Ahmed Şah Mesud, rejiminin ilk askeri üssünü Pencşir'de ele geçirdi. Bu karargâh bütün ülkede direnişçilerin rejimden ele geçirdiği ilk karargâhtı.

1986 yılının baharında Afganistan'ın batı ve güney batısında aktif olan komutanı Emîr İsmail Han, Herat'ta yer alan rejimin dört karargâhından bir tanesini ele geçirdi ve iki yıl içerisinde rejiminin onlarca stratejik kışlası, üsleri ve karargâhları direnişçilerin eline geçti.⁵⁴¹

⁵³⁶ Elmi, S.M. Yusuf, *Roydadha-yi Cihat Der Afganistan*, Kanun-i Tercüme-yi Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1986, s.86.

⁵³⁷ Sovyet Kızıl Ordu, 1983 yılında 1057 kişi, 1984'te ise 2060 kişi kayıp vermiştir.

⁵³⁸ Roy, Olivier, *Dersha-yi ez Ceng-i Afgan - Şurevi*, s.34.

⁵³⁹ Mansur, Abdül Hafız, *Zahm-i Honin*, s.42.

⁵⁴⁰ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.330.

⁵⁴¹ Roy, Olivier, *Dersha-yi ez Ceng-i Afgan - Şurevi*, s.34,42.

Sovyet Kızıl Ordusu'nun direnişçilere karşı operasyonlarında helikopterler merkez rolü oynamaktaydı ve helikopterlerin kullanıldığı operasyonlarda savaşın sonucu süratle değişmekteydi. 1985 yıllarında ISI, Sovyetlerin Afganistan'daki uçakları ve helikopterlerinin sayısını 320 tane tahmin ederken Eylül 1986 tarihinde helikoptere karşı en müessir silah olan uçaksavar "stinger füzeleri" ABD tarafından direnişçilere verildi ve bu füzeler savaş meydanlarında büyük değişiklik getirdi. Böylelikle 1986 yılı itibarıyla helikopterlerin savaşta istimal edilmesi süratle azaldı. Bu tarih itibarıyla önemli operasyonlar, bombardıman ve av uçaklarının kullanılmasıyla gerçekleştirilmekteydi.

Direnişçilere FIM-92A modeli stinger füzelerinin ilk kargosu Eylül 1986 tarihinde ulaştırılmıştı. Patlama gücü ve sürati fazla olan bu stinger füzeler ile ilk olarak 26 Eylül 1986 günü Afganistan'ın Celalabad şehrinin yakınında Sovyet helikopterlerinin üç tanesinin vurulması başarıyla sonuçlandı.⁵⁴²

ISI'nın Afganistan bürosu başkanı Tuğgeneral Muhammed Yusuf, bu stinger füzelerinin direnişçilere geç ulaştırılmasıyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Bizi siyasî motivasyonlar sebepleriyle altı yıl süreyle stinger (füzelerini) elde etmekten mahrum etmişlerdi. Ben ISI'da görev aldığımda siyasî nezaketleri derk etmek suretiyle mücahitlere stinger bulmaya çalıştım. 1984 yılında Amerika Kongresinde savaş meseleleri sorumlusu olanlardan bir heyet temsilcisi benimle Ravalpindi'de (Pakistan) görüşme yaptı. Bu heyetin üyelerinden birisi bana Sovyetlerin hava tehditleri karşısında ne tür silah lazım olduğunu istifsar etti. Ben hemen stinger füzesi diye yanıt verdim. Heyet kendi sefaretindeki CIA temsilcisine, Tuğgeneral Yusuf'un sürekli taleplerine rağmen neden stinger füzelerinin mücahitlerin hizmetine verilmediğini sordu. CIA'nın cevabı, Pakistan devletinin ihracat iznini vermemesiydi. Bu gerçeğin bir tarafıydı, diğer tarafı ise Amerika Birleşik Devletleri yönetimi ile alakalıydı..."⁵⁴³

ABD Ordusu, bu füzelerinin Rusların eline geçmesinden endişe etmekteydi, Sovyetler de bu biçimle ABD'nin en iyi silahlarının teknolojik sırlarını öğrenmiş

⁵⁴² Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.475,476.

⁵⁴³ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.202.

olacaktı. Üstelik ABD, Afganistan savaşında, direnişçilere destek verdiklerini inkâr edebilmek için bu silahların verilmemesinin daha iyi olacağı kanaatindeydi.⁵⁴⁴

Nasılsa ABD bu roketlerin etkisini bilerek 1986 yılında 150 tane, 1987’de 600 tane ve 1988 tarihinde ise birkaç tane daha gönderdi. 1987 yılında Sovyetlerin 150-200 adet uçağı stinger füzelerinin kullanılmasıyla düşürüldü. Bu vaziyet Sovyet Kızıl Ordusunun moralini düşürmesinin yanında, hava faaliyetlerinin etkilerini de azaltmıştır.⁵⁴⁵

2.16. Esir Meselesi ve Savaş Hikâyeleri

2.16.1. Mücahitlerin Savaş Esirlerine Muamelesi

Savaş meydanlarında ele geçirilen esirlere muamele hususunda iki tarafın farklı davranışları vardı. Kızıl Ordu Afganistan’ı işgal ettiği ilk zamanlarda direnişçiler bütün Sovyet askerlerini komünist partisinin üyeleri zannederek esir almadan ele geçirdikleri Rus askerlerini öldürmekteydiler. Daha sonra direnişçiler Sovyet birliklerinin Müslüman askerleriyle görüşmeler yapınca, Kızıl Ordunun çoğu aldatmacaya getirildiklerini ve komünizm düşüncesini de yayma çabasında olmadıklarını anladılar. Diğer taraftan ise, direnişçiler, bu askerlerin yoksulluğu ve askeri araçlarını satma ya da değiştirme çabalarını görünce, esirlere yapılacak muamele tavrını değiştirdiler. Böylece direnişçilerin eline geçen esirler ya serbest bırakılıyor ya da güven içerisinde tutulmaktaydı.⁵⁴⁶

Direnişçiler bazen de esirleri takas yapmaktaydı ya da İslâm’a davet etmeye çalışmaktaydı. Sovyet esirlerinin gitmelerine izin verildiği zaman kendileri geri dönmelerinde ihanetle suçlanabilecek diye gitmeyip genellikle direnişçi gruplarla beraber kalma ve yaşamayı tercih etmekteydiler.⁵⁴⁷

Kimi zamanlar misafirperverlik örfü, intikam uygulamalarına da engel olabilmekteydi. Tuğgeneral Muhammed Yusuf ve Mark Adken Afganistan savaşını üzerinde yazdığı “Facia-yi Kern-i ma; Telek-i Hirs” eserinde değindiği gibi; “Bir

⁵⁴⁴ Kordovuz, Diyago ve Hrison, Slig As, *Pıst-i Perde-yi Afganistan*, s.199.

⁵⁴⁵ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.478,479.

⁵⁴⁶ Roy, Olivier, Afganistan, *İslâm ve Teceddüd-i Siyasi*, s.296.

⁵⁴⁷ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.398.

kimse, evine müracaat eden veya sığınmak isteyen birine yer vermezse, ona Afgan denilmez; sığınmacı düşmanı bile olsa ona yer verir. Ev sahibi sığınmacının canını korumak için gerekirse cenk de eder, en iyi yemeği ona hazırlar ve ailenin bir üyesi gibi ona samimi davranır.”⁵⁴⁸

Direnışçiler, Kızıl Ordunun esir düştüğü askerlere genel olarak iyi davranmaktaydı. Ancak bazı vakitler, davranış şekli duruma göre değişebilirdi. Örnek olarak bir destanı burada nakletmiş olmaktadır:

Necmeddin Vaskı, Bedahşan ilinin Vahan ilçesindeki Encumen bölgesinde bir komutandır. Onun 150 tane direnişçi kuvveti vardır, Sovyet birlikleri de onun hâkim olduğu bölgenin yakınlarında gezmeye cesaret edemiyor. Böylece Kızıl Ordu ona karşı bir saldırı düzenliyor, Necmeddin Vaskık sonuçta onları yenip beş tane askerini esir alıyor, bu olay ardından Kızıl Ordu tarafından ona şöyle bir mektup gönderiliyor: “Eğer bizim esir düşen beş tane askerimizi bize geri gönderirsen istediğini sana vereceğiz.” Necmeddin de mektuba şöyle kısa bir cümle yazdırarak geri gönderiyor: “Biz tüccar değiliz.”

Sovyetler ikinci kez şöyle bir içerik ile yeni bir mektup yolluyor: “Eğer onları serbest bırakmazsan, en yakın zamanda bütün bölgeyi yakıp çocukları ve ihtiyarları öldüreceğiz”. Necmeddin bu sefer şöyle bir cevap yazıyor: “Ey köpek Ruslar!, Bizim aramızda hiçbir ahit yoktur, siz de hiçbir zaman hamle fırsatını kaçırmamışsınız.” Sovyetlerin gönderdiği üçüncü mektup ise, kanla yazılıp kanla imza atılıyor, şöyle bir muhteva ile: “Eğer o beş asker, herhangi bir zarar görürlerse, inkılâp meydana gelecektir!”, Necmeddin de: “Sizlere meydana okuyorum!” diyerek esir düşen beş askerinin ölüm emrini veriyor. Sovyetler bu olaya çok üzülüyor ve öldürülenlere saygı için birisinin adına bir anıt yaptırarak bir yere diyor.⁵⁴⁹

2.16.2. Sovyetlerin Savaş Esirlerine Muamelesi ve Acı Hikâyeler

Sovyet birlikleri ellerine esir düştüğü direnişçileri bazen mübadele yapma maksadıyla öldürmekten vazgeçmiştir, lakin çoğu zaman esirleri öldürmüşlerdir. Afganistan’daki Sovyetler birlikleri çerçevesinde askerlik yapan İger Raygov,

⁵⁴⁸ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.44.

⁵⁴⁹ Azzam, Abdüllah, *Nişane-ha-yi Rahman Der Cihad-ı Afgan*, s.34,35.

Haziran 1984 tarihinde Fransız Haber televizyonuna verdiği bir röportajda şöyle demiştir: “Biz hiç kimseyi savaş esiri yapmamıştık; hiç kimseyi.”⁵⁵⁰ Bunun gibi Sovyetlerin eski askerlerinden olan Nikolay Rayzov’a; “Rus askerleri tutuklulara nasıl davranıyor” şeklinde soru sorulunca, o da: “Onları yok ediyorlar!” diye yanıt vermiştir.

Kızıl Ordu’nun eski bir teğmeni de şöyle demiştir: “Biz genel olarak savaş esirlerini orada (savaş meydanında) öldürtüyorduk. Biz bir kimseyi esir alınca, amirimiz öldürülmesinin emrini vermekteydi.”

Afganistan’ın Kapisa ilinden Peşaver’e giden çiftçilerden birisi gördüğü olaylarından birisini şöyle nakletmiştir: “Ruslar birkaç Parçemci ile gelip bazıları tutukladılar, kaçmak isteyenlere ise saldırdılar, Ruslar halkın birçoğunu esir aldı. Rus askerlerine teslim olmayı inkâr edenlerin hepsini nehir kenarına götürüp silah ile vurup öldürdüler.”

Pencşir vadisinden Kaçan Abbas adlı bir çiftçi de verdiği bir röportajda şahit olduğu olayları şöyle anlatmıştır: “1984 yılında Ruslar yedinci kez Pencşir’e saldırdı, Kiran bölgesine hava kuvveti indirdiler, mücahitler son mermiye kadar savaştılar, ama kurşunları bitince çoğu öldürüldüler... yaklaşık on tanesi Ruslara esir düştüler. Ruslar onları bir safta durdurup elektrikli bombayı bedenlerinde yapıştırdılar. Böylece bir patlamayla hepsinin cesetleri şarapnel parçalarıyla parçalandı.”⁵⁵¹

Sovyet işgal kuvvetinin özel operasyonlarının bir neticesi olarak özel birliklerin uyguladıkları “cezalandırma yöntemleri”, özellikle sivil halk üzerinde yıkıcı etkiler yapmıştır. Direnişçilere destek verdiği iddiasıyla köylerin, içinde yaşayan insanlarla birlikte yok edilmesi ve direnişçilere yardım edemeyecek hale getirilmesi, Kızıl Ordu birliklerinin başvurduğu bir uygulamadır. Irza geçme, sivil halkın vahşice öldürülmesi, insanların helikopterlerden atılması gibi yöntemler, sivil halkı sindirmek ve cezalandırmak için Sovyet birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

⁵⁵⁰ Yani esirleri öldürüyorlardı.

⁵⁵¹ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.52-56.

Sindirme operasyonları çerçevesinde, sivil halkı moral bakımından yıkmak ve korkutarak direnişçilere yapılan destekleri önlemek için direnişin etkisinin az olduğu bölgelerde, Sovyet kuvvetleri tarafından düzenli olarak küçük çaplı operasyonlar yapılmıştır. Birliklerinin saldırıya uğraması durumunda ise Sovyet ordusu, bölgeye yakın yerlerdeki yerleşim yerlerinde yaşayan insanlara ait ekinleri, mahsulleri yakmak, hayvanlarını öldürmekle hem gözdağı vermiş hem de ekonomik zararlar vermişlerdir. Böylelikle hem saldırının öcünü almışlar, hem de direnişçilerin sivil halk arasında kolaylıkla gizlenmelerini, onlardan bilgi ve lojistik destek almalarını önlemeye çalışmışlardır.⁵⁵² Halk iktisadî problemle karşılaşp direnişçileri desteklemesin diye bağları ve ormanları bile ateşe vermişlerdir. Direnişçilerin operasyon yaptığı bölgeler ertesi, günü yerle yeksan edilmiştir. Kaynaklara göre Sovyetler 20 Temmuz 1982 tarihinde Loger ilinin altı tane köyünde 2.000 kadın ve çocuğu bir günde katletmiştir.

Sovyetler diğer taraftan oyuncak gibi ufak mayınları yayınlamaktaydı. Çocuklar da onları oyuncak zannederek tutup oynamaktaydı, mayınlar patlamakta, çocuklar ise ölmekte ya da yaralanmaktaydılar. Bunun dışında bazen direnişçilerin cesetlerinin yanında ya da karınlarına bomba yerleştirmektedirler. Sovyet askerleri mahalleyi terk edince, ahali, şehitler ve yaralıları taşımak için gelmekteydi. Onları kaldırıncı mayınların patlamasıyla halkın ölmesi ve yaralanmasına sebep olmaktadır.⁵⁵³

Sivil halkın öldürülmesi ve köylerin yok edilmesi acı veren olaylardandı. Bağlan ilinin millî direnişçileri ile birleşen Sovyet askerlerinden birisi, gördükleri ve yaptıklarını New York Times gazetesi ile şöyle paylaşmıştır: “Komutanlarımız, bizim köylere girip bütün halk, hayvan, koyun, at, hatta köpek ve kedileri öldürmemizi emir vermektedir. Bir köye saldırdığımızda bir kişi bile canlı çıkmamalı, çünkü olayı hikâye edecek diye öğütlenmekteydik. Eğer biz onların emirlerini yerine getirmeseydik bizi de öldüreceklerdi.”⁵⁵⁴

⁵⁵² Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.247.

⁵⁵³ Haron, A, *Davud Han Der Çangal-i KGB*, s.214.

⁵⁵⁴ Richardson, Bruce, *Emal-i Zor ve Tehdit Nabudsazi ve Hamuşsazi (Siyaset-i Rusya Der Maveray-yi Kafkas, Asya-yi Merkezi ve Afganistan*, çev: Seyid Halilullah Haşimiyani, Afganistan Merror yay, 1996, s.56,57.

Sovyet askerleri, direnişçilerin silahlarını bulmak bahanesiyle bazı köyleri kuşatınca, halkın evlerine girip nakit para, elbise, saat, radyo gibi ev aletleri ve kadınların değerli süs takılarını bile boyunları ve kulaklarından çıkartıp almaktaydı. Ayrıca tanklarıyla köylere giderken yoldaki koyunları tanklarına atıp götürmekteydi, halk karşı çıkınca vurulmaktaydı, ondan sonra bu malları çalan Sovyet askerleri, diğer bölgelere gittiklerinde halka satmaktaydılar.⁵⁵⁵

2.17. Dünyanın Afganistan Direnişçilere Destekleri

2.17.1. Amerika Birleşik Devletleri

Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği dönemde ABD, Mücahitler örgütleri destekleyen en büyük devletlerden birisiydi. Bu destekleme Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi ve İslâmcı Partilerin iktidarı ele geçirip İslâmî bir hükümet kurması için değildi, ABD siyasî çıkarları peşindeydi. ABD'nin amacı büyük rakibi olan SSCB'yi Afganistan'da yenilgiye uğratarak Sovyetler Birliğinin dağılmasıydı. Öte yandan ABD, Sovyet birliklerine karşı direnişçileri desteklemekle Vietnam'ın⁵⁵⁶ intikamı peşindeydi.

Sovyetlerin Afganistan'a saldırdığı ilk günlerde, ABD Cumhurbaşkanlık Millî Güvenlik Danışmanı “Zbigniew Brzezinski”, Cumhurbaşkanı Jimmy Carter'a şöyle yazdı: “Şimdi Sovyetleri Vietnam savaşı gibi bir cenge yakalama fırsatıdır.”

Bunun dışında savaşın en sıcak günlerinde Mart 1985'te Teksas Senatörü Charlis Wilson ABD Kongresinde yaptığı bir konuşmada şöyle dedi: “Vietnam'da 58.000 Amerikalı asker öldürülmüştür, Ruslar şu ana kadar (1985) Afganistan'da 25.000 kayıp vermiş olabilir. Onlar bizden 33.000 kişi daha borçludur. Ben Vietnam savaşından ruhi bir kompleks almışım, Sovyetler de bunun tadını tatmalı.”⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ Faruki, Habibullah, *Hirs Der Çangal-i Ukab*, Müellif, Peşaver, 1367, s.151.

⁵⁵⁶ Vietnam savaşı, 1 Kasım 1955 - 30 Nisan 1975 tarihleri arasında devam eden bir savaştı. ABD bu mücadeleye askeri müdahale etti. Sovyetler de Vietnam'daki ABD kuvvetlerine karşı savaşanları desteklemekle ABD askerlerini yenilmeye mecbur bıraktı.

⁵⁵⁷ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.97.

Donald Reagan Ocak 1981’de Carter’in yerine devlet başına geçince, bu yılın Mart ayında Afganistan direnişçilerine desteklerini resmen duyurdu. Böylece ABD hükümeti direnişçileri desteklemesinin yanı sıra, ABD’deki birçok özel sektör de bunları maddi ve manevi desteklere başladı ve sürekli gerçekleştirildiği toplantılar ve programlarla ABD halkının moralini “Vietnam cevabını onlara vereceğiz” sloganı yönüne yönlendirdiler. Bu dönemde direnişçilerin yaralılarını tedavi etmek için de ABD’ye götürmek üzere bazı girişimler yapıldı.⁵⁵⁸

1980 yılı itibarıyla Sovyetlere karşı savaşanlara verdiği desteklerinin miktarlarını artan ABD, 1984 yılında Kongrenin onaylamasıyla direnişçilere yeni ve modern silahlar gönderdi. CIA, Ocak 1985 tarihinde ABD kongresinin isteği ve Beyaz Sarayın onaylamasıyla direnişçilere İsviçre üretimi olan “Oerlikan” füzelerini teslim etti. Aynı yılda Washington Britanya üretimi olan “Blopiper” anti hava füzeleri, direnişçilerin hizmetine koydu. Daha önce de belirtildiği gibi, ABD 1986 yılında Sovyetlere karşı mücadele edenlere en etkili sayılan silah, stinger füzelerini vermişti.⁵⁵⁹

CIA’nın başkanı William Casey’in raporuna göre, 1985 yılında ABD’nin Afganistan savaşına verdiği askeri destekler iki kat arttı. Jarj Arni’nin yazdığına göre, 1985 yılından sonra CIA’ya istediği silahları hazırlaması için beyaz çek verildi. 1987’de Afganistan savaşı için 660 milyon dolar tahsis edildi. 1988 yılında direnişçilere 100 milyon dolar olan hazinesiyle silah satın alındı. Lakin bu mühimmatların dağıtılması Pakistan ve ISI’nın kontrolünde olduğu için daha çok bu ülkenin cephanelerinde toplanmaktaydı.⁵⁶⁰

ABD, Afganistan direnişçi örgütlerine mâli ve siyasî destek vermesinin yanı sıra, Pakistan’a da direnişçilerin bu ülkede faaliyet göstermesinin fırsatını verdiği için yıllık 600 milyon dolar geri ödemesiz bir şekilde vermekteydi.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.327.

⁵⁵⁹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 2003 CII, s.61.

⁵⁶⁰ Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.349.

⁵⁶¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.176.

2.17.2. Pakistan

Afganistan'ın güney ve güney doğu bölgesinde bulunan ve bu ülkenin en uzun sınırını kapsayan Pakistan, kendine özel konumuyla Afganistan savaşında halk ve direnişçilerin destekçilerinden birisi haline gelmişti. General Ziya Ül-Hak bir askeri adam olarak Zülfikar Ali Bottu'yu idam ettirmekle iktidarı ele geçirince, yayılmakta olan Sovyetler Birliğinin nüfuzundan endişeliydi, bu nüfuzu Pakistan bütünlüğü için bir tehdit olarak görüp Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesini Pakistan'a saldırmak için birinci adım olarak değerlendiren Ziya, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesini bir fırsat olarak kullanmakta ve Pakistan'ın millî istiklalinin tehdit altında olduğu propagandasıyla Pakistan halkının desteğini kazanmış olmasının yanı sıra, kendi ordusunun güçlendirilmesi için ABD'nin maddi ve manevi desteklerini de celp edebildi.⁵⁶²

Ziya'ya göre, Pakistan kendini güçlendirmek için siyasî İslâm'ı kullanmalıdır. O ülkesini İsrail ile mukayese⁵⁶³ etmekteydi. Ziya: "Pakistan İslâmsız yok olacaktır" görüşündeydi. Şüphesiz Afganistan savaşında Ziya Ül-Hak'ın rolü çok önem taşıyıcıydı, lakin girişimleri öyle muhasebe olmuştu ki; Pakistan'ın çıkarları öncelikteydi, bunun için gerekirse Sovyetlerle anlaşma da yapabiliirdi.⁵⁶⁴

Afganistan'daki Sovyetler aleyhine savaşan direnişçilere destek vermesiyle kendini İslâm dünyasında büyük bir lider olarak gösteren ve Batı dünyasında ise komünizme karşı bir kahraman olarak meşhur olacağına inanan Ziya,⁵⁶⁵ böyle bir altın fırsattan istifade etme suretiyle Peştunistan meselesini halletmekle Güney Asya haritasını yeniden çizmek arzusundaydı.

Ocak 1980 tarihinde ISI başkanı Korgeneral Ahter Abdurrahman, Pakistan Cumhurbaşkanı Ziya Ül-Hak'a şöyle dedi: "Afganların Sovyetler aleyhine direnişi Pakistan'ın savunması için ilk hat olarak oluşmalı. Eğer onlara Afganistan'ı

⁵⁶² Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.238.

⁵⁶³ Ziya Ül-Hak'a göre, İsrail güçlü olmak için din ve ideolojiyi beraber kullanmıştır.

⁵⁶⁴ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.56.

⁵⁶⁵ Vecdi, Abdül Celil, *Afganistan Tec-i Bazı Buzurg*, s.52.

kolaylıkla hazmetmelerine fırsat verilirse, öylece Pakistan da muhtemelen Belucistan yolunda onların ikinci adımı olacaktır.”⁵⁶⁶

Ziya Ül-Hak da Korgeneral Ahter’e şöyle demiştir: “Benim mevkiimi Pakistan ve dünyada istihkâm etmem için iki yıllık bir zaman lazım ve bu maksat için Afganistan’da su iyice kaynamalıdır.”

Bu çerçevede Ziya Ül-Hak, Korgeneral Ahter Abdurrahman’a şöyle emîr vermiştir: “Afganistan’ı yavaş yavaş ateşe vermelidir.” General Ahter Abdurrahman’ın ise bu bağlamda söylediği: “Kabil’i ateşe vermelidir.”⁵⁶⁷

Böylece Pakistan İstihbarat Teşkilatı (ISI) direnişi desteklemek amacıyla kendi bünyesinde bir teşkilatlanmaya gitmiş ve sadece Afganistan hususunda faaliyet gösterecek bir alt birim teşkil edilmiştir. ISI’nın Afganistan Bürosu riyasetine Tuğgeneral Muhammed Yusuf seçilmiştir. Bu bürosunun mesuliyeti sadece Afganistan direnişçilerin eğitimi değildi. Büroya aynı zamanda, çeşitli kaynaklardan temin edilen silah ve malzemenin direnişçilere teslimi, Afganistan’da direnişçilerin gerçekleştireceği operasyonların planlanması gibi vazifeler de verilmiştir.

Böylece 1984 ile 1987 yılları arasında ISI personeli direnişçilerden 80.000 kadarına, eğitim vermiştir. ISI aynı zamanda direnişçilerin eğitimcilerini de eğitmiş, direnişçi örgütlerle yaptığı protokol çerçevesinde mobil eğitim timleri teşkil ederek Afganistan’da direnişçi gruplara yerinde eğitim vermeye başlamıştır.

Afganistan direnişine katkıları inkâr edilemeyecek olan Pakistan’ın mücadeleyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanması herkesin bilindiği bir gerçektir.⁵⁶⁸ Daha önce üzerinde durulduğu gibi, Pakistan hükümeti ilk zamanlarda Afganistan direnişçi liderlerine barınak vermişti. Ancak diğer ülkeler başta ABD olmak üzere direnişçilere askeri destek vermeye başlamadan bu ülkede onlara askeri destek vermemişti. Batı ve İslâmî ülkeleri mâli ve askeri desteklerini direnişçilere vermek için adım atınca, Pakistan da konuk sahibi olarak direnişçi örgütleri donattı

⁵⁶⁶ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.91.

⁵⁶⁷ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.29,160. Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset*, s.239,240.

⁵⁶⁸ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.260,282, 298.

ve böyle bir durumda Pakistan hükümeti büyük ölçüde gelen sayısız mâli destekleri kendi banka hesaplarında biriktirebildi ve bu destekler sayesinde bir kenara bırakılan nükleer silah projesi üzerinde yeniden çalışmaya başlayarak Afganistan cihadı sayesinde nükleer silah sahibi oldu.⁵⁶⁹

Rodriguez'e göre Pakistan, siyasî karargâhları Peşaver'de bulunan Afganistan direniş gruplarını kontrol altına alarak direnişe kendi çıkarları doğrultusunda cihet verme gayreti içinde olmuştur. Genel olarak Pakistan, aşırı İslâmcı gruplara destek verip etnik grupları zayıflatarak uzun yıllardır sorun olarak kalan Peştunistan sorununu tarihe gömmeyi çalışmıştır. Pakistan tarafından amaçlanan diğer bir mevzu da Kâbil Hükümetinin sürekli kendisine tâbi kalmasını sağlamaktır. Birçok direniş grubu tarafından reaksiyona sebep olsa da Pakistan'ın bakış açısı ABD'yi de etkilemiştir. ABD genel olarak Afganistan'daki meseleyi Pakistan'ın bakışıyla görmüştür.

ABD ve bazı Arap ülkeleri tarafından direnişçi örgütlere aktarılacak için Pakistan'a yollanan silah ve malzemenin bazı Pakistanlı subaylarca direnişçilere satıldığı ortaya çıkarılmıştır. Dahası mülteciler için gönderilen yardım malzemelerinden bir kısmı da onlara aktarılmayıp Peşaver'deki pazarlarda satılır hale gelmiştir. Hatta 1987 yılında yayımlanan bir haberde, direnişçilere aktarılacak maksadıyla Pakistan'a gönderilen 600 stinger füzesinden sadece 200 adedinin Afganistan'a gönderildiği, fakat 400 füzenin ise verilmeyip Pakistan tarafından el konulduğu gündeme gelmiştir.⁵⁷⁰

Pakistan hükümeti, Afganistan direnişçilerine gelen mâli ve askeri desteklerinin büyük bir ölçüsünü biriktirmesinin yanı sıra, direnişçi örgütlerinin liderleri ve halkı birbirine karşı çıkmak için kışkırtmakta olup dış ülkelere daha fazla imkânlar almak amacıyla her gün yeni bir örgüt ya da grup ortaya çıkartmaktaydı.

Pakistan hükümeti Peşaver'de de bulunan yedi parti dışında, Afganistan'da faaliyet eden, Pekiya ilindeki Mevlevi Celaluddin Hakkani, Nangerhar ilindeki

⁵⁶⁹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.176.

⁵⁷⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.298.

Komutan Abdülhak ve Kuzey Afganistan İslâmî İttihadı lideri Azadbek gibi bazı komutanlar ve grup liderlerine de silahlı destek vermekteydi. Ayrıca Afganistan'ın farklı köşelerinde faaliyet gösteren ve hiçbir örgüt veya partiyle ilişkide bulunmayan onlarca komutan, ISI ile irtibatlı olup askeri eğitim görmekteydiler.⁵⁷¹

Dediğimiz üzere, Pakistan ev sahibi olarak diğer ülkelerden başta ABD ve Suudi Arabistan olmak üzere gelen maddi ve askeri destekleri istediği örgütlere istediği şekilde dağıttırmaktaydı.

Mark Adken ve ISI'nın Afganistan bürosu başkanı Muhammed Yusuf'un yazdığı eserinde "Facia-yi Karn-i ma, Telek-i Hirs" 1987 yılında direnişçi örgütlere dağıtılan askeri ve mâli destekleri şöyle aktarmıştır: "Gülbeddin Hikmetyar; %18-20, Burhaneddin Rabbani; %18-19, Abdül Rab Resul Sayyaf; %17-18, Muhammed Yunus Halis; %13-15, Muhammed Nabi Muhammedi; %13-15, Seyid Ahmed Geylani; %10-11 ve Sibgetullah Müceddidi; %3-5.

General Yusuf'un dediğine göre radikal örgütler⁵⁷² desteğin yüzde 73-67%'sini aldığı için CIA'nın üzülmesine sebep olmaktadır.⁵⁷³

2.17.3. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Ortadoğu'da önemli bir devlet ve İslâm'ın doğuş noktası olduğu için Afganistan'ın İslâmcı örgütler ve direnişçilere olan destekleri siyasî açıdan büyük önem taşımaktaydı. Suudi Arabistan İstihbarat Teşkilatı Başkanı Prens Türki el-Faysal'a göre, Afganistan işgali Sovyetler için bir hedef değil, bölgenin Moskova'ya bağlı olan komünist ve solcu hareketler tarafından kontrol altına almak için bir girişimdi. Türki, Sovyetler saldırısı aleyhine mücadele etmek için coğrafya olarak Pakistan'ı uygun bir ülke olarak değerlendirmekteydi. Afganistan direnişçilerine yardım etmeye özen gösteren Türki'nin, aylık bazen beş kez de Pakistan'a seyahat ettiği anlaşılmıştır.

⁵⁷¹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.177,189.

⁵⁷² Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki İslâm Partisi, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki İslâm Cemiyet Partisi, Abdül Rab Resul Seyyaf liderliğindeki Birlik Partisi ve Muhammed Yunus Halis liderliğindeki İslâm Partisi-Halis branşı radikal partiler olarak tanınmaktaydı.

⁵⁷³ Yusuf, Muhammed ve Adken, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs*, s.120.

Afganistan direnişçileri ABD'den sonra en büyük destekçi olan ve ABD'nin harcadığı her dolar karşısında bir dolar masraf eden Suudi, direnişçilerin kullandığı Çin silahlarının parasının da ödemesini üstlenmişti. 1981 yılında 30 milyon dolardan desteklerine başlayan Arabistan, 1984'te 200 milyon⁵⁷⁴ dolara ulaştı.⁵⁷⁵

Dr. Hakşunas'ın kendi kitabında "Tahevvat-i Siyasî Cihad-ı Afganistan" yazdığına göre, Suudi'nin nakit para destekleri önce Pakistan İslâmî Cemaat vasıtasıyla direnişçilere ulaştırılmaktaydı, daha sonra Prof. Abdül Rab Resul Sayyaf riyasetiyle Yediler Birliği teşkil edilince, bu ülkenin destekleri direkt Yediler Birliği ve liderine gönderilmekteydi. Suudi'nin destekleri üstelik Kızılay gibi bazı hayırsever kurumlar aracılığıyla mültecilere ulaştırılmaktaydı.

Suudi Arabistan, Abdül Rab Resul Sayyaf'a verdiği destekler dışında, Mevlevî Celaluddin Hakkani ve Afganistan'ın Kuner ilinde faaliyet gösteren ve "Cemaatü'l Davet ile'l Kuran ve's-Sünnet" örgütü lideri olan Mevlevî Cemilurrahman'a da Selefilik (Vehhabilik) düşüncelerini yaynlaması için mâli olarak desteklemekteydi.⁵⁷⁶

2.17.4. İran

Sovyetler'in Afganistan'ı işgal ettiği dönemde, Afganistan halkının büyük bir kısmı mülteci olarak İran'a gittiler.⁵⁷⁷ İran hükümeti ve halkı elinden geldiği kadar Afganistanlı mültecileri desteklediler. İran İslâm Cumhuriyeti de Pakistan askeri hükümeti gibi, oraya giden Afganistanlı mültecilerden sekiz tane örgüt ve parti kurdurup İran İslâmî İnkılâp ideoloji ve silahıyla mücehhez ettirerek Afganistan'da nüfuzunu tahkim etmek hedefiyle Sovyet askerleri karşısında mücadele etmek için Afganistan'ın Şiiilerin yaşadığı bölgelere gönderdi.⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ ABD ve Suudi Arabistan'ın direnişçilere verdiği desteklemeler, Sovyetlerin Kâbil rejimine verdiği desteklere göre daha azdı. Örnek olarak, Sovyetlerin Afganistan'a verdiği destekler 1980 yılında 1.000 milyon dolardan başladı ve bu rakam zaman içerisinde içerisinde artış gösterdi.

⁵⁷⁵ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.61,73,193.

⁵⁷⁶ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.190,204,205.

⁵⁷⁷ İran'a giden mülteciler mezhep olarak hepsi Şii veya Hazara değildi.

⁵⁷⁸ Emin, Abdül Resul, *Afganistan ez Hamo Peç-i Tarih Migzared*, y.y, Peşaver, 1996, s.46,47.

Bunun dışında Sünnilerin iki büyük örgütü (AİP ve AİCP) de İran'da ofislerini açarak siyasî faaliyetlerini farklı şehirlerde serbest bir şekilde yürütmektedirler.

İran'daki direnişçi partiler arasında da Pakistan'da bulunan direnişçi örgütlerin vaziyeti gibi anlaşmazlık ve birbirine karşı düşmanlık ve rekabet bulunmaktaydı. Pakistan'da bulunan direnişçi partilerinin avantajı ise, buradaki örgütlere farklı ülkelerden mâli ve askeri destek gelmekteydi ve direnişçi liderler de gelen bu destekler sayesinde büyük tüccarlara değişmişti. Ancak İran'da faaliyet gösteren direnişçi örgütler bu ülke ile batı ve Arap ülkeleri arasında bulunan anlaşmazlıkları ve düşmanlıkları yüzünden böyle desteklerden yararlanamadılar.⁵⁷⁹

2.17.5. Türkiye

Türkiye de Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edildiği dönemde Afganistan halkına desteklerde bulunmuştur. 1981 yılı sonunda Devlet Başkanı Kenan Evren, Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer ve Adalet Bakanı Cevdet Mentuş ile birlikte Pakistan'daki Afganistanlı mültecilerini ziyaret etmeye gitmiş ve bu vesile ile Pakistan'a mülteciler için insani yardım malzemesi götürülmüştür.

Öte taraftan 1980 yılı Ocak ayında MSP (Millî Selamet Partisi) mensubu milletvekilleri tarafından Afganistan mültecilerine yardım amacıyla 150.000 lira toplanmıştır. Ayrıca İstanbul'da bir dernek tarafından Afgan Mülteciler için yardım kampanyası başlatılmış ve toplanan paranın Pakistan'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 1988 yılında Türk Ocakları tarafından bir yardım kampanyası başlatılmış ve bu kampanya "Uzaklardaki kardeşler yardım bekliyor" şeklinde basın yolu ile kamuoyuna bildirilmiştir.⁵⁸⁰

İşgal döneminde Türk halkı Afganistan halkını acı günlerinde yalnız koymayıp elinden gelenleri yapmıştır. Bu ülke coğrafya olarak Afganistan'dan uzak olsa da, savaş döneminde buraya gelen mültecilere kucak açmasının yanı sıra, Afganistan halkını dualarında da unutmamışlardır ve gerçekleştirdikleri protesto ve itirazlarıyla duygularını göstererek bu ülkenin halkının yanında durmuşlardır.

⁵⁷⁹ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.201.

⁵⁸⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.215,217.

2.17.6. Mısır

Mısır, ABD'nin isteği ve Suudi Arabistan'ın mâli desteğiyle ilk ülke olarak bu ülkedeki bulunan Sovyet'in ürettiği⁵⁸¹ silahlar ve mühimmatları Afganistan'ın direnişçi örgütlerine göndertti. Enver Sadat başkanlığıyla Mısır hükümeti, Afganistan direnişçilerinin “Müslüman Kardeşler Örgütü” ile aynı görüşte olması sebebiyle Afganistan direnişçilerinin başarmalarına taraftar değildi. Fakat depolarında bulunan Rusya'nın eski ve paslanmış silahlarını ABD doları ve Suudi riyali karşısında satmaktaydı.⁵⁸²

Direnişçilere dağıtılmak için Mısır'dan satın alınarak Pakistan'a aktarılan ilk kabile silahların eski ve paslanmış olmaları,⁵⁸³ ISI'nın Afganistan Bürosunda rahatsızlık yaratmıştır.⁵⁸⁴

2.17.7. Fransa ve İngiltere

Fransa da diğer destekleyen ülkeler gibi Afganistan direnişçilerine yardım etmeye çalışmıştır. Bu ülke AİCP idaresi altında olan noktalardaki yaralıları tedavi etmek için hekimler ve hemşireler göndermiştir. Ayrıca bu ülkenin özel askeri destekleri AİCP liderinin haberi olmadan veya Pakistan hükümetine gelen kargoları tarama yapmaya yetkili olmadan Pakistan sınırlarına gelip oradan Pencşir cephesine aktarılmaktaydı.⁵⁸⁵

İngiltere de Sovyetlere karşı direnişçilere verdiği destekler yanında Başbakanı Margaret Thatcher kendisi Peşaver'deki Afganistanlı mültecilerin kamplarına gelerek

⁵⁸¹ Mısır dış politikasını değiştirip ABD'ye yaklaşmadan daha önce Sovyetler ile sıcak ve yakın ilişkide bulunduğundan dolayı, bu ülkede Sovyet markalı silahlar bulunmaktaydı.

⁵⁸² Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.193, 213.

⁵⁸³ Benzer bir durum 1984 yılında Türkiye'den alınan silahlar hususunda da görülmüştür. Türkiye'den Pakistan'a gönderilen 60.000 tüfek, 8.000 hafif makineli tüfek, 10.000 tabanca ve 100 milyondan fazla fişek eski, kusurlu ve paslanmış olmaları nedeniyle direnişçilere teslim edilmemiştir.

⁵⁸⁴ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.292.

⁵⁸⁵ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.190.

destekleri artırmasıyla birlikte Sovyet Kızıl Ordusunun Afganistan'dan hemen çekilmesini ve mültecilerin ülkelerine geri dönmelerini istedi.⁵⁸⁶

2.17.8. Çin

Afganistan, Sovyetlerin işgali altında olduğu sürede, Çin direnişçilere silah hazırlayan en başta gelen ülkelerden birisiydi. Kimi kaynaklar Çin, Pakistan hükümeti işbirliğiyle direnişçilere silah üretmek üzere Pakistan toprağında bir silah fabrikası kurduğunu ispatlamaktadır.⁵⁸⁷

Daha sonra İsrail'in de silah satan ülkeler arasına girdiği görülmüştür, lakin İsrail'den silah alınması ISI yetkililerinde endişeye sebep olmuştur. "Afganistan Cihadı"nın İsrail'den alınan silahlarla desteklenmesi, dahası bu silahların İsrail'in Lübnan'ı işgali esnasında büyük miktarlarda ele geçirilen silahlardan olması kafa karışıklığı yaratmıştır.⁵⁸⁸

Bahsettiğimiz ülkeler dışında bazı diğer ülkeler de Afganistan direnişçilerine ve mültecilerine mâli ve askeri destek vermiştir. Sovyetler Birliği silahlı kuvvetleri istihbaratının 1987 yılındaki dünyanın Afganistan direnişçilerine ve mültecilerine verdiği destekleri şu şekilde neşretmektedir:

Destek veren ülke	Direnişçilere	Mültecilere
- Suudi Arabistan	750 milyon dolar	75 milyon dolar
- ABD	700 milyon dolar	100 milyon dolar
- Pakistan	25 milyon dolar	100 milyon dolar
- İran	100 milyon dolar	-
- Diğer Arap Ülkeleri	100 milyon dolar	170 milyon dolar
- Batı Ülkeleri	100 milyon dolar	50 milyon dolar
- Japonya	10 milyon dolar	10 milyon dolar

⁵⁸⁶ Şark, Hasan, *Karbaspoşha-yi Brahma pa (Razha-yi Nuhufta – Curyanat-i Pışt-i Perde ve İnkişafat-i Tekan dihunde)*, Saba yay, Peşaver, 1991, s.192.

⁵⁸⁷ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.193.

⁵⁸⁸ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.292.

- Çin	50 milyon dolar	20 milyon dolar
- Diğer Ülkeler ve Uluslararası Örgütler	250 milyon	250 milyon
Toplam	1 Milyar 835 milyon dola	775milyondolar⁵⁸⁹

2.18. Afganistan Savaşında Arap ve diğer Ülkelerden

Katılanlar

Sovyetler'in Afganistan'ı işgal ettiği dönemde İşgal aleyhine ilan edilen kutsal mücadeleye katılmak üzere yalnız Afganistan halkı değil, Arap ülkeleri, Pakistan, Türkiye ile Orta ve Doğu Asya'dan Afganistan'a gelerek direnişçi gruplara iştirak edenler de olmuştur. Direnişe destek vermek amacıyla Arap ülkeleri ile diğer Müslüman ülkelerden gelenlerin sayısı 25.000 civarındaydı.⁵⁹⁰ Arap ülkelerden gelen savaşçılar Afganistan direnişçi örgütlerle birlikte faaliyet göstermemekteydi, onların ayrı kuruluşu mevcuttu.

Bu çerçevede Filistin asıllı olan ve 1970'lerden sonra 1984 yılına kadar Pakistan'ın İslâmabad Üniversitesinde profesörlük yapan Abdullah Azzam, 1984 yılında Peşaver şehrine gelerek Hizmet Ofisi adına bir ofis oluşturmuştur.

Diğer direnişçi İslâm örgütlerden ayrı bir şekilde faaliyet eden bu ofis, Arap ülkelerden Afganistan savaşına katılmak isteyen gençleri karşılamaktaydı. Abdullah Azzam körfez ülkelerine gidip Afganistan direnişçilerine yardım toplamak için konuşmalar düzenlemekle beraber topladığı maddi destekleri kullanarak sağlıklı ve insani hizmet vermiştir.

Aynı yılda (1984) Usame Bin Ladin, Abdullah Azzam ile faaliyet etmeye başlamıştır.⁵⁹¹ Suudi Arabistan'da Yemen asıllı zengin bir aileye mensup olan⁵⁹² ve 1982 yılında Pakistan'a gelen Usame, 1984 yılında burada kalıp "Beytü'l-Ensar"

⁵⁸⁹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.62.

⁵⁹⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.252.

⁵⁹¹ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.145.

⁵⁹² Ensari, Beşir Ahmed, *Afganistan Der Ateş-i Neft*, Mayvend, Kabil, 2012, s.79.

adına bir misafir evi yapıp diğer ülkelerden özellikle Körfez ülkelerinden gelen gençleri Afganistan savaşına sürüklemiştir.⁵⁹³

Abdullah Azzam, Usame Bin Ladin'in yaptıklarını hususi olarak eleştirip: “onun hedefi (mesuliyeti) Afganlara yardım etmektir, Afganlarla beraber çalışmak istemeyen Arap gençlerine eğitim vermek değildir” demiştir.

Usame ve diğer Arapların faaliyetleri haberi CIA'ya ulaştırılınca, CIA'nın memurları, Sovyetlere karşı savaşanların sayısı ne kadar fazla olursa o kadar iyidir kanaatinde idiler.⁵⁹⁴ Bunlar dışında bir sürü diğer Müslümanlar, bazı İslâmî örgütleri, CIA, Fransız ve Suudi Arabistan istihbaratları vasıtasıyla da Afganistan savaşına sevk edilmiştir.⁵⁹⁵

2.19. Abdürreşîd Dostum ve Savaş Dönemindeki Rolü

Afganistan, Kızıl Ordu'nun işgal altında olduğu dönemde, Sovyetlerin büyük komplolarından birisi olan millî ve etnik meseleleri kullanarak milliyetlerin ve kavimlerin hukukunu sağlaması adına kavmi gruplar oluşturmaya başladı. Sovyetler bu çerçevede halk arasında anlaşmazlıklar çıkarmasının yanı sıra direnişçilere karşı Afganistan'da yaşayan farklı etnikler içerisinde kavmi gruplar oluşturmuştur.

Böyle bir politikayla rejim, Sovyetlerin danışmanlarıyla ülkenin bazı bölgelerinde azınlıkta olan kavimlerden “Melîşe” (Paralı asker) adına savaşçı gruplar ortaya çıkarmıştır. Bu gruplar resmi olarak rejim çerçevesinde disiplin alıp eğitim görmemiştir, sadece para karşılığı özgür bir şekilde direnişçilere karşı mücadele etmişlerdir. Bu bağlamda daha sonra siyaset alanında söz sahibi olan Abdürreşîd Dostum'un komutanlığı altında bulunan ve KHAD girişimiyle örgütleştirilen Özbek Melîşeleri, en büyük kavmi Melîşeleri kuvvetlerinden birisi haline gelmiştir.⁵⁹⁶

⁵⁹³ Abdülbaki, Musbahullah, *Afganistan Pes ez Yazde-i September*, s.129,130.

⁵⁹⁴ Coll, Steve, *Ceng-i Eşbah*, s.137,152.

⁵⁹⁵ İmami Hüsameddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, s.162,163.

⁵⁹⁶ Sistani, Muhammed Aazem, *Mukaddime-yi Ber Kodeta-yi Heft-i Sevr ve Peyamedhay an Der Afganistan*, Utbildningsforlaget i Angered Gothenburg yay, İsveç, 2000, s.173,174.

Abdürreşîd Dostum 1953 yılında Afganistan'ın kuzeyindeki Şibergan şehrinde doğmuştur. 26 yaşındayken Sovyetler'in Afganistan'da açtığı bir doğalgaz tesisinde işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Kısa sürede tesis içinde örgütlü bulunan işçi sendikasının başkanı olmuştur. Dostum daha sonra da Komünist rejimine asker olarak katılmıştır.⁵⁹⁷

Rejimin girişimiyle Melişe grupların teşkil edilme süreci başlayınca, Abdürreşîd Dostum, rejimin verdiği teçhizatlarla meşhur bir kahraman ve başarılı bir general haline gelmiştir. askeri açıdan kabiliyetli biri olan Dostum, Sovyet müsteşarların danışmalarıyla Afganistan'ın farklı şehirlerinde rejime karşı olan direnişleri bastırmak amacıyla sevk edilmiştir ve bu bastırmalarda yerel halkın Özbek Melişelerine karşı düşmanlık beslemeleriyle sonuçlanmıştır. Öte yandan ise, Dostum'un böyle mücadelelerdeki rolü Özbekler arasında bir ümit kapısı olmuştur.⁵⁹⁸ Bunun dışında rejim de Dostum'un isteklerine önem vermiştir. Dostum'u gönülden seven savaşılar onun emîrlere itaat ederek cenk meydanlarında ya öleceklerdi ya da kazanacaklardı ama geri çekilmeyi asla tercih etmeyeceklerdi.

Sovyetler ve rejimin desteğiyle faaliyet gösteren kavmi Melişelerden başka birisi ise, Afganistan'ın İsmailî mezhebî liderinin oğlu olan Seyid Cafer Nadiri'ydi. Nadiri savaşılarıyla Afganistan'ın kuzey bölgesinde faaliyet göstermekte olup Saleng Geçidi-Hayretan yolunun güvenliğini sağlayıp Abdürreşîd Dostum'un⁵⁹⁹ işbirlikçilerinden sayılmaktaydı.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ Yusofi, Seyid Hanan, *Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010)*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013, s.100.

⁵⁹⁸ Haklarını savunabilecek ve liderlik yapabilecek anlamında.

⁵⁹⁹ Daha sonra Abdürreşîd Dostum ile Doktor Necibullah Ahmedzey arasında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı direnişçilerle ilişki kurup Necibullah hükümetinin çöküşünde büyük rol oynayacaktır.

⁶⁰⁰ Sistani, Muhammed Aazem, *Mukaddime-yi Ber Kodeta-yi Heft-i Sevr*, s.174,175.

2.20. Pakistan, İnan ve Diğer Ülkelerdeki Afganistanlı Mültecilerin Durumu

Sovyetler Afganistan'ı işgal ettiği dönemde Afganistan vatandaşlarının yurtdışı özellikle Pakistan ve İnan'a göç etmesi dünyanın mültecilik çalışmaları meselesinde en önemli konulardan birisidir.⁶⁰¹

Bilindiği üzere, Afganistan halkının yurtdışına gitmelerinin en büyük sebebi, direnişçilere karşı savaşın hızlandırılmasıydı.⁶⁰² Böylece Sovyetler ve rejim köyler ve şehir merkezlerinden uzak olan yerleri bombalayınca bu ülkenin halkı, topraklarını terk etmek zorunda kaldı ve bu uğursuz savaş devrinde yaklaşık üç milyon Afganistanlı Pakistan'a ve iki milyon ise İnan'a göç ettiler. Sovyetler Birliğinin inzivada kalmasını isteyen batı ülkeleri özellikle ABD, Afganistan halkının ülkeden kaçmaları meselesini Sovyetlerin askeri girişimini uluslararası toplantılarda eleştirmeye bir vesile olarak kullanmaktaydı, bu sebeple halk göç edilmeye teşvik edilmekteydi. Pakistan'a giden mültecilerin sayısı ne kadar artırsa Pakistan hükümeti de o ölçüde destek imkânı bulmaktaydı.

Direnişçiler ve mültecilere gelen destekler hangi parti ve nerede nasıl dağıtıldığını Pakistan hükümeti karar vermekteydi. Öte yandan, Pakistan mezhebî grupların liderleri başta Cemaat-i İslâmî Partisi lideri Mevlana Mevdudi, İslâm Âlimleri Cemaati lideri Mevlana Müftü Mahmud ve bazı diğer İslâm örgütleri ve kuruluşları da mülteciler ve direnişçilere yardım etmiştir.

Bunun üzere, Pakistan liderleri Afganistan cihadı ismini kullanmakla diğer ülkelerden gelen desteklerin büyük bir kısmını kendilerine ayırdılar, ancak bütün bunlara rağmen Pakistan devleti ve halkı Sovyetlerin bombaları ve dehşeti altında olan Afganistan halkına yapılan sığınak yardımı unutulmayacaktır.

İnan İslâm Cumhuriyeti de Pakistan gibi Afganistan'ın batı sınırı komşusu olarak, Pakistan'dan sonra Afganistanlı mültecilerinin sığındığı ikinci ülkeydi. Daha önce değinildiği gibi, İnan'ın batı ve Arap ülkelerle soğuk ilişkide bulunduğundan dolayı bu ülkeye sığınan mültecilere dış ülkelerden hiçbir yardım yapılmamaktaydı

⁶⁰¹ Pehlivan, Çengiz, *Asr-i Mücahidin ve Barameden-i Taliban*, Katra yay, Tahran, 1377, s.77.

⁶⁰² Safi, Vudir, *Mesele-yi Afganistan ez Nigah-i Hukuk-i Beynulumul*, Tap Prenterz yay, Peşaver, 1997, s.16.

ve bunun için bu ülkedeki Afganistan mültecileri hayatını geçindirmek için herhangi bir iş bulmak zorundaydı.

Kaynaklara göre, İran'da bulunan Afganistanlı mültecilerin sayısı 2 milyona ulaşmıştır.⁶⁰³

Afganistan vatandaşları bu iki ülke dışında diğer ülkelere de mülteci olarak gitmiştir. Hindistan'daki Afganistanlı mültecilerin sayısı 13.000, Körfez ülkelerinde 25.000, ABD ve Avrupa ülkelerinde ise 30.000 kişi olduğu görülmüştür.⁶⁰⁴

⁶⁰³ Lalistani, *Cengi-i Kudret*, s.177-197.

⁶⁰⁴ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.40.

III. BÖLÜM

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN'I İŞGAL POLİTİKASININ DEĞİŞMESİ VE ASKERİ BİRLİKLERİNİN ÇEKİLİŞ SÜRECİ

11 Mart 1985 tarihinde Sovyetler Birliği yönetiminde bir değişiklik meydana geldi; bu değişiklik de Mihail Gorbaçov'un Sovyetler Birliğinin liderliğine geçmesiydi. Gorbaçov, Moskova'da iktidarı ele alınca Afganistan savaşına yönelik politikasını değiştirmek istemesinin yanı sıra, kısa bir süre sonra Afganistan yönetiminde de birtakım değişiklikler getirtti. Bunlara rağmen Gorbaçov döneminde de Afganistan işgali 4 yıl daha devam etti. Gorbaçov planlarını birer birer uygulamaya koydu. Daha sonra bahsedileceği üzere, Afganistan yönetiminde Doktor Necibullah Ahmedzey'in Babrak Karmel yerine geçmesiyle rejimin direnişçilere karşı politikası yumuşatılacaktır. Ayrıca daha önce Birleşmiş Milletler tarafından başlanan Cenevre Görüşmeleri yeniden gerçekleştirilecektir ve bu görüşmeler ve anlaşmalar sonuç vermese de Sovyet askerleri 1988 yılında bu ülkeden çekilme sürecini başlamaya mecbur kalacaktır.

3.1. Gorbaçov'un Doktrini

Sınırlı bir askeri operasyon beklentisiyle gerçekleştirilen Sovyet işgaline karşı direnişin şiddetlenmesi ve özellikle 1985'den sonra Sovyet kayıplarının da artması üzerine, Moskova, Gorbaçov'un deyimiyle, "Afganistan'ın kanayan yarasını" sarmak için bu ülkeden tam bir şekilde çekilmek ve Kabil'deki kukla rejimin siyasî tabanını genişleterek onurlu bir barışla, en azından Sovyet düşmanı olmayan bir idareyi iş başına geçirmek bir şekilde çekilmek seçenekleriyle karşı karşıya kalmıştır.⁶⁰⁵

Gorbaçov, Afganistan'daki Sovyetlerin başlattığı savaşın devamı, siyasî, iktisadî ve uluslararası yansımaları açısından Sovyetlerin zararına olduğunu fark etmişti. Böyle bir durumda batı ile anlaşma yolunu açmak istedi. Ama bu politikanın uygulanması için Sovyet Kızıl Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesi gerekmektedir.

⁶⁰⁵ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.55,56.

Böylece Gorbaçov, Afganistan'ın Leonid Brejnev hidayetiyle askeri işgalini mahkûm ederek bunu büyük bir hata saydı.

Sovyetler Gorbaçov'un liderliğiyle Afganistan'a yönelik izleyeceği politikayı şu şekilde gündeme getirdi:

-Afganistan yönetimi hususunda birtakım değişiklikler getirilmesi ve Doktor Necibullah Ahmedzey'i Babrak Karmel yerine rejimin başına geçirilmesi.

- ABD'ye karşı yumuşak bir politika izlenmesi.⁶⁰⁶

- Afganistanlıların birbiriyle karşı savaşın devam edilmesi için Kâbil rejimine yeni mühimmat aktarılması.

- Orta Asya'dan bir sürü askeri, sivil halk kıyafetini giydirmekle Afganistan vatandaşı adına bu ülkeye gönderilmesi ve yaklaşık 10.000 askeri adamı sivil müşavir olarak görevlendirilmesi.

- Kâbil rejiminin istikrarı için malî ve teknik desteklerinin sağlanması.

- Başkent olan Kabil, direnişçilere karşı savunma bir hata değiştirilmesi ve stratejik konumları mayın dökmesi.⁶⁰⁷

Sovyetlerin politikası değişmesiyle Afganistan rejimi politikasında da birtakım değişiklikler meydana geldi. Rejim bazı tarafsız ve nüfuzlu adamlarla müzakere etmekle birlikte Afganistan halkının İslâm'a yönelik inançları ve millî geleneklerine saygı göstermek çabasındaydı. Devlet adamları bu hususta öyle abarttılar ki, konuşmalarında yersiz ve gereksiz Kur'an-ı Kerim okumayla başlayıp hatta radyonun reklamları yerine de Kur'an-ı Kerim tilaveti koymaktaydılar.

3.2. Doktor Necibullah'ın Rejimin Başına Getirilmesi

Ruslara göre, Babrak Karmel liderlik için güçsüz ve becereksiz biriydi. 1984'te Sovyetlerin yetkilerinden birisi onu "çok tembel" ve "uygulayan adam değil laf adamı" olarak nitelemiştir. Kabil'deki KGB sorumlusu Viktor Spornikov 1989

⁶⁰⁶ Bu politika daha sonra bahsedilecek olan Cenevre Anlaşmasına sonuçlanmıştır.

⁶⁰⁷ Kazım, Seyid Abdullah, *Afganistan Der Tilism-i Daire-yi Şeytani*, Daniş yay, Peşaver, 1997, s.11,12.

yılında Moskova’da gerçekleştirildiği bir seminerde Karmel “Hareketsiz, kırılmış ve ihtiyatlıydı” demiştir.⁶⁰⁸

AHDP’nin askeri başdanışmanı General Alexander Mayorov, Babrak Karmel’in içki içmesini görünce, General Chrivminih’e anlattığında, Chrivminih, Mayorov’a şöyle demiştir: “Bu beygirle gereksiz vaktimizi zayi ediyoruz. Vaziyet hassas bile olsa, erken ya geç (bunu) değiştirmeliyiz. Bu arpayı gereksiz ona yediyoruz.”. Gorbaçov, Moskova’da devlet başına geçince, Karmel’in değiştirilmesi vakti gelmişti. Böylece Karmel’in yerine KHAD başkanı olan Doktor Necibullah Ahmedzey önerilerek Mayıs 1986 tarihinde AHDP’nin genel sekreterliğini Karmel’den devraldı.⁶⁰⁹

Babrak Karmel, Sovyetlerin Afganistan’ı işgal ettiği dönemde onların çıkarlarına vefalı biriydi. Ama daha sonra Sovyetler Birliğinin saldırısını bir işgal diyerek kendisini bu işgalin kurbanı olarak niteledi. O ömrünün son günlerinde BBC Radyosunun muhabiri olan Hamid İlmî’yle verdiği röportajda ona hitaben şöyle dedi: “Sen Afganistan mücahitleriyle yardımcıydın, onların Sovyetler kuvvetlerine karşı savaşındaki zorluk derecesini iyice biliyorsun, sizin Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmesine muhalif olduğunuz kadar ben de o kadar karşıydım. Ben ilk günden Sovyetlerin Afganistan’a gelmesine karşıydım, lakin biz soğuk savaşa kurban olduk...”⁶¹⁰

3.2.1. Doktor Necibullah ve İç Siyaseti

Görüldüğü gibi, Doktor Necibullah, Mayıs 1986 tarihinde Karmel’in yerine geçmesiyle Sovyetlerin Afganistan’ı işgal ettiği dönemde ikinci kukla cumhurbaşkanı olarak iktidarı ele aldı.

Necibullah Ahmedzey 1947 yılında Afganistan’ın Pektiya ilinin Seyid Karem ilçesinde Peştun bir ailede doğdu. Babası Ahter Muhammed, Muhammed Davud Han’ın yakın dostlarından sayılmaktaydı. 1964 yılında Kabil’deki Habibiye

⁶⁰⁸ Şark, Hasan, *Karbaspoşha-yi Brahna pa*, s.241, 210.

⁶⁰⁹ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.96,97.

⁶¹⁰ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Kâbus-i Surh*, s.61.

Lisesinden mezun olan Necibullah, Kâbil Üniversitesi Tıp Fakültesine girerek 1975 tarihinde mezun oldu.⁶¹¹

Vücut olarak kaslı olan, okul ve üniversitede öğrenciyken serseri adamlarla dostluk kurup cebinde daima bıçak ve muşta bulunduran Necibullah, protestolarda konuşma yapmasıyla birlikte üniversite ortamında AMG ve Şule-yi Cavit örgütlerinin taraftarlarıyla meydana gelen kavgalarda yer alıp faal biriydi, bu nedenle bazen de Babrak Karmel'in muhafızlığını yapmaktaydı. Aksi, sert ve sınırlı tabiatı sahip olan Necibullah'ı, kardeşi Sıddık Rahi, yazdığı risalesinde ahlaki açıdan cehennemlik olarak nitelemiştir.⁶¹²

Giorgi Korninko'nun dediği gibi "KGB'nin altın saçlı çocuğu" Necibullah, AHDP'nin diğer liderlerine göre daha yetenekli ve basiretli biriydi. Sovyetler Komünist Partisi Siyasî Ofisi üyesi olan Ahromiv ise onu İradeli ve kabiliyetli biri olarak nitelemiştir.⁶¹³

Necibullah Ahmedzey, 1965 yılında AHDP'nin üyeliğini kazandı, yeteneğinden dolayı kısa bir zaman içerisinde partinin aktif bir üyesi oldu. Bir süre Kâbil Üniversitesi Öğrencilik Birliği başkanı olarak faaliyet gösteren ve 1976 yılında Parçem Partisi Kâbil kolu sorumlusu seçilen Necibullah, Nisan 1978 darbesi ardından sefir olarak İran'a gönderilerek Sovyet Kızıl Ordu Afganistan'a saldırdığı sırada onlarla beraber Afganistan'a gelmesiyle 1980 yılından 1985 tarihine kadar İstihbarat teşkilatı (KHAD) başkanlığında kaldı.⁶¹⁴

Doktor Necibullah, KHAD görevini yürütürken sergilediği katı ve acımasız tutumuyla siyasî tutukluların işkencelerini şahsen acımasızca yaparak onları mahkemeye sevk etmeden öldürmekle "Kâbil Kasabı" olarak maruf olmuştu. Onun cinayetleri bazen Sovyetler işgalcilerin kalbini bile acıtmaktaydı. Nitekim Sovyetler generallerinden olan Petro Halkı, Sovyetlerin Kabil'deki askeri başdanışmanı General Mayorov'a 1981 yılındaki Necibullah'ın Herat'ta yüzlerce kişinin

⁶¹¹ Kasimi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Karn-i Ehir*, s.88.

⁶¹² Azimi, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset Der Se dahe-yi Ehir-i Afganistan*, Seba yay, Peşaver, 1376, CII, s.325,326.

⁶¹³ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.97,98.

⁶¹⁴ Kasimi, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Karn-i Ehir*, s.88.

öldürülmesinden şikâyet ederek, “Necibullah ve KHAD Herat’ta manyaklığı başlattı, sorgulama yapmadan halkı idam ediyor.” demiştir. Mayorov ise şöyle bir cevap vermiştir: “Ben (zaten) biliyordum ki tıp doktoru olan Necibullah çok acımasız bir adamdır, ancak buna rağmen biz “Eğer düşman teslim olursa affedilir” yazılı olan tebligatlı evraklarımız yayınlanması ardından yine idam emri vermelerini hiç düşünmüyordum. Bu mutlak vahşetlidir... bunlar hepsi köpektir, özellikle bu Necib.”⁶¹⁵

Necibullah Mayıs 1986 tarihinde AHDP’nin genel sekreteri olarak Babrak Karmel’in yerine geçmesiyle iktidarı ele aldı. Necibullah Ahmedzey, KHAD başkanlığındayken bu istihbaratı KGB gibi geliştirdiği ve Moskova politikasını diğer yoldaşlarından daha iyi analiz ve tevcih edebildiği gerekçeleriyle Sovyetler için daha avantajlı sayılmaktaydı.⁶¹⁶

Necibullah Ahmedzey’in iktidara geldiğinde halkı hükümet tarafına çekmek ve rejimi millî ve bağımsız göstermek amacıyla birtakım girişimlerde bulundu. Kasım 1986 tarihinde yeni bir anayasa onaylandı. Necibullah bu kanunu tanıtırken iktidarın gerçek bir şekilde dağıtılmasının gerekliliğinden bahsetmekteydi. 13 Temmuz 1987 tarihinde “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti” isminden, “demokratik” kelimesinin atılıp devletin resmi adının “Afganistan Cumhuriyeti” şekiline dönüştürüldü.⁶¹⁷

Bu bağlamda Sovyet nizami adamı ve Necibullah’ın askeri danışmanı Prof. Mahmud Kariov, görüşünü şöyle paylaşmaktadır: “1986-1987 yıllarında Afganistan cumhuriyeti liderleri tarafından Afganistan durumuna göre daha gerçekçi bir politikayı gündeme almak ve İnkılâp platformuna daha da yumuşatmak için uğraşıldı. Ama artık geç olmuştu, zira bu zamanlarda İnkılâp görüşü, rengini yitirmişti ve halkın çoğu bu şeylere inanmıyordu.

⁶¹⁵ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.98-100.

⁶¹⁶ Horasani, Elif, *İhsas-i Sadık ve Eşba-yi Kazıp*, s.63.

⁶¹⁷ Giustozzi, Antonio, *Afganistan: Cenk, Siyaset ve Camie (1371-1375)*, çev: Esadullah Şifayi, İrfan yay, Tahran, 1386, s.175.

Böyle bir durumda, Afganistan şartları gerçeğinden uzak olan ve zorla tahmin edilen bu İnkılâbı halk desteklemiyordu ve kimse onu savunmak için hazır değildi.”⁶¹⁸

Bu tarih itibarıyla medyada direnişçiler aleyhine devam edilmekte olan tebligatın tarzı değişti ve “Eşrar”⁶¹⁹ kelimesi yerini “muhalifler” kelimesi kullanılmaya başlandı. Rejimin kontrolü altında olan bölgelerde parlamento seçimi gerçekleştirildi ve parlamento sandalyelerinin %25’i muhaliflere (Mücahitlere) boş bırakıldı.

Necibullah Ahmedzey, Ekim 1987 tarihinde direnişçi liderlerini koalisyon bir hükümet kurmak üzere çağırarak onlardan savaş yerine Kabil’de kendilerine ofis açmalarını istedi.⁶²⁰

Necibullah iktidara geldiği zaman kendi siyasi hayatının tecrübeleri sayesinde olaylar ve vaziyeti titizlikle analiz yapmaktaydı. Konuşmalarında başarılı bir hatip olan ve gerçekleştirdiği sohbetlerinde halkın psikolojisine dikkat eden Necibullah, parti ve arkadaşlarının büyük hataları ve cinayetlerini dile getirmekteydi.⁶²¹ Lakin bu çabaları Afganistan halkı üzerinde de beklenen etkiyi yapmadı. Kâbil Televizyonu’nun artık Kur’an-ı Kerim okunarak açılması ve kapanması, yayımlanan dini programların artırılması ya da Necibullah’ın her fırsatta İslâm dinine vurgulaması kamuoyunu rejime karşı etkilemeye yetmedi. Necibullah en iyi idare eden devlet adamlarından biri olsa da KHAD başkanlığı döneminde edindiği öne, daha doğrusu sicilinin kabarık, dolayısıyla Necibullah⁶²² Afganistan halkı üzerinde güven sağlaması için her tür girişimi denemekteydi.⁶²³

⁶¹⁸ Kariov, Mahmud, *Afganistan Pes ez Bazgeşt-i Sipahiyan-i Şurevi*, çev: Aziz Aryanfer, Faysal yay, Peşaver, 1998, s.20.

⁶¹⁹ Rejim direnişçileri eşrar yani baş belaları veya şer adamları ismiyle adlandırmıştı.

⁶²⁰ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.101,102.

⁶²¹ Vadan, Fakir Muhammed, *Hakayik: Pindarha ve Kırdarha (Siyaset-i Musalaha-yi Milli ve Cephegiriha Der Hizb-i Vatan*, Belçika, 2002, s.125.

⁶²² Bugün Afganistan halkı arasında Doktor Necibullah Ahmedzey’i sevenler bulunmaktadır, sebepleri ise, ondan vatanseverlik ve birlikle alakalı olan kaldığı belgesel konuşmalarının dinleyicilere etkilemesi, onun istifasından sonra ülkenin durumu iyileşmemesi ve daha sonra Taliban rejimi Kabil’i işgal etmekle onu feci bir şekilde

3.2.2. Ulusal Uzlaşma Politikası

Bahsedildiği gibi, Necibullah Ahmedzey’ın iktidar başına gelmesiyle rejimin iç ve dış politikasında birtakım değişiklikler getirildi. Rejim direnişçileri anlaşmaya çağırma ve koalisyon bir hükümet kurmak hedefiyle Sovyet müsteşarların girişimleriyle stratejiyi değiştirerek “Musalaha-yi Millî” ismiyle meşhur olan “Ulusal Uzlaşma”yı ortaya koydu.

Afganistan’daki Sovyet birliklerinin genel komutanı Boris V. Gromov bu stratejinin amacına ilişkin şöyle demiştir: “Biz öyle değerlendiriyorduk ki, bizim isteklerimizin uygulanması çok zor olacaktır, zira mücahitler Afganistan’ın %80’den fazla toprağında yani ülke halkının ekseriyetine hâkim olmuşlardı ve Afganların çoğu da onlara taraftarlık yapmaktaydı. Fakat bizim başka bir çaremiz yoktu. Afganistan hükümeti bu Ulusal Uzlaşma doğrultusunda ilk adım olarak bütün ülkede ateşkes teklif etti. Bu iş için belli bir tarih göz önüne alınmıştı – 15 Ocak 1987).”⁶²⁴

Rus ünlü yazarı ve oryantalist Slinkin de dediği gibi: “söylentiler aksine Ulusal Uzlaşmayı ne Necibullah ne de Afgan liderlerinden başka birisi gündeme koymuştu. Ulusal Uzlaşmanın senaryosu Kremlin sarayı yöneticilerin desturuyla Moskova’da yazılmıştı ve Afgan tarafı sadece bu politikanın adi uygulayıcısıydı.”

Böylece Ulusal Uzlaşma meselesi gündeme gelince Necibullah, ateşkes, muhaliflerle devlet teşkil etmesi, Pakistan ve İran’dan beş milyon mültecinin geri yurda dönmelerinden söz etti.⁶²⁵

“Bizi hangi sebep Ulusal Uzlaşmayı ciddi bir şekilde hızlandırmamıza mecbur bırakıyor, her şeyden önce, sebebi halkımızın uzun savaştan yorulması, kan dökülmesinin sona ermesi ve barış isteğidir. Bugünkü Ulusal Uzlaşma halkın kaderidir.”⁶²⁶

astırmasıdır. Necibullah, Pakistan’a karşı tuttuğu politika sebebiyle, bu ülke tarafından desteklenen Taliban, Necibullah’ı Pakistan isteğiyle idam ettirdiği diyenler de bulunmaktadır.

⁶²³ Erman, Kubilayhan, *Afganistan’da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.308,309.

⁶²⁴ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.192.

⁶²⁵ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecavüz ve Mukavemet*, s.101.

⁶²⁶ *Fışırdayı Beyaniye-yi Doktor Necib*, Hizbi Matbaa yay, 1365, s.11,12.

Necibullah 15 Ocak 1987 tarihinde geçerli olacak Ulusal Uzlaşmayı 30 Aralık 1986 tarihinde ilan etti ve bu tarih ardından binlerce siyasî tutuklu serbest bırakıldı. Necibullah, silahlı mücadeleyi bir tarafa bırakması, iktisadî ve siyasî yapılarını muhafaza etmesi, umumi af ilan edip kimsenin geçmiş siyasî hayatı yüzünden takipte bulundurmaması, tarihi, millî ve kültürel değerlerini savunması, İslâm dinine saygı gösterip usulüne riayet etmesi gibi birtakım vaatlerde bulundu.⁶²⁷

Sovyetlerin girişimiyle Necibullah Ahmedzey'in uygulamaya koyduğu Ulusal Uzlaşma direnişçi örgütlerin liderleri tarafından reddedildi. Etkenlerden birisi ise bu uzlaşmanın Nisan 1978 darbesini değışmeyecek bir İnkılâp olarak teyit etmesiydi. Peşaver'de bulunan yedi partinin liderleri Ulusal Uzlaşmaya yönelik olumsuz tutumunu ilan etmek üzere 12-13 Kasım 1986 tarihlerinde toplantı düzenleyerek reddettiler.

Bunlara rağmen bu uzlaşma ardından 90.000 mülteci ülkeye döndü. Bu politika 1.500 köyde uygulamaya koyuldu ve 174 grup çerçevesinde faaliyet gösteren 30.000 savaşçı silahlarını teslim etti.⁶²⁸

3.3. Cenevre Anlaşması ve Kızıl Ordu'nun Çekilme Sürecinin Başlaması

Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilme meselesi daha önce işgalin ilk zamanlarında Leonid Brejnev döneminde Şubat 1980 tarihinde bir kere gündeme alınmıştı. Böyle bir planı gündeme koyan Brejnev, Hafizullah Emin'in çöküşü ve Babrak Karmel'in iktidara gelmesiyle bu ülkede barış ve huzur sağlanacak diye düşünmekteydi. Ancak SSCB Savunma Bakanı Dmitri Ustinov ve KGB başkanı Yury Vladimirovich Andropov bu çıkışı Afganistan'ın ABD eline verilmesi ve Amerika Birleşik Devletlerinin siyaseti karşısında geri çekilmesi anlamına geldiğini düşünmekteydiler.⁶²⁹

⁶²⁷ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.360.

⁶²⁸ Giustozzi, Antonio, *Afganistan*, s.363.

⁶²⁹ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.345.

Bunun yanı sıra daha önce KGB başkanlığını üstlenen ve yeni Sovyet lideri Yury Vladimirovich Andropov, 1982 yılı itibarıyla işgalin bir hata olduğunu kabul etmiş ve bu harekâtın Sovyetler Birliği'ne ciddi ekonomik, sosyal ve uluslararası zararları olacağını değerlendirmeye başlamıştı. SSCB Afganistan'dan çekilme hususunda ilk ciddi girişimini yapmış ve bu bağlamda BM, Andropov ile 1983 yılı Nisan ayında görüşmeye başlamıştı. Andropov'un çekilme ile ilgili 1983 yılındaki ciddi görüşme girişimleri Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko, Savunma Bakanı Dimitri Ustinov ve Babrak Karmel'in muhalefetleriyle karşılaşmıştı. Buna rağmen Andropov 1983 yılı Ağustos ayında Karmel'i Moskova'ya çağırarak ona Sovyet ordusunun Afganistan'dan çekilmesi durumuna hazırlıklı olmasını bildirmiştir. Andropov'un çekilmeye yönelik bu girişimleri 1984 yılında ölümüne kadar devam etmiştir.

Pakistan yönetimi de Sovyetlerin bu girişimlerine başlangıçta olumlu yaklaşırken, Reagan yönetiminin müdahalesi nedeniyle yaklaşım değiştirmiştir. Başta Pakistan Devlet başkanı Ziya Ül-Hak olmak üzere, bu mücadeleyi ülkesine yapılacak Amerikan yardımları için gerekli gören askeri kesim uzlaşma karşıtı politika yanlısı olmuştur. Öte yandan ABD yönetimi de Birleşmiş Milletler tarafından yürütülmeye başlanan Afganistan'daki soruna çözüm bulma sürecine karşı bir politika tutmuştur.

Kendisinden önceki dönemde Afganistan'dan çekilme konusundaki girişimler sonuca ulaşamayınca bu zor vazifeye uğraşmak Gorbaçov'a düşmüştür. Mevcut şartlar önceki yıllara göre daha kötüdür. Artık ABD açık olarak direnişçileri desteklemektedir. Afganistan'da direnişçiler savaşmayı iyi öğrenmişler ve savaş yoğun bir dönemden geçmektedir. Öte yandan Gorbaçov'un kendisinden önceki liderlere göre bir de avantajı vardır. Yeni Sovyet lideri, Moskova ve Kâbil'de çekilmeye karşı olan muhalefetin üstesinden gelebilecek durumdadır.⁶³⁰

Afganistan savaşından kurtulmak isteyen Mihail Gorbaçov, Batı ile anlaşmayı devam ettirerek Birleşmiş Milletlerin nezaretiyle Afganistan rejimi - Pakistan arasında daha önce başlatılan Cenevre müzakerelerine devam etmekle 14 Nisan 1987 tarihinde bu çerçevede bir protokol imzalandı.⁶³¹ Sovyetler aslında Cenevre

⁶³⁰ Erman, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali*, s.304-306.

⁶³¹ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.12.

Anlaşması ve Ulusal Uzlaşma vasıtasıyla Afganistan savaşında yenilmesini tevcih etmek maksadındaydı.

Genel olarak Cenevre Anlaşmasının temel hedefi dört noktaya dayanmaktaydı:

- Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi.
- Pakistan ve Afganistan'ın birbirinin işlerine müdahale etmemesinin anlaşması.
- İkinci maddeyi uygulamak için uluslararası bir taahhüt alınması.
- Afganistanlı mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri.

Bu anlaşma BM girişimiyle sürmekteydi fakat sorunu çözemedi. Zira bu anlaşma Pakistan ile Afganistan rejimi arasında gerçekleştirilmişti. Ayrıca Afganistan direnişçi liderlerinin bu protokole davet edilmemesinin yanı sıra, yaklaşık iki milyon Afganistan mültecilerine yer veren İran İslâm Cumhuriyeti de bu anlaşmaya dâhil değildi.⁶³²

Bu anlaşma ardından Sovyetler 15 Ağustos 1987 tarihine kadar kuvvetlerinin yarısını Afganistan'dan çıkaracağı planını aldılar. Pakistan ve Afganistan rejimi tarafından imzalanan bu anlaşmaya ABD ve SSCB tazmin edeceklerdi. SSCB'nin Dışişleri Bakanı Eduard Şevardnadze ABD'nin Dışişleri Bakanı ile imzaladığı bir diğer anlaşma tazminiyle bu ülkeler Afganistan ve Pakistan İçişlerine karışmayacaktır. Başka bir anlaşma ise Pakistan ile Afganistan rejimi arasında imzalandı, tıpkı bu protokol direnişçilerin herhangi bir medeni hakları selp edilmeden evlerine dönmelerine izin verilecektir.

Direnış örgütlerinin liderleri Cenevre Anlaşmasını da reddedip savaşın devam edeceğini ilan ettiler. Zira onların taleplerine rağmen bu anlaşmada bir cenah olarak kabul edilmedi.⁶³³

Direnışçi liderleri bu anlaşma bizi ilgilendirmez deyip özellikle Gülbeddin Hikmetyar muhalefet ederek şöyle dedi: “(bu) Anlaşmalar bizi asla ilgilendirmez ve

⁶³² Duaguy, Mehdi, *Nigahi be Demokrasi Devran-i Necib*, Tap Prenterz yay, Peşaver, 1995, s.15,16.

⁶³³ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.12,13.

bizi hiçbir şey için mükellef edemeyecektir. Hatta Sovyet birlikleri çıkacaksa da, biz her halette saldıracağız.”⁶³⁴

Burhaneddin Rabbani Cenevre Anlaşmasına ilişkin tutumunu şöyle açıkladı: “Milletin irade arakasında gerçekleşen Cenevre Anlaşması bizim tarafımızdan ret olup milletimiz bu anlaşmanın maddeleri ve kararlarına üstenci değildir.

Hayat hakkının tayin edilmesi, savaşın devamı ve barışın kabulü milletimize aittir. Diğerleri (yönetici) olarak hayati işlerimize müdahale etmelerine hak vermeyeceğiz... Afganistan savaşı Cenevre Anlaşmasıyla başlamadı ki başkalarının kararıyla bitsin. Savaş bizim ülkemizin işlerine müdahale etmekle dış saldırıyla başladı ve (bu) müdahale devam ettiği müddetçe, (savaş) da devam edecektir...”⁶³⁵

Moskova ise bu Anlaşmanın sonucunu göz önüne almaksızın Sovyet Kızıl Ordusunun Afganistan’dan çekilme planını almıştı. Bu çerçevede Mihail Gorbaçov, Necibullah Ahmedzey ile Taşkent’te görüşerek gelecekle ilgili birtakım anlaşmalarda bulundular.

3.4. Sovyetler Birliği Kızıl Ordu’sunun Afganistan’dan Çekilmesi

Cenevre Anlaşması herhangi bir neticeye varmadan önce, Şubat 1986 tarihinde SBKP’nin⁶³⁶ 27.Kongresinde Sovyet askerlerinin Afganistan’dan çıkması meselesi üzerine bahsedilmişti ve bu toplantıda Kızıl Ordunun bu ülkeden çekilmesine yönelik karar alınmıştı. Böylece Gorbaçov: “Emperyalizm ve İnkılâpçıların düşmanları Afganistan’ı kanayan yaraya çevirmişler” diyerek Sovyet birliklerinin Afganistan’dan çekilmelerini ilan etti.⁶³⁷

General Varinkov, Sovyetler Birliğinin savunma bakanına da gönderdiği bir şifreli mektupta fikrini şöyle paylaştı: “bize göre, Sovyetler askerlerinin hatta bir yıl

⁶³⁴ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, s.69.

⁶³⁵ *Peyam be Femandahan-i Cihat ve Hem mayhenan-i Aziz*, ACKU, 1367, s.10-12.

⁶³⁶ Sovyet Birliği Komünist partisi.

⁶³⁷ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.351,368.

daha kalması, Afganistan nizami ve siyasî durumunu değiştirmeyecektir, ancak Sovyetler Birliğine büyük zarar verecektir.”⁶³⁸

Cenevre Anlaşmasının imzalanması ardından Afganistan’ın Kuner, Nangerhar ve Pektiya illeri gayri askeri yerler olarak ilan edildi. Daha sonra Savunma Bakanı Dmitry Yazov 7 Nisan 1988 tarihinde Sovyetler Birliğinin kuvvetleri Afganistan’dan çekilmesini onaylamakla imza attı ve Kızıl Ordu’nun Afganistan’ı terk etme süreci 9 yıl önce girdikleri yollardan (Tirmiz ve Kuşka) tekrar dönmeleriyle başlamış oldu. Alındığı plana göre, ilk çıkış süreci 15 Mayıs 1988 tarihinden, 15 Ağustos 1988 tarihine kadar devam etti ve bu müddet içerisinde Sovyet askerlerinin %50’si Afganistan toprağından çıkmış oldu. İkinci çıkış süreci ise 15 Kasım 1988 tarihinden 15 Şubat 1989 tarihine kadar sürdü. Sovyet Kızıl Ordusunun Afganistan’dan çıktığı sıralarda 110.000 asker yaklaşık 180 askeri birlik çerçevesinde bulunmaktaydı.

İşgalci Kızıl Ordu’nun çekilme hususunda, birliklerin çıkma süreci sıralarında onların savunması çok önem taşımaktaydı. Direnişçilerin çekilme esnaslarında her grubun farklı davranışları vardı. Kimi komutanlar onları hiçbir saldırıya uğratmadı bazıları ise kervanlara hamle ettiler. Ağustos ayının ortalarında Kızıl Ordu 25 ilden çıkmıştı. Şehirler ve garnizonlar direnişçilerin eline geçmekteydi. Sovyetler ve rejimin silah depoları da direnişçilerin eline geçmesinin yanı sıra, rejimin binlerce askeri direnişçilere teslim oldular.

Diğer taraftan Necibullah ise hükümetini tahkim etmek amacıyla elinden gelen her şeyi yapmaktaydı. Belirtildiği gibi, direnişçileri hükümetine bağlatmak maksadıyla parlamentoda onlara boş koltuklar bıraktı, 7 Haziran 1988 AHDP üyesi olmayan Hasan Şark, başbakan olarak seçildi, lakin bu adımlar da durumun iyileşmesiyle sonuçlanmadı.

Gün gectikçe direnişçilerin rejime karşı saldırımları artmaktaydı. En büyük tehlike Ahmed Şah Mesud tarafından hissedilmekteydi. O Kâbil rejimine dikte etmek için yolların kontrolünü almayı planlamaktaydı. Moskova ise bu sıralarda Ahmed Şah Mesud’a saygıyla davranmaktaydı, bu saygı da Sovyetler Birliğinin

⁶³⁸ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.165.

Afganistan’da olduğu sürece ona karşı hiçbir şey yapamadıklarından kaynaklanmaktaydı.⁶³⁹

Sovyet Birliği kızıl Ordu’sunun Afganistan’dan kaçması tarihin nadir olaylarından birisi sayılmaktaydı. Pakistan cumhurbaşkanı Ziya Ül-Hak’ın dediğine göre: “yirminci yüzyılın mucizesi” idi.⁶⁴⁰

Sovyet Kızıl Ordusu’nun 110.000 kuvvetinden Afganistan toprağından en son çıkan ve Sovyetler toprağına giren, Afganistan’daki Sovyet birliklerinin genel komutanı, General Boris V. Gromov’dur. Gromov, Hayretan köprüsünden⁶⁴¹ geçtikten sonra cip arabasından inerek, Afganistan toprağı tarafına hasretle birkaç kere bakarak şu cümleyi defalarca tekrar etti: “Biz bir daha oraya gitmeyeceğiz. Her vadi, taş ve kayasında ölüm fermanı yazılan bir ülkeye bize saldırma ve işgal emrini veren büyüklerimize lanet olsun!”⁶⁴²

Boris V. Gromov Sovyet birliklerinin genel komutanı olarak Afganistan savaşıyla ilgili “Ertuş-i Surh- der Afganistan” adına kaleme aldığı kitabında Sovyet birliklerinin Afganistan’da bulunduğu sürece, Sovyet askerleri ve direnişçilerle alakalı birçok gerçeğı ortaya koymuştur. O bu eserde Afganistan’da geçirdiğı en son gününü yazdığı eserinde şöyle anlatmaktadır: “Ben Sovyetlerin Afganistan toprağını terk eden en son askeri idim. Bu son anlarda içimde büyük bir boşluk hissediyordum, çünkü önümde belirsiz ve karanlık bir gelecek ve arkamı (geçmişimi) boş ve yok olmuş gibi görüyordum. Afganistan’da en son gece; Bu son geceyi kışlaların bir yurdunda geçirdim. Uykum gelmiyordu. Bu toprakta neler geçirdiğim ve neler gördüğüm üzerinde düşünmek istemiyordum. Lakin birçok sima birbiri ardından aklıma geliyordu, öyle ki onları bir daha asla göremeyeceğim. 15 Şubat’ın (1989) sabahı yaklaşıyordu. Birlikler saat 9.00’da harekete hazır... Hareket başladı ve askerler yola çıktılar... Birçok kişi Amuderya ötesi Sovyetler kıyısı, Tirmiz şehrinde bizi karşılamaya gelmişti. Onların çoğı ölen askerlerin yakınları ve akrabalarıydı.

⁶³⁹ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.372-375.

⁶⁴⁰ Mansur, Abdül Hafız, *Pirozi Muşt Ber Şemşir*, s.44.

⁶⁴¹ Afganistan ve Özbekistan’ı bağlayan köprü.

⁶⁴² Safi, Muhammed Server, *Hakikat-i Cihat Der Dornim Daha-yi Ehir Der Afganistan*, Haver yay. Kabil, tsz, s.7.

Onların birçoğu ölümlerini bildiği ve gömdüğüne rağmen yine o (onlar) yaşıyor diye umutluydular...

Ben komutanlığa özel olan zırlı özel arabaya binip giderken, ordunun en son askerlerine (Afganistan toprağından çıkan en son askerine) göz dökerek şunu düşünüyordum; anne(ler) asla bir daha hayatta böyle askerler doğurmayacaktır... Evet!.. Tam saat 9.45'te köprü'nün ötesindeki bir odaya Sovyetler sınırına yaklaştım... İçim istiyordu ki, köprü ötesinden Afganistan'a yüz çevirerek en son kez olarak bakıp kendimle bir hoşça kal diyeyim, aniden bir muhabirin sesiyle kendime geldim. "...sizin söyleyecekleriniz var mı?", ona cevap veremiyordum, zira bütün duygum böyle bir günü bekleyen ve arzularımı toprağına götüren insanlardı.⁶⁴³ Ben onların annelerine ne cevap verebileceğimi düşünüyordum, bu acı çeken annelerle nasıl ve hangi yüzle özür dileyceğim...

Biraz sonra General Pavlov karşılamaya geldi. Askerlerimizin Afganistan'dan çıkmasının sona erdiği raporunu ona verdim. Bütün gelenler bu cümleyi duymaktan hoşlandı... En son olarak Mareşal Yazov⁶⁴⁴ ile iletişime geçip bizim görevimiz tamamen bitti ve askerlerimiz vatana dönmüşler diye rapor verdim."⁶⁴⁵

3.5. Sovyetlerin Çekilmesi Ardından Afganistan

15 Şubat 1989 tarihinde Sovyet 40. Kızıl Ordusu Afganistan'dan tam anlamıyla geri geçildi. Afganistan'ı bir köprü olarak gören ve Çarlık İmparatorluğun rüyalarını gerçekleştirmek hedefiyle Hint yarımadasını kontrol altına almak isteyen Sovyetler, Afganistan halkının direnişi ile karşı karşıya kaldı ve amaçlarına varamadan on yıl işgali arkaya bırakmakla bu ülkeden çekilmeye mecbur kaldı. Rusya'nın siyasî ve askeri tarihi, Afganistan'da almış olduğu böyle bir yenilgiyi daha

⁶⁴³ Sovyetlerin Afganistan'da öldürüldüğü askerleri.

⁶⁴⁴ Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Dmitry Yazov.

⁶⁴⁵ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.231.

kaydetmemiştir.⁶⁴⁶ Ne yazık ki Sovyetler bu ülkeden çıkmasına rağmen Afganistan'ın siyasî politikasına müdahale etmekten vazgeçmedi.

Sovyet Kızıl Ordusu'nun Afganistan'dan çekilmesi ardından Moskova, bir taraftan Necibullah rejiminin uluslararası meşruiyetinin tanınması ve siyasal tabanını genişletmesi için birtakım girişimlerde bulundu, öte yandan ise, silah sevkiyatını hızlandırmakla direnişçiler aleyhine Kabil'in savunma gücünü artırdı.⁶⁴⁷

Bu aşamada Batılılar Necibullah rejiminin yıkılmasını beklemekteydi, lakin Moskova'nın rejime verdiği silahlı destekten dolayı rejim birkaç yıl daha ömrünü sürdürüp çöküşe uğramadı. Bu dönemde de eskisi gibi Sovyetlerin Necibullah rejimine aktardığı askeri destekleri ABD'nin direnişçilere aktardığı desteklerden daha fazlaydı. Böyle bir durumda Afganistan ordusu 130.000 personel ile direnişçilerin yedi grup çerçevesinde savaştan 150.000 direnişçiye karşı⁶⁴⁸ saf tutmuştu.⁶⁴⁹

3.6. Sovyetler'in Afganistan'ı İşgal Etme Sebepleri

Bu sorunun tek bir cevabı yoktur, zira Sovyetlerin Afganistan'ı istila etmesinin birçok sebebi vardı. Sovyetlerin iddiasına göre Kızıl Ordusu Hafızullah Emin'in davetiyle⁶⁵⁰ gelmişti, ancak bu iddia gerçek olsaydı, Sovyet yetkilileri uluslararası toplantılarda kendisine beraat vermek üzere belge ve senet sunacaklardı.⁶⁵¹

Öte yandan bilindiği üzere, Sovyet askerleri Kabil'e girdiğinde ilk operasyonda Hafızullah Emin'i öldürttü, bu olaydan 12 saat sonra ise Emin'in

⁶⁴⁶ Hazırlayan: Vahid-i Siyasi Hizb-i Vahdet-i İslâmi Afganistan, *Nigahi be Ahirin Tahavvülat-i Siyasi Afganistan*, Vahdet yay, 1369, s.3-5.

⁶⁴⁷ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.65.

⁶⁴⁸ Bu vaziyet üç yıl devam etti, nihayet 28 Nisan 1992 günü Necibullah rejiminin yıkılmasıyla Mücahitler hükümeti ele geçirdi.

⁶⁴⁹ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.24,387.

⁶⁵⁰ Kaynaklara göre, Nur Muhammed Taraki döneminde Sovyet askerlerinden davet edilmişti.

⁶⁵¹ Fazili, Muhammed Kasım, *Roz ha-yi Çon Şeb-i Tarik*, s.88.

Sovyet ordusunu davet ettiği haberi yayımlandı. Ayrıca Sovyet Birliği Emin'in rakibi olan Babrak Karmel'i rejim başına geçirtti.⁶⁵²

Aslında Ruslar, Büyük Petro'nun rüyalarına göre, Afganistan'ı işgal edip Çarlık İmparatorluğuna bağlı kılmak istemekteydiler. Komünistler Rusya'da iktidarı ele geçirince, Petro'nun düşüncesi ve planı yeni bir ideoloji kalıbında devam ettirildi.

“Tahevülat-i Siyasî der Şurevi” kitabının yazarı Yandar Bishar'a göre “Ruslar, Afganistan istilasını Brejnev'in doktrini bahanesiyle başlattılar. Bu doktrinin çerçevesine göre, 1978 yılı darbesiyle iktidara gelen hükümeti savunmalıydı ve onların iktidar başında kalması esbablarını hazırlamaktaydı.”

Sovyetler Afganistan'ı işgal etmek suretiyle farklı hedefler ve politikaları takip etmekteydi. Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu'nun Afganistan'ı işgal etmesinin etkenlerini genel olarak şu faktörlerden özetleyebiliriz:

- Sonraki istilalar ve Ortadoğu'da hâkim olmak için Afganistan'ın coğrafi konumunun önemi.
- Dünyanın yeryüzündeki komünistleri destekleme doktrini.
- Sovyet topraklarını korumak için güvenlik hattı oluşturması ve sonraki adımlarda komşu ülkelerini işgal etmesi.
- Dünyaya sosyalist ideolojiyi benimsetmek için Marks ve Lenin'in görüş ilkelerine dayanarak Afganistan'ı tam bir komünist ülkeye dönüştürme çabası.
- Afganistan'ın İslâmî uyanışını bastırmak suretiyle, Sovyetlerin komşu ülkelerinde kurulacak herhangi bir İslâmî hükümeti önlemesi.
- Evrensel açıdan dünyaya hâkim olmak için iki bölük rekabetleri.
- Kızıl Ordunun 1969'da Çekoslovakya'da başardığı gibi Afganistan'da da başaracağına inanması.
- Sovyetlerin Afganistan halkının İslâmî ve millî direniş ruhunun gerçeklerini iyice anlamaması.

⁶⁵² Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.8.

- Afganistan komşusundaki toprağında (İran) gerçekleşen İslâm devrim ile Amerikan karşıtı bir hükümeti kurulması ve Sovyetlerin bölgede boşluk görmesi.
- Komünist darbeci (Nur Muhammed Taraki) rejimini çöküşten kurtarmak için Sovyet askerlerini çağırması.⁶⁵³
- Bölgedeki ABD ve Çin Cumhuriyeti nüfuzunu önlemesi.⁶⁵⁴
- Afganistan'ın doğal maden⁶⁵⁵ varlığına el koymak istemesi.
- Hint okyanusunun sıcak denizlerine inmesi.⁶⁵⁶
- Sovyetlerin Afganistan toprağında yeni silahlarını⁶⁵⁷ denetmesi ve kullanması.⁶⁵⁸

3.7. Savaşın Kayıpları ve Etkileri

Bilindiği üzere Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu'nun Afganistan'ı istila etmesi bu ülkeye büyük zararlar vermiştir. Zarar ve etki olarak bu on yıllık faciyanın boyutu, Afganistan'ın tarih boyunca maruz kalan bütün saldırılardan daha fazlaydı.⁶⁵⁹

⁶⁵³ Danişyar, Emir İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropaşi Cihani Komünizm*, CII, s. 113,114,123,124.

⁶⁵⁴ Sovyetler Birliğinden Afganistan'a gelen askerlerine göre, ABD ve Çin Cumhuriyeti onların asıl düşmanıdır ve dünyanın her noktasında Sovyetlerin çıkarlarına karşı girişimlerde bulunmuştur. Bu devletler Afganistan toprağına girmiştir daha sonra Sovyetlerin kuzey sınırları yönünden savaş ateşini Sovyet içinde yakıtacaklardır. Dolayısıyla saldırıya uğrayan komşu ve dost ülkeyi kurtarmak Sovyetlerin görevidir.

⁶⁵⁵ Ruslar 1920'lerden beri Afganistan'ın maden varlığını, doğal gaz, demir, bakır ve uranyum gibi rezervlerinin farkındaydılar. 27 Nisan 1978'deki Sahur ihtilalinden beri, Moskova, özellikle başta doğal gaz olmak üzere, Afganistan'ın kaynaklarını yağmalamak derecesinde kullanmaktadır. Kaynakların işletilmesi, aynı zamanda Ruslar'ın günlüğü üç veya dört milyon doları bulan askeri işgal masraflarının karşılanmasına geniş çapta katkıda bulunmaktadır....

Sovyetler Birliğinin en çok göze çarpan tekeli Afgan petrolü ve doğal gazının üretilmesinde olup. Örneğin, 1978 sonunda Mezar-ı Şerif'teki Sovyet araştırma komisyonu teknisyenlerinin sayısı 2000 civarında idi. İstiladan hemen sonra Ruslar bu elemanların sayısını artırdı.

⁶⁵⁶ Nevabi, Abdül şükür, *Sıpa-i Hindukuş*, s.322.

⁶⁵⁷1983 yılındaki Pentagon yayanlarında şöyle yazılmıştır: "Afganistan'a yeni ve en son model silahları gönderilmiştir".

⁶⁵⁸ Dital, Wilhelm, *Güzergâh-ı Afganistan*, s.347.

⁶⁵⁹Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.63.

Sovyetlerin Afganistan'da açtığı savaşın verdiği insani kayıpları, XX.yüzyılı savaşlarının verdiği insani kayıplarının en yüksek rakamlar arasında yer almaktadır.

İstatistikî bilgilere göre iktidar komünistlerin eline geçtiğinden (Nisan 1978) Sovyet işgalinin sonuna kadar (Şubat 1989) Afganistan halkının %9 hayatını kaybetmiştir. Bu rakam Sovyetlerin II.Dünya harbindeki verdiği kayıplardan (%6-8) da daha fazladır. Bu oran o günkü Afganistan'ın 15 milyon civarındaki nüfusuyla mukayese edilirse ölülerinin sayısı 1.240.800⁶⁶⁰ kişi olmaktadır.

Bunun dışında nüfusun %11'i sakat kalıp %33'ü ise mülteci olarak yurtdışına sığınmaya mecbur kalmıştır. Başka bir ifadeyle, bu savaşta Afganistan halkının her 10 kişiden birisi öldürülmüş, her 9 kişiden birisi sakat kalmış ve her 3 kişiden birisi ise mülteci olmuştur. Bu kayıp oranında %46'sı köyler, kasabalar ve ülkeden kaçarken sivil mültecileri bombalama neticesinde olmuştur.⁶⁶¹

Bir araştırmanın sonucuna göre bu savaşta Afganistan halkının hiçbir ailesinde kayıp vermeyen veya savaşın etkisi olmayan aile kalmamıştır. Kimi aileler bir kişi, kimi aileler iki veya üç kişi kayıp vermiştir ve kimi ailelerin üyesi veya üyeleri ise sakat kalmıştır. Böylece bu uğursuz savaşta karılar kocalarından uzaklaştırılmış, babalar evlatlarından ayrılmış ve yetim kalan çocuklar da annelerin lütfundan mahrum kalmıştır.⁶⁶² Belirlendiği rakamlara göre bu savaşta 9-15 yaşları arasındaki kalan yetimlerin oranı %24'tür.⁶⁶³

Bu üzücü destan burada bitmemektedir. Afganistan'ın iki nesil çocukları öyle bir vaziyette büyümüşlerdir ki, çocukluklarının en güzel dönemlerini yaşamamışlardır, zira onların kaygısı ve düşüncesi bombardımandan kaçıp açlıktan kurtularak karnını doyurmaktı. Bununla birlikte yeni nesillerin geçmiş kültürüyle ilişkisi kesilmesinin yanı sıra eğitim ve öğretim ertelenmiştir. Memleket o kadar harabeye dönmüştür ki başkent bile bir kente benzememekteydi.⁶⁶⁴ Ordunun yapısı

⁶⁶⁰ Kayıpların sayısı genel olarak kaynaklarda 1.500.000 geçmektedir.

⁶⁶¹ Silwinski, Marek, *Afganistan 1978 ta 1987- Cenk ve Sahtıman-i Cemiyet*, Kanun-i Tercüme Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1367, s.4,26.

⁶⁶² Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.17.

⁶⁶³ Silwinski, Marek, *Afganistan*, s.9.

⁶⁶⁴ Alizade Musavi, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevvat-i Maasir*, s.63.

yok olup modern savaş teçhizatları parçalandı, müzeler ve arşivlerde bulunan kültürel mirasları çalındı, mesken evleri ve köprüler yıkıldı, caddeler, fabrikalar ve hidroelektrik santralleri bozuldu. Gurbet, işsizlik ve huzursuzluk arttı, ülkenin kadroları ve bilim adamları yurtdışına mülteci oldu, hatta maden kaynakları bile sağlam kalmadı.⁶⁶⁵

Bu dönemde sadece devlet sektörlerinin gördüğü maddi zararlar 50 milyar Afgani (bir milyar dolar) ve özel sektörler ise 450 milyar Afgani (üç milyar dolar)⁶⁶⁶tahmin edilmektedir.⁶⁶⁷

Su şebekeleri ve tarım alanları yok oldu. Köyler bombardımanlar yüzünden harabeye dönüştü ve halkın göç etmesinden dolayı iktisadî anlamda zarar gördü.⁶⁶⁸ Dünya Bankasının bir raporuna göre ülkenin ekonomisini %50 tarım teşkil edip Afganistan halkının %70'i ziraat ile uğraşmaktaydı. Sovyetlerin saldırısı bu dengeyi bozup, en kötü şekilde ortadan kaldırdı. Afganistan, tarihi ve doğal manzaralar bakımından meşhur bir ülkeydi, lakin savaş döneminde bu güzellikleri birden bire yok oldu. Sovyetlerin girişimleri, savaş uçaklarının sürekli bombardımanları, tanklar ve topların ateşleri şehirler ve köyleri cansız bir ülkeye çevirmişti.⁶⁶⁹

Kayıplara yönelik Sovyetler Birliği Savunma Bakanlığında bulunan istatistik kaynaklarına göre, bu dönemde; her 24 saatte Afganistan halkından 450 kişi öldürülmekte olup 300 kişi sakat kalmaktaydı ve yaklaşık 1800 kişi ise ülkeyi terk edip yurtdışına mülteci olmaktadır.

Avrupalı meşhur yazar Bros Richardsan, Sovyetlerin Afganistan'ı işgal ettiği dönemde bu ülkenin gördüğü zararı İsveç Komitesinden aldığı istatistik bilgileri kitabında şöyle aktarmaktadır:

⁶⁶⁵ Mir Zahir, Setana, *Cenkha-yi Bistsala ve Tebahi Zehayir-i Maden-i Afganistan*, Tap Prenterz, Peşaver, 1988, s.1,2.

⁶⁶⁶ Yaklaşık 1.000 tane sanayi ve ticaret tesisatları gibi kuruluşlar ve 2700 okul ve diğer eğitim merkezlerinin yıkılmasıyla.

⁶⁶⁷ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.21,22.

⁶⁶⁸ Afganistan tarımsal bir ülkedir. Savaş döneminde yurtdışına gidenler daha çok ziraata uğraşan ve köylü olduğu için ziraat ve tarım büyük zarar görmüştür.

⁶⁶⁹ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.14,17,39.

Afganistan’da günlük olarak yıkılan ya da kısmen zarar gören, evler, camiler, okullar ve köyler:

- Ev sayısı: 22-313 arası
- Camiler sayısı: 3-43
- Okul sayısı: 1
- Köy sayısı: 3-43 arası⁶⁷⁰

3.8. 1.000.000 Asker, 3335 Gün Savaş

(Sovyetlerin Afganistan’da Verdiği Kayıplar)

Sovyet 40. Kızıl Ordu’nun Afganistan’a ilk girdiğinde 80.000 asker ve subaydan oluşmaktaydı. Daha sonra bu sayı 120.000’e yükseldi ve bu rakam savaş döneminde sabit bir orandı.⁶⁷¹ Lakin 3335 gün işgal sürecinde bir milyon Sovyet askeri Afganistan’da muharibe görevini nöbetle yerine getirdi.⁶⁷²

Sovyetlere göre bu savaşın dört aşaması vardı:

Birinci aşama; 1979 Aralık ayında başlayıp 1980 Şubat ayında biten dönemiydi. Bu aşama ordunun gönderilmesi, garnizonlar ve idarelerde konuşlanması ve birliklerin bulunduğu bölgeleri savunmasını kapsamaktaydı. İkinci aşama; 1980 Mart ayından başlayan 1985 Nisan ayında sona eren dönemiydi. Bu aşamada rejimin askerleriyle gerçekleştirilen saldırgan operasyonları kapsamaktaydı. Üçüncü aşama; 1985 Mart ayı başlayıp 1986 Aralık ayı biten dönemiydi. Bu aşamada ise; rejim kurumları ve idarelerini korumak hedefiyle askeri operasyonları başlatmak dönemiydi. Dördüncü aşaması ise; Ocak 1987’de başlayan ve Kızıl Ordunun çekilme tarihine kadar (Şubat 1989) devam eden bir aşamayı.⁶⁷³

⁶⁷⁰ Azimi, Muhammed Zahir, *Afganistan*, s.113.

⁶⁷¹ Babrak Karmel, yaptığı bir açıklamada, Afganistan’da ihtiyat için 15.000 Sovyet askeri bulunduğu ve bu ülkenin İçişlerine karışmayacakları söylemişti.

⁶⁷² Endişmend, Muhammed İkrâm, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, s.88.

⁶⁷³ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.300.

Sovyetlerin kaynaklarına göre, Kızıl Ordu Afganistan'dayken 25 Aralık 1979 – 15 Şubat 1989 tarihine kadar 13833 kişi ölü (bunlar arasında 1979 tanesi subay, 572 tanesi KGB memurları, 28 tanesi intizam memuru ve 190 tanesi askeri müşavir bulunmaktadır) vermiştir.⁶⁷⁴ Bu rakama göre Kızıl Ordu her gün 4 tane askeri kaybetmiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliğinin bu savaşta 49985 askeri yaralanmıştır.⁶⁷⁵

Sovyetler Birliği kaynakları kayıp istatistiğini her ne kadar bu şekilde açıklasa bile, gerçekte Kızıl Ordu'nun kayıplarının bunun çok üzerinde olduğu Batılı kaynaklarda öne çıkmıştır. Zira stinger füzelerinin direnişçilere ulaşılmasıyla alakalı olarak, ABD Kongresinde Mart 1985'te yaptığı bir konuşmada Teksas Senatörü C. Wilson, "Sovyetler şu ana kadar Afganistan'da 25.000 asker kaybettiler. Biz Vietnam'da 58.000 asker kaybettiğimize göre, Ruslar'ın bize daha 33.000 ölü vermesi gerekmektedir" şeklinde ifade etmiştir. CIA hesaplarına göre, Kızıl Ordu'nun kayıplarının daha fazla olduğu bilinmektedir. Bu durumda, Sovyetlerin gerçek kaybının 50.000'e yakın olması ihtimal dâhilindedir.

Savaşın iktisadî bilançosuna gelince, Batılı kaynaklar, günde 12-15 milyon Dolar olarak hesaplamakla işgalin Sovyet ekonomisine malîyetinin yılda 500-600 milyon dolar civarında olduğunu ve dolayısıyla, "Afganistan macerasının" toplam malîyetinin 60 milyar doların altına düşmeyeceğini öne sürmüşlerdir.⁶⁷⁶

Lakin Sovyetler Birliğinin Dışişleri Bakanı, Temmuz 1990 tarihinde açıkladığına göre, Sovyetler bu süre içerisinde 96 milyar dolar harcadığı ve bu masrafın yıllık rakamı ise 8 milyar dolar olduğunu belirtmiştir.⁶⁷⁷ Sovyetlerin Afganistan'da savaş aletlerinin yok olmasına dair, ABD istihbarat teşkilatının (CIA) bilgilerine göre, 1987 yılının sonuna kadar Sovyetlerin Afganistan savaşında 400 tane savaş uçağı, 100 tane helikopteri ve 600 civarında tankı yok olmuştur.⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.266.

⁶⁷⁵ Alan, Piur ve Kli, Diter, *Kepkan-i Afgan*, s.554,555.

⁶⁷⁶ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.60.

⁶⁷⁷ Kazım, Seyid Abdüllah, *Afganistan Der Tilism-i Daire-yi Şeytani*, s.10.

⁶⁷⁸ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.12.

Sovyetler Birliğinin Afganistan'daki kaybı sadece askeri ve maddi değildir. Moskova diplomatik açısından da kaybedenlerden sayılmaktadır. Zira Sovyetler, bu ülkede uluslararası prestijini ve “3.Dünya ülkelerinin en iyi dostu” argümanını yitirmiştir. Afganistan savaşı SSCB'nin yayılma sürecine son vermiş ve Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşü⁶⁷⁹ hızlanmıştır.⁶⁸⁰

3.9. Sovyetlerin Afganistan'ı Ruslaştırma Politikası

Sovyetlerin Afganistan'a ilk girdiği zamanlarda, kendi askeri gücünü kullanarak bu ülkenin millî değerleri, örf ve geleneklerini değersiz göstermeye çalışarak halkın İslâmî ve millî direncini zayıflatma çabasındaydılar. Sovyetler Afganistan'ı da tedricen kendi sömürge cumhuriyetleri arasına dâhil etme planındaydı.⁶⁸¹

Afganistan halkının bütün sosyal hayatı boyutlarında Ruslaştırma politikası birer birer uygulamaya koyulmaktaydı. Rejim 1979 yılı itibarıyla özellikle 1986'dan sonra, Sovyetler Birliği, Sovyet bölüklü ülkeleri, Doğu Almanya, Çekoslovakya ve Bulgaristan ile yüzlerce anlaşma ve protokol imzalatırdı ve yapılan bu anlaşmalar vasıtasıyla Sovyetlerin Afganistan'ın iktisadî, ictimai, siyasî, kültürel, medya ve hatta doğal kaynaklarını kontrol altına almasına kolaylaştırdı.⁶⁸²

Afganistan'ın Ruslaştırma süreci Nisan Darbesi ardından hızlı bir şekilde başlatılmıştı, Aralık 1979 tarihinde Sovyet birliklerinin bu ülkeye girmesiyle bu süreç daha hızlandı. Sovyetlerin Afganistan'da Ruslaştırma politikasına yönelik bulunduğu girişimler şu noktalarda özetlenebilir:

- Devlet idarelerinde Sovyet danışmanlarının görevlendirilmesi.
- Hükümetin İdare işleri Rusya yönetimine göre ayarlanması.

⁶⁷⁹ 1992 yılında Sovyet Birliği dağılmasının etkenlerinden birisi Afganistan savaşı denilmiştir. Bu bağlamda Afganistan direnişçilerin rolü inkâr edilmezdir.

⁶⁸⁰ Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı?*, s.71.

⁶⁸¹ Ümitvar, Niyazi, *Evamil ve Netayic-i Kodeta-yi Heft-i Sevr*, s.132,133.

⁶⁸² Klass, Rosanne, *Peyman-i Ceneva- Bazi be Sarnevişt-i Afganistan, Kanun-i Tercüme-yi Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1367, s.33.*

- Medyaların Sovyetler ve rejim amaçları doğrultusunda kullanılması.
- Eğitim ve öğretim sisteminin yeniden düzeltilmesi.⁶⁸³
- Rusça dilinin kullanılmasını genişletmeye çaba gösterilmesi.
- Çocuklar, Okul ve üniversite öğrencileri ve subayları eğitim vermek üzere Sovyet Birliğine gönderilmesi.
- Ekonomi sisteminin Ruslaştırılması.⁶⁸⁴

Sovyetler, Ruslaştırma politikasında bir taraftan binlerce Rusça, İngilizce, Farsça ve Peştuca Marksizm kitaplarını ülkeye dâhil edip ucuz bir fiyatla satmaya başlamıştı, öte taraftan ise yayımlar, gazeteler, radyolar ve televizyonlarda Sovyetlerin tebligatını tam hızla devam ettirmekteydi.⁶⁸⁵

3.10. Sovyet Yetkililerin Afganistan'ın İşgalinin Büyük Bir Hata Olduğunu Dile Getirmeleri

Sovyet Kızıl Ordusu nun Afganistan'ı işgal etmesi meselesinde bu istilanın hata olduğunu birçok Sovyet yetkilileri itiraf etmiştir. Sovyet araştırmacılar ve yazarların eserlerinde yer aldığına göre, Sovyet Birliğinin içinde fesada bulanmış olan bazı liderlerin şahsi meyli, Afganistan meselesini nasıl çözmesi hususunda Moskova'nın kararlarına olumsuz etkilemiştir.

Afganistan'daki Sovyetler Birliği Savunma Bakanlığının operasyon grubu başkanı ve Doktor Necibullah Ahmedzey'in müşaviri Orgeneral W.E. Warinkov'un yardımcısı olan Korgeneral Alexander Lyakhovskiy, Afganistan savaşı üzerinde kaleme aldığı eserinde "Tofan der Afganistan" şöyle yazmaktadır:⁶⁸⁶

⁶⁸³ Ülkenin bütün üniversiteleri ve okullarında Marksizm ve Leninizm ideolojisi dersleri sosyal bilimler ve felsefe dersleri çatısı altında zorunlu olmuştur.

⁶⁸⁴ Rizevi, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, s.20,21.

⁶⁸⁵ Zarmelval, Gulam Muhiddin, *Tehaciim-i Musallahane-yi Rusha Ber Afganistan*, WUFA yay, Peşaver 1990., s.48.

⁶⁸⁶ Vulvalici, Esadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi ez Afganistan Hariç Şudend?*, s.44,45.

“Bizim askerlerimiz Afganistan’da neler görmediler ki, neler vardı ki (onlar) karşılaşmadılar, ne zahmet ve ne zorluk ki çekmediler. Bir dürüst adam için insanları öldürmesi gayri doğal bir görünendir ve ne kadar zor ve müşekkelidir.

Acaba bu askerler ve akrabalarının acıları ve zorlukları Brejnev ve parti taraftarlarına herhangi bir önemi var mıydı?

Hayır, onlar başka bir cihanda yaşıyorlardı, onların asıl işi kendi göğüslerine daha fazla madalya taktırması ve daha fazla lakap almasıydı.!...”⁶⁸⁷

Lyakhovskiy eserinin ikinci cildinde şöyle itiraf etmektedir: “İtiraf etmeliyiz ki sekiz yıllık çalışmamız (işgal dönemi) istediklerini kazandırmamıştır. Büyük maddi masraf ve verdiğimiz insani kayıplarımız olumlu netice (nizami ve siyasî istikrarı) vermemiştir... Eski tecrübemiz bizi Afganistan meselesini askeri bir yöntemle çözemeyeceğimize inandırmaktadır...”⁶⁸⁸

Akademisyen Chazif’e göre, Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Dmitri Ustinov’un hayatının sonuna kadar itiraf etmediği tek hatası, Afganistan savaşıydı. Ustinov, bütün meseleleri güç ve zor kullanarak halledilebileceğine inanmaktaydı. KGB başkanı ve daha sonra Sovyetler Birliğinin liderliğine geçen Yury Andropov, Afganistan savaşının hata olduğunu anlayıp pişmanlık duymaktadır, ancak Ustinov hep haklı olduğuna inanmaktaydı.⁶⁸⁹

Afganistan savaşında ilk operasyonları başlatan kimi Sovyet generalleri, bu ülkedeki savaşı, sonunda hiçbir aydınlık gözükmeyen bir karanlık tünele benzetmekteydi. Bu generaller, Afganistan’a müdahale etmeye karşı olan, Valintin Varinkov, Mareşal Niklay Ogarkov ve Mareşal Sirgai Ahirimov’du.⁶⁹⁰

Sovyet Bilim Akademisi Uluslararası ilişkiler ve Dünya Ekonomisi Enstitüsünün ilmi üyesi, tarihçi ve oryantalist Prof. Giyorki Mirski, Afganistan savaşından on yıl sonra şöyle demiştir: “Bizim İçişleri yönetimi ve liderliğinde beceriksizliğini gösteren liderlerimiz, dış işlerde de öyleydiler diyebiliriz. Alınan

⁶⁸⁷ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.226.

⁶⁸⁸ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.31.

⁶⁸⁹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.172.

⁶⁹⁰ Şark, Hasan, *Karbaspoşha-yi Brahna pa*, s.76.

kararlar görünlü ve bilimsel gerçeklere dayanmıyordu... birçoğumuz ben de olmak üzere mücahitlerin Sovyetler askerleri karşısında dayanamayacağını düşünüyorduk, belki bir müddet uğraşırız sonra (Sovyet birlikleri) onları yok edecekler...bu anlayış bizim vaziyeti iyi incelemediğimizin bir delilidir. Bu olasılığa dikkat etmemiştik ki, Sovyet askerlerinin Afganistan'a girdikten sonra bu ülkenin içinde direniş zayıf olmamasının yanı sıra aksine güçleniyordu..."⁶⁹¹

Sovyet nizami adamı ve Doktor Necibullah Ahmedzey'in askeri danışmanı Prof. Mahmud Kariov, Kızıl Ordu'nun gerçekleştirdiği operasyonlarda hatalarını kendi yazdığı eserinde "Afganistan Pes ez Bazgeşt-i Supahiyan-i Şurevi" şu şekilde yazmaktadır: "Ayrıca hatırlatmamız gerekiyor ki, füzeler, tophaneler ve saldırgan bombardımanlar askeri açısından az etkiliydi.

Bu hamleler sadece yerel halkı Sovyet askerleri ve Afganistan ordusuyla muhalif edip silahlı mücahitlerin gruplarına ciddi bir ziyan vermiyordu. Aynı zamanda sivil halktan daha fazla kayıp vermesine, mesken yerleri, su şebekeleri, tarla ve bağların yok olmasına sebep olurdu..."⁶⁹²

Rusya askeri Tarihi Enstitüsü ise, Kızıl Ordu'nun Afganistan'daki uygulamalarını şöyle açıklamaktadır: "müddetlerdir aşikârdır ki, böyle savaşlarda sivil halk nizamilerden daha fazla can vermektedir. Sovyet medyaları savaş yıllarında böyle istatistik verileri açıklamayıp, utanç verici bir şekilde sustular, modern tophaneler ve bombalayıcı uçakları köylük bölgelerde yıkıcı etki uyguluyordu. Afganistan'ın herhangi bir köşesinde savaş başlayınca, canlarını kurtarmak isteyen halkın kaçıış yolları kapatıyordu, üç milyona yakın Afgan kendi isteğiyle gitmemişti, cenk onları vatani terk etmeye mecbur etti."⁶⁹³

Ve son olarak Sovyetlerin Afganistan'daki birliklerinin genel komutanı, Boris V. Gromov, eserinde Sovyet liderlerinin Afganistan'a asker göndermelerine yönelik hatalarını şöyle zikretmektedir:

⁶⁹¹ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.214.

⁶⁹² Kariov, Mahmud, *Afganistan Pes ez Bazgeşt-i Sipahiyan-i Şurevi*, s.38.

⁶⁹³ Azimi, Muhammed Zahir, *Afganistan*, s.22.

“1979 yılının sonunda Afganistan’a birliklerinin gönderilmesi vatan için büyük mücadele yılları ardından Sovyetlerin dış politika ideolojisinin yön değiştirme noktalarından birisi sayılmaktadır. Afganistan durumu meselesinde Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesinin siyasî bürosu toplantılarına katılanlar Afganistan’a birlik gönderme kararı nasıl alındığı konusunda şimdi hiçbir şey dile getirmiyorlar. O anda Afganistan’ın bu günkü durumunun hangi ölçüsüne dayanarak inceleme yapılmıştı?, Sonuçta Sovyet askerlerin yabancı bir toprakta kendi istekleriyle bulundurmayan ve zor mücadelelerde savaşan binlerce askerlerinin öldürülmesini kim üstlenecektir?, Asya’nın güney doğu bölgesindeki sarsıntılarının artması ve Sovyetler Birliğinin dış politikası alanındaki mevziinin kaybolması kimin vicdanına ağır gelecektir?... Sovyet liderlerinin yaptıkları hassaten Afganistan’a Sovyet asker göndermesinin akıbeti tahmin edilmiş miydi?... Biz geğmiş derslerden ibret almalıyız, geğmiş hatalarını göz önüne alarak gelecekte tekrar olmamasına çalışmalıyız...

Afganistan savaşını açması Sovyet hükümetinin en uygunsuz kararlarından birisidir... Biz bugün itiraf etmeliyiz ki; Afganistan herkes için ilk önce bize, siyasî meselelerin zorla halledilmesinin neticesiz kalacağına en aydın örnek olmuştur...”⁶⁹⁴

⁶⁹⁴ V. Gromov, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, s.1,2,226,227.

SONUÇ

Tarih boyunca defalarca dış müdahalelere ve saldırılara maruz kalan ve her mücadelede yabancı güçleri yenilgiye mahkûm eden Afganistan, 1979 Aralık'ının son günlerinde Sovyetler Birliğinin 80.000 kişilik ordusu tarafından yeni bir istila ve işgale maruz kalmıştır.

Afganistan'ın bu tarihte kuzey komşusunun işgaline uğraması beklenmeyen bir olay değildi. Zira geçmişlere gidersek, tarihin tanıklığında bu gücün daha önce üç kez Afganistan'ı işgal etme girişiminde bulunduğunu öğrenmiş oluruz. Yine yakın tarihlere gelirsek, Zahir Şah döneminde özellikle Muhammed Davud Han'ın başbakanlığı yıllarında (1946-1953) Sovyetler ile Afganistan arasında sıcak iktisadî ilişkiler başlamıştı. Daha sonraki yıllarda ise Sovyetler Birliği desteğini alan komünist partiler "AHDP ve Parçem" aracılığıyla Muhammed Davud Han'ın yaptığı darbenin başarıya ulaşmasında etkili olmuştur. Muhammed Davud Han'ın darbesinde rol oynayan ve yeni hükümetin kilit idarelerine yerleştirilmiş olan AHDP ve Parçem Partisi üyeleri, Muhammed Davud Han'ın Moskova ile arası bozulunca Sovyetlerin işaretiyle Heft-i Sevr (27 Nisan 1978) darbesini gerçekleştirmişlerdir.

Gerçekleştiği darbenin ardından hükümet başına geçen Nur Muhammed Taraki, Hafızullah Emin tarafından öldürülmesiyle Krimlin liderlerinin öfkelerine sebep olmuştur. Böylece AHDP'nin ikinci sekreteri olan ve ömrünün yarısını komünizm ve sosyalizminin toplumda yayılması için çaba gösteren Emin, Sovyet kuvvetlerinin Afganistan'ı işgal etmesiyle emperyalizmin ajanlığıyla suçlanıp öldürülmüştür ve Emin'in rakibi ve düşmanı sayılan ancak aynı fikirde (komünist) olan Babrak Karmel'in rejim başına geçirtmesiyle on yıl sürecek olan karanlık işgal dönemi başlamıştır.

Muhammed Davud Han döneminde Pakistan'a sığınan Afganistan Müslüman Gençliği hareketi liderleri, Sovyet kuvvetlerinin bu ülkeyi işgalinin ardından kendi yolunu haklı ve meşru göstererek teşkil ettiği yeni örgütler ve akımlar çerçevesinde Pakistan'a sığınan yeni mültecilerin katılımları ve destekleri sayesinde faaliyet sahasını genişletip rejim ve Sovyet birliklerine karşı büyük bir direniş cephe

oluşturmuşlardır. Öte yandan, uluslararası kuruluşlar ve örgütler işgale karşı tepki göstermeye başlamıştır.

Ayrıca Dünyanın farklı ülkeleri özellikle Amerika Birleşik Devletleri bu istilayı sert bir şekilde eleştirerek Sovyet birliklerine karşı direnişçilere maddi ve manevi destek sağlamıştır. Pakistan, Mısır ve Türkiye de Sovyetlerin işgalini kınamakla birlikte Afganistanlı direnişçilere destek veren ülkelerden olmuştur. SSCB'nin rakibi olan ABD ile birlikte İslâm ülkelerinin işgale karşı tutum almasının bir sebebi bu ülkeler halkının Müslüman olarak Afganistan halkının yanında yer alması, diğer yandan ise hükümetlerinin küresel bakımdan Amerikan politikasının yanında bulunması ve SSCB bloku karşıtıydı. İran İslâm Cumhuriyeti Amerika'nın siyasetine karşı olmasına rağmen Sovyetlerin işgalini kınamıştır. Çin komünist hükümeti de ideoloji açısından Sovyet komünist hükümetine zıt olduğu için Kızıl Ordu'nun saldırısını eleştirmiştir. Böyle bir küresel tepkiyle karşılaşmayı asla tahmin etmeyen Sovyetler Birliği, uluslararası platformda yalnız kalmıştır.

Sovyet karşıtı olan devletler bu savaşa dolaylı olarak dâhil olunca, ABD ve Suudi Arabistan'dan gelen milyonlarca dolar, Çin ve Mısır gibi ülkelere aktarılan binlerce ton mühimmatın ardından Afganistan içinde savaşan gruplar teçhizatlı direnişçiler haline gelmiştir.

ABD'nin AİP ve AİCP gibi İslâmcı örgütlere destekçi olması ve CIA'nın yıllık milyonlarca doları Afganistan cihadı adına ayırması, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan halkının özgürlüğü ve İslâm'ın galip gelmesi amacıyla atılan adımlar anlamına gelmemektedir. Afganistan savaşında kendi izlediği hedefleri ve çıkarları peşinde olan ABD, Sovyetlerin Afganistan'a girdiği ilk yıllarda bu ülkeden çekilme isteğinde bulunmamıştır. BM'nin işgalin ilk yıllarında SSCB kuvvetlerinin Afganistan'dan çıkmasına yönelik Cenevre Anlaşması'nı yürütme girişimlerine ve Kızıl Ordu operasyonlarına karşı en etkili silah olan stinger füzelerini direnişçilere savaşın ilk aşamalarında gönderilmesine muhalif olan ABD liderleri, bu savaşın uzun sürmesiyle kaybettikleri Vietnam savaşının intikamını almakla birlikte, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Afganistan'da tam olarak yenilgiye maruz kalmasıyla SSCB'nin dağılmasını arzulamıştır. Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesi ve daha sonra SSCB'nin 1992 yılında

dağılmasıyla ABD'nin Afganistan durumuna fazla önem vermemesi bu iddiayı ispatlayan bir delil niteliğindedir.

Pakistan da Afganistan cihadını destekleyen bir ülke olarak komşuluk mesuliyetini yerine getirmiştir. Ancak bu ülke kurulduğu tarih itibarıyla Afganistan ile toprak ve sınır davası yüzünden sürekli anlaşmazlıklar yaşadığından dolayı, Hindistan ile iyi ilişkisi olan Afganistan'ı kuzey sınırında güçlü bir rakibi olarak görmek istememektedir. Böylelikle savaş döneminde ABD, Suudi Arabistan ve diğer ülkelerden gelen maddi ve silahlı destekleri Mücahitler örgütlerine dağıtmış; fakat bu ülkede savaş oldukça çıkarlarının artacağını göstermiştir. Pakistan cumhurbaşkanı Ziya Ül-Hak, Afganistan'a yönelik; "Afganistan'ı yavaş yavaş ateşe vermeli" söylemi, daha sonra halefleri tarafından da yürütülmüştür. Pakistan'ın SSCB kuvvetlerinin çekilmesiyle Afganistan'da özgürlük ve barış istemediği bugün açıkça bilinmektedir. Sovyet askerlerinin bu ülkeden çekilmesinin ardından daha önce Pakistan toprağında kurulmuş olan yedi direnişçi partiyi birbirine karşı kışkırttığı açık bir biçimde görülmektedir. Ayrıca Sovyetler karşısında savaşan direnişçi liderlerin kimileri, savaş döneminde Pakistan'ın birçok hususta onları kandırdıklarını dile getirmektedir. Bunun yanı sıra Taliban'ın Pakistan desteğiyle ortaya çıktığı ve bugün de bu radikal grubu destekleyip üslerine ve eğitim merkezlerine Pakistan'da imkân tanıdığı ve onları kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları inkâr edilemez bir gerçektir.

1985 yılında Mihail Gorbaçov, Sovyetler Birliğinin liderliğine geçince, Afganistan'da Sovyetlerin başlattığı savaşın devamı SSCB'ye zarar verdiği kanaatine vararak, Afganistan iç politikası ve SSCB'nin dış siyasetinde birtakım değişiklikleri planlamıştır. Öte taraftan SSCB'nin Komünist Partisi'nin 27. Kongresi'nde Sovyet askerlerinin Afganistan'dan çekilmesine yönelik alınan karar ve Sovyet yetkilisi General Varinkov'un; "Bize göre Sovyetler askerlerinin bir yıl daha kalması Afganistan nizamı ve siyasî durumunu değiştirmeyecektir; ancak Sovyetler Birliği'ne büyük zarar verecektir." görüşlerine dayanılarak 15 Mayıs 1988 tarihinden 15 Şubat 1989 tarihine kadar devam eden bir süreçte, 110.000 Sovyet askeri, İngiliz ordusunun 1842 yılında Afganistan'dan çekilirken yaşadığı felaketi yaşamadan bu ülkenin toprağını on yıl işgalden sonra terk etmiştir.

27 Aralık 1979 tarihinde başlayan ve 15 Şubat 1989 gününde sona eren bu savaşta yetki sahibi olarak bu cenge katılan ve yönlendiren Sovyet generaller ve komutanlar, hiçbir zaman bu savaşta başarılı olacaklarına inanmamışlardır. Bu savaşı karanlık bir tünele benzeten kimi Sovyet generalleri, savaşın ilk günlerinden çekilme anına kadar gerçekleştirilen hatalarını ve özellikle Sovyet liderlerin büyük yanlışlıklarını birer birer dile getirmektedir. Bu husus Afganistan'da görev yapan Sovyet yetkililerin Afganistan savaşına yönelik kaleme aldığı eserlerinde açıkça görülmektedir.

Afganistan'daki Sovyet birliklerinin genel komutanı, General Boris V. Gromov; "Biz bir daha oraya gitmeyeceğiz. Her vadi, taş ve kayasında ölüm fermanı yazılan bir ülkeye bize saldırma ve işgal emrini veren büyüklerimize lanet olsun!"⁶⁹⁵ derken, Afganistan'daki Sovyetler Birliği Savunma Bakanlığının operasyon grubu başkanlığında yetkili olan, Korgeneral Alexander Lyakhovskiy, "Eski tecrübemiz bizi Afganistan meselesini askeri bir yöntemle çözemeyeceğimize inandırmaktadır..."⁶⁹⁶ demiştir.

Aynı şekilde Sovyet Bilim Akademisi Uluslararası ilişkiler ve Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nün ilmi üyesi, Prof. Giyorki Mirski "Birçoğumuz ben de dâhil olmak üzere mücahitlerin Sovyet askerleri karşısında dayanamayacağını düşünüyorduk, belki bir müddet uğraşıp sonra onları yok edecekler... Bu anlayış bizim vaziyeti iyi incelemediğimizin bir delilidir..."⁶⁹⁷ diye itiraf ederken, Sovyetler Birliği devlet adamı Mihail Gorbaçov'un bu savaşı; "Kanayan Afganistan yarası" olarak nitelemesi bir deyim olmuştur. Babrak Karmel de rejimin kukla cumhurbaşkanı olarak savaş döneminde bu işgali meşru görmesine rağmen, daha sonra Sovyetler Birliğinin saldırısına bir işgal diyerek kendisini bu işgalin kurbanı olarak nitelemekle "Biz soğuk savaşa kurban olduk."⁶⁹⁸ demiştir.

Şüphesiz Afganistan halkı bu on yıl içerisinde özgürlük sevdasıyla dünyanın iki büyük gücünden birisi olan SSCB karşısında cesaretle durmuştur. Arap bilim

⁶⁹⁵ Safi, Muhammed Server, *Hakikat-i Cihat Der Dornim Daha-yi Ehir Der Afganistan*, s.7.

⁶⁹⁶ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CII, s.31.

⁶⁹⁷ Lyakhovskiy, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, CI, s.214.

⁶⁹⁸ Endişmend, Muhammed İkrâm, *Kâbus-i Surh*, s.61.

adamı ve Afganistan cihadına katılan Abdullah Azzam'ın dediğine göre; “Şüphesiz Afganistan halkı bu sekiz yıl içerisinde öyle bir savaşa daldı ki; İslâm tarihi geçen son üç asırda benzerini görmemişti.”⁶⁹⁹

Afganistan cihadı soğuk savaşı dönemin en sıcak çekişme aşamasıydı ve bu yarışmada Amerika Birleşik Devletlerinin yenmesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliğinin dağıtılmasına sonuçlandı. Afganistan direniş ilk kez bu ülkede Marksizm ve Leninizm duvarını kırmıştır, arkasından Doğu Avrupa'da sosyalizm nizamı yıkılış istikametine gidip daha sonra da Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliğinin (SSCB) dağılmasıyla (1992) bu nizam tarihe gömülmüş; başta Orta Asya ülkeleri (Özbekistan,

Tacikistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan) olmak üzere Sovyet Birliği hâkimiyeti altında olan bütün ülkeler bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Ancak Afganistan halkı ise, verdiği bu mücadelede tarihin en karanlık olayları yaşanıp bu gün de savaşın etkileri yüzünden tam bir şekilde istikrara kavuşmamıştır.

Sovyet 40. Kızıl Ordusu Afganistan toprağında gerçekleştirdiği birçok operasyonda insanlık dışı uygulamalar yapmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen operasyonların bazılarında 10.000 asker, bazılarında ise 20.000 askerin katılması ve 20 Temmuz 1982 tarihinde Loger ilinin altı tane köyünde 2.000 kadın ve çocuğun bir günde katledilmesi facianın derinliğini ispatlamaktadır. Sovyetler'in Afganistan halkına karşı yürüttüğü savaş sonunda XX.yüzyıl savaşlarının verdiği insanî kayıpların en yüksek rakamlarından birisi olarak tarihe geçmiştir.

Nisan 1978 darbesinden Sovyet işgalinin sona ermesine kadar (Şubat 1989) bu ülkenin 15 milyon nüfusundan 1.5 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Sovyet kaynaklarına göre, her 24 saatte Afganistan halkından 450 kişi öldürülmüştür. Üstelik Afganistan nüfusunun her 9 kişisinden birisi sakat kalıp her 3 kişiden biri mülteci olmuştur. Bunların yanı sıra çocuklar eğitim görmeden yetişmiş, ordunun yapısı yok olup müzeler ve arşivlerde bulunan kültürel miras çalınmış, evler, caddeler, fabrikalar ve hidroelektrik santralleri bozulmuştur. Ülkenin sermayesi olan kadroları ve bilim adamları mülteci olarak yurtdışına giderek ziraat ilkeleri de yok

⁶⁹⁹ Azzam, Abdullah, *Nişane-ha-yi Rahman Der Cihad-ı Afgan*, s.36.

olmuştur. Diğer taraftan ise Afganistan'ı kendi sömürge cumhuriyetleri arasına dâhil etmek hayalinde olan Sovyetler, kendi kaynaklarına göre savaş boyunca 13.833 ölü ve 49.985 yaralı asker vermiştir. Afganistan savaşındaki iktisadî zararı ise 96 milyar dolardır.

Son söz olarak şu söylenebilir ki; Sovyetler'in Afganistan'ı işgal etmesi, bu ülkeye iktisadî, siyasî, idarî ve ictimai açıdan telafî edilemez zarar vermiştir. Sovyetler'in Afganistan'ı işgal ettiği dönemde onlara karşı mücadele edenler işgal sürecinde topraklarını Ruslar'a karşı korumak için savaşmışlardır. SSCB kuvvetlerinin çekilmesinden sonra ise iktidar mücadelesiyle meşgul olmuşlardır. Bir müddet sonra da Taliban gibi aşırı radikal bir örgütün ortaya çıkmasıyla ABD, NATO şemsiyesi altında Afganistan'a girmiştir.

KAYNAKÇA

- **Abdülbaki**, Musbahullah, *Afganistan Pes ez Yazde-i September*, çev: Abdül Sabur Fahri, Islah-i Efkar yay, Kabil, 2007.
- **Adamak**, Lodowik. W, *Tarih-i Revabit-i Siyasî Afganistan ez Zeman-i Emîr Abdurrahman Han ta İstiklal*, çev: Ali Muhammed Zahma, Afgan Kitap yay, Kabil, 1349.
- **Adili**, Zakiye, *Şura-yi Emniyet-i Sazman-i Mulel-i Müttehit ve Tahevület-i Afganistan ez Zaman-i İşgal-i Afganistan Tavessut-i Şurevi Sabik- ta Evvelin İntihabat-i Riyaset Cemhuri*, İrfan yay, Tahran, 1387.
- **Afzeli**, Muhammed Aslem, *Cunbiş-i Azadi Hahi ve Mahiyet-i Devlet-i Emami*, Akademi Ulum yay, Kabil, 1368.
- **Ahmed Şah**, Ravşendil, *Ahd Şukeni Hay-i Rusya-yi Şurevi*, y.y, Peşaver, 1363.
- **Ahmed Şah**, Seyid Mir, *Afganistan Zadgah-i Men*, ACKU, Kabil, 1377.
- **Ahmedi**, Hüseyin, *Tahevület-i Mentikeyi Afganistan*, Hezar Nakş yay, Tahran, 1389.
- **Akkurt**, Mehmet, *Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasî ve Stratejiler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- **Alan**, Piur ve **Kli**, Diter, *Kepkan-i Afgan (Hakikat-i Tecaviüz-i Şurevi Ber Afganistan)*, çev: Abdürrahim Ahmed Pervani, Mayvend yay, Kabil, 1383.
- **Alizade Musavi**, Seyid Mehdi, *Afganistan, Rişeyabi ve Bazhani Tahevület-i Maasir*, Kiş Mehr yay, Kum, 1381.
- **Almqvist**, Broje, *1983'de Afgan savaşı: Sovyetlerin Kullandığı Nazi Taktiklerine karşı Güçlenen Mücahit Direnişi*, çev: Hakan Özdağ, ODTÜ yay, Ankara, 1986.
- **Ariz**, Gulam Geylani, *Kabil*, Daniş yay, Peşaver, 1377
- **Arnold**, Antoni, *Sevabik-i Tarihi Tehaciüm-i Rus Ber Afganistan*, çev: Seyid Resul, ACKU, tsz.

- **Atayi**, Muhammed İbrahim, *Nigah-i Muhtasar be Tarih Maasir Afganistan*, Mayvend yay, Kabil, 1384.
- **Atal**, R, *Münasebat-i Afgan – Şurevi (1953-1978)*, ACKU, Kabil, 1988.
- **Atayi**, Kerim, *Kıyam ve Cumhuriyet-i 26 Saretan 1352 Teht-i Kıyadet-i Serdar Şehit Davud Han*, ACKU, İsviçre, 2004.
- **Azimi**, Muhammed Nabi, *Ordu ve Siyaset Der se dahe-yi Ehir-i Afganistan*, Seba yay, Peşaver, 1376, C1.
- _____, *Ordu ve Siyaset Der se dahe-yi Ehir-i Afganistan*, Seba yay, Peşaver, 1376, C2.
- **Azimi**, Muhammed Zahir, *Afganistan (Hücum-i İttihad-ı Şurevi ve Siyasetha-yi Garp*, Muhakkik yay, Meşhed, 1382.
- _____, *Afganistan ve Riş-e-yi Derdha*, Mayvend yay, Peşaver, 1378.
- **Azizi**, Aziz Ahmed, *Afganha Millet-i ki do Eber Kudret ra be Zano Der Avurdand, İdare-yi Darul-Neşr-i Afganistan*, 1378. C.1.
- **Azzam**, Abdullah, *Nişane-ha-yi Rahman Der Cihad-ı Afgan*, çev: Abdülbaki Haba, ACKU, 1995.
- **Bilgü, İlhan**, “*Afganistan (Sovyet İşgali ve Sonrası)*”, DİA, Ankara, 2008, I, 408-411.
- **Boyku**, Vladimir, *Devlet ve Apozisyon Der Afganistan (Vijegiha-yi Mübareze-yi Siyasî Der Salha-yi 1919-1953)*, çev: Aziz Aryanfer, Moskova, 2010.
- **Bradshar**, Hanri, *Afganistan ve İttihad-ı Şurevi*, çev: Şurayi Sekafeti Cihad-ı Afganistan, Şurayi Sekafeti Cihad-i Afganistan, 1370.
- **Broxup**, Marie, *Sovyetler Afganista'da: Bir İşgalin Anatomisi*, çev: Rasih Malyalı, ODTÜ, Ankara, 1984.
- **Bulgrami**, Asğer Hasan, *Afganistan ve Hint-i Britanevi 1793-1907*, çev: Abdül Vahap Fenayi, Akademi Ulum-i Afganistan yay, Kabil, 1361.
- **Coll**, Steve, *Ceng-i Eşbah*, çev: Muhammed İshak, Mayvend yay, Kabil, 2008.

- **Cororna**, Laurel, *Afganistan*, çev: Fatma Şadab, İdare-i Darul-Neşr-i Afganistan, Peşaver, 1384.
- **Danişyar**, Emîr İtimad, *Ceng-i Afganistan ve Şurevi Amil-i Fropâşi Cihani Komünizm*, Bahine yay, 1371. C1.
- **Dital**, Wilhelm, *Güzergâh-ı Afganistan*, çev: Seyid Muhsin Muhsinyan, İstan Kuds-i Rizavi yay, Meşhed, 1365.
- **Duaguy**, Mehdi, *Nigahi be Demokrasi Devran-i Necib*, Tap Prenterz yay, Peşaver, 1995.
- **Elmi**, S.M. Yusuf, *Roydadha-yi Cihat Der Afganistan*, Kanun-i Tercüme-yi Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1986.
- **Emin**, Abdül Resul, *Afganistan ez Hamo Peç-i Tarih Migzared*, y.y, Peşaver, 1996.
- **Endişmend**, Muhammed İkrâm, *Amerika Der Afganistan*, Mayvend yay, Kabil, 1384.
- _____, *Kâbus-i Surh*, Mayvend yay, Kabil, 1383.
- _____, *Salha-yi Tecaviüz ve Mukavemet*, Peyman yay, 1383.
- **Ensari**, Beşir Ahmed, *Afganistan Der Ateş-i Neft*, Mayvend, Kabil, 2012, s.79.
- **Ergendavi**, Abdül Ali, *Hatırâha ve Tehlilha*, çev: Hamid İlmi, Merkez-i Neşarat-İslâmî Sabur yay, Londra, 1377.
- **Erman**, Kubilayhan, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler ve Sonuçlar)*, Doktora Tezi, Ankara, 2013.
- **Farheng**, Mir Muhammed Sıddık, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, Amerikan Spidy yay, Virginia, 1988. C1
- _____, *Afganistan Der Penc Kern-i Ehir*, Amerikan Spidy yay, Virginia, 1988. C2.
- **Faruki**, Habibullah, *Hirs Der Çangal-i Ukab*, Müellif, Peşaver, 1367.
- **Fazli**, Muhammed Kasım, *Roz ha-yi Çon Şeb-i Tarik (Facia-yı Afganistan)*, Müellif, Peşaver, 1989.

- **Feryat Afgan**, Necmeddin, *Nigeruş-i Ber Tarih-i Maasir-i Afganistan*, Daniş yay, Peşaver, 1384.
- **Gürcistani**, Muhammed İsa, *Mübarezat-ı Hazaraha Der Bist Sal-i Ehir-i Afganistan*, Kılât Pres yay, Kuvetta, 1364.
- **Gavs**, Abdu's-Samed, *Sukut-i Afganistan*, Daniş yay, Peşaver, 1999.
- **Gıradet**, Edward, *Afganistan-Dergiri Şurevi*, çev: J.H. İbrahim, WUFA yay, tsz.
- _____, *Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı*, çev: Yuluğ Tekin Kurat, ODTÜ yay, Ankara, 1984.
- **Giustozzi**, Antonio, *Afganistan: Cenk, Siyaset ve Camie (1371-1375)*, çev: Esadullah Şifayi, İrfan yay, Tahran, 1386.
- **Gubar**, Mir Gulam Muhammed, *Afganistan be Yek Nazar*, ACKU, Kabil, 1368.
- _____, *Afganistan Der Mesir-i Tarih*, Nahzet yay, Kum, 1375. I
- **Gurbandi**, Abdül Küddus, *Nigahi be Tarih-i Hizb-i Demokratik-i Halk-i Afganistan (Hizb-i Vatan)*, ACKU, Müellif, 1379.
- **Hak Şunas**, Ş.N, *Desayis ve Cinayet-i Rus Der Afganistan ez Emîr Dost Muhammed Han ta Babrak*, ACKU, Pakistan, 1368.
- _____, *Tasvir-i Rus Der Ayine-yi Tarih*, Cemiyet-i İslâmî Afganistan, 1366.
- **Hakcu**, Mir Aka, *Afganistan ve Müdahilat-ı Harici*, İntişarat-i Meclisi, Kum, 1380.
- **Haron**, A, *Davud Han Der Çangal-i KGB*, çev: Hamid, Mayvend yay, Peşaver, 1376.
- **Horasânî**, Abdül Hey, *Rusha Der Pence-yi Haşm-i Tekaveran-i Şemşir Bekef-i Afgan*, Kalem yay, Tahran, 1364.
- **Horasânî**, Elif, *İhsas-i Sadık ve Eşba-yi Kazıp*, Keçken yay, 1380.
- **Hüveyda**, Fehmi, *Sakf-i Cihan*, çev: Sarver Daniş, Emîru'l-Mû'minîn yay, 1364.
- **İlmi**, Seyid Muhammed Yusuf, *Afganistan- Guzarış ha-yi Siyasî ve Nizami*, Kanun-i Tercüme-yi Asar-i Cihad-ı Afgan yay, 1367.
- **İmami** Hüsameddin, *Afganistan ve Zuhur-i Taliban*, Şab yay, Tahran, 1378.

- **Kaker**, Muhammed Hasan, *Ceng-i Dovum-i Afgan-İngiliz*, Mahaz-i Millî İslâmî Afganistan-Riyaseti Ferhengi yay, Peşaver, 1989.
- **Kanuni**, M, *Destavurdha-yi Şura-yi Nezar*, Komisyon-i Farheng-i Şura-yi Nezar-i Cemiyet İslâmî Afganistan yay, tsz.
- **Kargon**, Wiktor Grikovich, *Afganistan Der Salah-yi Bist ve si Kern-i Bistum*, çev: Celaluddin Sıddiki, ACKU, 1365.
- **Kariov**, Mahmud, *Afganistan Pes ez Bazgeşt-i Sıpahtyan-i Şurevi*, çev: Aziz Aryanfer, Faysal yay, Peşaver, 1998.
- **Kasımı**, Neciyullah, *Rejimha-yi Afganistan Tey Yek Karn-i Ehir*, Daniş yay, Peşaver, 1378.
- **Kâtip Hazara**, Faiz Muhammed, *Tezkire-tul İnkılâp*, Kave yay, Almanya, 2013.
- **Kazım**, Seyid Abdullah, *Afganistan Der Tilism-i Daire-yi Şeytani*, Daniş yay, Peşaver, 1997.
- **Kebir Siraj**, Muhammed Nazir, *Roydadha-yi Nime-yi Dovum Sedde-yi Bist Der Afganistan*, Mayvend yay, Kabil, 1384.
- **Klass**, Rosanne, *Peyman-i Ceneva- Bazi be Sarnevişt-i Afganistan*, Kanun-i Tercüme-yi Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1367.
- **Koçer**, Mehmet, Bolşevik İhtilali Sonrasında Afganistan Üzerinde İngiliz- Rus Mücadelesi, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 9:1, 2004, s.82.
- **Kordovuz**, Diyago ve Hrison, Slig As, *Pışt-i Perde-yi Afganistan*, çev: Esadullah Şifayi, Hida yay, Tahran, 1379.
- **Koşan**, Gulam Hazret, *Serguzeşt-i Millet-i Mazlum-i Afganistan Der Mesir-i Sedde-yi Bistum*, Afgan Amerikan Association yay, 1999.
- **Lalistani**, *Cengi-i Kudret (Vakayi se Dahe-yi Afganistan)*, Kokçe yay, 1384.
- **Lyakhovskiy**, Alexander, *Tofan Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 1999. C1.
- _____, *Tofan Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 2003. c2.

- **Mansur**, Abdül Hafız, *Baha-yi Azadi*, ARİC, 1374.
- _____, *Pirozi Muşt Ber Şemşir*, Encumen-i Nevisundegan ve Sühenveran yay, 1369.
- _____, *Zahm-i Honin*, ACKU, 1371.
- **Masturi Kaşani**, Nasir, *Afganistan Diplomasi do Çehra*, İranşehr yay, 1371.
- **Mayoruv**, Alexander, *Der Afganistan Çi Meguzeşt*, çev: A. Safa, Daniş yay, Peşaver, 1379.
- **Mayhenvard**, Şah Muhammed, *Revabit-i Siyasî ve Diplomatik-i Afganistan ve Rusya Tey Salhay 1729-2001*, Akademi Ulum yay, Kabil, 1390.
- **Mir Zahir**, Setana, *Cenkha-yi Bistsala ve Tebahi Zehayir-i Maden-i Afganistan*, Tap Prenterz, Peşaver, 1988.
- **Mitrokhin**, Vasili, *KGB Der Afganistan*, çev: Hamid Simab, y.y, 2015.
- **Mübarez**, Abdülhamid, *Hakayik ve Tahlil-i Vakayi Siyasî Afganistan 1973-1999 ez Sukut-i Saltanat ta Zuhur ve İcraat-i Taliban*, Seba yay, Peşaver, 1378
- _____, *Tehlil-i Vakiat-i Siyasî Afganistan 1919-1996*, ACKU, Kabil, 1375.
- **Muhib**, Abdülkerim, *Telaş ha-yi Rusha Bera-yi İşgal-i Afganistan*, ACKU, 1374.
- **Munib**, *Vaka-yi Muhtasar-i Afganistan*, El-Ezher yay, Peşaver, 1380
- **Muradi**, Sahib Nazar, *Yadname-yi Muhammed Tahir Bedahşi*, Enstityot-i Şark Şunasi ve Asar-i Hati- Akademya Ulum-i Tacikistan yay, Duşanbe, 2000.
- **Musammim**, *Nadir Şah Çigona be Katıl Resid*, Areş yay, Peşaver, 2000.
- **Müceddidi**, Fazul Gani, *Afganistan Der Ahd-i Aali Hazret Emanullah Han*, Fremont, California, 1997.
- **Müceddidi**, Abdülhak ve **Müceddidi** Fazlullah, *Hakikat-ul Tevarih ez Emîr-i Kebir ta Rehber-i Kebir*, Mayvend yay, Kabil, 1382.
- **Müceddidi**, Şah Aka, *Zundegi name-yi Habibullah Kelekani*, El-Ezher yay, Peşaver, 1378.

- _____, *Sevani Muhtasar-i Profesör Hazret Sibgetullah Müceddidi*, Aryana Pres yay, tsz.
- **Nengyal**, Şuhrat, *Şah-i Sabik Muhammed Zahir Şah*, çev: Kamgar ve Nesir Ahmed Nişat, Mayvend yay, Peşaver, 1379.
- **Nevabi**, Abdül şükür, *Sıpah-i Hindukuş*, İntişarat-i Kitap yay, Peşaver, 1379.
- **Oğuz**, Esadullah, *Afganistan: Sovyet İşgalinden İç savaşa*, Cep Kitapları, İstanbul, 1999.
- **Pawlada**, Leon ve Pawlada, Lila, *Kişver-i Şah-i Afganistan ve Eyalet-i Müttehide ez 1828-1973*, çev: Gulam Safder Pencşiri, Peşaver, 1999.
- **Pehlivan**, Çengiz, *Asr-i Mücahidin ve Barameden-i Taliban*, Katra yay, Tahran, 1377.
- **Pencşiri**, Destegir, *Zuhur ve Zeval-i Hizb-i Demokratik Halk-i Afganistan*, Peşaver, 1999.
- **Pikov**, Nikitinko ve **Tigin**, Shvidov, *Cenk Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Mayvend yay, 1999.
- **Plaston**, Vladimir ve **Andaryanov**, Vladimir, *Afganistan der Mangene-yi Jeopolitik*, Mayvend yay, Peşaver, 2001.
- **Poullada**, Leon, *Islahat ve İnkılâp 1929*, çev: Baqui Yousefzai, ACKU, 1989.
- **Refi**, Habibullah, *Tarih-i Fuşurde-yi Afganistan*, Erik yay, Peşaver, 1999.
- **Resul**, Seyid, *Nigahi be Ahd-i Saltanat-i Emani*, Seba yay, Peşaver, 1377.
- _____, *Afganistan ve Gayr-i Müteahhitha*, ACKU, tsz.
- **Resuli**, Sima, *Afganistan Der Devre-yi Saltanat-i Emîr Habibullah Han 1901-1919*, Matbaa-yi Azadi yay, 1390.
- **Richardson**, Bruce, *Emal-i Zor ve Tehdit Nabudsazi ve Hamuşşazi (Siyaset-i Rusya Der Maveraya-yi Kafkas, Asya-yi Merkezi ve Afganistan)*, çev: Seyid Halilullah Haşimiyan, Afganistan Merror yay, 1996.
- **Riştiya**, Seyid Kasım, *Afganistan Der Karn-i Nuzdeh*, Mayvend, Peşaver, 1377.

- **Rizevi**, Absar Hüseyin, *Afganistan Dehsal Tebahi ve Berbadi*, Pinger Afiks Printers yay, İslâmabad, 1989.
- **Roy**, Olivier, *Afganistan, İslâm ve Teceddüd-i Siyasî*, çev: Enaytollah Homam, Aryana yay, Peşaver, 1370.
- _____, *Afganistan, İslâm ve Nevgerayi Siyasî*, çev: Ebûl Hasan Serokad Mukaddam, Stan-i Kudüs yay, 1369.
- _____, *Dersha-yi ez Ceng-i Afgan - Şurevi*, çev: Sultan Ahmed Bahman, Haver yay, Peşaver, 1373.
- **Safi**, Muhammed Server, *Hakikat-i Cihat Der Dovnim Daha-yi Ehir Der Afganistan*, Haver yay. Kabil, tsz.
- **Safi**, Vudir, *Mesele-yi Afganistan ez Nigah-i Hukuk-i Beynulumul*, Tap Prenterz yay, Peşaver, 1997.
- **Siddiki**, Celaluddin, *Afganistan Der Kron-i Cedide*, Aryana yay, Kabil, 1369.
- _____, *Afganistan ez Abdaliha ta Agaz-i Karn-i Bistum*, Aryana yay, Kabil, 1369.
- **Silwinski**, Marek, *Afganistan 1978 ta 1987- Cenk ve Sahtuman-i Cemiyet*, Kanun-i Tercüme Asar-i Cihad-ı Afgan yay, Peşaver, 1367.
- **Sistani**, Muhammed Aazem, *Alame Mahmud Tarzi, Şah Emanullah ve Ruhanîyet-i Muteneffiz*, Daniş yay, Peşaver, 2004.
- _____, *Afganistan ez Tahîrî yan ta Temuriyan*, y.y, tsz.
- _____, *Mukaddime-yi Ber Kodeta-yi Heft-i Sevr ve Peyamedhay an Der Afganistan*, Utbildningsforlagct i Angered Gothenburg yay, İsveç, 2000.
- **Stewart**, Rhea Tallea, *Cerke ha-yi Ateş Der Afganistan*, çev: Yar Muhammed Kohsar Kabuli, Mayvend yay, Peşaver, 1380.
- **Şark**, Hasan, *Karbaspoşha-yi Brahna pa (Razha-yi Nuhufta – Curyanat-i Pışt-i Perde ve İnkişafat-i Tekan dihunde)*, Saba yay, Peşaver, 1991.
- **Şurmaç**, Muhammed Ekber, *Vakiiyet-i Sima-yi Siyasî Afganistan*, Devlet Matbaa yay, 1367.

- **Tavana**, H, Nedib, F, *Şukest-i Strateji Maoizm Der Afganistan*, Devlet Matbaası, tsz.
- **Uslubaş**, Fevzi, *SSCB'den Sonra Sıra Rusya da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm yayınları, İstanbul, 2005.
- **Uysal**, Hasan, *Adı Afganistan*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996.
- **Ümitvar**, Niyazi, *Evamil ve Netayic-i Kodeta-yi Heft-i Sevr 1357*, Vefa yay, Peşaver, 1368.
- **V. Gromov**, Boris, *Artuş-i Surh Der Afganistan*, çev: Aziz Aryanfer, Afgan Association yay, Germany, tsz.
- **Vadan**, Fakir Muhammed, *Hakayik: Pindarha ve Kirdarha (Siyaset-i Musalaha-yi Millî ve Cephegiriha Der Hizb-i Vatan*, Belçika, 2002.
- **Vecdi**, Abdül Celil, *Afganistan Stec-i Bazi Buzurg*, çev: Samiullah Taze, Daniş yay, Peşaver, 1378.
- **Vulvalici**, Esadullah, *Aya Kuvay Nizami İttihad-i Şurevi ez Afganistan Hariç Şudend?*, Gülistan yay, 1380.
- _____, *Rusha ez çi Micra-yi Tarihi Varid-i Afganistan Şudend*, El-Ezher yay, Peşaver, 1378.
- **Yusuf**, Muhammed ve **Adken**, Mark, *facia-yi Karn Talak-i Hirs (Şukest-i Rus)*, çev: Nisar Ahmed Samed, y.y, tsz.
- **Yusofi**, Seyid Hanan, *Afganistan'da Siyasî Partiler (1990-2010)*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013.
- **Zarmelval**, Gulam Muhiddin, *Tehacüm-i Musallahane-yi Rusha Ber Afganistan*, WUFA yay, Peşaver 1990.

Müellifi Olmayan Eserler:

- *Azzam ve Mesud*, Komite-yi Siyasî Cemiyet-i İslâmî yay, tsz.
- *Babrak Karmel, Tahkim-i Hizb ve Payvend-i an ba Halk*, Devlet Matbaa yay, Kabil, 1362.

- *Beyaniye-yi Refik Babrak Karmel Der Plinom-i Şanzdehum-i Komite-yi Merkezi Hizb-i Demokratik Halk Afganistan*, Matbaa-yi Hizbi yay, Kabil, 1364.
- *Fışırdayi Beyaniye-yi Doktor Necib*, Matbaa-yi Hizbi yay, 1365.
- *Nigahi be Ahirin Tahavvülat-i Siyasî Afganistan*, Hazırlayan: Vahid-i Siyasî Hizb-i Vahdet-i İslâmî Afganistan, Vahdet yay, 1369.
- *Peyam be Femandahan-i Cihat ve Hem mayhenan-i Aziz*, ACKU, 1367.
- *Tarih-i Maasir-i Afganistan ez İstirdad-i İstiklal ta İnkılâb-i Sevr*, ACKU, tsz.
- *Tarih-i Muhtasar-i Penc Dahey-i Afganistan*, Muhsin yay, 2014.

EKLER

EK.1

Sovyet Kızıl Ordu'sunun Çekilmesinden Sonra, Afganistan Siyasi Tarihi Kronolojisi

6 Mart 1990

Doktor Necibullah Ahmedzey'in Savunma Bakanı Şahnevaz Taney, rejime karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunması.

20 Mart 1992

Birtakım direnişçi grupların komutanları ile rejimden rahatsız olan ordu mensupları Mezar-i Şerif şehrinde toplanarak Afganistan Millî-İslâmî Cünbiş Partisini kurması ve Necibullah Ahmedzey ile arasında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı direnişçilerle irtibata geçen Abdürreşîd Dostum'un partinin başkanı seçilmesi.

16 Nisan 1992

Doktor Necibullah rejiminin Dışişleri Bakanı Abdül Vekil, Pervan iline giderek İktidarın direnişçilere teslim edilmesi için Ahmed Şah Mesud ile görüşmesi ve aynı günde Doktor Necibullah'ın Kabil'deki Birleşmiş Milletler ofisine sığınması.

23 Nisan 1992

Doktor Necibullah'ın yardımcısı General Refi'nin Loger iline giderek iktidarı direnişçilere teslim etmek için Gülbeddin Hikmetyar ile görüşme yapması. Aynı günde Hikmetyar'ın Ahmed Şah Mesud ile telefonda Afganistan'ın gelecek hükümetine yönelik müzakere etmesi.

24 Nisan 1992

Direnişçi liderlerin anlaşmasıyla Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi lideri Sibgetullah Müceddidi'nin iki ay süreyle Afganistan'ın geçici cumhurbaşkanı olarak tayin edilmesi.

28 Nisan 1992

Dışışleri bakanlığında düzenlenen bir törenle iktidarın Doktor Necibullah rejiminden kalan yetkililer tarafından Profesör Sibgetullah Müceddidi'ye teslim edilmesi ve o günün "Mücahitler Zaferi" günü olarak tanıtılarak her yıl kutlanması.

28 Haziran 1992

Profesör Sibgetullah Müceddidi'nin cumhurbaşkanlık sarayında gerçekleşen bir törende iktidarı Direnişçiler Danışma Konseyine teslim etmesi, konsey de daha önceki anlaşmalara göre iktidarı Profesör Burhaneddin Rabbani'ye devretmesi.

6 Temmuz 1992

Afganistan İslâm Partisinin üyesi olan ve Afganistan İslâmî Devlet başbakanı seçilen Abdussabur Ferit'in Kabil'e gelmesi.

9 Ağustos 1992

Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki İslâmî Partisi kuvvetlerinin devlete karşı savaş başlatması ve Kabil'in AİP tarafından binlerce füze ile vurulması.

28 Ağustos 1992

Devlet ve Gülbeddin Hikmetyar arasında ateşkes ilan edilmesi.

7 Mart 1992

Afganistan İslâmî Devleti liderleri ile hükümet muhalifleri arasında İslâmabad'da (Pakistan) gerçekleşen bir toplantı neticesinde yine Profesör Burhaneddin Rabbani 18 ay süreyle Afganistan'ın cumhurbaşkanı ve Gülbeddin Hikmetyar Başbakan olarak seçilmesi.

13 Ekim 1994

Kendilerini Taliban (medrese talebeleri) diyen bir grup Kandahar ilinin Spinboldak ilçesine saldırarak bu ilçeyi ele geçirmesi.

12 Kasım 1994

Taliban, Kandahar ilinin kontrolünü ele geçirmesi.

11 Mart 1995

Afganistan İslâm Birliği Partisi lideri Abdül Ali Mezari'nin Vardak ilinde Taliban tarafından şehit edilmesi.

26 Eylül 1996

Taliban'ın Afganistan başkenti Kabil'i ele geçirmesi.

27 Eylül 1996

Doktor Necibullah'ın Kabil'deki BM ofisinden çıkartılmasıyla Taliban tarafından kardeşiyle asılarak öldürülmesi.

1 Aralık 1996

Babrak Karmel'in Moskova'da vefat etmesi ve daha sonra Parçemci taraftarları ile Afganistan İslâmî Cünbiş Partisi lideri Abdürreşîd Dostum'un aracılığıyla Hayretan'a nakledilerek orada defnedilmesi.

10 Temmuz 1997

Taliban'a karşı daha önce kurulan Afganistan Kurtuluş İslâmî-Millî Birleşmiş Cephesinin Burhaneddin Rabbani nezaretiyle toplantı gerçekleştirilmesi ve Abdurrahim'i yeni başbakan olarak seçmesi.

26 Ekim 1997

"Afganistan İslâmî Devleti" isminin Taliban tarafından "Afganistan İslâmî Emareti" ile değiştirilmesi.

3 Nisan 2001

Ahmed Şah Mesud'un Avrupa Parlamento yetkilileri tarafından davet edilerek Avrupa'ya gitmesi ve bu parlamentoda gerçekleştirdiği bir konuşmada terörizm tehlikesinden dünyaya uyarıda bulunması.

9 Eylül 2001

Ahmed Şah Mesud, Afganistan'ın Tahar ilinde kendilerini Arap muhabirleri diye tanıtan, ancak muhabir olmayıp kameralarında bomba yerleştiren ve el Kaide örgütüne mensup olan iki kişinin patlatdığı bombalarla şehit edilmesi ve bu olaydan iki gün sonra ABD de 11 Eylül Olayın meydana gelmesi.

7 Ekim 2001

ABD'nin Afganistan'da askeri operasyonları başlatması.

13 Kasım 2001

Taliban rejiminin Kabil'deki en son karargahının elinden alınması.

25 Kasım 2001

ABD kuvvetlerinin ilk birliği Kandahar havaalanına indirilmesi.

27 Ekim 2001

Almanya'nın Bonn şehrinde Afganistan'ın muhtelif cenahları ve politikacıların gerçekleştirdiği bir toplantıda bu ülkenin gelecek hükümetine yönelik görüşmeler yapılması.

5 Aralık 2001

Daha önce "Afganistan İslâmî Kurtuluş Millî Cephesi" çerçevesinde faaliyet gösteren Hamid Karzai, imzalanan Bonn Anlaşması ile ülkenin geçici cumhurbaşkanı olarak tayin edilmesi ve Burhaneddin Rabbani'nin resmi olarak iktidarı ona devretmesi.

2 Nisan 2002

Gülbeddin Hikmetyar önderliğindeki Afganistan İslâmî Partisinin onlarca taraftarı, Afganistan geçici hükümeti aleyhine düzenlenen bir komplo suçlaması ile tutuklanması.

22 Nisan 2002

Afganistan İslâm Devrim Hareketi lideri Muhammed Nabi Muhammedi'nin Pakistan'da vefat etmesi.

27 Nisan 2002

Afganistan geçici Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin emri doğrultusunda Sovyetlere karşı direnişçilerin komutanlarından olan, Taliban aleyhine farklı partiler ve cenahlardan oluşan Afganistan Kurtuluş Millî-İslâmî Birleşmiş Cephesinin

liderliğini üstlenen, Şehit Ahmed Şah Mesud'a "Afganistan'ın Millî Kahramanı" lakabı verilmesi.

9 Ekim 2004

Gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimi neticesinde Hamid Karzai, Afganistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi.

18 Eylül 2005

Gerçekleştirilen Parlamento seçiminin ardından Afganistan İslâmî Cemiyet Partisi lideri Profesör Burhaneddin Rabbani ve Afganistan İslâmî İttifak Partisi (partinin yeni ismi, Davet Partisidir) lideri Profesör Abdül Rab Resul Sayyaf'ın milletvekili olarak parlamentoya girmesi.

20 Ağustos 2011

Gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimi neticesinde Hamid Karzai ikinci kez Afganistan'ın cumhurbaşkanı seçilmesi.

20 Eylül 2011

Afganistan İslâm Cemiyet Partisi liderini ve hükümet muhaliflerini (Taliban ve Gülbeddin Hikmetyar) devletle barıştırmak için kurulan "Barış Konseyi" başkanlığını üstlenen Burhaneddin Rabbani'nin, Taliban tarafından düzenlenen bir canlı bomba aracılığıyla şehit edilmesi.

5 Nisan 2014

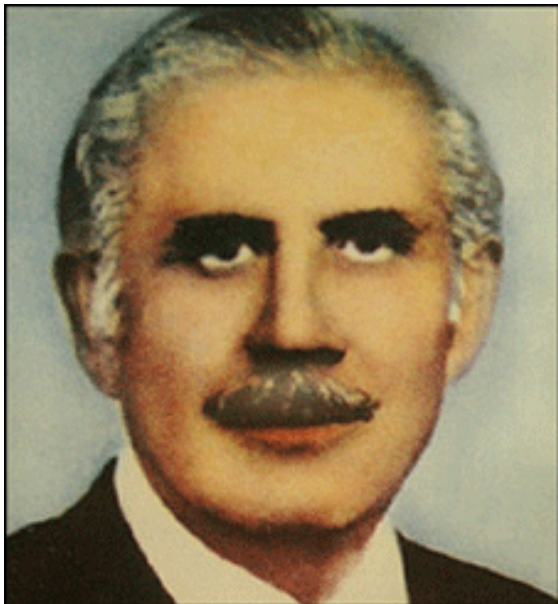
Gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından Eşref Gani Ahmedzey'in Afganistan'ın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi.

4 Mayıs 2017

2001 yılı itibarıyla ABD'nin desteği altında olan Hamid Karzai başkanlığıyla oluşturulan hükümete karşı savaşı meşru gören Gülbeddin Hikmetyar'ın Eşref Gani döneminde barışı kabul ederek devletle barışması.

EK.2

FOTOĞRAFLAR

Nur Muhammed Taraki

<http://neamatullahpopel.blogspot.com/>

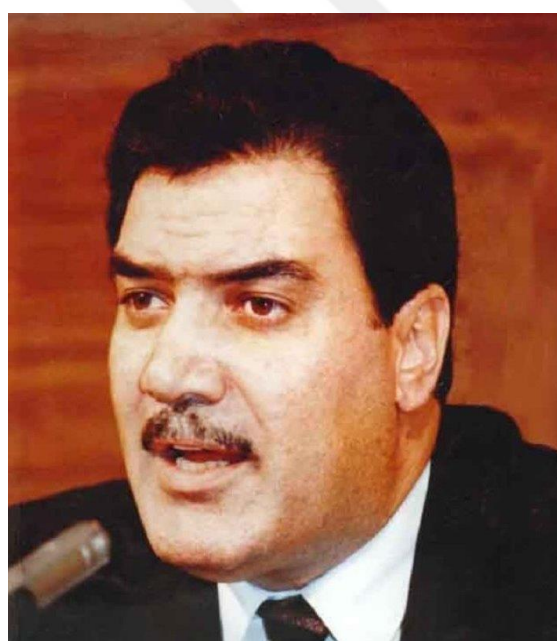
Hafizullah Amin

<http://www.rijaldb.com/fa/9982/>

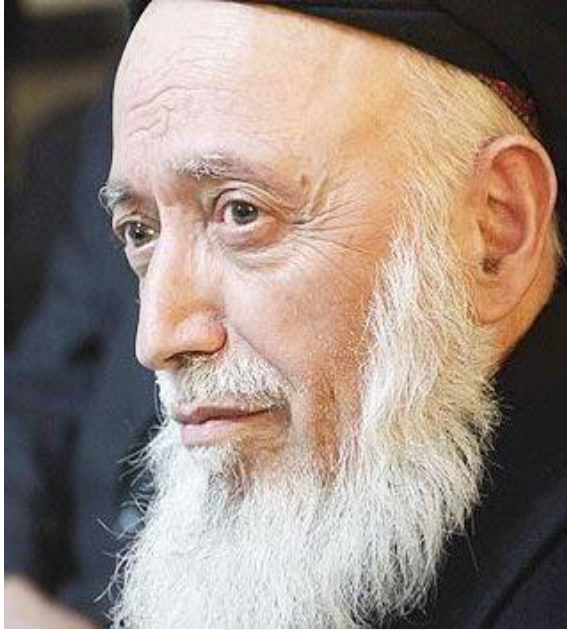
Babrak Karmel

<http://neamatullahpopel.blogspot.com/1394/01/18/post->

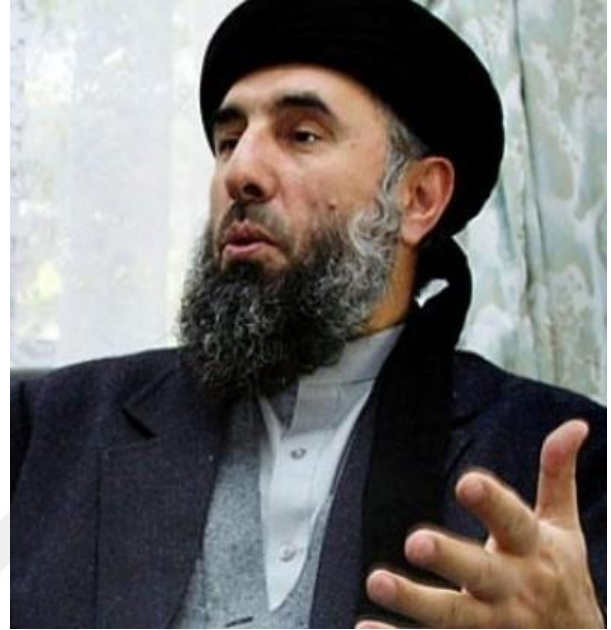
Doktor Necibullah Ahmedzey

www.thefamouspeople.com/profiles/mohammad

Burhaneddin Rabbani

<http://www.payam-aftab.com/fa/doc/news/51900/>

Gülbeddin Hikmetyar

<http://www.ufuqnews.com/archives/47328>

Ahmed Şah Mesud

www.ipernity.com/doc/daniela.lucie/album/144197

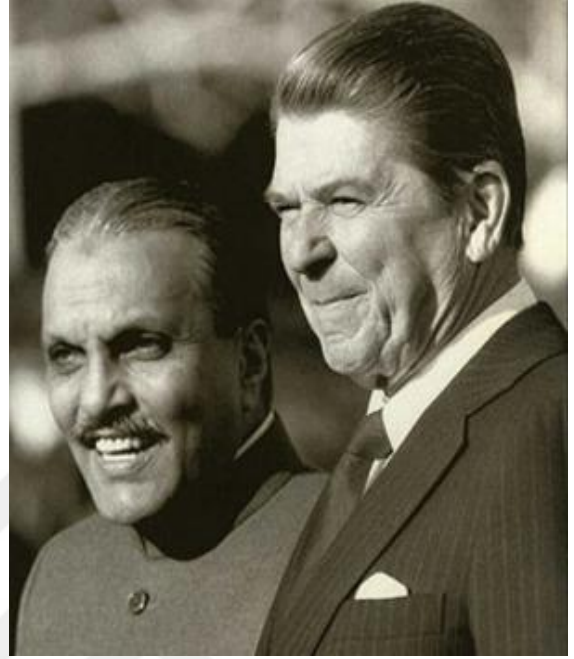
Muhammed Davud Han

<http://www.afgpictures.com/sardar-daud-khan-10>

Babrak Karmel ve Leonid Brejnev

<https://www.google.com.tr/search?q+برژنف+ليونيد>

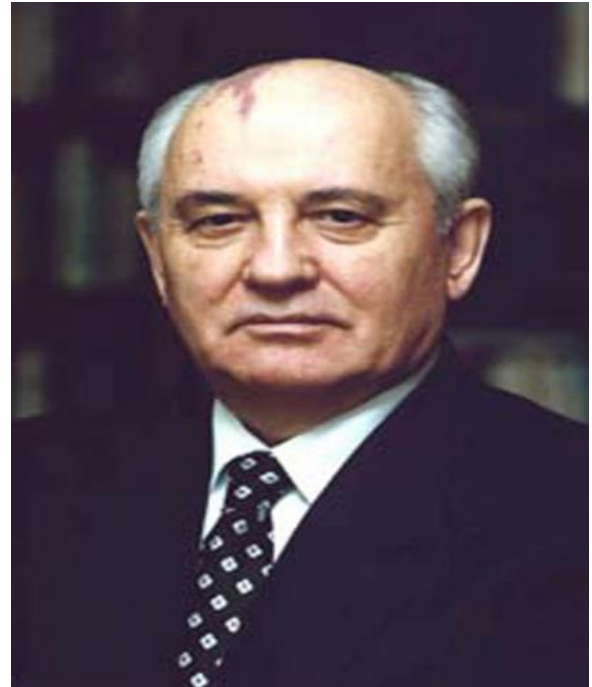
Ziya- Ü1-Hak ve Donald Reagan

<https://omarulhaq.wordpress.com/2009/08/24/general-zia-ul-haq/>

Yury Vladimirovich Andropov

<http://beautifulrus.com/yuri-andropov-the-godfather-of->

Mihail Gorbaçov

<https://af.sputniknews.com/world/20160302533745/>

General Boris V. Gromov

thetimes.co.uk/article/winning-is-no-longer-an-option-qittjv0qbvr

Sovyet 40. Kızıl Ordu'su Hayretan Köprüsünden Afganistan Toprağına Girerken

<http://avapress.com/vdchminx.23nkkdft2.html>

Direnışçiler (Mücahitler) kendi aralarında plan yaparken

<http://af.farsnews.com/politics/news/13941125001035>

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZGEÇMİŞ

Hasibullah Sadeed 1992 yılında Afganistan'ın Tahar ilinde doğmuştur. Liseni bitirdikten sonra Kunduz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümünü kazanmıştır. 2013 yılında bu üniversiteden mezun olup 2014 yılında Türkiye'ye gelmiştir ve bir yıl Türkçe hazırlık okuduktan sonra Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İslam Tarihi ve Sanatları İslam Tarihi bölümünde yüksek lisansa başlamıştır. Ocak 2018 tarihinde tez savunmasını başarıyla tamamlayarak mezun olmaya hak kazanmıştır.

İsmi: Hasibullah Sadeed

Tel: 00905061626233

Mail: Sadeed404@gmail.com

İmza: